

KOROŠKI KOLEDAR 1982

Čitajte in širite

Slovenski **VESTNIK**

glasilo Zveze slovenskih organizacij
na Koroškem

Uredništvo:

A-9020 Celovec

St. Ruprecht-Straße 19/IV

telefon: (0 42 22) 84 9 24 (54 0 42)

Uprava:

A-9020 Celovec

Gasometergasse 10

telefon: (0 42 22) 32 5 50

004 059 (436.6=863)

Koroški koledar 1982

Koroški koledar 1982

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Leto 1982

je navadno leto in ima 365 dni oziroma
52 tednov in 1 dan.
Letni vladar je Sonce.

Začetki letnih časov

Pomlad se začne 20. marca ob 23.56 uri
Poletje se začne 21. junija ob 18.23 uri
Jesen se začne 23. septembra ob 09.46 uri
Zima se začne 22. decembra ob 05.38 uri

Mrki v letu 1982

V letu 1982 bo sonce mrknilo štirikrat,
luna trikrat. (To je najvišje možno število mrkov
v enem koledarskem letu.)
Od mrkov bomo pri nas videli lunin mrk
9. januarja in sončni mrk 15. decembra.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja.
Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških
družin 14. in 15. aprila.
Obletnica obglavljenja 13 selskih žrtev na Dunaju
29. aprila.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto	1. januarja
Sveti trije kralji	6. januarja
Velikonočni ponedeljek	12. aprila
Praznik dela	1. maja
Vnebohod	20. maja
Binkoštni ponedeljek	31. maja
Rešnje telo	10. junija
Velika gospojnica	15. avgusta
Državni praznik	26. oktobra
Vsi sveti	1. novembra
Brezmadežno spočetje	8. decembra
Božič	25. in 26. decembra

DZ 05 KOROŠKI

D 96604/
1982

Kakšno bo vreme

Še danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

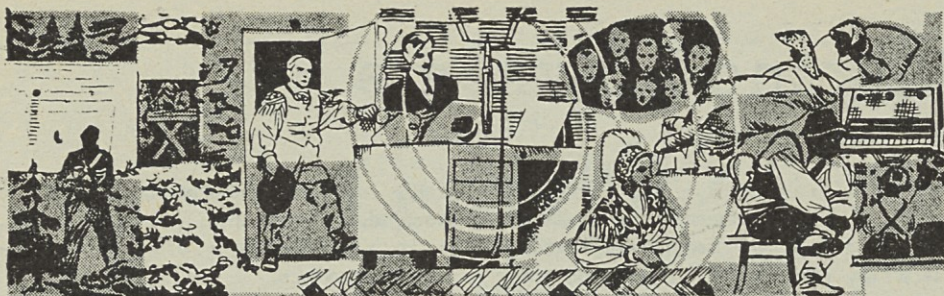
Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa, če se spre-

ni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1. PETEK	NOVO LETO
2. SOBOTA	MAKARIJ
3. NEDELJA	GENOVEVA
4. PONEDELJEK	ANGELA
5. TOREK	EMIL
6. SREDA	SVETI TRIJE KRALJI
7. ČETRTEK	VALENTIN
8. PETEK	SEVERIN
9. SOBOTA	JULIJANA
10. NEDELJA	PAVEL
11. PONEDELJEK	HIGIN
12. TOREK	ERNEST
13. SREDA	HILARIJ
14. ČETRTEK	FELIKS
15. PETEK	PAVEL
16. SOBOTA	MARCEL
17. NEDELJA	ANTON
18. PONEDELJEK	PRISKA
19. TOREK	MARIJ IN TOV.
20. SREDA	FABIJAN IN SEBASTIJAN
21. ČETRTEK	NEŽA
22. PETEK	VINCENCIJ
23. SOBOTA	ZAROKA MARIJE DEV.
24. NEDELJA	FRANČIŠEK SALEŠKI
25. PONEDELJEK	SPREOBURNJENJE PAVLA
26. TOREK	TIMOTEJ
27. SREDA	JANEZ
28. ČETRTEK	PETER
29. PETEK	VALERIJ
30. SOBOTA	MARTINA
31. NEDELJA	JANEZ BOSCO

- ☾ 3. ob 05.45 uri
 ☼ 9. ob 20.53 uri
 ☾ 17. ob 00.58 uri
 ☼ 25. ob 05.56 uri

PREGOVORI

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo po tem mesec dan.

SPOMINSKI DNEVI

6. 1. 1946 začetek slovenskih oddaj po celovškem radiu
 7. 1. 1893 umrl na Dunaju slovenski fizik in znanstvenik Josip Štefan
 15. 1. 1914 umrl na Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik - Mlinarčev Hanjža
 16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler
 19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih
 23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič
 23. 1. 1909 umrl v Globasnici Franc Leder-Lesičjak, ljudski pesnik in pevec
 25. 1. 1890 rojen v Maloščah Ciril Kandut, publicist
 25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih

Oton Župančič

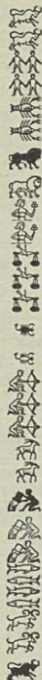

Fr. Leder-Lesičjak

FEBRUAR

1. PONEDELJEK ☽	IGNACIJ
2. TOREK	SVEČNICA
3. SREDA	BLAŽ
4. ČETRTEK	ANDREJ
5. PETEK	AGATA
6. SOBOTA	DOROTEJA
7. NEDELJA	RIHARD
8. PONEDELJEK ☾	HIERONIM
9. TOREK	APOLONIJA
10. SREDA	SHOLASTIKA
11. ČETRTEK	LURŠKA MATI BOŽJA
12. PETEK	REGINALD
13. SOBOTA	GREGORIJ
14. NEDELJA	CIRIL IN METOD
15. PONEDELJEK ☾	JORDAN
16. TOREK	JULIJANA
17. SREDA	FRANČIŠEK KAL.
18. ČETRTEK	SIMEON
19. PETEK	KONRAD
20. SOBOTA	LEO
21. NEDELJA	GERMAN
22. PONEDELJEK	PETER
23. TOREK ☽	PUST
24. SREDA	PEPELNICA
25. ČETRTEK	VALBURGA
26. PETEK	ALEKSANDER
27. SOBOTA	GABRIJEL
28. NEDELJA	ROMAN

- ☽ 1. ob 15.28 uri
 ☾ 8. ob 08.57 uri
 ☾ 15. ob 21.21 uri
 ☽ 23. ob 22.13 uri

PREGOVORI

Če na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi.

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
 7. 2. 1809 rojen v Goričah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
 8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
 8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
 14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži go-spodarski organizator koroških Slovencev Valentin Podgorc
 18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
 27. 2. 1929 umrl v Rožeku akademski slikar Peter Markovič
 28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih zadrug v Celovcu

M. Majar Ziljski

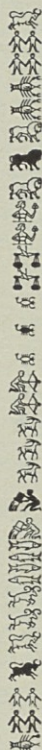

M. Verdnik-Tomaž

MAREC

1. PONEDELJEK	ALBIN
2. TOREK	KAREL
3. SREDA	KUNIGUNDA
4. ČETRTEK	KAZIMIR
5. PETEK	GERDA
6. SOBOTA	FRIDERIK
7. NEDELJA	PERPETUA IN FEL.
8. PONEDELJEK	JANEZ OD BOGA
9. TOREK	FRANČIŠKA
10. SREDA	40 MUČENCEV
11. ČETRTEK	TEREZIJA
12. PETEK	MAKSIMILIJAN
13. SOBOTA	TEODORA
14. NEDELJA	MATILDA
15. PONEDELJEK	KLEMEN M.
16. TOREK	HILARIJ IN TAC.
17. SREDA	JEDERT
18. ČETRTEK	CIRIL JER.
19. PETEK	JOŽEF
20. SOBOTA	FELIKS
21. NEDELJA	ALEKSANDRA
22. PONEDELJEK	LEA
23. TOREK	OTON
24. SREDA	KATARINA
25. ČETRTEK	MARIJINO OZNANJENJE
26. PETEK	EMANUEL
27. SOBOTA	RUPERT
28. NEDELJA	JANEZ
29. PONEDELJEK	BERTOLD
30. TOREK	JANEZ KL.
31. SREDA	MODEST

- ☾ 2. ob 23.15 uri
 ☼ 9. ob 21.45 uri
 ☼ 17. ob 18.15 uri
 ☼ 25. ob 11.17 uri

PREGOVORI

Če na 40 mučencev dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo suši.

SPOMINSKI DNEVI

3. 3. 1885 rojen v Stari vasi pri Št. Lipšu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
 4. 3. 1844 rojen na Muljavi pisatelj Josip Jurčič
 12. 3. 1912 rojen v Lobniku narodni heroj France Pasterk - Lenart
 16. 3. 1980 umrl prvoborec Karel Prušnik-Gašper
 17. 3. 1854 rojen na Cestah pri Rogatcu slovničar Josip Lendovšek
 18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvet-skem polju v slovenskem jeziku
 24. 3. 1835 rojen v Št. Petru pri Celovcu fizik in znanstvenik Josip Štefan
 29. 3. 1918 umrl v Celovcu kipar Alojzij Progar
 30. 3. 1871 umrl v Celovcu slikar Marko Pernhart (Pernat)

Josip Štefan

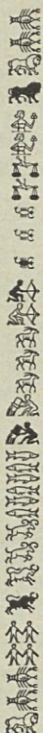

Josip Jurčič

APRIL

1. ČETRTEK	☾	HUGO
2. PETEK		FRANČIŠEK P.
3. SOBOTA		RIHARD
4. NEDELJA		CVETNA NEDELJA
5. PONEDELJEK		VINCENCIJ
6. TOREK		SIKST P.
7. SREDA		JANEZ B.
8. ČETRTEK	☾	VELIKI ČETRTEK
9. PETEK		VELIKI PETEK
10. SOBOTA		VELIKA SOBOTA
11. NEDELJA		VELIKA NOČ
12. PONEDELJEK		VELIKONOČNI PONED.
13. TOREK		IDA
14. SREDA		JUSTIN
15. ČETRTEK		ANASTAZIJ
16. PETEK	☾	BENEDIKT
17. SOBOTA		RUDOLF
18. NEDELJA		APOLONIJ
19. PONEDELJEK		LEON IX.
20. TOREK		NEŽA MONTEP.
21. SREDA		ANZELM
22. ČETRTEK		SOTER IN GAJ
23. PETEK	☾	VOJTEH
24. SOBOTA		JURIJ
25. NEDELJA		MARKO
26. PONEDELJEK		KLET IN MARCEL
27. TOREK		CITA
28. SREDA		PETER
29. ČETRTEK		KATARINA
30. PETEK	☾	ROZAMUNDA

- ☾ 1. ob 06.08 uri
 ☾ 8. ob 11.18 uri
 ☾ 16. ob 13.42 uri
 ☾ 23. ob 21.29 uri
 ☾ 30. ob 13.07 uri

PREGOVORI

Če je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna čer grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

SPOMINSKI DNEVI

4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon
 4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk - Lenart
 5. 4. 1894 rojen v Dolah (občina Brdo) narodopisec in politik Vinko Möderndorfer
 11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklovec Zale, dr. Jakob Sket
 14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh
 24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel
 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda
 29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih koroških Slovencev, žrtev fašističnega terorja

F. Pasterk-Lenart

Županc Johan

MAJ

1. SOBOTA	DELAJSKI PRAZNIK
2. NEDELJA	ATANAZIJ
3. PONEDELJEK	FILIP IN JAKOB
4. TOREK	FLORIJAN
5. SREDA	IRENIJ
6. ČETRTEK	JANEZ
7. PETEK	STANIŠLAV
8. SOBOTA	MIHAEL
9. NEDELJA	GREGOR IN NAG.
10. PONEDELJEK	ANTON
11. TOREK	VALBERT
12. SREDA	PANKRACIJ
13. ČETRTEK	SERVACIJ
14. PETEK	BONIFACIJ
15. SOBOTA	ZOFIJA
16. NEDELJA	JANEZ NEPOMUK
17. PONEDELJEK	BRUNO
18. TOREK	ERIK
19. SREDA	PETER CEL.
20. ČETRTEK	VNEBOHOD
21. PETEK	TEOBALD
22. SOBOTA	JULIJA
23. NEDELJA	JANEZ ROS.
24. PONEDELJEK	JOHANA
25. TOREK	GREGOR
26. SREDA	FILIP NERI
27. ČETRTEK	AVGUŠTIN
28. PETEK	VILJEM
29. SOBOTA	MARIJA MAGDALENA
30. NEDELJA	BINKOŠTI
31. PONEDELJEK	BINKOŠTNI PONEDELJEK

- ☉ 8. ob 01.45 uri
 ☾ 16. ob 06.11 uri
 ☼ 23. ob 05.40 uri
 ☽ 29. ob 21.07 uri

PREGOVORI

Če je majnika lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, april deži in majnik hladi, kašče, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
2. 5. 1852 rojen v Mestinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
11. 5. 1784 rojen na Potoce v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

Ivan Cankar

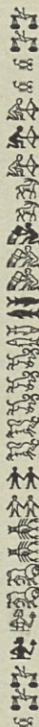

dr. Jakob Sket

JUNIJ

1. TOREK	JUSTIN
2. SREDA	PETER
3. ČETRTEK	KLOTILDA
4. PETEK	FRANČIŠEK CER.
5. SOBOTA	BONIFACIJ
6. NEDELJA ☼	SVETA TROJICA
7. PONEDELJEK	ROBERT
8. TOREK	MEDARD
9. SREDA	PRIMUS IN FEL.
10. ČETRTEK	REŠNJE TELO
11. PETEK	BARNABA
12. SOBOTA	JANEZ
13. NEDELJA	ANTON
14. PONEDELJEK ☼	BAZILIJ
15. TOREK	VID
16. SREDA	BENO
17. ČETRTEK	GREGOR
18. PETEK	MARKO
19. SOBOTA	JULIJANA
20. NEDELJA	SILVERIJ
21. PONEDELJEK ☼	ALOJZIJ
22. TOREK	AHACIJ
23. SREDA	AGRIPIN
24. ČETRTEK	JANEZ KRSTNIK
25. PETEK	VILJEM
26. SOBOTA	JANEZ IN PAVEL
27. NEDELJA	HEMA
28. PONEDELJEK ☼	IRENIJ
29. TOREK	PETER IN PAVEL
30. SREDA	EMILIJAN

- ☼ 6. ob 16.59 uri
☼ 14. ob 19.06 uri
☼ 21. ob 12.52 uri
☼ 28. ob 06.59 uri

PREGOVORI

Če na sv. Medarda dan (8.) de-
žuje, štirideset dni dež še nale-
tuje. — Če sta Peter in Pavel
jasna, bo letina krasna. — Ur-
banovo sonce in Vidov dež,
prav dobrega leta upati smeš.

SPOMINSKI DNEVI

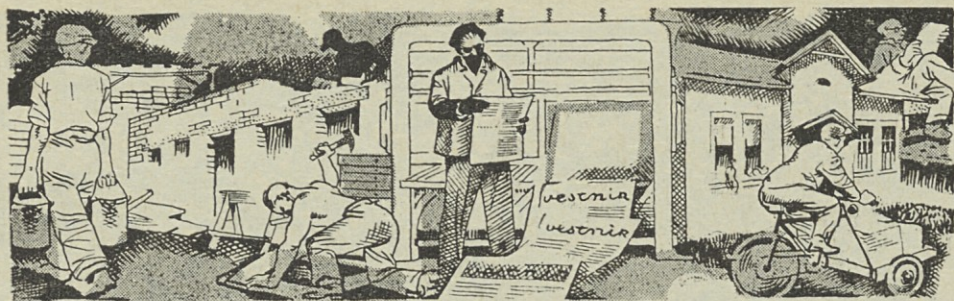
8. 6. 1503 rojen Primož Trubar
11. 6. 1844 umrl v Blatogradu
pesnik in jezikoslovec Urban Jar-
nik
11. 6. 1926 rojena v Lobniku
Oraže Amalija - Tatjana
19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pes-
nik Oton Župančič
21. 6. 1891 rojen v Ljubljani
glasbenik in harmonizator ko-
roških narodnih pesmi France
Marolt
23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na
Dolenjskem organizator planin-
stva na Koroškem Alojzij Knafelc
28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir
30. 6. 1858 umrl v Celovcu šol-
ski pedagoški pisatelj Simon
Rudmaš

Primož Trubar

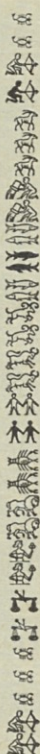

France Marolt

JULIJ

1. ČETRTEK	TEOBALD
2. PETEK	OBISK DEVICE MARIJE
3. SOBOTA	TOMAZ
4. NEDELJA	URH
5. PONEDELJEK	ANTON
6. TOREK	IZAIJA
7. SREDA	CIRIL IN METOD
8. ČETRTEK	EVGEN
9. PETEK	VERONIKA
10. SOBOTA	AMALIJA
11. NEDELJA	BENEDIKT
12. PONEDELJEK	JANEZ
13. TOREK	KUNIGUNDA
14. SREDA	KAMIL
15. ČETRTEK	BONAVENTURA
16. PETEK	DEVICA MARIJA K.
17. SOBOTA	ALEŠ
18. NEDELJA	MIROSLAV
19. PONEDELJEK	VINCENCIJ
20. TOREK	MARJETA
21. SREDA	LAVRENCIJ
22. ČETRTEK	MARIJA MAGDALENA
23. PETEK	APOLONIJA
24. SOBOTA	KRISTINA, BORIS
25. NEDELJA	JAKOB
26. PONEDELJEK	ANA
27. TOREK	RUDOLF
28. SREDA	VIKTOR
29. ČETRTEK	MARTA
30. PETEK	ABDON IN SENEN
31. SOBOTA	IGNACIJ

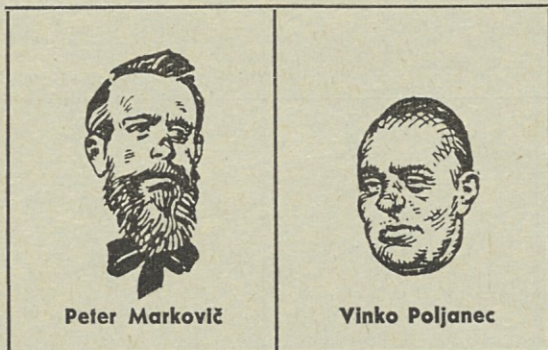
- ☉ 6. ob 08.32 uri
☽ 14. ob 04.47 uri
☉ 20. ob 19.57 uri
☽ 27. ob 19.22 uri

PREGOVORI

Če sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme ta dan (20.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter Markovič, akademski slikar
6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)
10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenje koroških Slovencev
22. 7. 1941 nacisti likvidirali slovenske zadrage na Koroškem ter razpustili Zvezo slovenskih združenj v Celovcu
25. 7. 1914 začetek prve svetovne vojne
31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majar Ziljski

Peter Markovič

Vinko Poljanec

AVGUST

1. NEDELJA	VEZI SV. PETRA
2. PONEDELJEK	PORCIJUNKULA
3. TOREK	LIDIJA
4. SREDA	JANEZ
5. ČETRTEK	MARIJA SNEŽNA
6. PETEK	GOSPODOVO SPREOBR.
7. SOBOTA	KAJETAN
8. NEDELJA	DOMINIK
9. PONEDELJEK	ROMAN
10. TOREK	LAVRENCIJ
11. SREDA	SUZANA
12. ČETRTEK	HILARIJ
13. PETEK	HIPOLIT IN KAS.
14. SOBOTA	EVZEBIJ
15. NEDELJA	VNEBOVZETJE M. B.
16. PONEDELJEK	ROK
17. TOREK	HIACINT
18. SREDA	HELENA
19. ČETRTEK	LUDOVIK
20. PETEK	BERNARD
21. SOBOTA	IVAN
22. NEDELJA	BREZM. SRCE MARIJINO
23. PONEDELJEK	FILIP, BENECIJ
24. TOREK	JERNEJ
25. SREDA	LUDOVIK K.
26. ČETRTEK	MARJETA
27. PETEK	MONIKA
28. SOBOTA	AVGUŠTIN
29. NEDELJA	OBGL. JANEZA KRST.
30. PONEDELJEK	ROZA LIM.
31. TOREK	RAJMUND

☉ 4. ob 23.34 uri
 ☽ 12. ob 12.08 uri
 ☿ 19. ob 03.45 uri
 ♄ 26. ob 10.49 uri

PREGOVORI

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči. — Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. — Srpana če veter zvedri, vreme dolgo še trpi.

SPOMINSKI DNEVI

4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman
5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig
9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija - Tatjana
9. 8. 1965 umrl v Celovcu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
10. 8. 1873 rojen na Zilji pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Fran Eller
10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
22. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla
25. 8. 1938 umrl v Škocjanu Vinco Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec

Lovro Kuhar

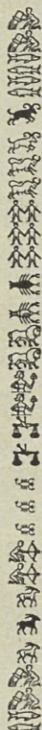

Josef F. Perkonig

SEPTEMBER

1. SREDA	EGIDIJ
2. ČETRTEK	ŠTEFAN
3. PETEK	DOROTEJA
4. SOBOTA	ROZALIJA
5. NEDELJA	LAVRENCIJ
6. PONEDELJEK	CAHARIJA
7. TOREK	MARKO
8. SREDA	ROJSTVO MARIJE DEV.
9. ČETRTEK	PETER KLAVER
10. PETEK	NIKOLAJ TOL.
11. SOBOTA	HIACINT
12. NEDELJA	IME MARIJINO
13. PONEDELJEK	JANEZ
14. TOREK	POVIŠANJE SV. KRIŽA
15. SREDA	MARIJA 7 ŽALOSTI
16. ČETRTEK	LJUDMILA
17. PETEK	ROBERT
18. SOBOTA	LAMBERT
19. NEDELJA	JANUARIJ
20. PONEDELJEK	EVSTAHIJ
21. TOREK	MATEJ
22. SREDA	TOMAŽ VIL.
23. ČETRTEK	HELENA
24. PETEK	RUPERT
25. SOBOTA	NIKOLAJ
26. NEDELJA	KOZMA IN DAMIJAN
27. PONEDELJEK	VINCENC
28. TOREK	VENČESLAV
29. SREDA	MIHAEL
30. ČETRTEK	HIERONIM

☉ 3. ob 13.28 uri
 ☾ 10. ob 18.19 uri
 ☼ 17. ob 13.09 uri
 ☽ 25. ob 05.07 uri

PREGOVORI

Če je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po Mali maši kosi, ta za pečjo suši.

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu“
 11. 9. 1957 otvoritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu
 16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
 16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinstov pevec in prosvetni delavec Miha Habih z Rutja pri Hodišah
 18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovníčar in književni organizator Anton Janežič
 18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi
 28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreas

M. Oraže-Tatjana

Alojzija Grafenauer

OKTOBER

1. PETEK	REMIGIJ
2. SOBOTA	ANGELI VARUHI
3. NEDELJA ☼	TEREZIJA
4. PONEDELJEK	FRANČIŠEK ASIŠKI
5. TOREK	PLACID
6. SREDA	BRUNO
7. ČETRTEK	KRALJ R. V.
8. PETEK	BRIGITA
9. SOBOTA	JANEZ
10. NEDELJA ☼	FRANČIŠEK B.
11. PONEDELJEK	MATER. MARIJE DEVICE
12. TOREK	SERAFIN
13. SREDA	EDVARD
14. ČETRTEK	KALIST
15. PETEK	TEREZIJA
16. SOBOTA	GAL
17. NEDELJA ☼	MARJETA AL.
18. PONEDELJEK	LUKA
19. TOREK	PETER A.
20. SREDA	JANEZ K.
21. ČETRTEK	URŠULA
22. PETEK	KORDULA
23. SOBOTA	SEVERIN
24. NEDELJA	ANTON
25. PONEDELJEK ☼	KRISPIN
26. TOREK	DRŽAVNI PRAZNIK
27. SREDA	FRUMENCIJ
28. ČETRTEK	SIMON IN JUDA
29. PETEK	NARCIS
30. SOBOTA	ALFONZ
31. NEDELJA	VOLBENK

- ☼ 3. ob 02.08 uri
☼ 10. ob 00.26 uri
☼ 17. ob 01.04 uri
☼ 25. ob 01.08 uri

PREGOVORI

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.

SPOMINSKI DNEVI

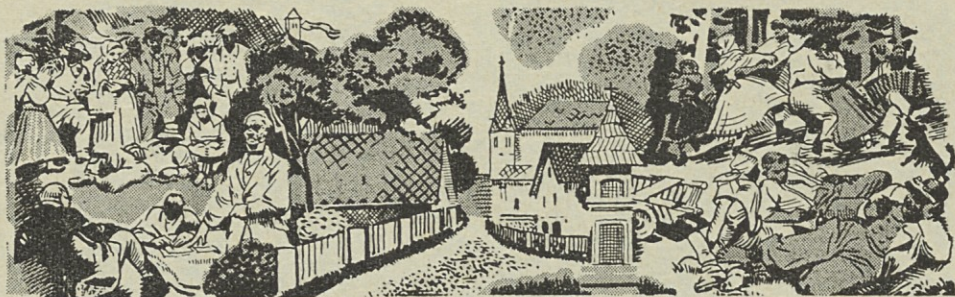
1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrčitev koroških partizanov na Komeljnu pri Pliberku
17. 10. 1908 otvorjen slovenski delavski dom v Podljubelju
20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovcu
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgodovinar Janez Šajnik

Simon Gregorčič

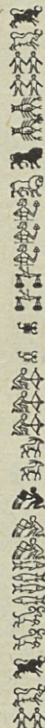

Aleš Einspieler

NOVEMBER

1. PONEDELJEK ☼	VSI SVETI
2. TOREK	VERNE DUŠE
3. SREDA	HUBERT, SILVIJA
4. ČETRTEK	KAREL, BOR
5. PETEK	CAHARIJA IN E.
6. SOBOTA	LENART
7. NEDELJA	ENGELBERT
8. PONEDELJEK ☾	BOGOMIR
9. TOREK	TEODOR
10. SREDA	ANDREJ
11. ČETRTEK	MARTIN
12. PETEK	KUNIBERT
13. SOBOTA	STANISLAV
14. NEDELJA	SERAFIN
15. PONEDELJEK ☼	LEOPOLD
16. TOREK	ALBERT
17. SREDA	GREGORIJ ČUD.
18. ČETRTEK	ODON
19. PETEK	ELIZABETA
20. SOBOTA	FELIKS VAL.
21. NEDELJA	DAROVANJE D. M.
22. PONEDELJEK	CECILIJA
23. TOREK ☾	KLEMEN
24. SREDA	JANEZ OD KRIŽA
25. ČETRTEK	KATARINA
26. PETEK	KONRAD
27. SOBOTA	VIRGILIJ
28. NEDELJA	GREGORIJ
29. PONEDELJEK	SATURNIN
30. TOREK	ANDREJ

- ☼ 1. ob 13.57 uri
☾ 8. ob 07.38 uri
☼ 15. ob 16.10 uri
☾ 23. ob 21.05 uri

PREGOVORI

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in popisec Franc Mišic
11. 10. 1955 koroški Slovenci vložili pri avstrijski vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe člena 7 državne pogodbe
13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler
20. 11. 1882 rojen v Dobrih pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik
29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce
29. 11. 1945 proglasitev FLR Jugoslavije

Andrej Einspieler

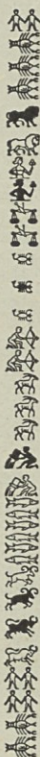

dr. Franc Kotnik

DECEMBER

1. SREDA	☾	MARJAN
2. ČETRTEK		BIBIJAN
3. PETEK		FRANČIŠEK
4. SOBOTA		BARBARA
5. NEDELJA		SABA
6. PONEDELJEK		MIKLAVŽ
7. TOREK	☾	AMBROZIJ
8. SREDA		BREZM. SP. MARIJE DEV.
9. ČETRTEK		VALERIJ
10. PETEK		HERBERT
11. SOBOTA		DAMAZ
12. NEDELJA		MAKSCENCIJ
13. PONEDELJEK		LUCIJA
14. TOREK		BERTOLD
15. SREDA	☾	KRISTIJANA
16. ČETRTEK		EVZEBIJ
17. PETEK		LAZAR
18. SOBOTA		GRACIJAN
19. NEDELJA		URBAN
20. PONEDELJEK		EVGEN
21. TOREK		TOMAŽ
22. SREDA		JUTA
23. ČETRTEK	☾	VIKTORIJA
24. PETEK		ADAM IN EVA
25. SOBOTA		BOŽIČ
26. NEDELJA		ŠTEFAN
27. PONEDELJEK		JANEZ EV.
28. TOREK		NEDOLŽNI OTROČIČI
29. SREDA		TOMAŽ, TAMARA
30. ČETRTEK	☾	DAVID
31. PETEK		SILVESTER

☾	1. ob 01.21 uri
☾	7. ob 16.53 uri
☾	15. ob 10.18 uri
☾	23. ob 15.17 uri
☾	30. ob 12.33 uri

PREGOVORI

Grudna mraz in sneg žita dosti pred in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

- 2. 12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer
- 2. 12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator koroških narodnih pesmi Oskar Dev
- 3. 12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren
- 3. 12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder - Lesičjak
- 11. 12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani
- 15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer
- 19. 12. 1828 rojen v Lešah slovníkar in knjižni organizator Anton Janežič

France Grafenauer

Anton Janežič

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

1900. 18. 15. 1900. 18. 15.

V Nismo se dali iztrebiti...

Dolgoletni sen nemških šovinistov na Koroškem, da bi enkrat za vselej obračunali s Slovenci, se je začel uresničevati, ko je Hitlerjeva Nemčija leta 1938 tudi v Avstriji uveljavila strahovlado nemškega „herrenvolka“. Nastop nacizma je na Koroškem pomenil tudi nastop tistih, ki so se že za časa pred drugo svetovno vojno profilirali kot zagriženi sovražniki Slovencev. Zdaj na oblasti, so pričeli z nasilno germanizacijo južne Koroške. V ta namen so 14. in 15. aprila 1942 pregnali preko tisoč zavednih koroških Slovencev z rodni domov, jih zbrali najprej v zbirnem taborišču v Žrelcu ter jih nato prepeljali v razna taborišča v notranjosti rajha. To je bil prvi korak pri uresničevanju načrtov o izgonu koroških Slovencev, ki naj bi po dokumentih iz tedanje dobe zajel okoli 50.000 naših ljudi.

...uprli smo se smrtni obsodbi

Toda odpor partizanov na Koroškem samem ter vojni preobrat na vzhodu je preprečil nadaljnje množično izseljevanje. Prvi val izselitve koroških Slovencev pred 40 leti je bil namreč zadnji dokaz, da grozi maloštevilnemu slovenskemu narodu popolno narodno uničenje. Zato so se združili najboljši sinovi našega naroda in se odločno zoperstavili nemški strahovladi in tedaj še od prvih zmag pijani nemški vojski. Prav v letu izselitve so prvič organizirano zapokale partizanske puške v bitki na Robežah in pričale, da smo se tudi koroški Slovenci uprli smrtni obsodbi. Nadaljnji razvoj in razmah slovenskega oboroženega partizanstva na Koroškem je doprinesel dostojen prispevek k boju svobodoljubnih narodov za uničenje nemškega nacizma; s tem pa smo si priborili tudi pravico do enakopravnega življenja na domači zemlji.

Obisk na Vojščici

V samotni sončni gmajni na Vojščici
preprosto, skromno, kot živeli so, junaki spijo
tam v srčku, ograjenem na ravnici,
imena, vklesana v kamen, govorijo:

„Še vedno smo kot tiste dni nekdanje
in tu na sončni jasi naši so grobovi,
naš duh pa še živi, močnejši kot lobanje,
in še je gost med vašimi domovi.

Ne, nismo mrtvi: sebe smo vsejali!
V globokih brazdah naše setve zelenijo:
o, bratje, bratje, mi zato smo pali,
da se obzorja temna vam zjasnijo.

V veliko njivo svojo setev smo vsejali:
ob Muri, Zilji, v nedra Benečije,
po poljih, gorah in v poslednji kraški skali
to naše seme v močnih koreninah klije.

Naš duh živi kot hude dni nekdanje
in raste v šir in dalj vam v opomin:
v svobodne brazde sejte — mi smo pali zanje —
in v vaših setvah naj bo — naš spomin!“

Črtomir Šinkovec

Problemi in naloge v letu štiridesete obletnice izselitve in vključitve koroških Slovencev v vstajo slovenskega naroda

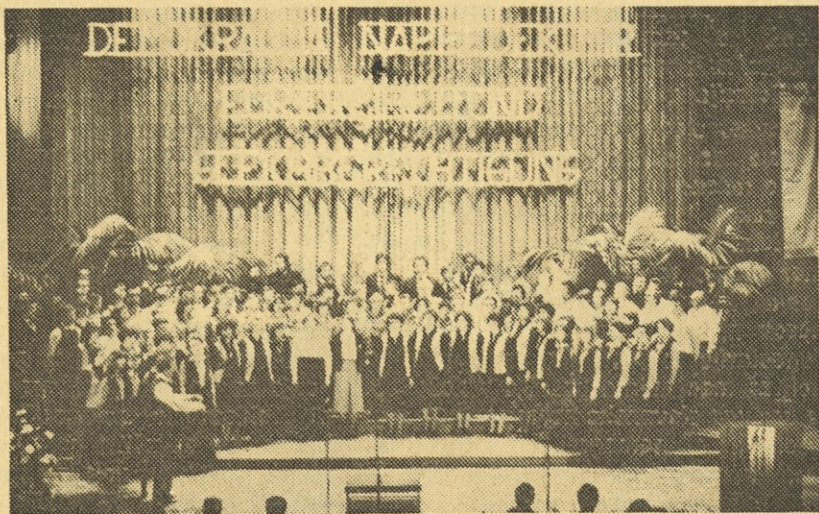
V letu 1982 ne moremo mimo dveh obletnic dogodkov, ki so pred štiridesetimi leti preobrazujoče in učinkovito posegli v naše narodno življenje.

Prva je nasilna izselitev več sto družin iz vseh krajev našega naselitvenega prostora dne 14. in 15. aprila 1942. Tedaj je naše ljudstvo z grozo spoznalo in doživelo, česar je zmožen nacionalni šovinizem in kaj so mu namenili koroški nemški nacionalisti v svojem sovraštvu do slovenskega človeka in v svojem pohlepu po slovenski zemlji. Ne le naši, marveč tudi avstrijski zgodovinarji, kakor na primer referent v vojaškem zgodovinskem muzeju vojaško-znanstvenega inštituta na Dunaju dr. Josef Rausch, so dokazali, da so neresnične trditve, da bi bile izselitve posledica nastanka in razširitve narodno osvobodilnega boja na Koroško, marveč je zgodovinska resnica ta, da so koroški nemški nacionalisti od vsega

začetka, čim so z vojnim zločincem Maier Kaibitschem prejeli kot priznanje in nagrado za svojo ilegalno privržanost nacističnemu gibanju mesto v vladi in vpliv v nacistični stranki, brez pomislekov načrtovali, sklenili in izvedli pregon avtohtonega slovenskega sodeželana z domače podedovane zemlje.

To spoznanje je v našem ljudstvu vsekakor tako zakoreninjeno, da ga ne more zabrisati nobena še tako vabljava politika lepih besed o strpnosti in tisočletnem mirnem sožitju, ko pa v resnici še vedno odločajo v naših narodnostnih vprašanjih, kakor najbolj občutljivo prihaja do izraza v tako imenovani sedmojulijski zakonodaji in v trostrankarskem sporazumu z dne 1. julija leta 1976, koroški nemški nacionalisti, združeni v FPÖ. Še manj pa more ob še vedno latentnem vplivu in odločanju koroških nemških nacionalističnih sil

Pomembni obletnici: zmaga nad fašizmom in podpis državne pogodbe

mimo tega spoznanja resnično odgovorna politika slovenske narodne skupnosti!

Naš človek je že neposredno po tem usodnem udarcu pred štiridesetimi leti nedvoumno reagiral. Ni namreč slučaj, da se je neposredno po tem zločinu pregona našega človeka in ropa naše zemlje pričelo narodno osvobodilno gibanje tudi na Koroškem in smo se koroški Slovenci združili z vsem slovenskim narodom v borbi proti nacifašizmu. Z ustanovitvijo številnih krajevnih odborov OF, zlasti v okolici Železne Kaple po Ivanu Župancu-Johanu in Stanetu Mrharju, pa tudi v Rožu po narodnem heroju Matiji Verdniku-Tomažu, in s prvimi vojaškimi akcijami koprškega odreda in zlasti koroške čete in prvega koroškega bataljona v Podjuni in s spopadom Kranjčevega bataljona 25. avgusta 1942 nad Robežami v Rožu smo se koroški Slovenci po kmečkih uporih prvič spet zavedali lastne sile in moči ter dokazali, da se ne ukлонimo nasilju in da si ne damo vzeti jezik, dom, zemljo in človekovo dostojanstvo.

Tudi mimo tega zgodovinskega spoznanja ne more nihče, ki je ostal zvest idealom in pridobitvam narodno osvobodilne borbe. Ta zgodovinska doživetja in spoznanja so zato nujna konstanta pri snovanju, usmerjevanju in uveljavljanju naše narodnostne politike. To velja tudi danes!

Uradno sicer zelo radi trdijo in poučarjajo, da je naše narodnostno vprašanje rešeno, da je člen 7 izpolnjen in da zakon o narodnih skupinah baje predstavlja v mednarodni javnosti primer vzorne rešitve manjšinskega vprašanja. Sklicujoč se na izboljšanje odnosov med sosednjima državama SFR Jugoslavijo in republiko Avstrijo in na bolj ali manj mirno vzdušje v deželi, ki je zasluga slovenske narodnostne skupnosti, ki želi pomagati iz zagate, v katero je zašlo s sedmojuljsko zakonodajo reševanje naše problematike, si de-

lajo celo utvare, da je naše ljudstvo sprejelo manjšinsko zakonodajo in se sprijaznilo s trenutnim stanjem.

V resnici pa je vprašanje obstoja in nadaljnega razvoja naše narodne skupnosti danes bolj živo kakor kdaj poprej. Živi v našem človeku, živi v naših gospodarskih, političnih, kulturnih in socialnih težnjah, ki se vsebolj elementarno pojavljajo, čim manj se vidi pripravljenost vlade za reševanje naših konkretnih življenjskih vprašanj in čim bolj postaja naše vprašanje praktična kupčija strank v okviru trostrankarskega sporazuma.

Spričo dejstva, da sam zvezni kancler v svojem članku v oktobrski številki revije „Die Brücke“ med osnovami za manjšinsko zaščito in torej z isto pravno veljavnostjo in učinkovitostjo v isti sapi s členom 7 državne pogodbe navaja zakon o narodnih skupinah in celo tudi trostrankarski sporazum z dne 1. 7. 1976, ne smemo prezreti, da se je očitno zedinila avstrijska uradna manjšinska politika na svoje staro načelo in taktiko strnjene nacionalistične fronte proti koroškim Slovencem.

To pa terja po drugi strani prav tako akcijsko enotnost celotne slovenske narodne skupnosti v borbi za skupne narodnostne pravice in interese!

Z vso odločnostjo in nedvoumnostjo moramo vztrajati na svojem utemeljenem stališču, da člen 7 državne pogodbe s tako imenovano sedmojuljsko zakonodajo iz leta 1976 nikakor ni rešen in zakon o narodnih skupinah v bistvu pomeni revizijo avstrijske državne pogodbe glede njenih manjšinsko-varstvenih določil v korist slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem in hrvatske narodnostne skupnosti na Gradiščanskem.

Izhodišča in načela za naše prizadevanje za dosego enakopravnosti so tudi štirideset let po izselitvi in štirideset let po vključitvi koroškega slovenskega ljudstva v splošno vstajo slovenskega naroda proti nacifašizmu ostala

ista! Prav tako so izhodišča in načela za uresničitev člena 7 državne pogodbe tudi pet let po veljavnosti zakona o narodnih skupinah ostala ista!

Ta ugotovitev in to opozorilo sta važni in potrebni, ker vedno spet slišimo in postavljamo zahteve po potrebi spremembe politične strategije. V situaciji manjšine na obrobju je namreč nevarnost, da kakor čestokrat v zgodovini zamenjamo taktiko z načeli in resnične stvarne potrebe z oportunističnimi drobtinami. Tozadevnih zank je na pretek v tako imenovanem zakonu o narodnih skupinah.

Ko stopamo v leto štiridesete obletnice izselitve in štiridesete obletnice vključitve našega ljudstva v vsenarodno vstajo, to je v politično in oboroženo borbo zoper nacifašistično nasilje, se zavedajmo, da smo kot člani na smrt obsojenega naroda bili junaško borbo in si v členu 7 državne pogodbe priborili pravice do enakopravnega življenja s sosednim narodom na podedovani domači zemlji in to brez pogojevanja glede njihovega stvarnega in krajevnega območja s številčno močjo naše narodne skupnosti.

● Konkretno to pomeni, da je v upravnih in sodnih okrajih s slovenskim ali mešanim prebivalstvom vsakršno omejevanje pravic iz člena 7 državne

pogodbe na osnovi številčne moči avtohtonega slovenskega prebivalstva proti manjšinsko-varstvenim določilom državne pogodbe in s tem protiustavno in nedopustno.

● Konkretno se to pravi, da je zakon o narodnih skupinah, ki sloni na ugotavljanju manjšine in pogojuje veljavnost določil člena 7 s številčno močjo slovenskega prebivalstva, protiustaven in ne predstavlja uresničitve člena 7 državne pogodbe!

Načelno moramo zato ta zakon odklanjati, taktično pa ga lahko uporabljamo in se nanj naslanjamo v svojem prizadevanju za tako ureditev, ki bo odgovarjala določilom državne pogodbe. To tem lažje, ker je po dosedanjih izkušnjah „globalne rešitve“ člena 7 skoraj brezizgledna in mora našo bodočo strategijo oblikovati tako imenovana „politika malih korakov“, to je postopno reševanje posameznih odprtih vprašanj brez popuščanja v načelnih stališčih.

V tej luči je treba videti tudi problematiko sodelovanja v sosvetih: Načelno mora vsako odgovorno vodstvo manjšine tako sodelovanje odklanjati že zaradi doslednosti, ker odklanjamo zakon in so sosveti del protiustavnega zakona, kakor tudi, ker so zamišljeni kot nadomestilo za demokratično izvoljeno

Pogovori z vlado: tristrankarski sporazum pozna le siljenje v sosvete

predstavništvo slovenske narodne skupnosti; načelno si zato takega sodelovanja ni mogoče predstavljati, taktično pa se da sosvete zamisliti kot instrument za reševanje določenih dnevno-političnih potreb, pa tudi trajnih bitnih narodnih interesov, v kolikor je slednje spričo trostrankarskega sporazuma sploh pričakovati.

Kakršnakoli odločitev glede sosvetov se bo morala zato orientirati po teh načelih, če nočemo zabresti v še hujšo brezizhodno zagato!

Mislím, da ni treba posebej poudariti, da mora vsedotlej, dokler ne izbojimo resnične enakopravnosti za našega človeka, še vedno biti v ospredju našega prizadevanja nenehna zahteva po zadovoljivi rešitvi člena 7 državne pogodbe. V tem pogledu ni alternative! Zato kljub spoznanju in prepričanju, da je manjšinsko vprašanje predvsem tudi ekonomsko in socialno vprašanje, prav tako nujna borba za gospodarske in socialne pravice našega človeka in za krepitev gospodarske baze slovenske narodne skupnosti ne more biti nadomestilo za našo borbo za narodnostne pravice, niti ne sme biti prednostni, marveč kakor kulturno prizadevanje naravni spremljajoči in podpirajoči dejavnik naše narodnostne politike s ciljem, da strnemo naše ljudi v narodno, kulturno in gospodarsko tvorno celoto.

Kljub določenim uspehom nas čaka tu še ogromno nalog na vseh področjih. Zmogli jih bomo samo, če bomo ohranili enotnost pogledov na bitna vprašanja, če bomo smotno pristopili k njihovem reševanju in če se ne bomo pustili zavajati z lepimi obljubami in medsebojno izigravati.

V pogledu uresničitve člena 7 državne pogodbe in sprejemljive formalne ureditve bitnih vprašanj naše narodne skupnosti velja poudariti:

Z oktroirano sedmojuljsko manjšinsko zakonodajo iz leta 1976 je uradna manjšinska politika zašla v brezizhodno zagato. Iskala je sicer konsenz

strank, ne pa konsenza narodne skupnosti, ki je pogoj za sodobno reševanje tako občutljivega vprašanja, ki zaradi topega nerazumevanja pomena mednarodne zaščite, pa tudi nerazumevanja življenjskih interesov našega ljudstva grozi ponovno eskalirati. Naše odklonilno stališče do sedanje ureditve ni izraz netvorne kritike enkratnega spodrsjlaja, marveč izraz protesta zoper še vedno živo nacionalistično miselnost, ki je doslej in ki še vedno odloča o naših bitnih vprašanjih. V enakopravnem dialogu in s tvornim konceptom, kakor je vsebovan v „operativnem koledarju“, hočemo prispevati k odpravi nevarne napetosti v tem ranljivem prostoru in k ostvaritvi take rešitve, ki bo našo narodno skupnost upoštevala kot enako-pravnega činitelja pri razvijanju mirnega sožitja in demokratičnega življenja v deželi ter kot naravnega posrednika med sosednima narodoma in državama.

V dobi razveseljivega razmaha naše-ga srednješolskega in visokošolskega naraščaja in njegove kulturne in znanstvene ustvarjalnosti ne smemo prezreti nevarne zaostalosti in kvarne stagnacije na področju predšolske in šolske vzgoje ter ljudske prosvete. Potreben je čimprej jasen kulturni koncept, ki bo vseboval s preudarno določitvijo priorit et vse kulturne potrebe, ki jim moramo v bližnji bodočnosti zadostiti. Gre tu za potrebe od otroških vrtcev, šolskih in kulturnih ustanov preko kulturno-prosvetnih, znanstvenih in umetniških ter založniških potreb do neodsvojljive zahteve po centralnem Kulturnem domu v Celovcu. Realizacija te poglavitve kulturne težnje mora mobilizirati in združiti vso našo narodno skupnost v tekmovanju za plodni razmah in razcvet na vseh področjih našega kulturno-prosvetnega prizadevanja!

Gospodarstvo, če ga gledamo v celoti in če ga primerjamo s prosperiteto v treh desetletjih po drugi svetovni vojni, je v zadnjih letih zašlo v permanentno krizo, povezano z nadpovprečno in-

flacijo in grozečo brezposelnostjo, iz katere v doglednem času ni videti izhoda. Mimo tega dejstva tudi koroški Slovenci ne moremo in ne smemo, če hočemo zaustaviti izseljevanje našega človeka in nadaljnjo asimilacijo ter nadaljnje odtujevanje našega življenjskega prostora. Zato bo potrebno, da točno spremljamo dogajanje na gospodarskem področju in združimo vsa naša gospodarska prizadevanja, če hočemo v tem zapostavljenem, obmejnem prostoru ohraniti, utrditi in razširiti tradicionalno združno dejavnost in razveseljive zarodke zadnjih let na drugih področjih gospodarskih dejavnosti. Le enotno in konstruktivno sodelovanje in pogumno tveganje vseh naših gospodarskih dejavnikov, tako privatnega kot društvenega in mešanega sektorja, so garant za uspešno in učinkovito uresničenje skupnega gospodarskega načrta. Če kje, mora predvsem na gospodarskem področju učinkovati koordinacija; njeno pomanjkanje je medsebojno konkuriranje in v zadnji konsekvenci celo bojkotiranje skupnih gospodarskih interesov. Skupni gospodarski odbor z ustreznim poslovnikom mora čimprej postati resničnost ne le na papirju, marveč predvsem tudi v delu.

Z vsemi temi problemi se bo moral

baviti redni občni zbor Zveze slovenskih organizacij na Koroškem v letu štiridesete obletnice izselitve in vključitve koroških Slovencev v OF in vstajo slovenskega naroda proti nacifazizmu. Osnovna izhodišča in načela za izvedbo teh nalog so bila postavljena že pred štiridesetimi leti in to so: zaupanje v lastno moč, združitev vseh sil v akcijsko enotnost ne glede na različne svetovno nazorne in politične poglede v skupnih narodnih zadevah, sodelovanje z demokratičnimi silami sosednega naroda in najtesnejša povezanost z matičnim narodom!

Pri vseh naših sklepih in ukrepih bo ta izhodišča in načela treba prilagoditi današnji stvarnosti, ki sama po sebi določa tudi umestno strategijo. Če hočemo iz trenutne letargije in pat-situacije, se moramo upreti slehernemu fatalizmu in voditi na vseh področjih politiko, ki bo temeljila na potrebah prikazane trenutne stvarnosti. Le taka politika bo sposobna mobilizirati tudi našo narodno skupnost za nadaljnjo borbo za našo politično, kulturno in gospodarsko enakopravnost ter strniti naše ljudi proti vsem poskusom razdvajanja in cepitve v nerazdružljivo tvorno narodno celoto.

dr. Franci Zwitter

Predsednik
slovenske
vlade
Zemljarič
se je med
obiskom
na Koroškem
sestal tudi s
predstavniki
slovenske
narodne
skupnosti

„Kdor za svobodo se bori in pade, ta je nesmrten“

OB 40-LETNICI IZSELITVE KOROŠKIH SLOVENCEV TER PRVEGA OBOROŽENEGA SPOPADA NA KOROŠKEM

*V spomin narodnemu heroju Francu Pasterku-Lenartu,
katerega 70-letnico rojstva letos obhajamo*

Dogodki iz leta 1942 v našem delu Evrope so pri koroških Slovencih zapustili neizbrisne sledove. Ne samo pri prizadetih samih je ostal spomin nanje svež, tudi še za generacije, rojene po letu 1945, ostajajo dogodki iz leta 1942 važni momenti v njihovem političnem, predvsem pa zgodovinskem razumevanju polpretekle zgodovine. Dogodkov izpred 40 let se spominjamo s ponosom in spoštovanjem, prav tako pa tudi z gnusom.

Med največje zločine nacionalsocialističnega režima na Koroškem štejemo sistematično pripravljeno in pravtako sistematično izpeljano izselitev koroških Slovencev zaradi „veleizdajalskega in komunističnega prepričanja“ dne 14. in 15. 4. 1942. Takrat so v zgodnjih jutranjih urah s silo pregnali nekaj sto slovenskih družin iz domačih krajev, jih zbrali v taborišču v Žrelcu in jih nato v naslednjih dneh prepeljali v različna taborišča v rajhu.¹

Vsak narod pozna v svoji zgodovini dogodke, ki so odločilno vplivali na ves njegov nadaljnji razvoj. Zgodovina našega človeštva namreč nikdar ni ubirala pot premočrnosti, temveč pot različnosti in dialektike. Prav zaradi tega je zločinski poskus nemškega nacizma, da bi z množičnim izseljevanjem avtohtonega slovenskega prebivalstva na Koroškem enkrat za vselej „rešil“ takoimenovano „koroško vprašanje“, le ena, sicer kruta in trpljenja polna plat naše polpretekle zgodovine, ni pa edina. Obstajala je tudi druga plat, ko se je maloštevilni slovenski narod zavedal najtežje in najusodnejše preizkušnje v svoji zgodovini, da mu namreč grozi popolno narodno uničenje, in ko so se našli in združili najboljši sinovi slovenskega naroda in odločilno povedali, da je mogoče doseči rešitev iz ponižujočega suženjstva in ohranitev nadaljnega obstoja samo z organiziranim odporom in nepopustljivo borbo proti zatiralcem.

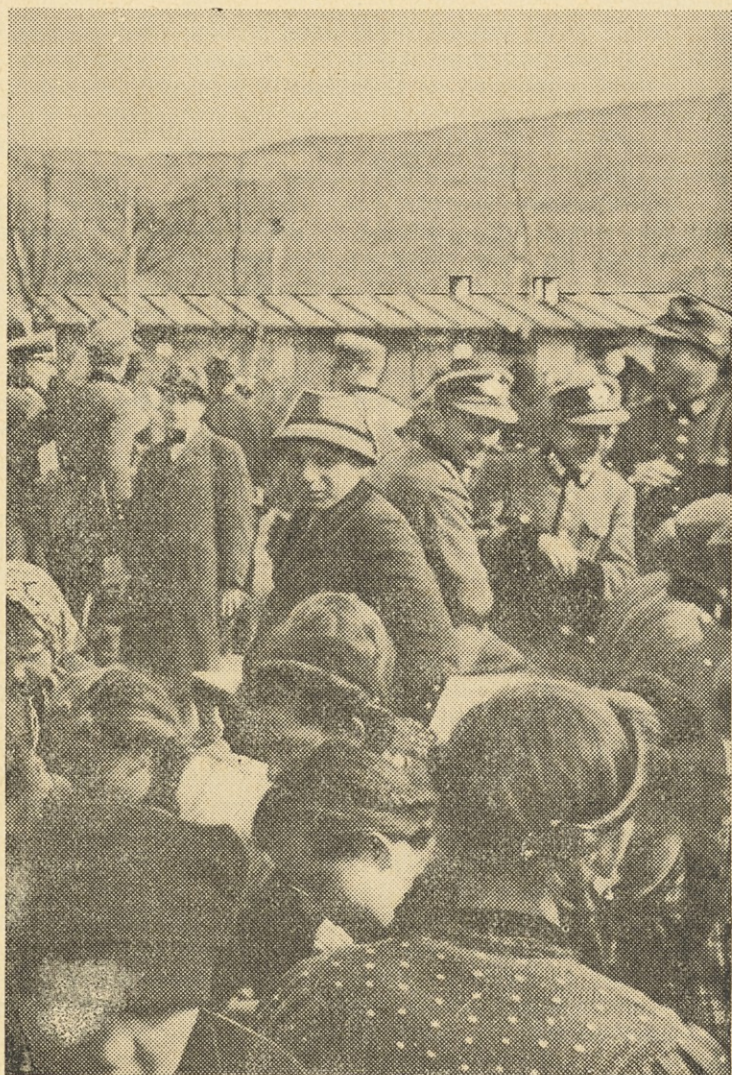
Prav v letu 1942 so prvič v organizirani obliki zapokale na Koroškem partizanske puške ter oznanjale pri bitki na Robežah dne 25. 8. 1942, da se slovenski narod ne bo podvrzel tedaj še od prezgodnjih zmag pijanemu nemškemu zatiralcu.

Ko letos dostojno obhajamo 40. obletnico izselitve in hkrati tudi prvega oboroženega spopada partizanov na koroških tleh, se je treba spomniti še nečesa, kar je bilo za uspešen razvoj antifašističnega in narodnoosvobodilnega boja odločilnega pomena. Odpor slovenskega naroda ne bi bil uspešen, če se ne bi iz njegovih vrst povzpeli sinovi-heroji, ki so s svojimi vojaškimi strateško-taktičnimi sposobnostmi vodili odporniško gibanje, ki so do zob oboroženemu sovražniku v številnih spopadih in bitkah prav z osebno hrabrostjo in iniciativo prizadejali odločilne udarce.

Eden izmed takih izstopajočih borcev je bil narodni heroj Franc Pasterk-Lenart, p. d. Tavčmanov, rojen 12. 3. 1912 v Lobniku pri Železni Kapli. Takoj ob

začetku druge svetovne vojne je bil mobiliziran v nemško vojsko in poslan v daljni Narvik. Ko se je oktobra 1942 vrnil na dopust, je tu v domačem kraju navezal stike z osvobodilnim gibanjem ter odšel med gorenjske partizane v Kamniški bataljon. Tu je sodeloval pri mnogih bitkah in se izkazal kot sposoben in hraber vojaški strateg. Zaradi tega se je marca 1943 vrnil na Koroško in tu postal komandant prvega koroškega bataljona. Ob uspešnem napadu na Mežico 3. 4. 1943 je bil smrtno ranjen.

Ko torej letos obhajamo 40. obletnico izselitve ter prvega oboroženega odpora, se bomo prav tako dostojno spomnili tudi tistih naših borcev in herojev, ki so kot prvi videli nujnost odpora, ga zanetili in uspešno vodili. Med te spada narodni heroj Franc Pasterk-Lenart, katerega 70-letnico rojstva letos obhajamo, in

V zbirnem taborišču v Zrelcu izseljenci še niso vedeli, kakšna usoda jih čaka: pregnanstvo, iz katerega so se vrnili šele po zmagi nad fašizmom

sicer v smislu bolgarskega pesnika Hrista Boteva (1849–1876), ki je zapisal: „Kdor za svobodo se bori in pade, ta je nesmrten“.

Ob 40-letnici poskusa nemškega nacizma, da bi enkrat za vselej z množično izselitvijo narodno najzavednejših slovenskih družin rešil takoimenovano koroško vprašanje, lahko ugotovimo, da ta poskus ni uspel, da je propadel, ravno tako kot nemški fašizem sam. Ta poskus je propadel, ker zavedni in pošteni koroški Slovenci kjerkoli v nemških taboriščih niso klonili ali se podredili, ker so tudi v najstrahotnejšem taborišču bodisi na Hesselbergu, v Frauenaurachu, Schwarzenbergu ali Rehnitzu ohranili človeški ponos in narodno zavest, ker so se zavedali, da se mora vsako nasilje zlomiti ob trdni življenjski volji ljudskih množic. Ta poskus je propadel, ker se je, prav tako kot v drugih predelih okupirane Evrope, tudi na Koroškem trdna življenjska volja zatiranih ljudskih množic razvila v ljudski odpor.

Tone Zorn je nakazal, da je treba problematiko izselitve koroških Slovencev videti v širšem družbenem kontekstu, in sicer 1. v kontekstu delovanja nemško-nacionalnih organizacij na Koroškem in v Avstriji, katerih začetki segajo še v staro monarhijo in katerih cilj je bil kar najhitrejša rešitev slovenskega vprašanja v duhu nemškega nacionalizma, in 2. v kontekstu vprašanja odnosa nacizma do nemških manjšin v inozemstvu in lastnih v rajhu.²

Že proti koncu 19. stoletja, leta 1889, je bila ustanovljena graška organizacija Südmark, ki si je zadala cilj, da z rajhovskimi Nemci izpodrine avtohtono slovensko prebivalstvo južne Štajerske. Delovanje te organizacije se je razširilo tudi na Koroško. V ta namen je bil ustanovljen v Gradcu leta 1909 poseben denarni zavod za financiranje kolonizacije, imenovan Südmärkische Volksbank und Spargenossenschaft für die Alpenländer, kasneje preimenovan v Deutsche Heimstätten-Bank, ki je delovala tudi v času med obema svetovnima vojnama. Delovanje Südmarke je dobilo po plebiscitu izrazito agresiven protislovenski značaj. Predvsem se ji je pridružil med obrambnimi boji ustanovljeni Kärntner Heimatdienst, ki se je po plebiscitu preimenoval v Kärntner Heimatbund. Poslevodeči načelnik te organizacije je postal leta 1924 Maier-Kaibitsch.³

Delovanje KHB nam zgovorno prikazuje govor, ki ga je imel Maier-Kaibitsch 21. 10. 1926 v Celovcu. V njem je poudaril, da mora imeti KHB pregled nad gospodarskimi razmerami in natančno ugotoviti gospodarski položaj koroških Slovencev. Podčrtal je, da je potrebno imeti stalni pregled nad vsemi slovenskimi knjižbami in kartoteko premoženjskih razmer. Govoril je o potrebi brezpogojne organizacije in pri tem poudaril, da morajo izginiti koroške utrakvistične šole. Posebej se je zahvalil Südmarki za njeno delovanje. Po njegovem bi morale priti do tega, da se ljudje, ki nemškega jezika še ne obvladajo dovolj, čimprej raznarodijo. Ta cilj je KHB skušal doseči s pomočjo domovinskih svetov, krajevnih zaupnikov, v glavnem učiteljev, uradnikov, vaških mogotcev ipd.⁴

Že tri leta prej je v strogo zaupni okrožnici KHB bila naznanjena ustanovitev takoimenovane Bodenvermittlungsstelle za nakup slovenskih posesti za kupce iz rajha.^{4a} Ta urad je s pomočjo Schulverein Südmark in berlinskega VDA (Verein, od leta 1933 Volksbund für das Deutschtum im Ausland, katerega vodja je bil od aprila 1933 naprej zloglasni dr. Steinacher) posredoval Nemcem iz rajha nakupe ali zakupe kmetijskih posestev na Koroškem. Iz leta 1926 je znan načrt KHB, po katerem naj bi se tisoč nemških protestantskih družin naselilo v slovenskem delu Koroške.⁵ Vsekakor je bilo po podatkih Stuhlpfarrerja do konca leta 1933 na Koroškem naseljenih 136 rajhovskih družin, odkupljenih pa je bilo 4000 ha zemlje.⁶

Geheime Staatspolizei,
Staatspolizeistelle Klagenfurt
III U

Klagenfurt, den 15. Juli 1942.

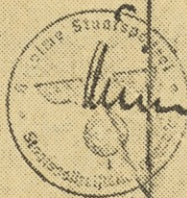
B e s c h e i d .

Der Reichsminister des Innern hat mit Erlass vom
22. Juli 1942 - S. II A 5 - Nr. 550^{II}/42 - 212 gemäss den
Bestimmungen der Verordnung über die Einziehung volks- und
staatsfeindlichen Vermögens im Lande Österreich vom 18. 11. 1938,
RGBl. I S 1620 festgestellt, dass die Bestrebungen des
Reuschler Anton L o m b a r - - - - - in Schiltendorf - - -

volks- und staatsfeindlich gewesen sind.

Gleichzeitig wurde die Staatspolizeistelle Klagenfurt
angewiesen, die Einziehung des Vermögens des Vorgenannten
vorzunehmen.

Gemäss § 1 Abs. 1 der vorgenannten Verordnung verfüge
ich daher auf Grund des § 12 der ersten Durchführungsverordnung
zum Ostmarkgesetz vom 10. 6. 1939, RGBl. I S 995, in Verbindung
mit § 1 der neunten Durchführungsverordnung zum Ostmarkgesetz
vom 23. 3. 1940 RGBl. I S 549, die Einziehung des gesamten in
Kärnten gelegenen Vermögens des Obgenannten, zu Gunsten des
Deutschen Reiches, vertreten durch den Reichsfinanzminister.

L. Schwarzenberg, 16. 7. 42

Poleg tega so pri kolonizaciji sodelovali še „Deutsch-österreichischer Volksbund“ in „Deutsch-österreichische Arbeitsgemeinschaft“ s sedežem v Berlinu in na Dunaju, protestantska verska organizacija „Gustav Adolf Verein“ ter glavno tajništvo bavarske krščanske nemške zveze v Münchnu. Pri kolonizaciji je sodeloval tudi tisk, še zlasti Deutsche Tageszeitung, ki je hvalila delovanje KHB, ki je z nemškim duhom prepočil slovensko kmečko prebivalstvo južne Koroške in v pravam pomenu besede vršil delo resničnih pionirjev nemške kulture.⁷

Iz vsega tega je očitno, da je bila protislovenska politika v času med obema vojnama izpeljana sistematično in načrtno. Cilj te kolonizacije je bil trojen: priprava anšlusa Avstrije k Nemčiji; idejno-politična integracija prebivalstva v smislu avtoritativnega in nacističnega družbenega sistema ter priprava nemške ekspanzije na jugovzhod.^{7a}

Ob tem je bilo za nemške nacionaliste neobhodno, da se znebijo slovenskega prebivalstva na južnem Koroškem predvsem z ekonomskim izpodrinjanjem, potem ko so takoj po plebiscitu izgnali skoraj celotno slovensko inteligenco. Pri uresničevanju tega načrta so bile vključene razne organizacije, društva, državne institucije, znanstveniki ter rajhovske narodnostne politične ustanove. Tako je npr. gauleiter Rainer ob priliki zborovanja Grenzlandamta julija 1942 poudaril: „V kratki retrospektivi je cenil (Rainer, op. pisca) zasluge, ki si jih je pridobil Maier-Kaibitsch s svojim življenjskim delom za koroško obmejno delovanje in pravitako zasluge drugih koroških osebnosti za to isto nalogo, pri čemer se je posebno spomnil bivšega deželnega glavarja dr. Lemischa in znanstvenikov dr. Graberja in dr. Wutteja.“⁸

Pod kakšnim ideološkim vplivom se je vsa ta kolonizacija med obema vojnama odvijala, nam kaže osnutek spomenice namestnika koroškega gauleiterja iz leta 1940, kjer ugotavlja, da bo nova ureditev jugovzhodne Evrope šele tedaj končana, ko bo zajeta tudi južnoslovanska država. S tem bi dobila Koroška spet staro obliko in bi lahko bolje kot do zdaj izvrševala svojo nalogo kot „jez rajha na jugu.“

Reichsgau Koroška bi lahko odigrala pri asimilaciji in vodenju teh krajev, pravi spomenica, „odločilno vlogo“. Te zmožnosti je Koroška dokazala že v zadnjih 25 letih, med drugim s tem, „da je nacionalsocialistično gibanje na Koroškem že leta 1921 prodrlo, da je imela Koroška pri nacionalsocialističnem puču julija 1934 največ žrtev med vsemi ostmarkgauri“. Koroška je „kot prva“ javila 11. marca 1938 prevzem oblasti. Dve tretjini junakov iz Narvika je bilo Korošcev ipd. „Ta opozorila zadostujejo, da dokažejo nacionalno moč Koroške.“⁹

S tako imenovanim anšlusom marca 1938 se je formalnopravna ter družbena situacija koroških Slovencev bistveno spremenila. Ne samo, da so se v letih 1938 in 1939 vrstile številne prepovedi slovenskih prireditvev, da so nacionalsocialistične oblasti že marca 1938 pozaprla več vidnih slovenskih funkcionarjev in duhovnikov,¹⁰ KHB-ju je uspelo, da je perzonalno in institucionalno ohranil svojo protislovensko politično strategijo. Celoten aparat KHB-ja je bil vključen v nacionalsocialistično stranko, v takoimenovani NS-Gaugrenzlandamt, ki ga je spet vodil Maier-Kaibitsch.

S tem, da je bila Maier-Kaibitschu leta 1939 poverjena izpeljava preselitve kanalskih optantov na Koroško, se mu je nudila priložnost, da je stopnjeval raznarodovalno politiko na Koroškem. Hitler je namreč želel, da bi rešil južnotirolski problem s transferom nemške manjšine v tretji rajh. V ta namen sta se Italija in nacistična Nemčija oktobra 1939 sporazumeli o preselitvi južnotirolskega prebivalstva v rajh.

Ta sporazum je vključeval tudi preselitev Kanalčanov. Že oktobra 1939 je Hitler pooblastil reichsführerja SS Himmlerja, da izvede preselitev nemških manjšin v rajh, in sicer po naslednjih kriterijih:

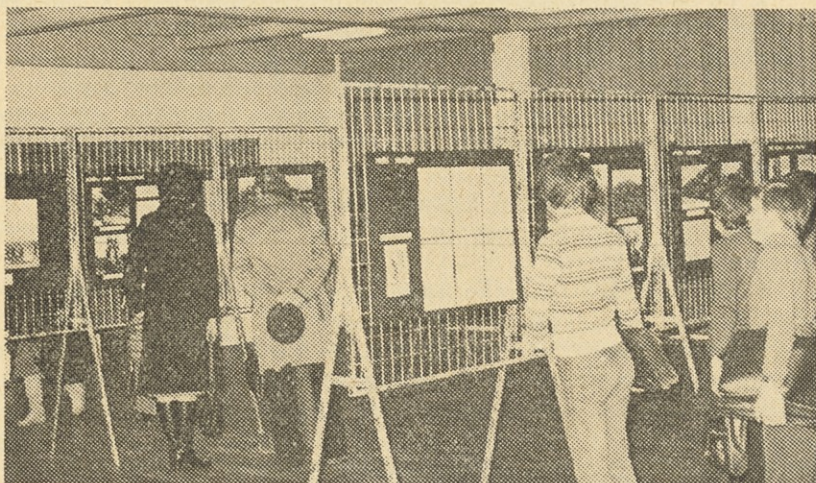
1. da preseli nazaj tiste nemške državljane in etnične Nemce, ki so primerni za stalno namestitve v rajh;
2. da odstrani škodljivi vpliv tujega prebivalstva, ki bi predstavljalo nevarnost za rajh in za nemško skupnost;
3. da ustvari nove nemške kolonije s preseljevanjem zlasti nemških državljanov in etničnih Nemcev, ki naj se vrnejo iz tujine.

Člen 5 odloka vsebuje določila, ki so imela tudi za Koroško določen pomen, namreč, da se mora za pridobitev zemlje za naselitev priseljencev uporabiti zakon o zemljišču za potrebe vojske z dne 19. marca 1935, s katerim je bilo praktično mogoče vsako zemljišče razglasiti v korist vojske. Odlok tudi določa, da mora Himmler ukreniti vse potrebno za preselitev in predvideva za izvedbo te naloge pomoč vseh upravnih oblasti in ustanov.¹¹

Maier-Kaibitsch je skušal izkoristiti to akcijo za naselitev neslovenskega elementa na področje južne Koroške. Dne 13. 12. 1939 je pisal uradu reichskomisarja za utrditev nemškega naroda v Berlin, da bo s sodelavci „skrbel za to, da se bodo na jezikovno mešanem teritoriju Koroške izrabile vse možnosti za naselitev nemških obmejnih kmetov“.¹² V drugem pismu deželnemu kmečkemu vodji pa je poudaril: „Zdaj imamo ... na Koroškem s to akcijo možnost, da jezikovno mešani obmejni pas ojačimo in zavarujemo z naselitvijo nemških kmetov. To je tista možnost, za katero smo se že vedno prizadevali in ki jo moramo z vso silo izrabiti.“¹³

Že 16. 3. 1939 je vodja gaugrenzlandamta Maier-Kaibitsch povabil na posvetovanje vse tiste strankine člane, „ki so vključeni pri preselitvi, organizaciji in vodstvu preselitve južnih Tirolcev in Kanalčanov na Koroško“.¹⁴ Na posvetovanju naj bi dosegli enotna stališča o preselitvenem vprašanju. Nekaj dni navrh je gauleiter Kutschera naročil, da obmejni urad stranke ustanovi dve delovni skupini: prva naj bi se ukvarjala s splošnimi problemi, ki se pojavljajo pri naselitvi južnih Tirolcev, druga pa naj bi obdelovala posamezne probleme. Tako naj bi na agrarnem področju zasledovali naslednje cilje:

Zločin
izselitve
je dokumen-
tirala tudi
razstava, ki
so jo pred
leti pripravili
naši dijaki

a) načrtovanje in nadzorstvo nad nakupom zemljišč, ki bi jih vršila DAG^{14a} in
b) načrtovanje in nadzorstvo nad naseljevanjem preseljencev. Po poročilih DAG za leto 1940 so od 1000 kmetij, ki jih je predlagal Maier-Kaibitsch za morebiten odkup, pregledali 344. Od teh je bilo 198 neprimernih in le 146 so jih mogli predlagati DUT^{14b} v odkup. Ta je do konca leta predlagala 102 kmetiji in jih odkupila 43, za 6 kmetij pa se je dogovor razdrl zaradi prevelikih odškodninskih zahtevkov. Za 14 kmetij je družba predlagala gauleiterju, da uporabi zakon iz leta 1935, za 59 posesti pa še ni bilo gotovo, ali bo moč skleniti pogodbe.¹⁵

Da so bili dotedanji delni prisilni odkupi ali razlastitve kmetij le korak k prisilnemu pregonu dela zavednih koroških Slovencev, kaže zakon o zaščiti nemške meje, ki je predvidel obmejni pas (okraji Šmohor, Beljak, Celovec, Velikovec ter mesti Beljak in Celovec), v katerem so nacistične oblasti imele kontrolo nad vsem pravno poslovnim pridobivanjem zemlje vsake velikosti. Vsako dediščino je morala dovoliti višja upravna oblast. Leta 1940 je temu sledila še omejitev takoiimenovanih „narodno politično ogroženih okrajev“, ki jih je Himmler takole začrtal: spodnja Ziljska dolina od Šmohorja vzdolž Ziljice do izliva v Dravo, ves Rož, okrožje Velikovec ter južni del okrožja Wolfsberg od Št. Pavla v Labotski dolini.¹⁶

Prvi podatki o množični izselitvi koroških Slovencev izvirajo iz jeseni 1940. V nekem elaboratu je bilo predvideno za naselitev južnotirolskih Grödnertalerjev področje Železna Kapla—Sele-Fara, v katerem je bilo 290 kmetij, ki so „izključno v tujerodnih rokah“ ... „Rešitev narodnostnega vprašanja tega področja se zdi blizu, tako da je treba imeti naselitev na tem področju vedno pred očmi.“¹⁷

Z napovedjo vojne Jugoslaviji v aprilu 1941 se začenja doba popolnoma brezobzirnega nastopa nacistov proti koroškim Slovincem. Medtem ko nacistične oblasti od anšlusa do napada na Jugoslavijo iz določenih zunanje-političnih vzrokov niso odkrito in brezobzirno nastopale proti slovenski manjšini, so po napadu na Jugoslavijo začele z uresničevanjem velikih in dokončnih načrtov.

Prvi korak k prisilni izselitvi je bil storjen s Himmlerjevo odredbo z dne 25. 8. 1941, ki je določala:

„1. Preselitev kanalskih optantov naj se izvaja tako, da se še v letu 1941 najmanj dve tretjini preseljenih Kanalčanov naseli na novo naselitveno področje. Ostale je treba preseliti najkasneje do 1. aprila 1942.

2. Za naselitveno področje odrejam reichsgau Koroško in zasedeno področje južne Koroške (Gorenjsko in Mežiško dolino).“ Odredba dalje določa: „Razdelitev preseljencev na novo selitveno področje ima za celotno naselitveno območje na skrbi urad mojega (tj. Himmlerjevega) pooblaščenca na Koroškem.“

„3. Dvojezično ozemlje reichsgaua Koroška (nekdanje plebiscitno področje) je zaradi združitve narodnostno političnega položaja še posebej pritegniti za naselitev. Odbere naj se kakih 100 slovenskih družin tega področja, ki so narodnostno in državno nasprotne, za naselitev Kanalčanov.

4. ... Od izseljenih oseb oz. družin se naselijo v altreich pripadniki rasnih skupin vrednosti I in II.¹⁸

5. Pri evakuaciji je treba paziti na gospodarsko opremljenost: v ta namen vrše prevzem posesti za gospodarstvo pristojni inšpektorji. Skupaj z uradom državne delovne uprave je treba preveriti, ali obstaja zaradi vojne kak važen razlog, da se prizadete osebe prestavijo za časa vojne na drugo delovno mesto.“

V členu 10 Himmler pooblašča DUT, da se še naprej ukvarja s premoženjskimi vprašanji. V členu 12 Himmler prosi vse udeležene urade, da se za rešitev zastavljene naloge čim bolj vključijo tudi lokalni faktorji.¹⁹

Dejansko so pri izselitvi koroških Slovencev sodelovali vsi oddelki tedanje deželne vlade, vsi uradi in oddelki gauleitung NSDAP, vsi kreisleiterji in njihovi uradi, instance kmečkih organizacij, tedanja okrajna glavarstva in končno takoj imenovane vaške trojke, to so župan, Ortsbauernführer in Ortsgruppenleiter NSDAP.²⁰

Izpeljavo izselitve so nacistične oblasti konkretizirale na seji 27. 9. 1941 v Trbižu, kjer so se sestali dr. Stier in dr. Wöss kot zastopnika DUT, Schmidt kot zastopnik DAG, dr. Wanner za preselitveni urad gaugrenzlandamta in Maier-Kaibitsch kot zastopnik državnega komisarja za utrditev nemštva. Dogovorili so se, da bodo imenovali za naselitev predvidena posestva gestapu, ki bo nato od prizadetih Slovencev zahteval prostovoljno oddajo posestev. V kolikor bi se ti branili pristati na zahtevo gestapa, bodo izbrana posestva zaplenjena in predana DUT s tretjino prodajne vrednosti, naloga gestapa pa bo spraviti Slovence v taborišče.²¹ Kako je gestapo reševala zastavljene naloge, kaže izjava Hansa Sellaka na procesu proti Maier-Kaibitschu leta 1947.^{21a}

Decembra 1941 je Sellak iz list Slovencev, ki jih je gestapu predložila žandarmerija, izpisal „obtožene“ Slovence. Seznam je upošteval predvsem narodno zavedne Slovence in pa tiste, ki so imeli zveze z jugoslovanskim konzulatom v Celovcu. Sprva je Sellak zbral 157 Slovencev, kar je njegovega šefa močno začudilo, saj je pričakoval najmanj 400 do 800 družin. Da pri izselitvi pri gestapu niso bili pomembni toliko nacionalni kot, v skladu s Himmlerjevim ukazom, premoženjski momenti, kaže dejstvo, da je Sellakov šef pri pregledu dokumentov prečrtal iz seznama osebe brez posesti. Do januarja 1942 so seznam za izselitev določenih slovenskih družin dopolnjevali, tako da so bile po Kaibitschevi izpovedi

Kleine Kärntner :

Schriftleitung und Geschäftsstelle in Kärnten: Klagenfurt, Hensburgerplatz 2 (Kaiser-Franz)

Das Ziel Kärntens für 1943

Die Lösung der sogenannten Kärntner Frage

Klagenfurt, 5. November.

Gauleiter Dr. Friedrich Rainer hat im Rahmen seines großen Rechenschaftsberichtes über die Arbeit der NSDAP des Gaues Kärnten, den er beim Generalappell der NSDAP anlässlich der Feier des 10. Oktober im Landhaushof der Gaupflichtstadt gegeben hat, als einen wesentlichen Hauptpunkt und als besondere Kriegsaufgabe der NSDAP des Gaues Kärnten für das Jahr 1943 die volkspolitische Gleichsetzung des ehemaligen Kärntner Abstammungsgebietes mit dem übrigen Kärnten und damit die endgültige Beseitigung der sogenannten Kärntner Frage proklamiert. Der Gauleiter sprach damals von einer Aktion, die im planvollen Zusammenwirken aller maßgeblichen Stellen aus Partei und Staat auch den letzten Keim einer Bedrohung Kärntens beseitigen und das Vermächtnis der Kärntner Abwehrkämpfer erfüllen wird.

Am Donnerstagsvormittag hatten sich im großen Festsaal des Reichsstatthaltergebäudes in Klagenfurt nun diejenigen Frauen und Männer Kärntens zusammengefunden, die an dieser feierlichen vom Gauleiter angeführten Aktion vornehmlich beteiligt sein werden, um aus dem Munde von Dr. Rainer die großen Richtlinien für diese Arbeit zu erhalten und das Generalpro-

gramm zu hören, das der Leiter des Gauamtes für Volkstum, H-Standartenführer Maier-Kaibitsch, im Auftrag des Gauleiters ausgearbeitet hat.

Der Gauleiter hob in seinen einleitenden Worten die Wichtigkeit der Beseitigung der sogenannten Kärntner Frage hervor und wies darauf hin, daß durch die Lösung dieser Aufgabe die Kraft des ganzen Landes zunehmend frei werden wird für den verpfändeten Einfluß in den neuen Gebieten und für das kommende große Aufbauprogramm.

Sodann ergriff der Leiter des Gauamtes für Volkstumsfragen, H-Standartenführer Maier-Kaibitsch das Wort, um zu den einzelnen Punkten des Generalprogramms der sogenannten Kärntner Frage ausführlich Stellung zu nehmen. An seine überaus aufschlußreichen und interessanten Ausführungen schloß sich eine rege Debatte an. Die Forderung des Gauleiters, daß in Anbetracht der großen Aufgaben Kärntens in diesem südlichsten Gau Großdeutschlands bis zur letzten Konsequenz Klarheit geschaffen werde, wird im Jahre 1943 ihre Erfüllung finden. Dafür bürgt die klare Zielsetzung durch den Gauleiter und Reichsstatthalter, und dafür bürgen auch die Männer, die der Gauleiter mit der Lösung dieser Aufgabe betraut hat.

10. oktobra 1942
sta gauleiter
Rainer in SS-Stan-
dartenführer
Maier-Kaibitsch
napovedala za
leto 1943
„dokončno
rešitev
koroškega vpra-
šanja“ na pod-
lagi „narodno-
političnega
izenačenja
bivšega
koroškega ple-
biscitnega
ozemlja z ostalo
Koroško“ — torej
iztrobiljenje slo-
venskega življa

dokončno določene 204 družine. Ob tem je zanimivo, da je pri izbiri družin igral pri grenzlandamtu primarno vlogo narodnostno-politični moment, pri gestapu pa le vprašanje posesti slovenskih žrtev.²²

Izselitev je izvršil oddelek 171. rezervnega policijskega bataljona, ki je dobil 11. 4. 1942 nalog, da „od 13. 4. 1942 izpelje izselitev iz prostora okoli Celovca“. Ukaz je predvideval izselitev „pribl. 1200 oseb“ in sicer „iz političnih vzrokov (komunistično delovanje)“.²³ Policijskemu bataljonu so bili v pomoč domači poverjeniki, ki so kazali pot do slovenskih družin.²⁴ V najkrajšem času so morali Slovenci zbrati najpotrebnejše in zapustiti domove, nakar so jih prepeljali v zbirno taborišče v Žrelec. Tu so jih popisali, evidentirali premoženjsko stanje, jim dali številko in izkaznico.

V poročilu v Berlin z dne 18. 4. 1942 je predstavnik reichskomisarja za utrditev nemštva o poteku K-akcije^{24a} navajal, da je „izselitev potekala brez prijetljajev.“²⁵ V tem poročilu je navedeno tudi število izseljencev. Od prvotno za izselitev predvidenih 1220 oseb so še pred izselitvijo v sporazumu z gestapom in predstavnikom reichskomisarja za utrditev nemštva izločili 123 oseb. Od prvotnega števila je torej preostalo 1097 oseb. 22 oseb ob K-akciji niso našli na domu in 158 oseb sta oba urada sporazumno oprostila izselitve. K preostalemu številu 917 oseb pa je treba prišteti še 201 osebo iz Gorenjske, ki so pravtako bile preseljene v žrelsko taborišče, tako, da so 14. in 15. 4. 1942 izselili skupno 1118 oseb.²⁶

Da je izselitev povzročila med koroškim prebivalstvom določen odpor, je ugotovil sam Maier-Kaibitsch 1. 7. 1942, ko je zaradi tega prosil, da se ne dovoljujejo več obiski domačinov pri izseljencih in da se preprečijo vsakršne pošiljke živil.²⁷ Tudi s strani vojske so se vrstile pritožbe vojakov, ki so intervenirali za starše in sorodnike. Zaradi vseh teh protestov je gauleiter Rainer sklical 15. 5. 1942 sejo, kjer naj bi rešili tovrstne proteste. Sicer so v nekaterih primerih revidirali izselitev in dovolili vrnitev, kljub temu pa je Rainer tedaj vztrajal in celo zahteval „v številnih primerih prej zaostritev kot revizijo izpeljanih ukrepov“.²⁸

Po izselitvi so posestva slovenskih družin sprva prevzeli v oskrbo lokalni nacisti, nakar so jih predali Kanalčanom. Že julija pa so izseljenci dobivali sklepe sodišča o zaplembi posestev v korist nemške države. Zaplembe in razlastitve so se zaradi neurejenih vpisov v zemljiško knjigo oziroma zaradi obremenitev s posojili zakasnile. DAG in DUT je uspelo do 8. 8. 1944 urediti lastninske pravice komaj za 51 posestev slovenskih izseljencev.²⁹

Z izselitvijo 14. in 15. 4. 1942 pa izselitveni val še ni bil končan. Že 15. 4. 1942 je propagandni urad na Bledu v svojem poročilu nakazal potrebo, „nove priseljence (misli Kanalčane) na jezikovno mešanem teritoriju prav posebno propagandistično pripraviti, da bodo imeli orodje za potrebno notranjo obrambo proti vplivom vindišarskega (t. j. slovenskega) prebivalstva“. Poročilo nadalje računa s tem, da bodo „še vedno slovensko usmerjeni krogi“ s svojo klevetniško in sovražno propagando skušali doseči prav Kanalčane.³⁰

Tudi gauleiter Rainer je ob nekem govoru decembra 1942 jasno nakazal, da se koroški nacisti niso zadovoljili s prvim izselitvenim valom. V svojem govoru je Rainer določil kot glavni delokrog za leto 1943 narodnopolitično razčistitev nekdanjega plebiscitnega področja ter dokončno rešitev takoimenovanega koroškega vprašanja. Pri tem mu je šlo za dve stvari:

1. razjasniti prebivalstvu cele Koroške takoimenovano koroško vprašanje, mu razložiti potrebo posebnih in večkrat tudi ostrih ukrepov ter ga mobilizirati za aktivno sodelovanje pri akciji leta 1943;

2. na prebivalstvo jezikovno mešanega področja z vsemi propagandističnimi

sredstvi tako vplivati, da se bodo tako navznoter kot navzven prepričano priznali k nemštvu in da bodo dokončno prevzeli nemške oblike življenja.

Ta program, pravi Rainer nadalje, bo izvedel z vso energijo in z močjo koroškega nemštva.³¹ Šlo mu je za totalno germanizacijo. „Nikoli ne bomo uporabljali notranje prisile, in če na eni strani tistih, ki po svojih rasnih zasnovah ne spadajo k nam, nočemo imeti, tedaj se bomo na drugi strani odpovedali tudi tistim, ki v narodnoslovenski trdovratnosti nočejo slišati glas krvi, s katero jim nemški predniki zaman govorijo. Če bomo postopali s političnim znanjem in psihološko tankočutnostjo . . . , bo prišlo do jasne ločnice, ki nam bo omogočila v končni fazi ustvariti obmejni prostor, naseljen z ljudmi, ki so nosilci najboljše nemške krvi in najtrše narodne pripravljenosti. Povsem smešna državi sovražna prizadevanja na tem področju ne predstavljajo nevarnosti za močni nemški rajh. Ker pa je koroški grenzgau nosilec ponosne tradicije rajha, mora biti v vseh delih od Tur do ljubljanskega polja enako složen in s tem tudi pravtako plemenit kot nerazrušljiv in nenapadljiv stavbni kamen germanskega rajha.“³²

Drugi izselitveni val naj bi bil februarja 1943. To je razvidno iz Himmlerjeve odredbe št. 21/43/C z dne 6. 2. 1943, s katero je določil izselitveno področje na Koroškem, ki se v bistvu ujema s področjem, ki ga je zajela uredba o dvojezičnem šolstvu iz leta 1945, kar pomeni, da je Himmler prav dobro vedel, kje koroški Slovenci živijo! Kot je Kaibitsch povedal na procesu leta 1947, naj bi bilo tedaj izseljenih okoli 50.000 koroških Slovencev. Prodor sovjetskih vojaških sil na vzhodu je izvedbo tega načrta preprečil.

Tretji izselitveni val je zajel vse tiste koroške Slovence, ki so v tej ali oni obliki podpirali partizansko gibanje. To je bilo torej kazensko izseljevanje. Točne številke o tem izseljevanju niso znane. Vsekakor obstajajo izjave prič ob procesu

Naš krvni davek za zmago nad fašizmom: okoli 500 padlih partizanskih borcev počiva na 40 pokopališčih širom južne Koroške, kamor so bili po osvoboditvi prekopani ob množični udeležbi prebivalstva

proti Kaibitschu, ki so vedele povedati, da so obstajali razni načrti za izselitev določenih slovenskih družin. Tako je Rainer nameraval leta 1944 izseliti iz Hodiš 16 slovenskih družin, po drugih izjavah so tedaj nacisti mislili izprazniti področje Sele-Borovlje, ki naj bi služilo kot poligon, namenjen četam na poti v Italijo. Ob začetku leta 1945 so nacisti tudi govorili o možnosti, da bi pred prihodom jugoslovanske armade evakuirali celotno prebivalstvo južne Koroške ali vsaj sumljive prebivalce. Ta načrt se je izneveril, ker so nacistom za tolikšno število zmanjkala prevozna sredstva.³³

Izselitev koroških Slovencev leta 1942 in pozneje je bila s strani koroških nacistov temeljito pripravljena. Iz delovanja KHB-ja se vidi, da kljub vsemu podrobnemu delu pred vojno in v času do napada na Jugoslavijo koroški nacisti niso izgubili izpred oči svojega cilja, namreč da končajo s tako imenovanim koroškim vprašanjem. Izselitev koroških Slovencev potemtakem ni bila reakcija nacističnih oblastnikov na začetke partizanskega odpora, marveč je bila sestavni del strateškega koncepta nemških šovinistov na Koroškem v borbi proti slovenski manjšini. To potrjuje tudi sam Maier-Kaibitsch v svojem govoru dne 10. 7. 1942, ko je v Celovcu referiral o „dokončni germanizaciji Koroške in Gorenjske“. V svojem zgodovinskem orisu razvoja Koroške je Maier-Kaibitsch poudaril, da je plebiscitni boj bil „nemški boj“, da je šlo za „nemški narod in za rajh“. Medtem ko so bili predpogoji za časa plebiscita drugačni — ni bilo namreč velikega nemškega rajha in tudi na Dunaju Koroška ni imela zaslombe — in je bilo zato tedaj potrebno, da so razlikovali med Nemci, vindišarji in Slovenci, je zdaj situacija postala po Kaibitschu drugačna: Koroška je najjužnejši grenzgau nemškega rajha. Obramba tega rajha zahteva narodnopolitično očititev obmejnega pasu. Zato tudi ni več razlik med Nemci, vindišarji in Slovenci. Vindišarji, ki so se priznali k nemški narodni pripadnosti, so pač Nemci, in za Slovence tukaj ne more več biti prostora.

Ko Maier-Kaibitsch razlagal delovanje koroških Slovencev med obema vojnama, poudarja, da so v prvi vrsti nemški učitelji pripomogli k temu, da Nemci na Koroškem niso izgubili pozicije na terenu. Vrnitev Ostmarke v rajh „v zgodovinskih dneh marca 1938 je izpolnila hrepenenje tistih, ki pripadajo generaciji svetovne vojne“. Maier-Kaibitsch pa je svaril, da z anšlusom samim stvar še ni rešena. Pravi, da je Koroška z nemškim napadom na Jugoslavijo in s tem, da sta bili Gorenjska in Mežiška dolina priključeni Koroški, dobila nalogo, da se na področju severno od Karavank govori samo še nemško. „Na področju severno od Karavank moramo zastopati stališče, da je uporaba nemškega jezika tudi izraz prepričanja oz. priznanja, kakšne narodnostne pripadnosti je nekdo.“

Ker pa je bilo takoj po anšlusu Gorenjske h Koroški opaziti med prebivalci Gorenjske in Koroške določeno povezanost, so se morali odločiti, pravi Kaibitsch, „da smo vodilne kroge koroških Slovencev izselili v notranjost rajha“.

V tej zvezi je zanimivo, da je isti Maier-Kaibitsch, ki se je v letih 1918–1920 boril za „enotno Koroško“, ki je zagovarjal tezo, da so Karavanke naravna meja proti tedanji Jugoslaviji, za časa druge svetovne vojne govoril o Gorenjski kot „nemških narodnih tleh“. „Dognano je, da smo z razbitjem južnoslovanske države prodrli preko Karavank daleč na jug, da smo si prilastili tri okraje na Gorenjskem in Mežiško dolino ter da s tem živimo v prostoru, v katerem se več kot ena tretjina prebivalcev ne poslužuje nemškega pogovornega jezika.“ Ta teritorij je že vedno bil nemški, ugotavlja Kaibitsch, le v zadnjih 20 letih je bil „nasilno balkaniziran“. Poleg tega so po Kaibitschu strokovnjaki ugotovili, da je 80 % prebivalcev po rasi takih, da se jih bo dalo germanizirati. Preveč optimistično končuje Kaibitsch s prognozo, da bodo z germanizacijskimi ukrepi tudi uspeli.³⁴

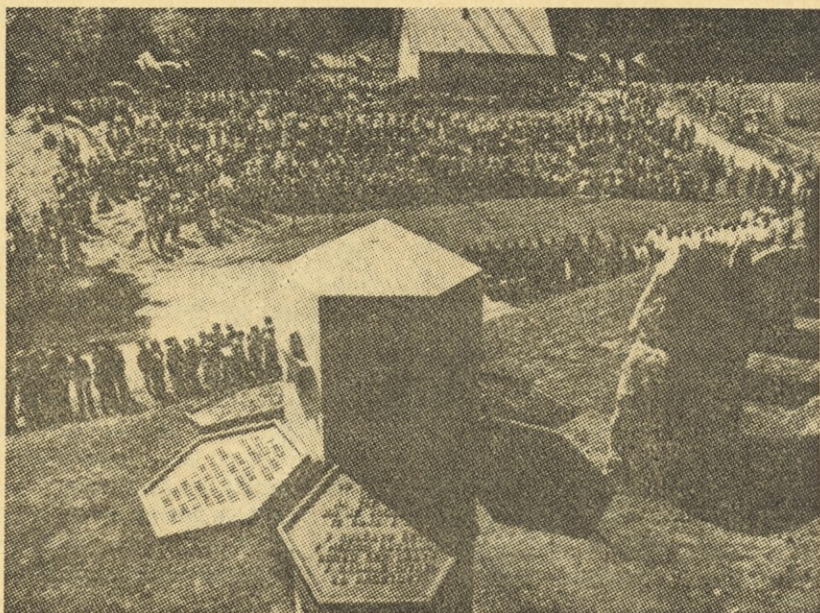
Koroški Slovenci so kar kmalu spoznali neizprosno smrtne obsodbe koroških nemških nacistov. Zato se je tudi iz dneva v dan širil odpor množic in dobival vedno jasnejšo obliko aktivnega odpora proti nečloveškemu ravnanju okupatorja.

Slovenski fantje, mobilizirani v nemško vojsko, so jo že v letu 1939 začeli zapuščati oz. se sploh niso odzvali vpoklicom. Znano je, da se je izmaknila mobilizaciji skupina 21 fantov, ki so se sprva zatekli v Jugoslavijo, po nemškem napadu pa so se vrnili na Koroško in tu v tej ali oni obliki sodelovali v oboroženem protifašističnem gibanju.

Pri razvoju odporniškega gibanja so že v letu 1942 igrali odlično vlogo partizanski aktivisti Johan Županc, doma iz Obirskega pri Železni Kapli, Stane Mrhar iz Šentvida pri Ljubljani ter Matija Verdnik-Tomaž, katerega starši so bili Korošci, ki so se že pred prvo svetovno vojno, ko je bila ukinjena železarna na Bistrici v Rožu, nastanili na Jesenicah.

Županc je prišel na Koroško julija 1942. Obiskal je sorodnike in znance v okolici Železne Kaple, navezal stike z „zelenim kadrom“, od katerega so se trije takoj odločili za sodelovanje in organiziranje OF (Olip, Kelih in Oraže). Preko Olipa je Županc navezal stike z Janezom Dovjakom, ki je bil tedaj zaposlen v eni izmed boroveljskih puškarn, od koder je brez težav prinašal orožje in strelivo, ki ga je imel Županc namenjenega za partizansko enoto, ki jo je nameraval ustanoviti na Koroškem. V tem času je Županc s pisalnim strojem pisal letake in jih preko sodelavcev razširjal po kapelških grapah. Eden izmed prvih najbolj vnetih sodelavcev Županca in OF je bil Franc Weinzierl iz Suhe, preko katerega je Županc navezal stike z vodjo prisilnih delavcev iz Poljske, Lipinskim, ki je bil pravtako pripravljen sodelovati z OF.

Za nadaljnji razmah osvobodilnega gibanja na Koroškem je imel bistven pomen pohod bataljona 2. grupe odredov, takoimenovanega „Kranjčevega bataljona“, ki je preko Koroške skušal priti na Štajersko. Dne 25. 8. 1942 je pri Robežah esesovska enota napadla bataljon. Ta je napad uspešno odbil in pri-

Spomenik
koroškega
partizanstva
v dolini
Tople
pod Peco,
zibelki
oboroženega
upora proti
fašizmu

zadejal sovražniku občutne izgube. Deset nemških vojakov je padlo, nekaj jih je bilo ranjenih, medtem ko so imeli partizani tri mrtve.

Vest o spopadu med partizani in esesovci na Robežah se je nato bliskovito razširjala med ljudmi. Zmaga bataljona je pomenila za koroške Slovence dokaz partizanske navzočnosti in uspešnosti. Prvič se je zgodilo, da je v bojih prekaljena enota na koroških tleh premagala nemško edinico in ob pohodu na Štajersko navezala podnevi stike z domačini, ki so jo prisrčno sprejeli in jo materialno podpirali.

Učinek tega boja je bil, da je Županc pri političnem delu po raznih vaseh želel še večji uspeh. Ko namreč konec avgusta 1942 pride na Koroško tudi še Stane Mrhar, jima uspe kmalu nato v Lobniku ustanoviti prvi odbor OF, katerega člana sta bila Jurij Pasterk in Karel Prušnik. Za tem so nastali vaški odbori na Obirskem, v Beli, v Selah, v Plaznici, v Borovljah, na Kortah, na Reberci in v Suhi. V teh odborih je bilo organiziranih v OF preko 200 ljudi.³⁵

Delovanje aktivistov OF je bilo zelo obširno in uspešno, segalo je od zbiranja orožja, pisanja letakov, prigovarjanje prisilnih delavcev iz Poljske in Sovjetske zveze, da vstopijo v partizanske enote, do prepričevanja vojaških dopustnikov, naj se ne vrnejo več nazaj na fronto. Tako je npr. Franc Weinzierl v dogovoru z Župancem in Mrharjem odšel v vojsko, da bi tam pridobil kar se da veliko število svojih tovarišev za dezertiranje. Ko se je oktobra 1942 vrnil iz vojske Franc Pasterk, ga je brat Jurij spravil k partizanom na Gorenjsko.

Tudi v Rožu, kamor je večkrat prihajal Verdnik, se je organizacija OF močno razvila. Med prvimi njegovimi sodelavci so bile zavedne slovenske družine iz Polane, Mač, Bistrice in Sveč. Verdnik je navezal stike tudi z Urhom Olipicem iz Trnjam nad Kaplo ob Dravi, starim članom KPA. Ta mu je spet posredoval zveze s Pavlom Kelihom iz Bajdiš, prav tako starim članom KPA.

Pomembna je bila tudi navezava stikov med Verdnikom in Stankom Zupanom, ki je bil doma na Jesenicah, delal pa je v Celovcu pri nekem slovenskem trgovcu. Prek Zupana je Verdnik dobil zvezo z Jankom Kastelicem, Edijem Meznerjem in Štefanom Trbovškom, ki so živeli v Leobnu, delali pa v železarni Donawitz. Ti trije so v Donawitzu navezali stike z Avstrijci, sovražniki nacizma, med njimi tudi s Seppom Filzem, udeležencem 7. kongresa kominterne leta 1935.

V Rožu je Verdniku uspelo ustanoviti prvi odbor OF šele spomladi 1943, in sicer na Mačah. Sledili so odbori v Svečah, na Bistrici v Rožu, v Šentjanžu, Podgorjah, Rutah, Področčici, na Brnci, v Svetni vasi in še nekaterih naseljih. Po ocenah strokovnjakov je bilo v tem času povezanih z OF nekaj sto Korošcev (Pavlin ceni, da je bilo v Rožu povezanih z OF 1000 ljudi).³⁶ Že v tem času so slovenske vasi južno od Drave od Baškega jezera do Borovelj postale močno žarišče osvobodilnega in protinacističnega gibanja v zahodnem delu Koroške. Verdnik je celo prekoračil Dravo in uspešno prodrl na Gure do Celovca.

Partizanska dejavnost v okolici Sel je vzbudila pozornost nacistov, ki so ta del šteli za njim sovražen že zaradi številnih vojaških beguncev in strnjeno naseljenih Slovencev. Ko so potem še našli letake, ki so nastali na Koroškem, so se odločili, da to gibanje zatirajo. Korak za korakom so nacisti razkrivali organizacijsko strukturo OF, pri čemer jim je pomagala neizkušnost slovenskih aktivistov. Že novembra 1942 so se začele množične aretacije, ki so do februarja 1943 zajele nad 100 ljudi. V prvem procesu so 13 oseb obsodili na smrt, 22 oseb pa na zaporno kazen. Junija 1943 so nacisti ponovno obsodili 16 oseb na zaporne kazni.

Aretacije so med prebivalstvom razumljivo povzročile velik preplah in negotovost. Kljub temu pa osvobodilno gibanje ni prenehalo, nasprotno, spomladi 1943 je ponovno doživelo množičen razmah, zdaj obogateno z izkušnjami prejšnjega leta.

Izselitev koroških Slovencev v letu 1942 je imela dolgoročne posledice. Ovrгла je takratno politiko slovenskega vodstva, ki je iz taktičnih razlogov skušalo s sodelovanjem z nacističnim režimom preprečiti najhujše. Tudi poskus slovenskega vodstva, da bi stopilo neposredno v stik z vladnimi ustanovami v Berlinu in se s tem izognilo koroškemu, je propadel. Že julija 1938 so koroški nacisti dosegli, da so bile vse kompetence glede slovenske manjšine na Koroškem poverjene koroškemu deželnemu glavarju, ki je v ta namen ustanovil takoimenovano „Volkstumsstelle“, katere vodja je postal Maier-Kaibitsch.³⁷

V nasprotju s politiko slovenskega vodstva, ki po besedah dr. Petka „ni bila več politika, ki bi temeljila na kakršnihkoli političnih ciljih, ideologiji ali čemu podobnemu, ampak je to bilo le reševanje življenja“, pa so mnogi koroški Slovenci bolj realistično ocenjevali politično situacijo ter položaj slovenske manjšine na Koroškem.³⁸ Spoznali so namreč, da ne more biti rešitev narodnega obstoja v tem, da bi Slovenci zgolj pasivno prenašali vse to, kar so nemški nacisti namerali z njimi ukrepati. Zeleni kadrovc iz selskega področja so npr. zavestno odpovedali pokorščino diktatorskemu režimu ter se izmaknili mobilizaciji. Ves nadaljnji razvoj do izselitve leta 1942 je v bistvu potrdil to, kar so koroški Slovenci instinktivno želeli in racionalno spoznali, namreč, da je edina realna možnost za obstoj slovenskega naroda v oboroženem partizanskem odporu.

K hitrejšemu razvoju političnega spoznavanja ter postopoma realnejšega ocenjevanja sovražnika je gotovo bistveno prispevala izselitev aprila 1942, ki je dokončno in za vsakega vsaj količkaj razgledanega človeka razkrinkala nacistične raznarodovalne načrte. Osvobodilno gibanje, ki se je prav po izselitvi

Vsakoletni zimski pohod „Arihova peč“ spominja na padle borce proti fašizmu

množično razvilo, je bilo edini možni odgovor koroških Slovencev na izselitev. To gibanje, ki se je vključevalo v močan in odločen zbor evropskih osvobodilnih gibanj, je ne glede na potek meja — te so namreč v celi Evropi podrli nacisti — prispevalo dostojen delež k zmagi nad fašizmom.

Toda s tem dejanskega pomena osvobodilnega gibanja na Koroškem še nismo zajeli. Prav razmah partizanstva na Koroškem po izselitvi je prispeval k temu, da so nacistični veljaki opustili nadaljnje izseljevanje, ker so se zbal, da bi s tem partizani dobili še večji dotok. Načrt o izselitvi 50.000 koroških Slovencev po temtako ni propadel samo zaradi porazov nemške vojske na vzhodu, temveč tudi zaradi oboroženega partizanskega odpora na Koroškem. Prav v tem pride do izraza dialektična povezava in tudi dejanska moč antifašističnih in osvobodilnih gibanj ne glede na kvantitativno razmerje med posameznimi bojujočimi se stranmi.

Ob 40. obletnici dogodkov iz leta 1942, ob kateri se bomo letos dostojno, a tudi s ponosom spomnili tako izselitve kot tudi partizanskega odpora, pa je tudi potrebno, da iz dogodkov izpred 40 let potegnemo določena spoznanja.

Eno najbistvenejših spoznanj je gotovo v tem, da politični defetizem ter pasivizem takratnega slovenskega vodstva ni preprečil „najhujšega“ in tudi ni „reševal življenj“. Nasprotno, taktično sodelovanje z nacističnim režimom je v bistvu slovensko manjšino ideološko razoroževalo in zabrisalo dejanske konture totalitarnega režima.

Na drugi strani pa je prav osvobodilno gibanje, ki je v svoji politični zasnovi predstavljalo kvalitativno nov pristop k reševanju narodnostnega in tudi družbenega obstoja, uvajalo nove oblike političnega osveščanja in delovanja. Uspeh tega gibanja je bil odvisen predvsem od podpore ljudstva, torej od njegove politične osveščenosti. Osvobodilna fronta je zaživela tam, kjer so se ljudje identificirali z njeno politiko in z njenim bojem. Zaživela je, ker je slonela na načelu demokratičnega in enakopravnega sodelovanja. V tem smislu je politična osveščenost in razgledanost ter demokratična organizacijska struktura prvi pogoj za uspešen narodnostni obstoj.

Marjan Sturm

Spominski
pohod
„Po poteh
Domnove
čete“
na Komelj
je postal že
tradicionalen

Opombe:

- ✓ 1 Dr. Mirt Zwitter, Poskus nasilne rešitve vprašanja Slovenske Koroške je za vselej propadel. Svoboda, 11. letnik, aprila 1949, štev. 4. Isti avtor je v Slovenskem vestniku v mesecih junij, julij in avgust 1947 objavil podlistek z naslovom „Poizkus iztrebljenja koroških Slovencev v dobi nacizma.“ Prav tako o izselitvi je objavil članek v „Koroška v borbi“ leta 1951. Tudi Stefan Karner v svoji knjigi „Kärntner Wirtschaft 1938–1945“, Celovec 1976, navaja številke o izselitvi.
- ✓ 2 Tone Zorn, Problematika izselitve koroških Slovencev in aspekti tega vprašanja po drugi svetovni vojni, Ljubljana 1965, str. 2 (nadalje Zorn, Problematika izselitve ...).
- 3 Zorn, Problematika izselitve ... str. 3
Maier-Kaibitsch je bil rojen 20. 5. 1861 v Leobnu, mati mu je bila Slovenka. Kot bivši častnik avstroogrške vojske se je po letu 1918 udeležil koroških obrambnih bojev, leta 1924 pa postal poslevodeči vodja Kärntner Heimatbunda, kar je ostal do leta 1939. Članska izkaznica NSDAP nosi številko 6.000.000, dan pristopa v nacistično stranko pa datum 4. 1. 1934. Po 11. 3. 1938 postane Maier-Kaibitsch član vlade in s tem ohrani svoj dotednji narodnopolitični referat. Skupaj z deželno vlado je bil sprejet v SS z rangom Sturmabführerja. Maier-Kaibitsch je za časa nacizma izvrševal važna službena mesta predvsem v zvezi s koroškimi Slovenci. Prav tam, str. 10–11
- 4 Zorn, Problematika izselitve ... str. 5
4a Že septembra 1918 je bila ustanovljena „Kärntner Bodenvermittlungsgesellschaft“, ki naj bi preprečila naselitev tujih kupcev (reichs- und landfremder Käufer) na Koroškem. Dejansko zaživela pa je ta organizacija šele leta 1925, ko je bila priključena Kärntner Heimatbundu. Narodnopolitični pomen te organizacije je Steinacher orisal takole: „... prav na koroško-štajerskem obmejnem področju se je že vedno jasno pokazalo, da ima kreditna odvisnost za posledico politično odvisnost.“ (Karl Stuhlpfarrer, Deutsche Volkstumspolitik in Kärnten nach der Volksabstimmung, Delo, 11. 10. 1980)
- 5 Zorn, Problematika izselitve ... str. 6
- 6 Karl Stuhlpfarrer, Deutsche Volkstumspolitik in Kärnten nach der Volksabstimmung, Delo, 11. 10. 1980
- 7 Zorn, Problematika izselitve ... str. 8
- ✓ 7a Karl Stuhlpfarrer, Deutsche Volkstumspolitik in Kärnten nach der Volksabstimmung, Delo, 11. 10. 1980
- ✓ 8 Tone Ferenc, Viri o nacistični raznarodovalni politiki v Sloveniji 1941–1945, Maribor 1980, str. 451 (nadalje Ferenc, Dokumenti ...)
- 9 Ferenc, Dokumenti ... str. 31
- 10 Kot prvega so nacistične oblasti že marca 1938 zaprle bivšega deželnozbornskega poslanca Vinka Poljanca, ki je avgusta istega leta umrl. 15. 3. 1938 je bil zaprt predsednik SPZ dr. Tischler, ki so ga po še isti dan spet izpustili. Marca 1939 so ga kazensko premetili v Vorarlberg. 24. 3. 1938 je bilo 6 duhovnikov pregnanih iz njihovih far. 12. 12. 1938 so zaprli zborovodjo SPZ Valentina Hartmana in mesec dni navrh pregnali učitelja Eichholzerja ter urednika Koroškega Slovenca Radota Wuteja v KZ Buchenwald. Sima Valentin, Der Anschluß mit besonderer Berücksichtigung der Kärntner Slowenen. Referat na simpoziju slovensko-nemškega koordinacijskega odbora krške škofije, aprila 1981 v Celovcu.
- 11 Zorn, Problematika izselitve ... str. 34
- 12 Haas/Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen, Wien 1977, str. 83-84
- 13 prav tam
- 14 Zorn, Problematika izselitve ... str. 63
- 14a glej opombo štev. 20
- 14b glej opombo štev. 20
- 15 Zorn, Problematika izselitve ... str. 64-65
- 16 Haas/Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen, str. 79
- 17 prav tam, str. 84
- 18 Ferenc, Dokumenti ... str. 125; Slovensko prebivalstvo južne Štajerske in Koroške je bilo razdeljeno na 4 rasne skupine, glej Ferenc, Dokumenti ... str. 125-126 in 348-349
- 19 Ferenc, Dokumenti ... str. 232-233
- 20 Pri izselitvi so bile vključene naslednje ustanove in uradi:
 1. Gaugrenzlandamt, Amtliche Umsiedlungsstelle, poznejši Gauhauptamt für Volkstumsfragen der Gauleitung Kärnten der NSDAP, sedež v Celovcu. Šef urada: SS-Standartenführer Major Alois Maier-Kaibitsch.
 2. Urad „Der Beauftragte des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums, Dienststelle Klagenfurt“, sedež v Celovcu. Šef urada: SS-Standartenführer Major Alois Maier-Kaibitsch. Ta urad je imel svojo podružnico na Bledu za vse področje Gorenjske.
 3. „Gauverband Kärnten des VDA“ kot vrhovna organizacija vseh nemških nacionalnih društev narodno političnega značaja. Sedež v Celovcu. Šef: isti.
 4. „Deutsche Umsiedlungs-Gesellschaft m.b.H., Nebenstelle Klagenfurt“, gospodarska družba poluradnega značaja. Ta družba je prevzemala imovino izseljencev ter odlašala o razlaščenem premoženju.
 5. „Deutsche Ansiedlungsgesellschaft m.b.H., Geschäftsstelle Klagenfurt“. Ta družba je upravljala premoženje pod štev. 4 imenovane družbe in se je bavila predvsem z neposrednimi posli naselitve.
 6. Poseben oddelek celovškega gestapa.
- Dr. Mirt Zwitter, Poizkus iztrebljenja koroških Slovencev v dobi nacizma, Slovenski vestnik, 27. 6. 1947
- 21 Zorn, Problematika izselitve ... str. 73
- ✓ 21a Zorn, Proces proti Maier-Kaibitschu (od 14. 10. do 31. 10. 1947) v: ZČ, 1965-66, str. 421-427
- 22 Zorn, Problematika izselitve ... str. 73-74
- 23 Ferenc, Dokumenti ... str. 414-415
- ✓ 24 Dr. Mirt Zwitter, Poizkus iztrebljenja koroških Slovencev ... Slovenski vestnik, 4. 7. 1947
- 24a Uradna nacistična oznaka izselitvene akcije
- 25 Ferenc, Dokumenti ... str. 417 in 419
- 26 Ferenc, Dokumenti ... str. 420
- 27 Ferenc, Dokumenti ... str. 445
- 28 Ferenc, Dokumenti ... str. 429
- 29 Zorn, Problematika izselitve ... str. 90 in 94
- 30 Ferenc, Dokumenti ... str. 417-418
- 31 Ferenc, Dokumenti ... str. 563-565
- 32 prav tam
- 33 Zorn, Problematika izselitve ... str. 105, 111
- 34 Ferenc, Dokumenti ... str. 452-461
- 35 Mile Pavlin, ustno sporočilo
- 36 Mile Pavlin, ustno sporočilo
- 37 Haas/Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen, str. 77
- ✓ 38 Petek Franc, Iz mojih spominov, Ljubljana-Borovljane 1979, str. 198-199

P R I L O G A :

**Anordnung Nr. 46/1 des Reichskommissars für die Festigung
deutschen Volkstums über die Umsiedlung der Kanaltaler
und die Aussiedlung von Slowenen aus Kärnten**

Abschrift

Der Reichsführer-SS
Reichskommissar für die
Festigung deutschen Volkstums

Berlin-Halensee, d. 25. 8. 41
Kurfürstendamm 140

I-1/1-2/Dr. St./Bö.

Vorgang: Umsiedlung der Kanaltaler

A n o r d n u n g N r. 46/1

- 1.) Die Umsiedlung der Kanaltaler Optanten ist so durchzuführen, dass noch im Jahre 1941 mindestens 2/3 der anzusiedelnden Kanaltaler im neuen Siedlungsgebiet angesetzt sind. Die übrigen sind bis spätestens zum 1. 4. 1942 umzusiedeln.
- 2.) Als Ansiedlungsgebiete bestimme ich den Reichsgau Kärnten, das besetzte Gebiet von Südkärnten (Oberkrain und das Miesstal). Die Verteilung der Umsiedler auf das neue Siedlungsgebiet erfolgt für den gesamten Ansiedlungsbereich — nach Vorlage des Siedlungsplanes bei meinem Stabshauptamt — durch die Dienststelle meines Beauftragten in Kärnten.
- 3.) Das doppelsprachige Gebiet des Reichsgaues Kärnten (ehemaliges Abstimmungsgebiet) ist zur Bereinigung der volkspolitischen Lage für die Ansetzung der Kanaltaler besonders herauszuziehen. Die Betriebe der etwa 200 slowenischen Familien dieses Gebietes, die als volks- und staatsfeindlich bekannt sind, sind zur Besetzung mit Kanaltalern heranzuziehen, auch wenn diese staatsfeindlichen Slowenen z. Zt. die deutsche Staatsangehörigkeit besitzen. Die Frage der Aberkennung der Staatsangehörigkeit bitte ich im Benehmen mit den zuständigen Stellen schnellstens einer Lösung zuzuführen.
- 4.) Die Feststellung, welche Slowenen als staatsfeindlich zu evakuieren bzw. in das Altreich zu überführen sind, erfolgt durch die Dienststellen des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD, der sich wegen der geplanten Ansetzung von Kanaltalern auf den Betrieben der Slowenen mit den Dienststellen des Reichskommissars für die Festigung deutschen Volkstums in Verbindung setzt. Von den abgesiedelten Personen bzw. Familien sind die Angehörigen der rassischen Wertungsgruppe I und II im Altreich einzusetzen. Die Durchführung der Evakuierung erfolgt durch den Chef der Sicherheitspolizei und des SD.

- 5.) Bei der Evakuierung sind rüstungswirtschaftliche Gesichtspunkte zu berücksichtigen; zu diesem Zweck ist das Einvernehmen mit dem zuständigen Rüstungsinspekteur herzustellen. Auch ist vor der Evakuierung in Zusammenarbeit mit den Dienststellen der Reichsarbeitsverwaltung zu prüfen, ob ein kriegswichtiges Interesse an einem anderweitigen Arbeitseinsatz der betreffenden Person für die Dauer des Krieges besteht.
- 6.) Die Umsiedlung wird von meinem Beauftragten in Kärnten durchgeführt. Er übernimmt die Umsiedler von der Amtlichen Deutschen Ein- und Rückwandererstelle, Bozen, an der Reichsgrenze und ist verantwortlich für die gesamte Lenkung der Umsiedler von dem Überschreiten der Reichsgrenze an. Insbesondere hat er auch, falls eine Umsiedlung von Hof zu Hof nicht möglich sein sollte, für eine würdige Unterbringung in der Zwischenzeit zu sorgen.
- 7.) Die NS-Volkswohlfahrt bitte ich, wie bisher, die Verantwortung für die Verpflegung und Bekleidung der Umsiedler von der Reichsgrenze bis zur Ansetzung, die Betreuung der gesunden Kinder und Säuglinge in Kindergärten und Krippen, sowie die Unterbringung der nichtarbeitseinsatzfähigen Alten mit Ausnahme der Gebrechlichen und Siechen zu übernehmen.
- 8.) Den Reichsgesundheitsführer bitte ich, wie bisher, die Unterbringung und gesundheitliche Versorgung von Kranken, Schwangeren, Gebärenden und behandlungsbedürftigen Gebrechlichen zu übernehmen und die Umsiedler in gesundheitlicher und hygienischer Hinsicht von der Reichsgrenze bis zur Ansetzung zu betreuen.
- 9.) Die Forschungs- und Lehrgemeinschaft „Das Ahnenerbe“ bitte ich, nach den bereits bestehenden Vereinbarungen in Zusammenarbeit mit der Dienststelle meines Beauftragten in Kärnten und der Amtlichen Deutschen Ein- und Rückwandererstelle in Bozen die Sicherstellung und Verwaltung der Kulturgüter zu übernehmen.
- 10.) Der Vermögensausgleich erfolgt nach den bisherigen Bestimmungen durch die Deutsche Umsiedlungs-Treuhand Gesellschaft m. b. H.
- 11.) Ich bitte, dafür zu sorgen, dass das Wohnungsbauprogramm für 1940 im Rahmen der bereits bewilligten Baustoffkontingente schnellstens vollendet und das für 1941 beschleunigt in Angriff genommen wird.
- 12.) Ich bitte, alle beteiligten Dienststellen, in Anbetracht der geringen Grösse der Volksgruppe und der kurzen Entfernung zwischen Aussiedlungs- und Ansiedlungsgebiet, möglichst die örtlichen Stellen mit der Durchführung der einzelnen Massnahmen zu beauftragen.

F. d. R. d. A.:

SS-Oberführer

gez.: H. Himmler

Vir:

Ferenc, Dokumenti . . . , str. 232-233

Naslonjen ob drevo

Naslonjen ob drevo
me pretresa
močnejše življenje,
prevzema
pomladno nežno brstenje,
uklenjeno v zimo.

In mimo
švigajo sence
sončnih srečnih dni,
izposojeni, odmerjeni
stoletni čas,
iz včeraj v jutri
se mi odvija
prehojena zemska gaz.

Naslonjen ob drevo
na znotraj
buljijo oči
in v vejevju
mi visijo
ušesa.

Sklonjen k drevesu
sanjam sanje
cvetočega drevesa,
zasajam korenine
v sledove

sedanje, bodoče
davnine.

Kakor misel
mi šine
življenje
v bojazljivi sijaj
pretekle
bodočnosti.

Spojen z drevesom
utripa
drhtenje narave,
razprostiram
hrepenenja
breztežna krila,
ko pomladna
bujna sila
raztrgam
zimske okove,
v razsežnosti nove
se vzpenja
mi bežnost življenja,
rastem,
rastem
vse više
v nebo
jaz — drevo.

Sreča

Iščeš srečo?
Ko biser
kapljica
nedotaknjena
v soncu
se lesketa
na tvojem
drevesu.

Oh, ne tresi:
že vetrič
jo spihlja,
kane ti
na tla —
še črepin
ni najti.

Herman Germ

Pred očmi moramo imeti

celovitost razvoja naše narodne skupnosti

Ena od potreb, s katerimi se slovenska manjšina v Avstriji sooča vse bolj intenzivno, je brez dvoma potreba po razvejanju različnosti razmer, v katerih poteka boj slovenskega naroda v republiki Avstriji, se pravi tisti boj, katerega cilj je, zagotoviti manjšini vse pogoje, ne samo za njen obstoj, marveč tudi za njen skladni razvoj.

Razlogov za to je mogoče navesti več, pri čemer pa velja enega še posebej izpostaviti: gre namreč za to, da se je z letom 1976, se pravi z letom, ko je bila sprejeta znana sedmojuljska zakonodaja, dokončno opravilo z upanjem, ki je bilo včasih že kar utvara, da bo mogoče v pogajanjih z avstrijsko zvezno vlado, ki ima obveznosti do manjšine na podlagi sedmega člena avstrijske državne pogodbe, ustvariti tiste razmere, ki naj bi manj-

šini kot delu slovenskega naroda in avstrijske družbe dajale možnosti za obstoj in razvoj. Leto 1976 je, povedano drugače, dokončno opravilo z utvaro, da je usoda slovenskega naroda v Avstriji, potem ko mu je narodnoosvobodilna borba priborila pravice iz sedmega člena avstrijske državne pogodbe, v kar največji meri odvisna od pogajalske vztrajnosti in spretnosti.

Kajpada sta pogajalska vztrajnost in spretnost pomembna elementa boja za narodne pravice. Pogajanjem, pogovorom, izmenjavi mnenj med predstavniki manjšine in predstavniki avstrijskih oblasti se tudi v prihodnje nihče ne bo mogel odreči. Vendar obdobje od leta 1955, pa še posebno leto 1976 kaže, da je to enokanalno reševanje manjšinskega vprašanja glede na vrsto pritiskov, ki načenjajo številčno

Tovarna celuloze Obir na Reberci pomeni veliko pridobitev za domače prebivalstvo

moč slovenskega prebivalstva dvojezične Koroške, le preveč poenostavljeno in spričo tega tudi manj učinkovito. Dogajanje, ki se je začelo s podiranjem dvojezičnih krajevnih napisov kot protimanjšinskim izpadom nemškonacionalnih sil, in se končalo s sprejemanjem sedmojuljske zakonodaje kot formalnopravno potrditvijo politike postopne erozije manjšine — politike, ki v manjšini ne vidi kulturne obogatitve državne skupnosti in naravnega prehoda k sosedni državi Jugoslaviji, marveč vidi v njej motilen element, ki ga je treba omejiti na kar najmanjšo možno mero in na koncu v celoti izolirati, je terjalo, da manjšina še enkrat razčleni položaj v koroški in v avstrijski družbi ter v evropskih in dobrososedskih odnosih, ter skuša pozitivne trende na teh ravneh vgraditi v svojo politiko boja za ohranitev narodnostne identitete.

Pri tem velja seveda povedati, da se ta nova potreba ni pojavila naenkrat in da pred koncem procesa, ki je dobil formalno podobo sedmojuljske zakonodaje, ni bilo razglabljanj in iskanj, ki bi se nanašale na tako pomembne probleme, kot so npr. vprašanje soodvisnosti socioekonomskih razmer na Koroškem in manjšinskega vprašanja ali pa vprašanje frontovskega koncepta organiziranja vseh manjšinskih sil — ne glede na politično in idejno orientacijo — v boju za manjšinske pravice, ali vprašanje zaveznistev, ki naj jih sklepa manjšina z demokratičnimi silami, ter v tej zvezi nasploh vprašanje prepletanja občega boja za demokracijo v Avstriji z bojem za manjšinske pravice. Vse te teme so bile v razmišljanju manjšine navzoče že dolgo poprej; vendar pa jih je prav leto 1976, leto, ki je pobralo utvare o tem, da bo celovito in globalno rešitev za manjšinsko vprašanje s primerno vztrajnostjo in spretnostjo mogoče najti v kancellerjevi pisarni na Dunaju, tisto leto, ki je z vso silo in jasnostjo opozorilo na to, da mora manjšina s svojo strategijo in taktiko zaobseči vse aspekte svojega socialnoekonomskega bivanja, tudi tiste, ki jih prinaša novejši čas (integrativni procesi, ki postavljajo obmejna območja v povsem nov položaj), onemogočilo.

Položaj slovenske narodnostne skupnosti v Avstriji je specifičen. Tisti, ki tega specifičnega položaja v pretekli zgodovini niso dojeli, so se vedno znova našli

v slepi ulici, tako kot so se v slepi ulici našli tisti, ki so manjšinske probleme poenostavljali ali zreducirali na to ali ono dnevno geslo. Toliko slabši pa so bili rezultati boja takrat, kadar je to ali ono vodstvo slovenskega naroda na Koroškem cilje boja zreduciralo v tako imenovane višje, od narodove socialnoekonomske opredeljenosti odtrgane kvalitete ali pa boj manjšine celo podredilo ciljem organizmov, ki jim obstoj in razvoj manjšine nikoli ni bil in tudi nikoli ne bo primarna skrb.

Katoliško konservativno krilo v političnem vodstvu je na primer v preteklosti vedno zanemarjalo dejstvo, „da so korenine naroda globoko zasidrane v socioekonomski strukturi družbe“, kot pravi Kardelj v predgovoru svojega dela „Razvoj slovenskega narodnega vprašanja“. Le tako, seveda z interesom, ki bi bil primarno nacionalne narave, marveč predvsem podrejen potrebam institucionalizirane cerkve —, si lahko razložimo geslo, ki si ga je omenjeno vodstvo zapisalo v času plebiscitnih bojev na svoje zastave: „Vera in narodnost“. Zelo preprosto in razumljivo piše o tem dr. Petek v knjigi „Spomini“, ko pravi: „Na položaj Slovencev na Koroškem, ki je dosegel odločilni obrat ravno v plebiscitu, gledam kot na boj dveh plasti ljudi. Na eni strani je politična, gospodarska in kulturna organizacija Slovencev zajemala samo kmečke ljudi, to se pravi tistega delovnega kmeta, če rabim moderen izraz, ki sam svoje posestvo obdeluje in obenem tudi vse to, kar pridela, v glavnem tudi sam poje in ki je za trg nezanimiv. Ta organizacija, omejena na to ljudsko plast, je bila vse premalo zrela, da bi mogla rešiti tako obsežno in pomembno vprašanje. Slabost te njene omejitve se je pokazala zlasti v tem, da se je v plebiscitno delovanje v glavnem vpregla duhovščina, ali pa da je vsaj takšen bil videz. Duhovščina je izrabila cerkveni ugled in poudarjala geslo — Vera in narodnost. Organizacijski centri plebiscitne agitacije so bili farovži, glavni aktivisti pa farovške kuharice. Treba je priznati, da se je slovenska duhovščina zares zavzela z vsemi svojimi močmi za zmago slovenske stvari pri plebiscitu. V resnici je bil to svojevrsten čuden pojav, kajti s takšnim svojim delovanjem so prihajali v nasprotje z ordinariatom in s splošno politiko avstrijske katoliške cer-

kve. Monsignore Podgorc je vedno znova naglašal svoje začudenje: „Kako je to mogoče, da so ti ljudje glasovali proti Avstriji, ki je bila vendar izrazito katoliška država, na katere strani je bil tudi tukajšnji škof?“. Že samo ti stavki jasno povedo, da tako zasnovana politika takratnega koroškega političnega vodstva nikakor ni mogla dati jasnega in razumljivega odgovora ljudskim množicam, še najmanj pa delavskemu sloju, ki se je takrat v glavnem nagibal k socialni demokraciji. Mirno lahko ugotovimo, da je takratno politično vodstvo koroških Slovencev postavljalo na prvo mesto verska in cerkvena vprašanja in šele potem socialna in narodnostna. Pri tem pa je slovenska duhovščina, kot pravi dr. Petek, pozabljala na realno dejstvo, da je bila cerkvena oblast v drugih rokah. V nadaljevanju „Spominov“ govori dr. Petek o tem, da „boj ni potekal med nemškim in slovenskim narodom, nasproti slovenskim prizadevanjem je stal dejansko nemški imperializem, predstavljalo pa ga je nemško meščanstvo, ki je podredilo svojemu vplivu vse druge nekmečke plasti slovenskega prebivalstva, oziroma prebivalstva na plebiscitnem področju.

Ni dvoma o tem, da na Koroškem tedaj ni bilo organizirane družbenopolitične sile, ki bi bila sposobna razvozlati zapletene narodno- in družbenogospodarske razmere, poiskati pravo rdečo nit in opredeliti socialnoekonomsko bistvo nacionalnega problema. Zato je tudi povsem razumljivo, da so se ljudje ob plebiscitu odločali predvsem po svojih neposrednih so-

cialnoekonomskih interesih, ne pa samo po narodni pripadnosti.

Tu se je v celoti potrdila Kardeljeva ugotovitev: „Narod ni homogena celota, temveč ga navznotraj razdvajajo družbene nasprotja. Očitno je, da imajo ta nasprotja odločilno besedo pri reševanju narodnega vprašanja. Posamezni razredni interesi pridejo često v nasprotje z interesi naroda kot celote.“ In dalje pravi Kardelj: „Dejstvo je, da se narodna gibanja ne dajo meriti enostransko, zgolj po razmerju ene socialne skupine do nacionalnega vprašanja, marveč da jih je treba zajeti v njihovi celoti, v njih gibanju, v vsakokratnem konkretnem položaju in z ozirom na vse ljudske plasti, ki sodelujejo v tem boju.“

Tudi naša zgodovina nas uči, da so imele narodna gibanja toliko bolj odločilen in revolucionaren značaj in so dosegala toliko večje uspehe, kolikor bolj so bila naslonjena na široke ljudske plasti kmetov in delavcev ter z njimi na napredne tokove v družbi. Vsa naša dolga koroška slovenska zgodovina je bila prežeta z bojem naših ljudi za boljši socioekonomski položaj. V tem boju se je slovenski človek na Koroškem povezoval z nemško govorečim sodeželanom tako, kot je to napravil v času kmečkih puntov. Vedno, ko so bile zajete široke ljudske plasti, kot tudi v času NOB na Koroškem, so se vrstile tudi zmagice in uspehi.

Na tem mestu ni namen ocenjevati, hvalliti ali grajati taktiko slovenske narodne politike od predplebiscitnega obdobja pa tja do začetka druge svetovne vojne. Prof.

90-letnica ustanovitve je Posojilnica Ziljska Bistrica praznovala z otvoritvijo novih poslovnih prostorov

dr. Janko Pleterski je v svojem predavanju, ki ga je imel ob začetku leta 1981 na celovski univerzi, pomanjkljivosti in napake slovenske koroške politike ocenil takole:

socialna ožina, izključna orientacija na kmečki element in neupoštevanje na Koroškem izredno številnega podeželskega proletariata (hlapci, dekle, kajžarji, mali kmetje itd.)

klerikalna naravnost in zelo negativno zadržanje do liberalnih učiteljev, kar je le-tem olajšalo nemško orientacijo;

antisocializem;

nekritično samopoveličevanje in politika izobčevanja tistih Slovencev, ki so sodelovali z nemškimi strankami.

Ugotovitve Pleterskega navajam predvsem zaradi tega, ker so se nekateri elementi zgoraj omenjenih napak ohranili prav do današnjih dni.

Predvsem socialna ožina (npr. v povojnem obdobju nekatere slovenske posojilnice delavcem niso dajale posojil) in politika permanentnega izločevanja Slovencev, ki sodelujejo z avstrijskimi strankami, predstavljata še danes coklji in hudo oviro za bolj uspešno uveljavljanje naše narodne politike med širšimi koroškimi množicami.

Socialno-ekonomski položaj dvojezičnega ozemlja in manjšine

Socialnoekonomski vidik enakopravnosti narodnih manjšin se vedno bolj uveljavlja kot posebno področje človekovih pravic.

Mednarodni forumi se že več desetletij bavijo tudi z vprašanji zaščite narodnih manjšin, vendar je zanimivo, da te zahteve dolgo niso presegale okvirov državljanskih pravic, kot so npr. pravica do uporabe lastnega jezika, religije, združevanja. Te zahteve pa navadno niso vsebovale vprašanja socioekonomskega položaja, še manj pa vprašanja opredelitve narodnostnega prostora, ki ga manjšina naseljuje. Gre torej za odločujoč, čeprav zapostavljen vidik enakopravnosti narodnih manjšin.

Na uspešnost narodnih manjšin v boju za svoje narodne pravice vpliva nešteto dejavnikov in stvari, ki jih na tem mestu ne bi skušal naštevati. Brez dvoma pa sodi v današnjih razmerah gospodarska osnova narodnih manjšin med najbolj po-

membne faktorje v boju proti raznarodovanju. Še posebno to velja za številčno slabe narodne manjšine, in sem sodimo tudi koroški Slovenci.

Splošno je znano, da se je iz narodno mešanega ozemlja na Koroškem, na katerem avtohtono živi in biva slovenska narodna skupnost v Avstriji, izselilo v zadnjih sto letih veliko število prebivalstva.

Iz razpredelnice je razvidno gibanje števila prebivalstva v obdobju od leta 1971, pri čemer so navedeni podatki tudi za nekdanje stare občine.

Občine koroškega dvojezičnega ozemlja, kjer je število prebivalstva nazadovalo

Občina	Število prebivalstva		Nazadovanja	
	1950	1971	absolutno	v %

OKRAJ ŠMOHOR

Brdo	1517	1277	240	15,8
Blače	635	480	155	24,4
Goriče	655	550	105	16,0
Šteben na Zilji	2045	1509	536	26,2

OKRAJ BELJAK

Bistrica na Zilji	720	688	32	4,4
Čajna	2234	2184	50	2,2
Straja vas	1344	910	434	32,2

OKRAJ CELOVEC

Medgorje	1091	839	252	32,1
Otmanje	978	712	266	27,2
Radiše	641	434	187	29,9
Sele	991	845	146	14,7
Slovenji Plajberk	894	458	436	48,7
Šmarjeta v Rožu	1174	1126	48	4,1
Svetna vas	897	804		
Trdna vas	2478	2206	279	11,2

OKRAJ VELIKOVEC

Djekše	1683	1131	552	32,8
Galicija	1683	1643	40	2,4
Ruda	2091	1636	455	21,7
Suha	1633	1330	303	16,6
Važenberk	3092	2648	444	14,1
Vovbre	1529	1527	535	12,5
Železna Kapla	4296	3761	535	12,5
22 občin skupno	34340	28720	5590	16,3

Vidimo, da se je kar v 22 starih občinah zmanjšalo število domačega prebivalstva. Odstotki odseljevanja segajo od 48,7 odstotka v stari občini Slovenji Plajberk do 2,2 % v Čajni. Poprečno pa se je pre-

bivalstvo v teh 22 občinah zmanjšalo za 16,3 odstotka.

Stopnja odseljevanja je najbolj prepričljiv kazalec, iz katerega se da sklepati, kakšni so življenjski pogoji v posameznih občinah. Čim slabši so življenjski pogoji, tem večja je stopnja odseljevanja in obratno.

Za obdobje od leta 1860 do leta 1971 govorijo številke jasno govorico, vendar je pogosto slišati, da po drugi svetovni vojni odseljevanje ni bilo več veliko. Pa naj tudi tukaj spregovorijo številke.

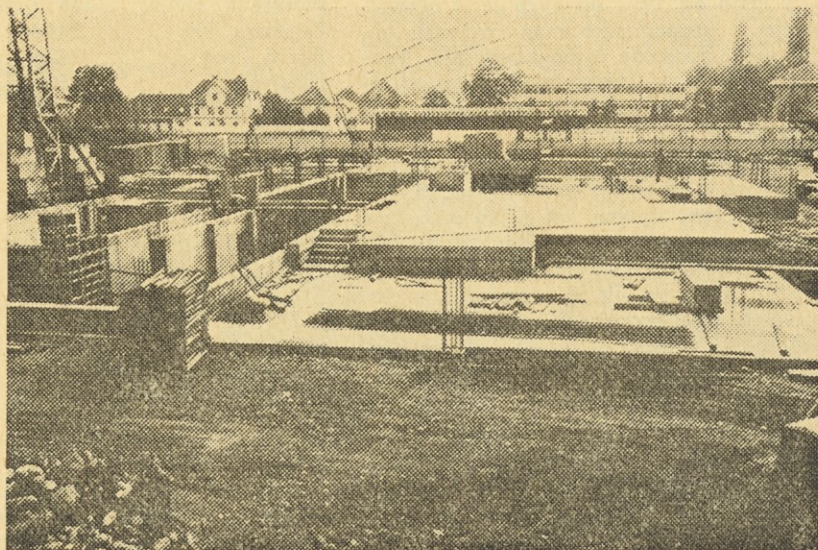
STOPNJA ODSSELJEVANJA OD LETA 1961 DO LETA 1971 (nataliteta v tabeli ni upoštevana)

Politični okraj	Prebivalcev	stopnja odseljevanja v %
VELIKOVEC		
Pliberk	6053	— 6,6
Djekše	1262	—23,4
Dobrla vas	5278	+ 0,6
Železna Kapla	3712	—13,4
Galicija	1634	— 2,4
Globasnica	1613	—11,7
Grebini	3808	— 6,4
Suha	1330	— 9,8
Ruda	1628	— 7,4
Škocijan	3604	+ 7,8
Žitara vas	2208	— 3,1
Velikovec	10519	— 4,7

Politični okraj	Prebivalcev	stopnja odseljevanja v %
BELJAK-DEŽELA		
Podkloster	6740	— 1,5
Bekštajn	7180	+ 2,8
Rožek	1514	— 0,7
Šentjakob v Rožu	4351	— 2,9
Vrba	7527	+ 3,6
CELOVEC-DEŽELA		
Žrelec	4574	+33,5
Bistrica v Rožu	2501	— 7,4
Borovlje	7680	+ 0,3
Grabštajn	2684	— 1,1
Hodiše	1512	+ 5,1
Kotmara vas	2359	+ 6,6
Bilčovs	1476	— 0,8
Žihpolje	1137	+ 7,5
Otok	1069	+12,5
Šmarjeta v Rožu	1126	— 9,6
Škofiče	1858	+ 1,3
Sele	845	—21,6

Najbolj očitno je odseljevanje v vzhodnem delu južne Koroške ob državni meji s Socialistično federativno republiko Jugoslavijo. Odseljevanje zasledimo v občinah Suha, Pliberk, Železna Kapla, Sele, Bistrica v Rožu, Globasnica in Podkloster. V stari občini Slovenji Plajberk je stopnja odseljevanja celo nadpovprečno visoka. Zgoraj omenjene občine mejijo na državno mejo s SFRJ in brez dvoma deluje negativno obrambna lega in gospodarsko

V Celovcu
nastaja nov
mladinski
dom, ki ga
gradi
Slovensko
šolsko
društvo ob
podpori
avstrijske
vlade in
matične
Slovenije

„mrtva meja“ (Oba pojava sta lahko naravna ali pa umetna bariera).

V občinah, v katerih je odstotek kmečkega prebivalstva zelo visok, in to predvsem v hribovitih predelih, je odseljevanje prav tako zelo močno. Glavni vzrok je v tem, da se prebivalstvo ne more zaposliti v drugih panogah gospodarstva, ker teh sploh ni.

Sem spadajo občine: Djekše, Ruda, Grebinj, Suha, Železna Kapla, Šmarjeta v Rožu, Sele, Bilčovs in Rožek. Nadaljnji vzrok odseljevanja je oddaljenost krajev, kjer se je možno zaposliti in ki imajo boljšo infrastrukturo. Stopnja odseljevanja narašča od zapadnega dela proti vzhodnemu delu Koroške.

Občine, ki ležijo blizu gospodarskih centrov (koroškega centralnega prostora), beležijo doseljevanje iz manj razvitih občin. Sem sodijo občine Žrelec, Žihpolje, Kotmara vas, Hodiše, Otok in Bekštanj.

Tudi občine, v katerih je turizem močno razvit, beležijo doseljevanje. Sem sodijo Vrba, Bekštanj, Škocijan, Hodiše, Otok in Škofiče.

V tistih občinah, kjer delujejo dve ali celo tri negativne komponente, pa prihajajo celo do nadpoprečno visokega odseljevanja. Tam je število prebivalstva zelo nezadovoljivo. Kot na primer: Djekše, Železna Kapla, Globasnica, Suha, Ruda, Bistrica v Rožu, Šmarjeta ter Sele.

V letih od 1971 do 1976 se je odseljevanje iz gospodarsko manj razvitih občin južne Koroške rahlo zmanjšalo. Vendar gospodarski strokovnjaki napovedujejo, da se bo odseljevanje v času manjše rasti gospodarstva spet povečalo.

Ugotovljeno je, da je socialna poklicna struktura slovenskega prebivalstva na Koroškem manj ugodna kot pri nemško govorečem prebivalstvu. V kmetijstvu dela več Slovencev kot nemško govorečih, mnogo manj pa jih je zaposlenih v storitvenih dejavnostih, upravi, pisarnah in tehničnih službah.

ZAPOSLENI PO POKLICIH IN OBČEVALNEM JEZIKU

(Sodni okraji: Borovlje, Pliberk, Dobrla vas, Železna Kapla in občine Hodiše, Kotmara vas, Bilčovs, Medgorje, Radiše, Škofiče in Bekštanj)

	Slovenski občevalni jezik	Nemški občevalni jezik
Poklici v kmetijstvu in gozdarstvu	33,0	19,3
Poklici v industriji, rudarstvu in obrti	37,9	41,1
Poklici v trgovini in prometu	9,9	15,0
Poklici v storitvenih dejavnostih (Dienstleistungsberufe)	10,0	15,0
Tehnični poklici	0,4	1,7
Poklici v upravi, pravnih službah in pisarniški poklici nasploh	3,6	10,3
Poklici v zdravstvu, šolstvu in na kulturnem področju	3,3	3,9
Nedefinirani poklici	0,1	0,3
Vojaški poklici	0,1	0,3

DNEVNA MIGRACIJA PO OBČINAH

Občina	Prebivalstvo	Migracija iz občine	Migracija v občino
Žrelec	1267	283	18
Bistrica v Rožu	2484	402	160
Borovlje	8483	916	608
Grabštajn	2511	711	47
Hodiše	1615	395	41
Kotmara vas	2418	775	9
Kriva Vrba	2435	636	223
Bilčovs	1503	379	3
Štalenska gora	2418	659	15
Žihpolje	1172	326	71
Gospa sveta	2809	557	94
Otok	1027	190	134
Možberk	3507	855	36
Osoje	554	110	50
Poreče	2318	449	340
Pokrče	2054	609	10
Šmarjeta v Rožu	1126	247	30
Škofiče	1870	507	11
Dholica	1880	569	7
Sele	868	183	—

Omenjeni predeli Koroške so znani po tem, da imajo slabo razvito osnovno infrastrukturo, da so možnosti nadaljnega šolanja minimalne, da je prometna povezanost krajev z javnimi prometnimi sred-

stvi slaba, da je medicinska oskrba in oskrba nasploh na nizki ravni in da je struktura gospodarstva zelo neugodna.

ZAPOSLENI PO GOSPODARSKIH PANOGAH, POLOŽAJU V POKLICU IN OBČEVALNEM JEZIKU

	Slovenski občevalni jezik	Nemški občevalni jezik
V kmetijstvu in gozdarstvu	17,8	5,8
Pomočniki v kmetijstvu in gozdarstvu	9,0	2,5
Druge gospodarske panoge	5,1	8,3
Pomočniki v drugih gospodarskih panogah	1,1	2,5
Namesčenci in uradniki	13,9	28,4
Strokovni delavci	13,8	18,1
Drugi delavci	39,3	34,5

Brezposelnost, posebno še zimska ali sezonska, predstavlja na Koroškem kronični gospodarski problem. Pri tem je značilno, da dosega tako imenovana zimska brezposelnost najvišjo vrednost v nekaterih občinah vzhodne koroške regije. Pogosto kar 12 do 15 %.

Plače so v področjih, ki so gospodarsko manj razvite, nižje kot v razvitih regijah. Posledica tega je, da šolani, kvalificirani kadri zapuščajo manj razvite občine in iščejo delo v centrih.

Problem dnevne migracije na delo pa je na Koroškem sploh že kroničen. Leta

1973 je na primer iz političnega okraja Celovec-dežela migriralo dnevno 56,66 % nesamostojno zaposlenih. To je kar 13.539 oseb. V zadnjih letih pa se je menda problem dnevne migracije na delo še poslabšal.

Ob vseh teh zelo negativnih ugotovitvah pa zasledimo, da v zadnjih letih koroško prebivalstvo vedno bolj spoznava, da je pogoj za bolj izenačene in enakopravne možnosti nadaljnega družbenopolitičnega življenja celotne Koroške tako imenovani policentrični razvoj dežele.

O tem, da je avstrijska družba dokaj močno centralistično organizirana, ne more biti dvoma. Na vseh področjih družbenopolitičnega življenja delujejo močni, za poprečnega državljana odtujeni, tako rekoč v celoti nepoznani in nepregledni centralistični sistemi. Splošno je znano, da o najbolj pomembnih političnih, gospodarskih in drugih odločitvah običajno sklepajo izven demokratično izvoljenih forumov. Parlament, deželni zbori in občinski sveti žal največkrat le formalno potrjujejo, in to predvsem zaradi javnosti, že izven njih sprejete odločitve. Zato je večsih prav smešno, ko sledimo vehementno vodeni in agresivni razpravi v parlamentu, pri tem pa vemo, da se to dogaja predvsem zaradi tega, da bi si posamezne stranke pridobile več simpatij med prebivalstvom.

Da avstrijske zvezne dežele razpolagajo z relativno malo pristojnostjo, nam postane jasno šele, če primerjamo nekatere druge evropske države, ki so federalistično organizirane. Znano je, da ima zveza ve-

Potrebam
južno-
koroškega
kmetijstva
posveča skrb
predvsem
Skupnost
južno-
koroških
kmetov

liko pristojnosti in da so dežele od nje močno odvisne, predvsem v finančnih zadevah. Manj pa je znano, da je centralizacija oblasti prav tako, če ne še bolj, prisotna na ravni deželnih vlad v odnosu do občin. Torej so občine močno odvisne od zveznih dežel, le-te pa od zveze na Dunaju.

Medtem ko so v nekaterih evropskih deželah tako imenovana ljudska glasovanja (Volksbefragungen) ali referendumi že dalj časa pomembna oblika stalnega soodločanja državljanov, v Avstriji še pred kratkim tega ni bilo. V zadnjem času pa je tudi v Avstriji opaziti, da so politiki, kadar gre za pomembne odločitve, bolj previdni, bolj pod pritiskom „ljudskega mnenja“. Vedno bolj pogosto lahko zasledimo, da se ljudje združujejo na podlagi skupnih interesov in da so se pripravljeni tudi aktivno boriti za svoje pravice. Bodisi, da gre za interese mladih, za del prebivalstva, ki se čuti ogrožen zaradi velikih posegov v svoje neposredno življenjsko okolje, za ljudi, ki se borijo za ohranitev in izgradnjo delovnih mest ali za narodne manjšine, ki se borijo za svoj obstoj in svoje pravice.

Ali to mar pomeni, da postaja tudi avstrijska družba bolj osveščena, da skuša bolj zavestno soodločati o svojih življenjskih pogojih in o svoji usodi? Ali to morda celo pomeni, da je pred nami obdobje, ko bo moral vsemogoči centralizem postopoma le popuščati v korist tako imenovanega policentrizma?

Nimam namena na tem mestu citirati nekaj nasprotujočih si podatkov o tem problemu. Vendar sem sam globoko prepričan, da centralistično vodenje družbe dolgoročno nima nikakršne prihodnosti. Sicer je res, da novi tehnični sistemi odpirajo nove in nove možnosti izvajanja centralistične moči in oblasti in da si mogočne multinacionalne korporacije stalno izgrajujejo oblast, vendar je borba narodov in ljudstev sveta usmerjena v drugo smer. To je v smer odločanja o svoji lastni usodi, proti vsem oblikam imperializma, proti hegemonizmu in rasizmu. Ta bitka, ki letno terja na sto tisoče mrtvih in ranjenih, poteka v Južni Ameriki, Aziji in Afriki, seveda na zelo krvav način. V Evropi pa se ljudstva, mali narodi in narodne manjšine prav tako borijo za več demokracije, več soodločanja ter samostojnosti.

Mirno lahko trdimo, da je tudi Koroška močno centralistično organizirana in vodena. Tega dejstva tudi ne morejo spreminiti nekatere posrečeno zastavljene akcije, ki bi jih lahko s skupnim imenom označili „iskanje stikov z bazo“. Dejstvo je, da je centralistično zasnovan gospodarski koncept za Koroško povzročil to, da je le nekaj občin, ki so gospodarsko močne. Na južnem Koroškem lahko gospodarsko močnejše občine preštejemo na prstih ene same roke, čeprav šteje južna Koroška 35 narodnostno mešanih občin.

Koroški centralni gospodarski prostor je pravzaprav omejen na trikot Celovec, Beljak, Šentvid na Glini in na občine v območju tega trikotnika. Ta prostor je deležen tudi najmočnejšega pospeševanja od dežele in države. Gospodarske in socialne potrebe prebivalstva Ziljske doline, Gur, severnega območja Karavank in celotnega vzhodnokoroškega predela ta gospodarski plan ne upošteva v zadostni meri.

Da je trenutna situacija rezultat določenih načrtnih gospodarsko političnih ukrepov, je jasno. Vendar je prav centralistično naravnani gospodarski koncept največ kriv, da so Ziljska dolina, severno območje Karavank in vzhodna Koroška gospodarsko manj razvita področja Koroške.

V zadnjih letih je opaziti, da se v omenjenih krajih vedno bolj zavedajo nakopičenih problemov. Predvsem vzhodna Koroška (Podjuna) se vedno bolj skuša organizirati in opredeliti svoje načrte na gospodarskem področju. Sem sodijo nova celoletna delovna mesta, izboljšanje strukture gospodarstva in gospodarsko sodelovanje s sosedno Slovenijo in Jugoslavijo. Sploh postaja vprašanje odprte meje v najširšem pomenu besede eno izmed pomembnih področij za sodelovanje južnega predela Koroške z Jugoslavijo in Slovenijo. Pod pojmom „odprta meja“ moramo razumeti sprostitve gospodarskih tokov v obmejnih regijah Koroške ter Slovenije. Tak koncept policentričnega razvoja bo omogočil in odprl nove perspektive obmejnemu področju ter omogočil tudi narodnostno revitalizacijo območij, ki so bila ali so še slepo črevo. V teh procesih bo dobila manjšina tudi novo vitalno funkcijo in zato jih je treba z zaupanjem pričakovati. Otresti se moramo občutka, da je višek gospodarskega sodelovanja ob meji

trgovanje in gospodinjstvo nakupovanje. Odprta meja prinaša zgodovinski proces, ki mu moramo posvetiti vso pozornost. Tak razvoj je razveseljav, saj hkrati pomeni tudi zaviranje močno prisotnega centralizma, ki je prisoten na deželni ravni. Čeprav je tak razvoj koristen celotni Koroški in čeprav je to demokratičen pristop k reševanju problemov, je zanimivo, da pravzaprav nobena koroška stranka v svojem programu ne predvideva policentričnega gospodarskega razvoja Koroške niti ne povečanja soodločanja regij in občin v zadevah, ki se tičejo njih in celotne Koroške.

SKLEP

S podatki, zbranimi na prejšnjih straneh, ni težko dokazati, kako močno je reševanje narodnostnega vprašanja odvisno od socioekonomskih komponent, ki to nacionalno vprašanje tako bistveno opredeljujejo. Posebej na Koroškem je mogoče za to ugotoviti, da je na jezik in kulturo reducirano nacionalno vprašanje le vrh ledene gore, zato je jezik in kultura v znamenju pripadnosti narodov nista že kar celotno narodnostno vprašanje. Ali povedano drugače: reševanje nacionalnega vprašanja ne more biti omejeno samo na reševanje jezika in kulture, in preteklost je na to tezo omejene pristope že dostikrat zapeljala v slepo ulico. Naša sedanja politika mora spričo tega obseči celotnost našega narodnostnega bivanja, vključno in celo predvsem z njegovimi socioekonomskimi elementi. Pri tem pa je treba tudi v praktičnem narodnostnopolitičnem delovanju upoštevati

stvarnost, ki je posledica socialnoekonomskega stanja, ki je po eni strani dano in ga moramo po drugi plati skupaj z vsemi demokratično naravnanimi prebivalci dežele spreminjati. Del te stvarnosti je med drugim dejstvo, da je naš narod v Avstriji socialnoekonomsko različno strukturiran, da je pod pritiskom različnih gospodarskih, idejnih in političnih vzvodov in da v svojem vsakodnevnem ravnanju ne nastopa kot narod (Slovencev), ker to tudi ne more: vsak pripadnik tega naroda ni vsak hip samo Slovenec, marveč je delavec, uslužbenec, kmet; vsak pripadnik tega naroda ni vključen sleherni hip v življenje in družbo kot Slovenec, marveč tudi kot katoličan ali socialist ali komunist. Po našem mnenju so brez perspektive prizadevanja, reducirati narodnostno gibanje na nekakšno zgolj slovensko nacionalno stranko, pa naj ima ta stranka v svojem nazivu še tako zvence narodnostne in enotnostne besede. Taka slovenska nacionalna stranka ali volilna lista nikoli ne bo mogla razrešiti družbenih nasprotij, ki vladajo na Koroškem. Nasprotno, v trenutku, ko se slovenska nacionalna stranka proglašajo za pribežališče „najboljših Slovencev“, so že obstoječa nacionalna in družbena nasprotja še bolj zamotana. Verjetno je bralcem poznano, da se je slovenska stranka skoraj sto let skušala zasidirati med Slovenci na Koroškem. V vseh teh letih se je slovenski človek na Koroškem odločal za vse stranke, ki so na Koroškem kandidirale. In tudi tedaj, ko je bilo na Koroškem še sto tisoč Slovencev, je slovenska stranka zbrala komaj nekaj nad 9000 glasov. Pri zadnjih volitvah na Ko-

Tovarna smučí
Elan na Brnci
nudi pomoč
zimskemu
športu na
Koroškem

roškem je Koroška enotna lista, ki jo slovenska in nemško govoreča javnost na Koroškem pozna kot slovensko nacionalno stranko, dobila le nekaj več kot 4000 glasov.

Upoštevaajoč te zgodovinske izkušnje slovenskega naroda, ki danes živi v štirih evropskih državah, moramo koroški Slovenci ugotoviti:

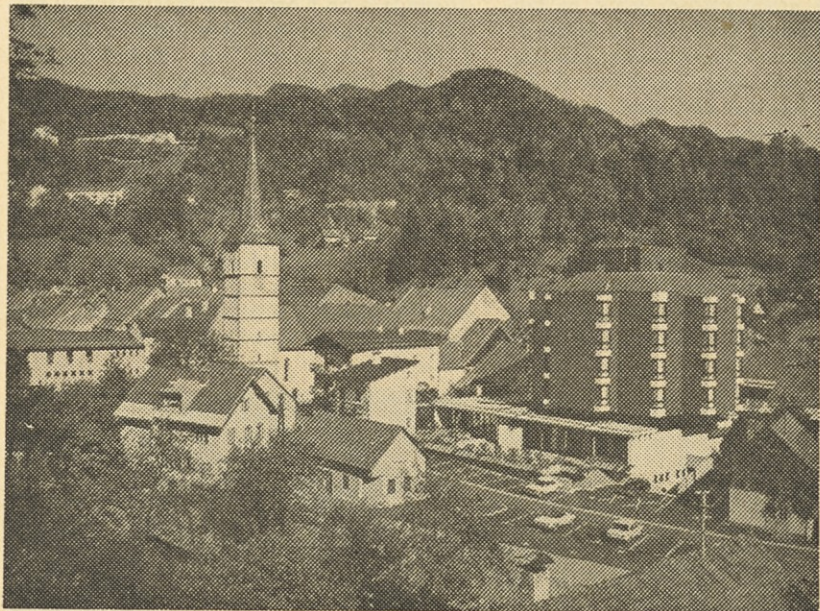
1. Da je naš boj za narodno enakopravnost, obstoj in razvoj neločljivo povezan s socioekonomsko strukturo družbe, v kateri živimo, s socioekonomskimi silnicami, ki delujejo v prostoru, v katerem živi slovenska narodna skupnost. Socioekonomske razmere velike večine dvojezičnega ozemlja (Ziljske doline, severnega območja Karavank, Vzhodne Koroške) niso najbolj ugodne za nadaljnji razvoj slovenskega naroda na Koroškem in prebivalstva sploh, ki živi v tem prostoru.

2. Da imamo v boju za ekonomsko krepitev južne Koroške in demokratizacijo koroške družbe močnega naravnega za-

veznika med nemško govorečimi sodeželanami na Koroškem. Naši politični in gospodarski koncepti morajo biti zastavljeni tako, da bodo upoštevali tudi interese in potrebe že močno odtujenega dela slovenskega naroda na Koroškem in velikega dela nemško govorečih sodeželanov.

3. Da je končno mobilizacijsko najbolj učinkovit koncept organizacije političnega dela, kar zadeva Zvezo slovenskih organizacij na Koroškem, koncept fronte, ki združuje v boju za narodnostne pravice pripadnike različnih političnih in idejnih usmeritev, vendar pa od njih terja, da se povsod, kjer so politično in družbeno angažirani (v svojih strankah na primer) bojujejo za pravico Slovencev do obstoja in razvoja; kar zadeva odnose z drugo osrednjo organizacijo, pa je doslej pokazal nedvoumno učinkovitost koncept akcijske enotnosti, to je koncept dogovarjanja o osnovnih ciljih in koncept enotne akcije na podlagi teh dogovorov.

Dipl. inž. Feliks Wieser

**Hotel Obir
v Železni
Kapli
je bistveno
povečal
turistične
ponudbe
na južnem
Koroškem**

Manjšinsko šolstvo na Koroškem

v preteklosti in današnji stvarnosti

Leta 1982 praznuje Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu 25. obletnico obstoja. Septembra leta 1957, prav tedaj, ko je ta gimnazija odprla vrata prvim dijakom, se je začelo tudi zadnje šolsko leto, ko je na narodno mešanem ozemlju Koroške veljala odredba o obveznem dvojezičnem šolstvu. Oboje je zadosten povod, da pogledamo šolsko problematiko Slovencev na Koroškem ne samo z očmi zgodovinarja ali kronista, temveč tudi z namenom, da se soočimo z nekaterimi aktualnimi problemi, ki nas na šolskem področju zadevajo kot narodno manjšino.

Področje šolske vzgoje in izobraževanja je za vsako skupnost in še posebej za tiste skupine, ki si hočejo ohraniti svoj posebni značaj, torej tudi za narodnostno manjšino, zelo važno in občutljivo. Šola je ustanova, ki prispeva zelo bistven del k družbeni vzgoji, ker sooblikuje družbeno in skupinsko zavest otrok in mladine in posredno pravzaprav vseh slojev prebivalstva. Vrh tega ima šola pomembno vlogo tudi pri spreminjanju socioekonomske strukture. V prostoru, kjer prebivajo narodnostno in jezikovno različne skupine, se tem funkcijam pridruži še ena, ki je pomembna za razvoj v odnosih med različnimi skupinami: šolstvo je v takih okoliščinah važen sestavni del narodnostne politike.

Pravica do izobrazbe je ena od temeljnih človekovih pravic. Uresničimo jo pa lahko edinole v družbi, kjer je zagotovljena splošna

enakopravnost. Razlikovati moramo med ustavnopravnim jamstvom na eni in dejanskimi možnostmi za uresničitev te pravice na drugi strani. Zato naj ustrezná organizacija šolskega sistema in spremljevalni ukrepi omogočajo uresničenje te osnovne pravice, ne glede na spol ali socialno, nacionalno, geografsko in versko pripadnost.

Eden avstrijskih strokovnjakov za geografijo in izobrazbo, Peter Meusburger, ki se je bavil tudi s šolskim položajem manjšin, ugotavlja, da igra pri manjšinah izobrazbena raven kot pomagalo za socialni in gospodarski vzpon še pomembnejšo vlogo kot pri večinskem narodu. Pravi, da morejo pripadniki manjšine samo s posebno visoko poklicno kvalifikacijo in z nadpovprečno izobrazbeno stopnjo doseči priznanje in se povzpeli v višje položaje. Zaradi tega izobrazbena raven ne postavi samo krenice za možne poklice in socialni status posameznikov, od nje je odvisen tudi kolektivni socioekonomski status in kolektivna socialna mobilnost etničnih, jezikovnih in verskih manjšin. Šolstvo lahko večinski narod pod določenimi političnimi in ekonomskimi pogoji uporabi kot učinkovito sredstvo asimilacije, lahko pa je eden najvažnejših stebrov kulturnega obstoja in razvoja etničnih manjšin. Položaj šolstva in izobrazbena raven manjšine je zato odločilnega pomena za njen kulturni in gospodarski razvoj. Sklepa, da zato ni čudno, da je šol-

ske vprašanje pri vsakem manjšinskem problemu osrednjega pomena.¹

Tudi na Koroškem so se odnosi večinskega naroda do številčno šibkejših narodnostnih skupin v deželi dobro izražali na področju šolstva. Bilo je v več pogledih važen sestavni del raznarodovalne in ponemčevalne politike. Kot je vladajoči del večinskega naroda zlorabljal pridobitve socioekonomskega razvoja in tehničnega napredka za dodaten mehanizem raznarodovanja, je poskušal z ureditvijo manjšinskega šolstva napraviti te vplive še globlje.

Šolsko področje je na Koroškem trajno konfliktno področje pravzaprav od uvedbe obveznega šolstva naprej. Cela področja in celi družbeni sloji so bili dolgo izključeni iz prizadevanj za vključevanje v šolsko vzgojo. Na Koroškem je bil slovenski predel zastavljen dalj kot do sredine preteklega stoletja. Nepismenost je bila dalje kot v drugih predelih dežele huda ovira za vsestranski razvoj tega področja in njegovih ljudi. Eden izmed vzrokov za zapostavljanje je bilo tudi, da se je narodnostno razlikoval od ostalega dela Koroške. Kolikor so šole tedaj sploh obstajale, je bil v njih slovenski jezik večinoma zastavljen, kar je bistveno pripomoglo k temu, da so se tudi v širokih slojih slovenskega prebivalstva oblikovali predsodki o lastnem jeziku in kulturi. Ko je postala mreža šol na južnem Koroškem kljub temu gostejša in je oblastem na

USODA DVOJEZIČNEGA

ogledalo
zlaganosti
manjšinske
politike

... auf haltlose Anschuldigungen...
...ne Schätzungen aus der Zeit Metternichs grün-

Er legte die...
Stelle bringen.

Erklärung der Landesregierung

Landeshauptmann-Stellvertreter Fer-
litsch brachte unter dem Beifall des Hau-
ses folgende Regierungserklärung zur
Kenntnis:

Die nach den Bestimmungen der Bundes-
Landesverfassung frei gewählte Kärnt-
ner Landesregierung ist sich vom ersten
Anfang an bewußt gewesen,

ihre wichtigste Aufgabe gerade die

in Kärnten bestehenden Verhältnisse lagen hier vor:

ausgesiedelten

nur die

freitest-

ein kleiner Bruchteil der Bevölkerung slo-
wenischer Muttersprache ist, ein zweispra-
chiges Schulsystem eingeführt und fragen
das Kind nicht, ob deutsch oder slowenisch,
sondern fordern die Erlernung beider Spra-
chen von jedem Schüler. Wir sind der
Überzeugung, daß dies zum Vorteil der Völ-
ker ist, die unser Land bewohnen. Wenn
es uns unmöglich war, unter den Erschwer-
nissen der heutigen Zeit in knapp ein-
halb Jahren zu dem erwünschten Ziel zu
gelangen, so muß jeder Einsichtige ver-
stehen, daß mehr nicht durchzuführen war.
Die Unterlassungssünden von sieben Jahren
können in der heutigen Zeit nicht mit einem
Schlage gütgemacht werden. In gemeinsamer

Land-
ihne
hin/
D
aus-
samt
tung
D
vert

Ab-
manis
daß
slaw
werd
darin
keine
trieb
Durd

Schluss des Kärntner

... setzte hinzu, daß es in
... Österreichs eine gemischte Bevölke-
rung gibt. Wollte man bei jedem einzelnen
die ethnische Herkunft feststellen, würde
dies ganz unmögliche Resultate ergeben.

Zur Schulfrage erklärte Dr. Gruber, daß
sie bereits im Londoner Memorandum be-
antwortet wurde. Die meisten Gemeinden
haben sich für zweisprachige Schulen mit
Pflichtunterricht in Deutsch und Slowenisch
für alle Schüler ohne Unterschied der Mut-
tersprache entschieden. Der Präsident der
Slowenischen Union hat selbst diese Lösung
als beste bezeichnet.

Molotows Fragen in russischer Sprache
und Grubers in Englisch geantwortet.

Zur slowenischen Schulfrage

sagte Minister Dr. Hurdes:

„Die Österreichische Volkspartei hat in
ihren Leitsätzen festgelegt, daß sie für die
Minderheiten die Kulturautonomie will. Die
Partei steht durchaus zu dem in den Lei-
tsätzen festgelegten Grundsatz. Ich habe es
daher begrüßt, daß in Kärnten eine Verord-
nung erlassen wurde, die auf dem Gebiete
des Schulwesens unter der Mitwirkung des
slowenischen Vertreters zustande gekommen
ist und den Wünschen der Slowenen Rech-
nung trägt. Ich halte es für selbstverständ-
lich, daß diese Verordnung in allen ihren
Teilen genau durchgeführt werden muß, so
daß die slowenische Bevölkerung, die unter
dem nazistischen Terror so ungeheuerlich ge-
litten hat, es auch in der Praxis erlebt, daß
Österreich gegenüber den Minderheiten eine
duldsame Haltung einnimmt und vor allem
das neue Österreich in seiner demokrati-
schen Grundhaltung den begründeten Wün-
schen der Slowenen auf dem Gebiete der
Schule voll Rechnung trägt.“

Po zmagi nad nacifašizmom leta
1945 je bila na Koroškem uvedena
obvezna dvojezična šola -- da bi
popravili krivice, ki so bile v pre-
teklosti storjene koroškim Sloven-
cem, kakor so trdili. Tedanji na-
mestnik deželnega glavarja Fer-
litsch je v deželnem zboru pouda-
ril: „Prepričani smo, da je to v ko-
rist obema narodoma, ki živita v
naši deželi.“

Na to ureditev se je skliceval av-
strijski zunanji minister Gruber pri
pogajanjih za državno pogodbo.
Označeval jo je kot „vzorno reši-
tev“ in trdil: „Večina občin se je
odločila za dvojezične šole z ob-
veznim poukom v nemščini in slo-
venščini za vse šolarje brez razlike
materinega jezika.“

In tudi avstrijski minister za pouk
Hurdas je pozdravil uvedbo obvez-
nega dvojezičnega šolstva in se za-
vezel za dosledno izvajanje toza-
dnevne odredbe, „da bo slovensko
prebivalstvo, ki je pod nacističnim
nasiljem tako strašno trpelo, tudi
praktično doživelo, da je Avstrija
srpna do manjšin in da predvsem
nova Avstrija v svojem demokra-
tičnem nastrojenju v polni meri upo-
števava upravičene želje Slovencev na
področju šole“.

69

Koroškem uspelo spremeniti tiste slovenske šole, ki so nastale po letu 1848, v dvojezične, je nastopila naslednja faza diskriminacije slovenskega življa: šola je postala izredno važno sredstvo germanizacije. Slovenski jezik je služil v izobraževalnem procesu samo tako dolgo, dokler učenec ni v skromni meri mogel pouku slediti v nemškem jeziku. To je v glavnem čas tako imenovane utrakvistične šole.

Danes se je tej politiki pridružila še ena, ki jo zaradi današnje stopnje v družbenogospodarskem razvoju manjšina občuti zelo izrazito: zaradi nezadostno razvejane strukture in šolskega profila je manjšina ovirana v svojem vsehstranskem družbenem razvoju.

Za razmere v slovenski narodni skupnosti na Koroškem na splošno velja, da se le neradi in kritično soočimo z manjšinskim šolstvom, včasih tudi zaradi tega, ker se ustrašimo demagoškega argumenta, ki pride zdaj iz ust tistih, ki bi radi demonstirali del naših pravic, zdaj iz vrst skrbnikov šolstva na Koroškem, da se bo zamajala in sesula celotna zgradba dvojezičnega šolstva, če se bomo zavzeli za spremembo obstoječega sistema za namenom, da ga dopolnimo in izboljšamo.

Slovenska narodna skupnost na Koroškem je zlasti v novejši zgodovini občutila, kako neločljivo sta med sabo povezani narodnostna in gospodarska diskriminacija. Nam samim ne sme biti vseeno, kakšne možnosti nam nudi država na področju šolstva in kakšen sistem manjšinskega šolstva potrebujemo glede na splošno stanje manjšine in prostora, v katerem živimo. Tudi država mora imeti interese, da ne ohranja ali ustvarja potencialnih žarišč konfliktov, ki nastajajo ali so povsod tam, kjer so za-

postavljena področja in skupine.

Da bi občutili probleme in vrzeli v manjšinskem šolstvu na Koroškem, pogledajmo na njegov razvoj in sedanje stanje.

Vojaška zmaga nad fašizmom, h kateri so tehtno pripomogli tudi koroški slovenski partizani in drugi antifašistični borci, ki so delovali na tem ozemlju, je na Koroškem postavila na dnevni red urejanja povojnih družbenih razmer kot eno ključnih vprašanj tudi vprašanje odnosa do slovenskega dela koroškega prebivalstva; pri tem je dobilo šolstvo središčno vlogo. Ureditev šolskega vprašanja je bila ozko povezana z ureditvijo mejnega vprašanja med Avstrijo in Jugoslavijo.

Prvo povojno poletje in jesen sta prinesla koroškim Slovincem na področju šolstva v primerjavi s preteklostjo bistveno novost: v okviru obveznega dvojezičnega šolstva je dobila slovenščina bolj enakopraven položaj kot poprej v dobi t. im. utrakvističnega šolstva.

Pravna podlaga za boljši položaj slovenščine pri pouku je odredba provizorične koroške deželne vlade o novem oblikovanju dvojezičnih ljudskih šol na južnem delu Koroške z dne 3. oktobra 1945. Izpovedani namen zakonodajalca je bil, prispevati k poravnavi krivice, ki je prizadela koroške Slovence v času nacionalnega socializma.²

Ali so Angleži odredbo vsilili! — Med argumenti proti odredbi o obveznem dvojezičnem šolstvu se je vse do konca njene veljavnosti na vidnem mestu pojavljala trditev, da jo je angleška zasedbena sila vsilila. Čeprav so prvi povojni meseci na Koroškem raziskani v nezadovoljivi meri, lahko zanesljivo trdimo, da ni bilo tako. Ne samo, da so zagovorniki te teorije do danes ostali brez dokazov,

nam ohranjena pričevanja in razprave o prvem povojnem razdobju na Koroškem to trditev postavljajo na laž.

Ravno tako kot vemo, da je provizorična koroška deželna vlada dobila oblast od zastopnikov nacionalsocialističnega režima, tudi vemo, da v sejinah zapiskih deželne vlade ni zaslediti opozicije angleške vojaške vlade do koroške deželne vlade.³ Sicer je britanska vojaška vlada 26. maja začasno prepovedala deželno vlado in dovoljevala le tako imenovani „konsultativni deželni odbor“, vendar je vsebinsko in personalno ostalo vse pri starem.

Glavni cilj zasedbene sile na Koroškem so v prvi fazi bili ustvariti pogoje za normalno delo, izključiti nacionalsocialistični element in rešiti vprašanje slovenske manjšine.⁴ Vprašanje slovenske manjšine je dobivalo pri tem vedno vidnejše mesto, vsekakor zato, ker je bilo aktualno mejno vprašanje. Dne 13. junija je konsultativni odbor sprejel izjavo, v kateri najavlja med drugim tudi obnovitev slovenskega šolstva na podlagi utrakvistične šole.⁵

Od 25. julija naprej spel deluje koroška deželna vlada, katere član je bil do konca leta tudi dr. Joško Tischler. Iz zapiskov tega telesa izhaja, da je deželna vlada načelno soglašala, da je posebej omenjeno področje dežele treba trajno imeti za dvojezično ozemlje, kjer naj bi bile šole dvojezične.⁶ Dne 16. avgusta je Joško Tischler imel priložnost, da okvir nove šolske ureditve, o katerem so tekli pogovori že prej in so bile vse frakcije koroške deželne vlade o njem že predhodno seznanjene, predstavi deželni vladi.

„Ob meji živimo in ob meji ostanemo, pa najsi mirovna konferenca odloči tako ali tako. Iz tega dejstva

sledi, da moramo nujno najti pot do sporazuma in pri tem naj nam pomaga šola," je med drugim zagovarjal koncept obvezne dvojezične šole in deželna vlada ga je enoglasno načelno osvojila.⁷ Podroben načrt so do začetka septembra izdelali Legat, Just in Aichholzer. Tedaj so ga dobile v oceno stranke, deželna vlada pa ga je na svoji seji 3. oktobra sprejela. Joško Tischler v spominskem zapisu ugotavlja, da je „v vseh bistvenih točkah ostal predložen načrt nespremenjen, čeprav so se na seji iznesla prav različna mnenja in predvsem strah, da bodo otroci znali premalo nemščine.“⁸

Seveda sta zakonodajalec in šolska oblast računala s težavami in v prvih povojnih letih sta tudi priznavala, kaj je glavna ovira za nedoslednost ali celo neupoštevanje odredbe. „Deželni šolski svet pričakuje, da bodo vsi, ki so udeleženi pri izvedbi te odredbe, zastavili vse svoje sile, da izpolnijo namen zakonodajalca, prispevati delež k poravnavi krivice, ki je pri-

zadela koroške Slovence v času nacionalsocializma.“⁹ Največja ovira je bil duh, ki ga je na južno Koroško zaneslo nemško nacionalno gibanje in so ga v tem prvem povojnem obdobju zastopali nekdanji nacisti. „Povsod tam, kjer so učitelji na pravem mestu in se starši učenju drugega jezika ne upirajo, so rezultati dvojezične šole razveseljivi,“ ugotavlja *Landeszeitung* še 1953. leta.¹⁰

Sestavni del povojnega avstrijskega in koroškega političnega razvoja je bil boj za avstrijsko državno pogodbo in v zvezi s Koroško boj za senžermenske meje z Jugoslavijo. V okviru teh prizadevanj je imelo dvojezično šolstvo pomembno vlogo. Prva leta povojnega življenja opazimo težnjo, da na deželnem političnem prizorišču antifašistično izhodišče in upoštevanje človekovih pravic manjšine bolj in bolj izgubljata veljavo, na najvidnejše mesto med argumenti za ohranitev odredbe o obveznem dvojezičnem pouku pa stopi zunanjepolitični ozir. Taktično zagovarjanje obveznega

dvojezičnega šolstva zasledimo v debatah koroškega deželnega zbora, v avstrijskem parlamentu, posebej pa tudi na pogajanjih za mirovno pogodbo zaveznikov z Avstrijo.

Omeniti velja, da o manjšinskem šolstvu do leta 1950 v deželnem zboru ne razpravljajo pogosto, če ga pa omenjajo, se omejujejo skoraj izključno na deklarativne izjave, debate pa skušajo v kali zatreti. V eni načelnih izjav ob prvi obletnici zmage nad fašizmom v povzetku enoletnega dela deželni zbor ugotavlja: „Na jezikovno mešanem ozemlju je uveden nov šolski tip, ki popolnoma ustreza tamkajšnjim nacionalnim razmeram.“¹¹ Leto pozneje poslanec ljudske stranke Albin Petschnig ugotavlja, da „je prebivalstvo jezikovno mešanega področja samo po sebi razumljivo rado pripravljeno naučiti se obeh jezikov.“¹² Do močno razhajajočih se mnenj v deželnem zboru prvič pride 24. 3. 1948. „Z veseljem slišimo, da je od 377 ljudskih šol v deželi 106 dvojezičnih, ki imajo 359 razredov. Iz tega

Za otvoritev novega šolskega poslopja so šolarji v Žitari vasi pripravili pester spored v obeh deželnih jezikih

izhaja, da smo se potrudili ustreči željam in zahtevam naših slovenskih deželanov," poroča socialistični poslanec.¹³ Isti Petschnig, ki je pred letom dni zagovarjal dvojezično šolstvo, vne-se v deželnozborsko razpravo možnost povpraševanja staršev.¹⁴ V tem obdobju se proti odredbi že močno zaletava Zveza domovini zvestih južnih Korošcev, neke vrste predhodnica koroškega Heimatdienstsa.

Na mednarodnem prizorišču se istočasno avstrijski zunanji minister Gruber trudi pokazati manjšinsko politiko v najlepši luči. Temu ustrezajo tudi pohvalne uradne ocene uspehov dvojezičnega šolstva, ki se močno razlikujejo od slovenskih ocen tedanjega časa.

Poslanec Ebner (SPÖ) je 1. 4. 1947 pri prvi obsežnejši razpravi o manjšinskem šolstvu podal poročilo o uresničevanju odredbe in navedel, da se odredba v polni meri upošteva na 82 šolah od skupno 104 ljudskih šol prizadetega območja, da jo na 16 šolah le deloma upoštevajo, na šestih pa sploh ne.¹⁵ Torej tudi uradno poročilo deželne vlade ni moglo popolnoma zanikati pomanjkljivosti in nedoslednosti.

Ko je Franci Zwitfer po petih letih obvezne dvojezične šole analiziral položaj, je prišel do dosti bolj negativne slike: "Točen pregled stanja dvojezičnega pouka na vseh šolah je pokazal, da se na več kot polovici dvojezičnih šol zakon iz leta 1945 sploh ne ali zelo skromno in površno izvaja."¹⁶ Če pogledamo na razvoj po podpisu avstrijske državne pogodbe, potem je Zwitfrova ocena vse-kakor točnejša.

Odredba o obveznem dvojezičnem šolstvu je po letu 1945 do danes v celotni manjšinski zakonodaji edini zakonski predpis, o katerem moremo brez večjih pridrž-

kov trditi, da je nastal v sodelovanju z zastopstvom slovenskega prebivalstva. Kljub temu, da je prišlo med Slovenci samimi do deloma razhajajočih se pogledov na šolsko ureditev iz leta 1945, je dejstvo, da so jo ocenjevali kot docela znosno za manjšino v deželi in primerno za koroške razmere, če bi se je vsebinsko tudi držali.

Slovenske organizacije so skrbno opazovale razvoj na področju šolstva. Zavezemale so se za dosledno izvajanje odredbe ter sproti navajale primere in idejna ozadja kršitve odloka. Interno so se zavedale, da odlok iz leta 1945 ne bo nekaj trajnega. Zasluga slovenskih organizacij pa je, da jim je vse do podpisa avstrijske državne pogodbe uspelo ohraniti veljavnost odredbe, kljub ojačanim napadom na šolsko ureditev.

Ti napadi so se zlasti začeli po letu 1949, ko so velesile sprejele sklep, da ostane meja med Jugoslavijo in Avstrijo nespremenjena, povezan s sklepom, da poseben člen avstrijske državne pogodbe mednarodnopravno zaščiti pravice slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

V tej zvezi je treba posebej opozoriti tudi na dejstvo, da se je Avstrija načelno borila proti posebnemu členu avstrijske državne pogodbe, ki bi vseboval manjšinske pravice. "Kar se tiče zaščite jezikovnih manjšin v Avstriji, je ta z avstrijsko ustavo popolnoma zajamčena... Avstrijski vladi se dodatna zaščita s to pogodbo ne zdi potrebna... Če pa jugoslovanska vlada meni, da je lahko pomirjena glede usode slovensko govoreče manjšine samo tedaj, če je manjšina v kakršni koli obliki deležna mednarodne zaščite, mislim, da bi morda bila avstrijska vlada pripravljena, da v tej pogodbi nekako zasidra

omenjena ustavna določila," je avstrijski zunanji minister Gruber dejal 28. februarja 1949 v Londonu.¹⁷

Glavna gonilna sila napadov na dvojezično šolo je postala VdU, ki je v glavnem združevala pristaše nemškonacionalistične ideologije. Nemškonacionalni tabbor po letu 1945 štiri leta ni imel svoje stranke, ker je bil od začetka avtoritarnega avstrijskega režima do zlo-ma tretjega rajha sestavni del nacionalsocialistične stranke in njene strahovlade. V "Zvezi neodvisnih" (Verband der Unabhängigen), predhodnici današnje svobodnjaške stranke (FPÖ), je leta 1949 dobil svojo legalno strankarsko organizacijo. Pri parlamentarnih volitvah tega leta je v Avstriji dobil 12 % glasov, pri deželnozborskih volitvah na Koroškem pa celo 20,6 %.

Prva posledica v koroškem političnem življenju je bila, da so zrušili prej še vsaj na najvišji ravni v glavnih potezah navzven čuvano enotnost ljudske in socialistične stranke do manjšinskega vprašanja. "Dostojno je bila navada, da smo vprašanje Koroške in posebej vprašanje jezikovno mešanega ozemlja imeli za stvar celotnega koroškega ljudstva, ne pa za stvar ene stranke," je potožil deželni glavar Wedenig 1. avgusta 1950,¹⁸ ko je Zveza neodvisnih deželni zbor prvič konfrontirala s predlogom, da naj se obvezno dvojezično šolstvo ukine. Od tega leta naprej preide borba proti dvojezičnemu šolstvu z lokalne ravni na deželno in tam postaja vse bolj ena osrednjih tem političnega boja protislovenskih sil in spogledovanja strank z nemškonacionalističnim delom koroških volivcev. Že leta 1951 VdU ultimativno zahteva, naj se odredba ukine, v nasprotnem slučaju pa grozi s "samopomočjo".¹⁹ Ker spada

šolska zakonodaja v pristojnost zveze, sta bila tudi dunajski parlament in zvezna vlada od leta 1950 naprej ponovno konfrontirana s tem vprašanjem.

Zlasti v letih 1951 in 1953 beležimo dva resna poskusa, da bi s pomočjo zakona na novo uredili manjšinsko šolstvo. V osnutku avstrijskega prosvetnega ministrstva za zakon o ureditvi učnega jezika na javnih šolah na Koroškem je zakonodajalec izhajal iz tako imenovane pravice staršev; koroški načrt iz leta 1953 pa je predvsem krajevno skušal skriti ozemlje, kjer bi se poučevalo dvojezično.

V vlogah o manjšinskem šolstvu na avstrijske oblasti so se manjšinske organizacije izjavljale proti vsakemu poslabšanju stanja, ki so ga opazale in so ga vsebovali tudi zakonski osnutki za nov šolski zakon.

„Ne da bi hoteli reči, da je uredba Provizorične koroške deželne vlade o novi ureditvi dvojezičnih šol v južnem predelu Koroške z dne 3. oktobra 1945 (v besedilu sklepa z dne 31. 10. 1945) idealna rešitev šolskega vprašanja na Koroškem, izjavljamo, da se nam vidi ureditev jezikovnega pouka na Koroškem po tej ureditvi še vedno boljša, kakor pa bi bila ureditev po predloženem načrtu prosvetnega ministrstva. Le izvajati bi se morala zavestno in dosledno. Koroško deželno vlado spominjamo na njeno slovesno izjavo v koroški deželni zbornici 28. 1. 1947. leta. Spominjamo na govor avstrijskega zunanjega ministra Gruberja dne 28. 4. 1948 na konferenci namestnikov zunanjih ministrov v Londonu, v katerem je prav s to uredbo skušal dokazovati lojalno in pravično postopanje Avstrije s koroškimi Slovenci,“ je rečeno leta 1951 v stališču Slovenske prosvetne zveze k osnutku zakona o ureditvi

učnega jezika na javnih šolah na Koroškem.²⁰

Organizacije so se zavzemale za to, da bi bil slovenskim otrokom zagamečen pouk v materinščini, in s tem v zvezi nasprotovala zahtevi, da naj je izhodišče ureditve jezikovnih razmer v šoli izjava staršev ali ugotavljanje narodnih in jezikovnih razmer po občinah in šolskih okoliših. „Strmimo nad brezsrdno topostjo, ki noče priznati, da so mnogi starši zaradi neenakopravnosti slovenskega jezika pred avstrijskimi oblastmi in uradi, svoje gospodarske odvisnosti, vsled svoje dosežanje vzgoje, zaradi katere ne morejo pravilno oceniti pomena pouka in izobrazbe

v materinem jeziku, nezmožni se pravilno odločati. Z osupljivo brezbrzičnostjo, ki naravnost vzbuja odpor, gre ta načrt mimo dejstva, da so v nemški avstrijski družbi močne sile, ki načrtno in vztrajno, s pritiskom in prisiljenjem, z izrabljanjem svoje gospodarske, kulturne in politične premoči delajo na to, da bi preprečile, da bi se slovensko govoreče prebivalstvo Koroške priučilo pismene slovenščine.“ Tudi to je citat iz vloge SPZ z dne 14. 12. 1951.²¹

Važen sestavni del vlog so bile tudi želje in zahteve po izgradnji šolskega sistema za manjšino, zlasti zahteve po gimnaziji, učiteljski in kmetijski šoli. Tu-

V dvojezičnem otroškem vrtcu v šentprimozu se v skupni igri spoznavajo otroci iz obeh narodnih skupin

di to težnjo naj ponazori odlomek iz vloge SPZ na zvezno ministrstvo za pouk z dne 18. 7. 1947: „Slovenska prosvetna zveza kot organizacija, ki skrbi za prosvetno življenje koroških Slovencev, se obrača na zvezno ministrstvo na Dunaju, da podvzame ukrepe, ki bodo zagotovili z začetkom novega šolskega leta 1947/48 mladini Slovenske Koroške pogoje za boljše šolsko vzgojo. Z ozirom na to, da je doba germanizacije, predvsem pa, da so leta nacističnega terorja povzročila nepopravljivo škodo v kulturnoprosvetnem življenju slovenskega ljudstva na Koroškem, zlasti pa v šolski vzgoji slovenske mladine, smatramo, da je potrebno pristopiti nemudoma k ukrepom, ki bi še pred zaključkom mirovne pogodbe, katere čas je še vedno nedoločen, zagotovili koroškim Slovincem takojšnjo možnost izobrazbe mladine in šolanje vzgojnega kadra. Zato predlaga Slovenska prosvetna zveza zveznemu ministrstvu za pouk, da že z začetkom šolskega leta 1947/48 otvori za koroške Slovence naslednje šole:

1. slovensko realno gimnazijo v Celovcu,
2. slovensko učiteljske v Celovcu,
3. slovensko kmetijsko šolo za fante in dekleta, in da izstavi dovoljenje slovenskim maturantom za študij na univerzah slovenskih držav.”

Dne 24. septembra 1947 je SPZ poslala deželnemu šolskemu svetu podroben načrt za slovensko gimnazijo, imenovala učne moči in predlagala, da se namesti v prostorih Družbe sv. Mohorja. Kot vemo, pa do izgradnje manjšinskega šolstva do leta 1955 ni prišlo.

Videli smo, da v desetletnem obdobju dvojezičnega šolstva od konca vojne do podpisa avstrijske državne pogodbe torej nikakor ni manjkalo poskusov, da bi ga s pomočjo zakonov krajevnih in vsebinsko zožili. Značilno za to desetletje je, da je prevladovala disciplina obeh vladnih strank, ki sta, kot je iz njune argumentacije razvidno, iz taktičnih razlogov ohranjevali odredbo iz leta 1945. Kljub ohranjanju odredbe pa sta notranje prispevali k temu, da so zamude in zavestno oviranje vedno bolj ožili prostor slovenščine v šoli. Denacifikacija učiteljstva je bila površna, ni bilo zadosti skrbi za strokovno usposabljanje učiteljskega naraščaja, vse obdobje so ostale velike vrzeli na področju učbenikov, pri pouku samem pa so se pojavljala vedno večja odstopanja od odloka. Značilno za odnos do obveznega dvojezičnega šolstva pa je tudi, da so v javnih občilih njegovi nasprotniki imeli neprimerno mnogo prostora.

Vse to je prispevalo k temu, da je bilo obvezno dvojezično šolstvo že ob podpisu avstrijske državne pogodbe močno omajano in okrnjeno, ne zato, ker bi bilo načelo slabo, temveč zato, ker na področju manjšinske zaščite vodilni politični stranki na Koroškem nikoli nista posvečali zadosti skrbi vzgoji k obojestranskemu spoštovanju med narodoma na Koroškem. Obe sta, ljudska stranka bolj, socialistična manj, že zgodaj podlegli oportunistu, ko sta bili soočeni z organizirano nemško nacionalistično in šovinistično skupino.

Če gledamo iz tega zornega kota, potem je bila ukinitve obveznega dvojezičnega šolstva po letu 1955 takorekoč samo še vprašanje časa. Seveda tudi bese-

dilo tistega dela sedmega člena, ki govori o pravici manjšinskega šolstva, ni ravno posrečeno formulirano, če upoštevamo več kot stoletno zgodovino šolstva in protislovenskega delovanja na Koroškem. Kako je že zapisal Edvard Kardelj v svojih spominih: „Po vsej priliki je bila Koroška eno izmed vprašanj za medsebojna pogajanja in popuščanja velesil...”²⁴ Tudi Kreisky, ko govori o avstrijski državni pogodbi, nikoli ne pozabi omeniti, da je bila rezultat popuščanja med blokoma. Izgleda, da smo bili Slovenci na Koroškem in naše pravice del tistega drobiža, ki se ga, gledano v svetovnih razmerjih, zanemari, ko se sporazumeva o na videz večjih političnih korakih.

Tako je v zboljšujočem se mednarodnem položaju, čigar izraz je tudi medsebojni odnos velesil in njihov odnos do Avstrije, prišlo do podpisa avstrijske državne pogodbe. Avstrija se je v sedmem členu te pogodbe obvezala, da bo varovala pravice slovenske in hrvaške manjšine. Drugi odstavek sedmega člena posebej govori tudi o manjšinskem šolstvu: „Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol (...).”

Slovincem je bilo vse od leta 1955 naprej jasno, da je „duh in ne črka, ki daje pogodbi življenje” in da besedilo ostane mrtva črka, ki je podvržena dobrohotnemu ali zlovoljnemu tolmačenju, kot piše v uvodu k skupni Spomenici koroških Slovencev z dne 11. oktobra 1955. Posebej k področju šolstva pa spomenica ugotavlja, da „spora-
zumna rešitev šolskega vprašanja pomeni preizkuš-

njo za resnično demokracijo".

Če pogledamo, kako je Avstrija po letu 1955 sprejemala manjšinsko zakonodajo, moramo ugotoviti, da ji je sedmi člen služil bolj za demontažo manjšinskih pravic kot pa za njihovo izpolnitev. To sliko si ustvarimo tudi na področju šolstva.

Tak razvoj nam postane razumljiv, če se spomnimo na odnos dela avstrijskih politikov do državne pogodbe in če upoštevamo posebne pogoje, v katerih se je urejevalo manjšinsko vprašanje posebej na Koroškem. Rečeno je bilo, da se je Avstrija dolgo upirala posebnemu členu, ki bi v avstrijski državni pogodbi določal pravice narodnih manjšin. Koroška je tudi dežela, kjer ima nemški nacionalizem dolgo tradicijo. Videli smo, da dejavnost nemškonacionalnega tabora ni zamrla niti v času, ko je bila Koroška zasedena. Še bolj neovirano in neprikrito so se začele nemškonacionalistične sile organizirati po podpisu avstrijske državne pogodbe. Protislovenske sile so se po podpisu tako hitro znašle tudi zaradi tega, ker avstrijske oblasti niso dosti resno jemale antifašističnih korenin in določil tega dokumenta, na katerem

temelji neodvisnost in svoboda naše države.

Četudi je Avstrija v sedmem členu državne pogodbe prevzela obveznost, da zagotovi Slovence na Koroškem osnovni pouk v materinem jeziku in preko tega tudi enakopraven položaj na vseh drugih ravneh vzgoje in izobraževanja, danes o enakopravnosti Slovencev na tem bistvenem področju pravic ne moremo govoriti. Ugotoviti moramo, da so oblasti Slovence ravno tako kot na številnih področjih družbenega življenja tudi na področju šolstva izključile kot enakopravnega partnerja. Nazorno se to kaže še pri postopkih za uzakonitev raznih sprememb na področju manjšinskega šolstva. Pogledi Slovencev v letih po podpisu avstrijske državne pogodbe nikoli niso bili upoštevani, ne pri ukinitvi obveznega dvojezičnega šolstva, ne pri izdelavi zakona o manjšinskem šolstvu, ne pri reformah šolske mreže. Tudi tako imenovani tristrankarski sporazum iz leta 1976 kaže, da imajo vrhovi parlamentarnih strank danes isto gledanje.

Zakonske spremembe na področju šolstva so skoraj redno vsebovale za slovensko manjšino tudi poslabšanje. Temeljno poslabšanje

je bil manjšinski šolski zakon iz leta 1959, ki je postal pravi mejnik v manjšinski politiki Avstrije. Nisamo potrdili odstranitve slovenščine kot drugega v šoli obveznega deželnega jezika, sprejel je vse najpomembnejše zahteve nemškonacionalističnih protislovenskih krogov okoli koroškega Heimatdiensta, med drugim to, da naseljitveno ozemlje koroških Slovencev ni znano in da je treba zato in kot pogoj za izvajanje določil avstrijske državne pogodbe izvesti ugotavljanje manjšine.

Nove ostrine je vsebovala reforma mreže osnovnih šol. Od šolskega leta 1958/59 do danes so ukinili 19 osnovnih šol, kjer je bilo možno prijaviti otroka k dvojezičnemu pouku. Opustitev teh šol siromaši infrastrukturo velikega dela področja, kjer prebiva slovenska narodna skupnost. Poslabšanje pomeni sprememba zakona o prevodbi plač iz leta 1976, ker je iz pogojev, ki jih mora izpolnjevati kandidat za ravnatelja dvojezične šole, črtano dokazano znanje slovenščine in kvalifikacija za poučevanje tega jezika. Tristrankarski sporazum najavlja dodatno poslabšanje. Nemškonacionalistične organizacije se kljub temu, da veljavna manjšinska šolska

Tudi otroški vrtec „Naš otrok“ v Celovcu vzgaja v obeh deželnih jezikih

ureditev asimilacije manjšine ne ovira (česar niti sami ne zanikajo), že nekaj let zaganjajo v sedanjo ureditev manjšinskega šolstva; izhajajoč iz izkušenj Slovencev v Avstriji po podpisu avstrijske državne pogodbe lahko sklepamo, da bodo stranke končno tudi na tem področju kapitulirale pred protislovenskimi silami, če demokratične sile v Avstriji ne bodo dosti močnejše.

Avstrijske oblasti na področju manjšinskega šolstva Slovence upoštevajo kvečjemu kot jezikovno skupino, ne pa kot narodno skupino z lastno zgodovino ter vsestransko bogato kulturno tradicijo in sedanjim življenjem. Negativni odnos do teh elementov, ki bistveno sooblikujejo zavesti, se izraža v učnih načrtih in učbenikih, ki se uporabljajo v avstrijskih in koroških šolah, še bolj pa na razvejanosti manjšinskega vzgojnega in izobraževalnega področja.

Poučno je, da si tudi ogledamo, kako se je manjšinsko šolstvo na Koroškem razvijalo v okviru avstrijskega šolstva.

Približno poldrugo desetletje po drugi svetovni vojni se avstrijski šolski sistem ni bistveno spremenil.²⁵ Šolstvo je bilo zanemarjeno področje državne politike. Na začetku šestdesetih let pa, ko se je začelo obdobje polne zaposlitve in visoke gospodarske rasti, se je tudi pokazalo, da je kvalifikacijska struktura avstrijskih delojemalcev neprimerna in nezadovoljiva. S pomnožitvijo delavcev ni bilo več mogoče večati proizvodnje, ampak je bolj kot dotlej stopalo v ospredje povečanje produktivnosti in zmogljivosti — o tem pa je bistveno soodločala tudi kvalifikacija. Višji dohodki so družinam dovoljevali, da so otrokom omogočili višjo izobrazbo.

Na politični ravni je prišlo leta 1961 do skupnega pred-

loga strank za reformo avstrijskega šolstva, leta 1962 pa do zakonske ureditve, ki je poenotila pravno podlago že obstoječih šolskih tipov. Po organizaciji šolstva iz tega leta delimo avstrijske šole po vsebini izobrazbe na splošnoizobraževalne šole, poklicnoizobraževalne šole ter na zavode za izobraževanje učiteljev in vzgojiteljev, po stopnji izobrazbe pa na obvezne šole, srednje šole ter akademije.

Široke množice prebivalstva so čutile predvsem postopno opuščanje višje stopnje ljudske šole, ki jo je nadomestila glavna šola. Druga novost je bila podaljšanje obvezne šolske dobe na devet let, kar je prispevalo k večjemu dotoku na srednje in višje šole, na katere je mogoče stopiti po končanih osmih razredih obvezne šole. Z uvedbo pedagoških akademij je prišlo tudi do reforme učiteljske izobrazbe. Posledice so bile kmalu vidne: izobrazbena struktura prebivalstva se je naglo spreminjala. Vedno večji delež mladih je dobil šolsko izobrazbo, ki je presegala obvezno šolsko ravno, pa tudi na nižji ravni se je izobrazba izboljšala. Kljub temu pa izkušnje kažejo, da šolski sistem sam nikakor ni primerno sredstvo, ki bi pomagal premagovati socialne razlike. Važne postaje po letu 1962 so še zakon o podporah za šolarje iz leta 1971 in novele iz poznejših let, zakon o brezplačnih učbenikih, o brezplačni vožnji v šolo in drugo. Važne poskuse najdemo na vseh šolskih področjih in ravneh, od male šole (Vorschule) preko osnovne šole, posebne šole, enotne šole za 10 do 14-letne, v politehničnem letniku in višjih stopnjah splošnoizobraževalnih višjih šol. V zadnjih dveh desetletjih so se poleg tega razvile še poklicnoizobraževalne srednje in višje šole.

Kako pa je s slovensko manjšino na Koroškem? V glavnem je šel razvoj mimo nje. Če izvajamo številčni razvoj slovenske gimnazije in materialne olajšave, do katerih je prišlo na podlagi zakonov, je pozitivnih razvojnih tendenc dokaj malo.

Do sprememb na področju manjšinskega šolstva ni prihajalo v povezavi z reformami splošnega avstrijskega šolstva. V razpravah o manjšinskem šolstvu se takorekoč nikoli niso pojavljali pedagoški ali strokovni šolski in vzgojni argumenti, vedno samo narodnopolitični. Usodni udarec manjšinskemu šolstvu je prišel dolgo pred glavno povojno reformo avstrijskega šolstva. Manjšinsko šolstvo, oziroma šolski in vzgojni argumenti, kjer manjšine živijo, nima mesta v šolskih programih strank ali deželnih in zveznih organov, pojavlja se kvečjemu v političnem delu programov.

Pri manjšinah v Avstriji je navadno tako, da jih doletijo šolske reforme nepričakovano. Tudi na pospešeno uvajanje šolskih poskusov nismo pripravljeni, tako da je njihova posledica praviloma nadaljnje krčenje slovenskega pouka. Tako ukrepi, ki naj bi v avstrijskem okviru prispevali k večji enakopravnosti, ogrožajo narodnostne pravice manjšin.

Znova se je to pokazalo v zadnjih letih, ko prihaja zato, ker ukrepi na območju dvojezičnega šolstva niso primerno pripravljeni in prilagojeni razmeram, do oženja prostora za slovenski pouk. Z uvedbo novega predmetnika v letu 1979 (poskus) oz. 1980 (dokončno) je prišlo do znižanja števila slovenskih ur. Tudi na ravni male šole, ki jo sedaj pospešeno uvajajo, status slovensčine ni urejen.

Na vseh teh primerih se vidi, da so manjšine premalo vključene v priprave na

šolske reforme. Seveda pa koroške deželne in krajevne razmere prispevajo k temu, da vsako vrzel v zakonodaji ali odlokih tolmačijo za manjšino restriktivno.

Bolj verodostojen pogled na manjšinsko šolstvo dobimo, če ga primerjamo s stanjem v Avstriji in ga ne analiziramo tako, kot da bi bilo manjšinsko šolstvo ločeno od vsedržavnega konteksta. Najprej o tem, kako dva avstrijska strokovnjaka, Peter Meusburger²⁶ in Peter Ibounig,²⁷ ki sta se v zadnjih letih bavila s šolskim položajem manjšine, gledata na manjšinsko šolstvo.

Peter Meusburger prihaja do sklepa, da je šolski položaj Slovencev boljši od šolskega položaja ostalih narodnih manjšin v Avstriji. Oba raziskovalca sta se strogo držala rezultatov popisa prebivalstva, kar ima seveda za posledico, da ne dajeta nepoplačene slike o dejanskem šolskem položaju slovensko govorečega dela koroškega prebivalstva. Zato je glavni zaključek, do katerega sta prišla, namreč da je izobrazbeni položaj za Slovence na Koroškem, zlasti če upoštevamo razvoj

zadnjega časa, zadovoljiv, tudi napačen in neutemeljen.

Peter Ibounig, doma iz Šmarjete v Rožu, je v svoji disertaciji analiziral tudi izobrazbeno strukturo prebivalstva na narodno mešanem ozemlju Koroške. Njegovi zaključki so v glavnem sledeči: Izobrazbena struktura koroškega prebivalstva nekoliko zaostaja za avstrijskim povprečjem. Še večje odstopanje kot pri tej primerjavi lahko ugotovimo med celotno Koroško in jezikovno mešanim področjem.²⁸ Ugotavlja tudi, da postane nižja stopnja izobrazbe slovensko govorečega prebivalstva v primeri z nemško govorečim precej očitna.²⁹ Opazi, da so razlike v stopnji izobrazbe med spoloma pri prebivalstvu, ki je navedlo slovenščino ali vindiš kot svoj občevalni jezik, mnogo večje kot pri nemškogovorečem prebivalstvu.³⁰ Na podlagi statističnih podatkov ugotavlja, da je za splošno nižjo izobrazbeno stopnjo slovensko govorečega prebivalstva kriva izobrazbena struktura starejših ljudi,³¹ da pa je pri mlajšem prebivalstvu delo-

ma drugače in da imajo pri 15 do 29-letnikih slovensko govoreči relativno večje število absolventov gimnazije kot nemško govoreči. Meni, da tu poteka nekak proces dohitevanja.³² Tudi on mora ugotoviti, da je tudi med mlajšimi slovensko govorečimi prebivalci razmeroma malo absolventov strokovnih in poklicnih šol, kar za izobrazbeno strukturo slovensko govorečih pod 30 leti pomeni določeno polarizacijo: nasproti razmeroma dobro razviti skupini visoko izobraženih sta slabše zastopana sloj srednje izobraženih in nadpovprečno velik del ljudi brez izobrazbe, ki bi presegala obvezno šolo.³³ Kljub temu očitnemu nesorazmerju pride Ibounig do sklepa, da imajo Slovenci, če upoštevamo razdelitev jezikovnih skupin po šolskih tipih, najugodnejšo sestavo³⁴ in da ima slovensko govoreče prebivalstvo med mlajšimi vsekakor ugodno izobrazbeno strukturo, ki jo lahko, kar se tiče števila srednje- in visokošolcev, smatramo celo kot nadpovprečno.³⁵

Zakaj moramo nekaj teh zaključkov imeti za zgre-

Trg pred slovensko gimnazijo v Celovcu nosi ime našega zaslužnega slovničarja Antona Janežiča

šene! Oba znanstvenika upoštevata namreč le tistih pičlih 22.000 oseb, ki so pri popisu prebivalstva leta 1971 na Koroškem navedle kot svoj občevalni jezik slovenščino ali „vindiš”.³⁶ Če izhajamo iz ugotovitve, da le približno ena tretjina slovensko govorečega prebivalstva navede slovenščino kot občevalni jezik,³⁷ to je v glavnem tisti del slovenske narodne manjšine na Koroškem, ki je najbolj narodno osveščen, vidimo, kako nepopolni morajo biti zaključki, če jih posplošimo na celotno slovensko narodno manjšino. Mogoče je ravno na tem mestu in v tej zvezi treba poudariti, da večini Slovencev na Koroškem šola ni dala znanja materinščine, tako da danes brez prebiranja moremo reči, da je več kot polovica Slovencev na Koroškem pravzaprav analfabetov v svojem jeziku.

Podčrtati pa moramo lbou-nigovo ugotovitev, da je iz-obrazbena struktura prebi-valstva narodnostno meša-nega ozemlja slabša od ko-roškega in avstrijskega pov-prečja, ker daje pravilno sliko o šolski problematiki na južnem Koroškem in s tem tudi o zaskrbljujočem šolskem položaju sloven-skega prebivalstva.

Merilo, kako enakopraven položaj ima manjšina na področju šolstva, more biti le, koliko je manjšinsko šol-stvo po svoji razvejanosti podobno vseavstrijskemu oz. vsekoroškemu. Vnaprej na-slednja ugotovitve: Sloven-ci še zdaleč nismo ujeli šol-skega razvoja na koroški in avstrijski ravni. Da to sod-bo utemeljimo, si oglejmo, kakšne šole obiskujejo av-strijski otroci in kakšne tisti, ki so deležni slovenskega pouka. Poskusil -bom tudi delno razložiti, zakaj pri-haja do razlik.

Najprej si oglejmo polo-žaj na ravni ljudske šole (glej tabelo 1). Število prijav

k dvojezičnemu pouku je od šolskega leta 1958/59 do 1962/63 močno padlo (od 20,88 % na 14,70 %). Odlejel se giblje okoli teh 14 %, pri čemer je na najnižjo stop-njo padlo v šolskem letu 1976/77 (13,45%), v šolskem letu 1980/81 pa je doseglo spet skoraj 16%. V absolut-nih številkah je število pri-jav dosti bolj opazno padlo, kar pa gre na račun naza-dovanja števila rojstev. Na splošno lahko rečemo, da mora biti to stanje za manj-šino nezadovoljivo.

Na prijave prav gotovo vplivajo mnogi neutemelje-ni predsodki, ki so se nase-lili v glavah dela slovenskega prebivalstva na južnem Koroškem. Protislovenske si-le so si desetletja prizade-vale ne samo omalovaževati in poniževati slovenski je-zik, slovensko kulturo, slo-venskega človeka, temveč ljudem tudi zlepa ali zgrda vtepsti mišljenje, da je „slo-venščina jezik smrtnih so-

vražnikov Koroške”, ki se kažejo zdaj v podobi staro-svetnega, zastarelega, ne-modernega, nazadnjaškega, zdaj klerikalnega, komuni-stičnega, protidemokratskega, protikoroškega itd., ved-no tako, kakor se je zdelo, da najbolj zaleže. Slovenski del koroškega prebivalstva so na ta način dolga de-setletja sistematično ovirale pri osvajanju slovenskega knjižnega jezika, pri posre-dovanju kulture, zgodovine in sploh identitete lastnega naroda.

To je bil važen del v na-črtu, kako otežiti boj slo-venskega prebivalstva za narodne, politične in social-ne pravice. Ni treba posebej poudarjati, da je določilo, po katerem je treba otroka k dvojezičnemu pouku po-sebej prijaviti, Slovincem nenaklonjenim krogom do-brodošla priložnost, da s so-cialnim, moralnim in politič-nim pritiskom prispevajo k za manjšino nič kaj zado-

T a b e l a 1

ŠTEVILČNI IN PROCENTUALNI PREGLED ŠOLARJEV, KI V DOBI ŠOLSKE OBVEZNOSTI OBISKUJEJO DVOJEZIČNI POUK¹

šolsko leto	prijave v LS ²	v %	prijave GS ³	1.—4. r. G za S ⁴	razmerje GS : GS ⁵ v % ⁵	skupno od 1.—8. š. st. ⁶
1958/59	2094	20,88	305	137	69,0 : 31,0	2536
1960/61	1820	17,28	138	183	43,0 : 57,0	2141
1965/66	1602	14,46	156	247	38,7 : 61,3	2005
1970/71	1486	14,53	351	247	58,7 : 41,3	2084
1975/76	1224	13,95	378	308	55,1 : 44,9	1910
1980/81	1115	15,88	416	286	59,3 : 40,7	1817

1 brez tistih šolarjev, ki obiskujejo slovenščino kot prostovoljni ali fakultativno obvezni predmet v gimnazijah v Celovcu, Vellikovu in Plešivcu

2 prijave k dvojezičnemu pouku v ljudskih šolah

3 prijave k slovenščini kot predmetu (po manjšinskem šolskem zakonu); od šolskega leta 1965/66 tudi prijave k slovenščini kot alternativnemu tujemu jeziku (namesto angleščine); ob-staja tudi možnost obiskovati slovenščino kot prost predmet

4 število dijakov Zvezne gimnazije za Slovence v prvih štirih razredih

5 delež glavne šole in nižje stopnje gimnazije za Slovence pri številu učencev, ki obiskujejo slovenski pouk med 5.—8. šol-sko stopnjo

6 skupno število učencev, ki obiskujejo med 1.—8. šolsko stopnjo slovenski pouk

voljivi situaciji. Zaradi teh pritiskov velik del otrok s slovenskim materinim jezikom ni deležen pouka v slovenščini. Posledice tega nosi sedaj celotno prebivalstvo južne Koroške in značilno je, da najbolj tisti, ki so Slovenci po rodu, so se pa asimilirali ali odtujili slovenski narodni skupnosti. Če imajo statistike o izobrazbenem položaju na južnem Koroškem kaj izpovedne moči, potem tisto, da so glavne žrtve protimanjšinske politike pravzaprav asimilanti. Hkrati pa je tako tudi šolstvo primer, kako so z zatiranjem Slovencev prizadeli vse prebivalstvo ne glede na narodno pripadnost.

V šolskem letu 1980/81 je bilo na prvi šolski stopnji osnovnih šol prijavljenih k dvojezičnemu pouku 288 učencev. Koroški deželni šolski svet je napravil anketo, koliko prijavljeni otroci obvladajo slovenščino. Kriterijev, po katerih so ocenjevali znanje, ni navedel, vendar je ne glede na to stanje zaskrbljujoče. Od prijavljenih otrok jih 124 „normalno“ obvlada slovenščino, 74 v skromni meri, 90 pa sploh ne.

Ta statistika deželnega šolskega sveta se seveda ni dotaknila za manjšino perečega dejstva, da namreč

značen del slovenskih otrok ni deležen dvojezičnega pouka. V Spomenici koroških Slovencev ob 20. obletnici podpisa avstrijske državne pogodbe iz leta 1975 piše, da po slovenskih raziskavah pri sedanji šolski ureditvi najmanj dve tretjini otrok, ki v predšolski dobi in v domačem okolju govorijo slovensko, nima pouka v materinščini in se materinščine niti ne uči kot predmeta.³⁸ Možno je, da se je ta odstotek zaradi napredujoče asimilacije, ki se najbolj odraža pri otrokih, nekoliko zmanjšal, neomajno dejstvo pa je, da značen del slovenskih otrok nima dvojezičnega pouka in s tem pouka v materinščini, ki je edino primerno sredstvo za razvoj otrokovih sposobnosti. Številke dajejo tudi slutiti, s kakšnimi težavami se morajo ubadati učitelji, ko imajo v razredu glede na jezikovno znanje več vrst učencev...

Na tem mestu tudi ni odveč, da se na kratko dotaknemo problema, koliko šola lahko prispeva k jezikovni vzgoji otroka.

Kako je bilo slovensko prebivalstvo do nedavnega navajeno gledati na šolo in učitelje? Večinoma kot na pomemčevalnico in pomemčevalce. In danes, ko se je

prejšnjemu dobremu duca-tu tudi za slovenščino vnetih učiteljev pridružil že več kot sto absolventov gimnazije za Slovence, se je zbudilo upanje, da bo zdaj v glavnih in osnovnih šolah vse drugače. Vendar vse prepogosto pozabljamo, da se vzdušje, v katerem manjšina živi, ni kaj prida spremenilo, da se asimilacija nadaljuje, da je pomemčevanje deloma seglo tudi v tako imenovane slovenske narodno zavedne družine. Jasno pa je tudi, da v pogojih splošne neenakopravnosti slovenskega jezika v javnosti šola ne more vrniti otrokom materinščine.

Odkrito je treba reči, da se na Koroškem že v času, ko otrok začenja govoriti, odloči, ali bo znal slovensko ali ne. Izjeme samo potrjujejo pravilo. Zato je važno, da v družini gledamo na to, da bo za otroka slovenščina nekaj vsakdanjega, vsakodnevne, potrebne, domačega, dragocenega. Še tako dober dvojezični otroški vrtec ali dvojezični pouk v šoli otroku tega ne bo mogel nadomestiti, še zlasti ne, ko v našem družbenem življenju slovenščina ni enakopravna. Te vzgojne ustanove imajo seveda pomembno vlogo: služijo naj skupni vzgoji otrok obeh naro-

Na strokovnih seminarjih izpopolnjujejo učitelji svoje znanje

dov na Koroškem, pri čemer naj izhajajo iz spoznanja, da obvladanje obeh jezikov in spoznavanje obeh kultur prispeva k obojestranskemu upoštevanju in spoštovanju.

Kako se otroci porazdelijo na razne šolske tipe, ki so na razpolago od 5. do 8. šolske stopnje? Leta 1971 je po avstrijskem povprečju obiskovalo šole 63 % glavno šolo, okoli 18 % ljudsko šolo, okoli 17 % nižjo stopnjo splošnoizobraževalnih višjih šol, okoli 2 % pa posebno šolo. Pičlo desetletje pozneje, v šolskem letu 1979/80, je položaj nekoliko drugačen: okoli 68 % obiskuje glavno šolo, okoli 21 % nižjo stopnjo splošnoizobraževalnih višjih šol, okoli 7 odst. integrirano enotno šolo, okoli 3 % posebno šolo, manj kot 1 % pa ljudsko šolo.³⁹ Dokaj podoben je koroški položaj.

Glede na socialni izvor se otroci razdelijo popolnoma neenakomerno na razne šolske tipe, to se pravi, da so ogromne razlike med tem, kam grejo otroci nameščencev in uradnikov, kam otroci kmetov ali delavcev itd. Sicer pri vseh skupinah prevladuje obisk glavne šole, do zelo velikih razlik pa prihaja pri obisku nižje stopnje splošnoizobraževalnih višjih šol: dobra tretjina nižjih gimnazijcev je otrok nameščencev in uradnikov, otrok samostojno zaposlenih je nekaj manj (30 %), otrok kvalificiranih delavcev pa je le 10 %, 5 % je delavskih otrok, najmanj pa kmečkih otrok (manj kot 5 odst.).⁴⁰ Kaže se nam torej čisto drugačna slika, kot bi jo dobili, če bi bili v vseh šolah socialni sloji avstrijskega prebivalstva zastopani tako, kakor je njihov delež pri prebivalstvu: kmečki in delavski otroci so na srednjih in višjih šolah močno podprezentirani. Ravno tako pomembno vlogo igra socialni izvor, ko gre za na-

daljevanje šolanja po devetih letih obveznega šolanja. Pri šestnajstletnikih so bile razmere leta 1971 sledeče: izmed kmečkih otrok se jih je šolalo še 28 %, delavskih otrok 24 %, medtem ko je šole obiskovalo še 63 odst. otrok nameščencev in uradnikov in 57 % otrok samostojno zaposlenih.⁴¹

Kako se pa razdelijo otroci, ki v tej ali oni obliki obiskujejo slovenski pouk? Zelo opazno drugače, kot bi mogoče pričakovali po avstrijskem ali koroškem povprečju, ker je namreč delež nižje stopnje gimnazije dosti večji, delež glavne šole pa manjši od avstrijskega in koroškega povprečja. V šestdesetih letih je celo večina otrok, ki je bila deležna slovenskega pouka ali pouka slovenščine, obiskovala nižjo stopnjo gimnazije za Slovence, samo manjši del otrok pa je v glavni šoli obiskoval pouk slovenščine. Šele od šolskega leta 1969/70 se je večina prevsila na stran glavne šole, vendar sta procentna deleža vse do danes ostala precej različna od avstrijskega povprečja.

Glavni vzrok za to razhajanje je prav gotovo osip pri prijavah, ki se pojavi po četrti stopnji osnovne šole, močno pa seveda vpliva dejstvo, da ima zavedni del slovenske manjšine gimnazijo za Slovence za neke vrste narodno šolo.

Po ljudski šoli se v zadnjih letih pičlih 30 % otrok, ki so prijavljeni k dvojezičnemu pouku, vpiše na gimnazijo za Slovence. Marsikdo, ki bi po avstrijskem povprečju obiskoval glavno šolo, obiskuje gimnazijo, čeprav je to za starše povezano z velikimi finančnimi žrtvami, ker morajo otrokom iz oddaljenih krajev omogočiti bivanje v dijaškem domu.

To je na prvi pogled vse, kakor presenetljiva slika in marsikdo, ki ni poučen o

položaju slovenske manjšine na Koroškem ali pa hoče zlonamerno interpretirati številke, bo prišel do sklepa, da je šolski položaj Slovencev bolj ugoden kot šolski položaj večinskega naroda.

Po končani četrti stopnji osnovne šole smo na prehodu v glavno šolo oziroma nižjo stopnjo splošnoizobraževalnih višjih šol soočeni s pojavom, ki je dodaten primer za neenakopravnost Slovencev na Koroškem. Iz števil prijavljenih k dvojezičnemu pouku lahko razberemo, da pride ob tem prehodu do velikega osipa prijav. Dobra tretjina otrok (pred leti je bil ta delež še dosti višji), ki so bili v ljudski šoli prijavljeni k dvojezičnemu pouku, med nadaljnjim šolanjem ni več deležna slovenskega pouka. Kje so vzroki za ta pojav? Prvi je prav gotovo ta, da morajo starši svoje otroke ponovno prijaviti in so s tem spet konfrontirani s tistimi pritiski, ki delujejo ob otrokovem vstopu v ljudsko šolo. Drugi vzrok je treba iskati v dejstvu, da se navadno spremeni otrokovo jezikovno okolje: iz vaškega slovenskega okolja, kjer je obiskoval ljudsko šolo, pride v večje središče, kjer je slovenščina v naselju in šoli pritisnjena bolj na rob. Tem vplivnim faktorjem se pridružujejo še druge okoliščine, ki otežkočajo staršem in otrokom obisk slovenskega pouka. Slovenščina je v urniku pogosto obrobni predmet, na katerega se tisti, ki sestavljajo vozne rede javnih prometnih sredstev in šolskih avtobusov, ne ozirajo. Zgodi se pa tudi, da so starši razočarani nad učnimi uspehi v slovenščini ali nezadovoljni z njimi, posebej starši tistih otrok, ki od doma ne znajo slovenščine.

Za otroke, ki obiskujejo slovenski pouk, nimamo na razpolago popolnoma enakovrednih podatkov. Pomagamo si lahko le s podatki

o socialnem poreklu dijakov Zvezne gimnazije za Slovence (glej tabelo 2) in z rezultati ljudskega štetja iz leta 1971.

Oprijemljivo se kaže socialna diskriminacija Slovencev v statistikah o socio-ekonomskem stanju obeh narodov na južnem Koroškem. Če si ogledamo podatke o poklicni pripadnosti zaposlenih in njihovem občevalnem jeziku, ki je narejena na podlagi uradnih podatkov popisa prebivalstva v letu 1971 in velja za velik del narodnostno mešanega ozemlja, ugotovimo, da je slovenska narodnostna skupnost zelo opazno drugače razložena kot nemška. Medtem ko po podatkih od celotnega nemškega prebivalstva na tem področju samo 10 % pripada kmečkemu sloju, je v tej skupini kar 33 % Slovencev. Podpovprečno so Slovenci zastopani v poklicih s potrebno poklicno kvalifikacijo ali tistih, kjer posebej vpliva personalna politika državnega aparata. Tako je na primer samo 13,9 % Slovencev v kategoriji uradnikov in nameščencev, medtem ko je v tej skupini kar 28,4 % nemško govorečega prebivalstva. Kvalificiranih delavcev je med slovensko govorečimi 13,8 %, med nemško govorečimi pa 18,1 odstotka.⁴²

Obe narodnosti torej nikakor nista enakomerno zastopani v posameznih so-

cialnih skupinah, tako kot bi to odgovarjalo njihove- mu deležu pri številu prebivalstva. Socialna struktura slovenske manjšine na Koroškem ni taka, kakršna je značilna za trenutno razvojno stopnjo družbeno-gospodarskega sektorja. Tudi izkrivljanje, ki ga povzroča napačno navajanje in zapisovanje pogovornega jezika pri popisih prebivalstva, ne more biti odločilno odgovorno za to očitno neenakost.

Najmanj, kar lahko trdimo za šolsko področje Slovencev na Koroškem, je, da so podprezentirani delavski otroci, nadreprezentirani pa so zlasti otroci nameščencev in uradnikov, medtem ko je kmečkih otrok približno takšen delež, kot kmečkega prebivalstva zapiše pri popisih prebivalstva kot svoj obvečalni jezik slovenščino. Dobimo torej drugačno sliko, kot na splošno velja za avstrijske razmere, zato ker v gimnaziji za Slovence slika še zdaleč ni toliko izmaličena kot v avstrijskih srednjih in višjih šolah.

Dotok dijakov na gimnazijo za Slovence je bil presenetljiv, če pogledamo na socialni sestav slovenske manjšine na Koroškem. Utemeljeno lahko ugotovimo, da je znaten del staršev poslal svoje otroke v to šolo zaradi narodne zavednosti. Tako se je slovenska narodna zavest izkazala kot

močan in pozitiven faktor socialne mobilnosti. Avstrija te splošne pripravljenosti, ki je, kot so pokazale raziskave, mnogo večja kot pri tistih prebivalcih narodno mešanega ozemlja na Koroškem, ki se ne priznavajo k slovenski manjšini, ni upoštevala, premalo pa smo jo upoštevali tudi v naših lastnih prizadevanjih za izboljšanje šolskega in splošnega položaja manjšine.

Zavedni del slovenske manjšine na Koroškem je delno premagal posledice socialne diskriminacije, kakršne se v Avstriji na splošno kažejo na področju šolstva, seveda, v kolikor je imel priložnost za to. Tam, kjer priložnosti ni imel, je stanje danes absolutno slabše, celo slabše kot v ostalih avstrijskih področjih, po stopnji socioekonomskega razvoja primerljivih naselitenemu ozemlju Slovencev na Koroškem.

Poseben primer za neenakopravnost na manjšinskem šolskem področju je nezadostna razvejanost srednjega in višjega manjšinskega šolstva. Od celotnega števila tistih, ki so na Koroškem v šolskem letu 1978/79 obiskovali enega od tipov višjih šol, jih je 66 % obiskovalo poklicnoizobraževalne višje šole, višjo stopnjo splošnoizobraževalnih višjih šol pa 34%.⁴³ Avstrijska razmerja so nekoliko drugačna, ker hodi v višje stopnje splošnoizobraževalnih višjih šol večji delež mladine (okoli 45 %). Nasploh pa je glavna tendenca v razvoju avstrijskega šolstva zadnjih let, da se delež splošnoizobraževalnih višjih šol niža v prid poklicnoizobraževalnih višjih in srednjih šol. Tako se zapostavljanje slovenske manjšine kaže pri tistih šolskih tipih, ki jih obiskuje mladina, ko konča osem let obvezne šole.

Višjo stopnjo gimnazij obiskuje v šolskem letu 1980/81 3.020 dijakov, od tega viš-

T a b e l a 2

KATERIM POKLICEM PRIPADAJO STARŠI DIJAKOV
GIMNAZIJE ZA SLOVENCE (v odstotkih)

šolsko leto	kmet	delavec	obrniki	uradnik		prosti poklic
				namešče- nec	rentnik	
1960/61	34,6	28,5	13,6	15,8	2,2	5,3
1965/66	39,5	21,6	13,6	18,4	3,5	3,4
1970/71	34,1	23,9	10,2	23,0	6,2	2,6
1975/76	30,5	30,9	8,6	23,4	4,7	1,9
1980/81	22,7	30,7	10,4	27,1	6,7	2,4
1.—4. r.	18,9	35,0	11,5	28,3	3,9	2,4
1980/81						
5.—8. r.	27,0	25,8	9,1	25,8	9,9	2,4

jo stopnjo gimnazije za Slovence 251 dijakov, kar je 8,3-odstotni delež. Višjo stopnjo vseh splošnoizobraževalnih višjih šol obiskuje 5.511 koroških dijakov, tako se delež višje stopnje Zvezne gimnazije za Slovence zniža na 4,5 %. Če vzamemo vse koroške višje stopnje splošnoizobraževalnih višjih šol in višje poklicnoizobraževalne in sorodne strokovne šole na Koroškem, jih obiskuje skupno 13.308 dijakov; delež edinega primerljivega tipa na slovenski strani, višje stopnje Zvezne gimnazije za Slovence, pa pade na 1,9 %^{43a}. Jasno je, da tak profil višjega šolstva vpliva tudi na izbor študijske smeri in izbiri poklica.

Pri Slovencih na Koroškem je bilo vedno v ospredju stremenje, da bi kolektivno premagali zapostavljanje. Pri izbiri poklica je nemalokrat igrala precejšnja vloga možnost, ostati v stiku s skupino, iz katere je kdo izhajal.

Narodna skupnost je z velikim upanjem gledala na absolvente slovenske gimnazije, ko so se začeli vključevati v poklicno življenje in prevzemati dolžnosti v sektorjih, kjer so prej desetletja delovali ponemčevalci, zlasti v šolah in uradih. Vendar prav gotovo še danes velja, da asimilacijski mehanizmi še naprej delujejo tudi med izobraženci, predvsem v smislu, da okoli negativno ocenjuje zavzemanje za manjšinske pravice, predvsem pa aktivno vključevanje v organizirano življenje slovenske manjšine.

V naši zgodovini imamo nekaj poklicev, ki bi jih brez velikega pretiravanja mogli označiti kot narodne poklice. To so v bistvu tisti poklici, ki so igrali veliko vlogo vse od začetka prebivanja narodnega gibanja, pa tudi poklici, ki so v glavnem bili in so še značilni

za zapostavljene narode in področja. Mednje štejejo odvetniki, duhovniki in razni poklici humanističnih strok. Po vsebini bi sem spadali tudi učitelji, na Koroškem pa le v manjši meri, ker so bili pravzaprav že od začetkov liberalizma in nemškega nacionalizma zlasti v zadnji tretjini prejšnjega stoletja v veliki večini protislovensko usmerjeni.

In dejansko so si absolventi slovenske gimnazije nadpovprečno izbirali in si izbirajo take poklice in študijske smeri. Mnogo se jih je odločilo za učiteljski poklic na ljudskih in glavnih šolah (skoraj petina maturantov), sledi skupina, ki je študirala za srednješolskega učitelja ali pravo, le postopoma so slovenski maturanti začeli študirati medicino ali ekonomijo, tehnika ali naravoslovne vede pa so do danes ostale izjema.

Slovenci imamo z gimnazijo za Slovence na razpolago samo tisti tip, ki ga obiskuje manjšina avstrijskih dijakov; če upoštevamo tudi šentpetersko šolo za dekleta, ki absolventkam vendar ne odpira visokošolskih vrat, pa še tip, ki ga obiskuje na Koroškem približno 10 % šolarjev. Vsega ostalega prostora slovenske ali dvojezične srednje in višje šole ne pokriva. Slovencem na Koroškem, ki so v vrtincu sprememb socioekonomske strukture, to nikakor ne more zadoščati. Po eni strani so za tiste, ki se nočejo odpovedati izobrazbi v slovenskem jeziku, možnosti poklicne izbire in kvalifikacije močno omejene in izbira visokošolskih študijskih smeri vsaj občutno otežkočena, po drugi strani pa na narodnostno mešanem ozemlju primanjkuje strokovnega kadra, ki bi obvladal oba deželna jezika, kar tudi otežkoča sodelovanje tega področja s Slovenijo in s tem jemlje južnokoroškemu prostoru in prebivalstvu

možnosti za pozitivne impulze za gospodarski in družbeni razvoj.

Manjšinski šolski zakon za Koroško z dne 19. marca 1959 predvideva za manjšino po vsebini izobrazbe le splošnoizobraževalne šole, po stopnji izobrazbe pa le obvezne in višje šole (po učnem načrtu gimnazije za žive jezike in realne gimnazije, po potrebi humanistične gimnazije), na ostalih srednjih in višjih šolah pa le možnost pouka slovenskega jezika kot neobveznega predmeta.^{43b}

Vidimo, da je drugi odstavek sedmega člena doživel le kvantitetno interpretacijo, nikakor pa ne kvalitete. Zato manjšinsko šolstvo na Koroškem močno zaostaja za splošno avstrijskim razvojem: vsebinsko ne odgovarja potrebam manjšinske skupnosti in potrebam prostora, v katerem manjšina živi; ogromna večina slovenskih dijakov se zbira v edini višji šoli, ki je namenjena manjšini in to v tipu višje šole, ki v avstrijskem merilu izgublja pomen.

Če pogledamo, kakšne srednje in višje šole ima na razpolago avstrijska mladina, in primerjamo, kako se godi Slovencu, ki se hoče strokovno izobraziti in si hkrati pridobiti temeljito znanje slovenskega jezika, potem vidimo, kako skromne so možnosti zanj. Še večja postane diskriminacija, če pogledamo, na kakšne smeri srednjega in višjega šolstva se avstrijska mladina razdeli. Na strani javnega manjšinskega šolstva nimamo pokazati na nič primerljivega in tudi perspektive niso preveč obetavne.

V šolskem letu 1981/82 je sicer po dolgih letih vlog in razgovorov začel delati dvojezični abiturientski tečaj na trgovski akademiji v Celovcu. Kljub zavlačevanju in poskusom zavajanja slovenskih organizacij s strani šolskih oblasti pozdravljamo

začetek tega tečaja kot pozitivni korak, še zlasti, ker gre za zelo osamljenega na področju manjšinske zakonodaje. Ob tem pa smo vendar mnenja, da samostojne dvojezične trgovske akademije ta tečaj ne bo mogel nadomestiti in tudi ne bo opazno zmanjšal neenakopravnosti slovenske manjšine na ravni srednjega in višjega šolstva. Eden od ciljev slovenske manjšine mora biti, da dosežemo dvojezično poklicnoizobraževalno višjo šolo, da bi dosegli na šolskem področju boljše pogoje za doseg enakopravnosti.

Posebej se moramo boriti za to, da bi Slovenci ne glede na socialno pripadnost mogli pošiljati otroke v manjšinske šole. Sloji, ki si iz finančnih razlogov ne morejo privoščiti, da bi otroke po štirih razredih ljudske šole poslali v nižjo stopnjo gimnazije za Slovence, trenutno nimajo možnosti, da bi otrokom omogočili kvalitativno enakovredno izobrazbo v obeh deželnih jezikih. Na glavni šoli, kjer so tri ure slovenščine na teden, ali na nekaterih koroških srednjih in višjih šolah, kjer je slovenščina prost predmet, seveda ni mogoče govoriti, da bi imela sloven-

ščina enak položaj kot nemščina. Tako so zlasti socialno šibki sloji izključeni iz enakopravnosti deželnih jezikov v šoli.

Mnogi dijaki, ki so končali nižjo stopnjo gimnazije za Slovence, bi se poslužili možnosti prestopa v dvojezično poklicnoizobraževalno višjo šolo, ker bi to ne zmanjšalo možnosti za vpis na univerzo, že s samim zaključnim spričevalom take šole pa bi imeli večje možnosti v poklicnem življenju, kot jih imajo z zrelostnim spričevalom gimnazije.

Ne more forej biti dvoma o tem, da ustroj vzgoje in šolstva slovensko manjšino na Koroškem tudi danes potiska v neenak in podrejen položaj. Primeri iz preteklosti in sedanjosti nas učijo, da se načini in oblike diskriminacije menjajo, da pa cilji, ki jih zasleduje dominantna skupina v deželi, ostajajo isti, to se pravi pomenčenje v kulturnem in jezikovnem smislu ter oviranje take socialne mobilnosti, ki ohranja narodnostni značaj posameznikov in področja.

Slovenci na Koroškem najbrž ne bodo smeli čakati križem rok na globalno in tako rešitev vprašanj vzgoje in izobraževanja, ki bo na-

rodni skupnosti v resnici jamčila enakopraven vsestranski razvoj. Tudi tu se bodo morali tako dolgo, dokler ne bodo začele oblasti v večji meri upoštevati potrebe narodne skupnosti, zatekati k raznim oblikam samopomoči. Zlasti dvema področjima bo treba posvetiti večjo pozornost, predšolski vzgoji — v obliki ustanavljanja otroških vrtcev — ter izobraževanju izven šol.

Dejavnosti slovenskih organizacij na šolskem in vzgojnem področju so trenutno še preveč omejene. Začne se to že na področju predšolske vzgoje, kjer smo izpostavljeni očitni diskriminaciji. Občine na južnem Koroškem ne upoštevajo potreb slovenske manjšine. Razen v enem ali dveh v nobenem občinskem otroškem vrtcu ni dvojezične vzgoje. Občine ne kažejo pripravljenosti, da bi nameščale tako kvalificirano osebje, ki bi obvladalo oba deželna jezika. Zato seveda tudi ne obstaja možnost za enakopravno vzgojo slovenskih otrok. Ustanova, ki na vzgojnem področju dobiva vedno bolj pomembno mesto in ki bi lahko bistveno prispevala k boljšemu sporazumevanju otrok večinskega in manjšinskega naroda, pri-

Zaključna prireditev v dijaškem domu SSD v Celovcu je pravi kulturni užitek

speva samo k ponemčevanju.

Trenutno delujejo trije privatni dvojezični vrtci. Zanimanje za to vrsto izvendružinske vzgoje, ki ima za cilj tudi ohranitev in učenje slovenskega jezika, pa je v številnih krajih narodnostnega ozemlja živo.

Šolski sektor je v rokah države in privatne slovenske oz. dvojezične šole s pravico javnosti so le tri, vse namenjene dekletom, ki imajo za sabo osem let osnovne šole ali vso obvezno šolo. V Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu šolske sestre vodijo triletno strokovno šolo za ženske poklice (v šolskem letu 1980/81 jo je obiskovalo 56 učenk) in enoletno gospodinjsko šolo (z 18 učenkami), v Šentrupertu pri Velikovcu pa enoletno kmetijsko-gospodinjsko strokovno šolo (v š. l. 1980/81 je imela 24 učenk, od teh 15 s Koroške). Dejstvo je, da te ustanove ne morejo odtehtati nezadovoljivega stanja na področju javnega srednjega in višjega manjšinskega šolstva.

Slovenska kmetijska šola za fante v Podravljah, ki je pred nekaj leti po dolgi borbi dobila pravico javnosti, je zaprla svoja vrata. Preiskati bo zato treba vse poti, da bo kmečka mladina v kmetijski stroki in strokah, ki morejo nuditi kmetom na južnem Koroškem dodaten zaslužek, spet dobila možnost strokovne izobrazbe.

Drugače pa slovenske organizacije v glavnem delajo na tem, da slovenskim otrokom izboljšajo možnosti za obisk Zvezne gimnazije za Slovence, ker vzdržujejo v Celovcu nekaj dijaških domov. Kako pomembna je ta dejavnost, kaže podatek, da je bilo v šolskem letu 1980/81 57 % dijakov v dijaških domovih Mohorjeve družbe, šolskih sester in Slovenskega šolskega društva.

Kakšne so možnosti slovenskih organizacij, da omi-

lijo posledice nezadovoljivega slovenskega šolstva? Osrednji organizaciji prinašata predloge, kako izboljšati šolstvo na narodnostno mešanem ozemlju in ga napraviti za instrument vzgoje za medsebojno spoznavanje obeh narodov in dobro sožitje. Do sedaj nista mogli zabeležiti bistvenih uspehov, ker sta pri zakonodajalcu naleteli na gluha ušesa. Tem večje važnosti bi morala zato biti izobraževalna dejavnost slovenskih organizacij in kulturnoprosvetnih društev in samostojnih ustanov za izobraževanje odraslih. Obe strešni prosvetni organizaciji se trudita po svojih močeh, vendar do sedaj še zdaleč ne moreta odtehtati neupoštevanja slovenske komponente v javnem šolstvu in tudi ne moreta konkurirati z deželnimi in privatnimi ustanovami, ki se bavijo z različnimi odseki pošolske izobrazbe.

Varovati se bomo morali, da bi skušali reševati šolsko problematiko ločeno od ostalih področij našega življenja. Manjšinsko vprašanje ni samo jezikovno ali kulturno vprašanje. Pozitivno je, da je znotraj naše narodne skupnosti tako preveč enostransko gledanje zbledelo, ker imamo socialno komponento za vedno bolj enakovredno drugim sestavnim delom našega obstoja. Vključili smo tudi že problematiko prostorskega planiranja. V tej zvezi je potrebno, da vidimo, da je del odnosa do našega naseljenega prostora in do vsega njegovega prebivalstva tudi, kakšna je šolska organizacija, namenjena ljudem, ki tu živijo, ter razmišljati o tem, ali jim ustreza.

Iz zornega kota obmejnega in gospodarsko zapostavljenega geografskega področja ima šolski in izobraževalni sistem, kakršen je danes, v glavnem dve negativni plati: po eni strani

nudi v glavnem možnost individualnega vzpona, to je, da posamezniki s pomočjo poklicne kvalifikacije dosežejo visok družbeni položaj; po drugi strani pa centralistične silnice odtegujejo visokokvalificirane ljudi iz teh gospodarsko manj razvitih področij, s tem pa jih slabijo, ker jim odvzemajo del možnosti za vzpon na višjo razvojno stopnjo. Visokokvalificirani ljudje na geografskem področju, iz katerega izhajajo, ne najdejo svojih izobrazbi ustreznih delovnih mest. Tudi visok delež slovenskih akademikov ni našel zaposlitve v regiji, iz katere izhaja. Brez dvoma bodo težave postale še večje, če bodo o tem, kaj je dobro in potrebno, še naprej odločali v centrih, ne pa v prizadetih regijah. Če bo tak sistem ostal, bo v bistvu oviral kolektivni vzpon, izboljšanje položaja naseljenega področja, izboljšanje položaja narodne manjšine in sploh celotnega prebivalstva tega področja. Ker se temu splošnemu zapostavljanju pridružuje še nacionalna diskriminacija, manjšina še teže lovi korak s splošnim družbenim razvojem.

Pravica do šolstva v lastnem jeziku je med nacionalnimi in manjšinskimi pravicami ena od najprej priznanih pravic, h katerim štejemo predvsem še kulturne in jezikovne pravice. Katalog manjšinskih pravic pa se je v zadnjih desetletjih razširil in smiselno dopolnil. Vedno pogostejše je govorja o splošni pravici do razvoja. Socialnoekonomski vidik enakopravnosti narodnih manjšin kot posebno področje človekovih pravic je dobil večjo težo. Vendar bolj ko členimo in analiziramo posamezna področja pravic in upoštevamo njihovo uresničitev, bolj prihajamo do spoznanja, da je za razvoj manjšin bistveno, da manjšina uživa de-

jansko enakopravnost na vseh teh področjih hkrati, ker je realizacija ene pravice soodvisna od stanja na drugih področjih družbenega življenja. Tako si ne moremo predstavljati, da bi na primer ob socioekonomski neenakopravnosti mogli uresničiti kulturne ali jezikovne pravice. Iz tega spoznanja potem tudi sledi, da diskriminacija na enem področju pomeni neenakopravnost tudi na drugih področjih, pa tudi, da poudarjanje ene komponente manjšinskih pravic na račun drugih izkrivi sliko o splošnem položaju manjšin, pogosto pa privede v organiziranem boju manjšin do škodljivih poenostavljanj.

„Pravica manjšin do razvoja je torej plod sistematične interpretacije že obstoječih prej zapisanih pravic, ki so sestavni del sistema mednarodnega varstva pravic človeka, je sinteza obstoječih norm, ki le kot med seboj povezana celota lah-

ko ustvarjajo podlago za vsestranski razvoj narodne, etnične ali jezikovne manjšine. Glavni cilj uveljavljanja pravic manjšin do razvoja je zagotoviti njihov vsestranski materialni in duhovni napredek ter njihovo polno integracijo v splošne ekonomske, socialne in druge družbene tokove držav, kjer živijo, brez nevarnosti asimilacije in ob ohranjanju in razvijanju njihovih narodno-etničnih in kulturno-jezikovnih posebnosti,“⁴⁴ povzema ravnatelj Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani Silvo Devetak in navaja tudi tisto smernico, ki si v teoriji manjšinske zaščite v mednarodnih forumih vedno bolj utira pot: pravica do razvoja bi morala postati eden od temeljnih ciljev vsake pozitivne politike do manjšin.⁴⁵

Iz večdesetletnih izkušenj vemo, da tečejo ure v Avstriji in na Koroškem drugače, kar se vidi tudi na šolskem področju.

„V sedanjem trenutku niso predvidene nove ureditve na področju šolstva. Ni pa izključeno, da se potem, ko bo začel veljati zakon o narodnih skupinah in tam predvidene uredbe, ne bodo začela pogajanja o tem vprašanju.“ — Tako piše v zadnji točki tristranskega sporazuma z dne 1. julija 1976, ki ga avstrijske parlamentarne stranke v praksi vse do danes bolj upoštevajo kot sedmi člen in druge mednarodnopravne obveznosti manjšinske zaščite. Ob 10. oktobru 1981 je na to točko nedvoumno opozoril Stefan Knafl,⁴⁶ predsednik koroške ÖVP, in s tem nakazal glavno smer prihodnjih poskusov zmanjševanja pravic slovenske manjšine na Koroškem. Podobno stališče so imeli tudi delegati kongresa koroške svobodnjaške stranke oktobra 1981, ko so zahtevali, da je treba najti „dokončno rešitev“ šolskega vprašanja na narodno mešanem ozemlju Koroške na

Nogometaši slovenske gimnazije v Celovcu so postali deželni šolski prvak Koroške

podlagi tajnega ugotavljanja materinščine, ki je bilo leta 1976.⁴⁷

Politična stvarnost je, da smo pod močnim raznarodovalnim pritiskom in da mu bomo še naprej ostali izpostavljeni. Hkrati pa se

moramo zavedati, da je razvoj oblik samopomoči na področju vzgoje in šolstva in ne nazadnje tudi gimnazije za Slovence dokaz, da vztrajno delo vodi h kolektivnim uspehom manjšine. Naše napore bomo morali

nadaljevati in ojačiti, o tem ne more biti dvoma, da bomo s politično borbo, s katero bo povezano tudi uresničevanje nadaljnjih oblik samopomoči, dosegli bolj ustrezen ustroj manjšinskega šolstva.

Teodor Domej

Opombe:

- 1 Peter Meusburger, Beiträge zur Geographie des Bildungs- und Qualifikationswesens. Regionale und soziale Unterschiede des Ausbildungsniveaus der österreichischen Bevölkerung. V: Innsbrucker Geographische Studien, Bd. 7 (Innsbruck 1980) Textband, 144.
- 2 Josef Tischler, Die Sprachenfrage in Kärnten vor 100 Jahren und heute. V: Deutsche Zeitdokumente und Zeitstimmen (Klagenfurt 1957) 30, 31.
- 3 Claudia Fräss-Ehrfeld, Kärnten 1945 — Von Neubeginn und Bewältigung. V: Österreich in Geschichte und Literatur (1976) zv. 2, 104.
- 4 Claudia Fräss-Ehrfeld, prav tam, 104.
- 5 Claudia Fräss-Ehrfeld, prav tam, 105.
- 6 Claudia Fräss-Ehrfeld, prav tam, 106.
- 7 Joško Tischler, K zgodovini novega šolskega zakona. V: Arhiv SZI, fond C:OF, fasc. I:POOF, mapa 18: Šolstvo.
- 8 Joško Tischler, prav tam.
- 9 Josef Tischler, Die Sprachenfrage, 30, 31.
- 10 Kärntner Landeszeitung, 18. 12. 1953, št. 49, 3.
- 11 Stenografski protokoli sej koroškega deželnega zbora. Slavnostna seja 8. 5. 1946, 2.
- 12 Stenografski protokoli. 15. seja 1. 4. 1947, 162.
- 13 Stenografski protokoli. 22. seja 24. 3. 1948, 57.
- 14 prav tam, 75, 76.
- 15 Stenografski protokoli. 15. seja 1. 4. 1947, 158.
- 16 Svoboda 1950, št. 6/7.
- 17 Eva-Marie Csaky, Der Weg zur Freiheit und Neutralität. Dokumentation zur österreichischen Außenpolitik 1945—1955 (Wien 1980), 200.
- 18 Stenografski protokoli. 6. seja 1. 8. 1950, 268.
- 19 Kärntner Nachrichten, 14. 2. 1951.
- 20 Arhiv SZI, fond C:OF, fasc. I:POOF, mapa 18: Šolstvo.
- 21 prav tam.
- 22 prav tam.
- 23 prav tam.
- 24 Edvard Kardelj, Spomini. (Ljubljana 1980) 93.
- 25 O tem in sledečem nazorno piše Marina Fischer-Kowalski v: Marina Fischer-Kowalski, Josef Buček (izd.), Lebensverhältnisse in Österreich. Klassen und Schichten im Sozialstaat (Frankfurt/Main 1980) 60—98.
- 26 Peter Meusburger, gl. op. 1, posebej 144—155.
- In isti, Ausbildungsniveau und schulische Situation der Slowenen in Kärnten von 1943 bis 1978. V: Innsbrucker geographische Studien, Band 5 (Innsbruck 1979) 229—264.
- 27 Peter Ibounig, Bevölkerung und Wirtschaft des gemischtsprachigen Gebietes Kärnten in geographischer Sicht. Fil. dis. (Graz. 1980)
- 28 Peter Ibounig, prav tam, 300.
- 29 Peter Ibounig, prav tam, 302.
- 30 Peter Ibounig, prav tam, 304.
- 31 Peter Ibounig, prav tam, 304.
- 32 Peter Ibounig, prav tam, 305.
- 33 Peter Ibounig, prav tam, 305.
- 34 Peter Ibounig, prav tam, 312.
- 35 Peter Ibounig, prav tam, 312.
- 36 Ti raziskavi sta privedli tudi avstrijskega zveznega kanclerja do sledeče izjave: „Kakšne možnosti se ponujajo pripadnikom manjšin v Avstriji, se med drugim vidi iz tega, da je delež akademikov v slovenski narodni skupini na Koroškem za en odstotek, delež gimnazijcev pa celo za nekaj odstotkov višji kot pri nemško govorečih Korošcih. Gotovo prisotnost v intelektualnih poklicih ni edini znak za blagostanje skupine prebivalstva. Simptomatično pa kaže, da je pot k razvijanju sposobnosti, ki jih imajo Slovenci obilo, za pripadnika manjšine odprta in zravnanja.“ (Bruno Kreisky, Die Minderheiten schützen und fördern. V: Die Brücke (1981, št. 3, 9.)
- 37 Glej Ludwig Flaschberger, Albert F. Reiterer, Der tägliche Abwehrkampf — Kärntens Slowenen. V: Ethnos 20 (Wien 1980), 73 sl.
- 38 Memorandum der Kärntner Slowenen anlässlich des 20. Jahrestages der Unterzeichnung des Staatsvertrages, 11.
- 39 Marina Fischer-Kowalski, Bildung und Klassenverhältnisse. V: Marina Fischer-Kowalski, Josef Buček (izd.), Lebensverhältnisse in Österreich, 72.
- 40 prav tam.
- 41 prav tam, 78.
- 42 Albert Reiterer, Zur ökonomischen Situation der slowenischen Minderheit im gemischtsprachigen Gebiet Kärntens. V: Raumplanungsgespräch Südkärnten (Wien 1977) 107.
- 43 Statistisches Handbuch des Landes Kärnten 1980. 26. Jahrgang. Zahlen und Daten '79. (Klagenfurt 1980) 188 sl.
- 43a Statistisches Handbuch des Landes Kärnten 1981. 27. Jahrgang. Zahlen und Daten '80. (Klagenfurt 1981) 184.
- 43b Slovensčina je fakultativno obvezen predmet (namesto angleščine oz. italijanščine), poučujejo pa jo tudi kot prostovoljni predmet, na vrsti poklicnoizobraževalnih in splošnoizobraževalnih srednjih in višjih šol. V šolskem letu 1980/81 je slovenski pouk obiskovalo naslednje število učencev (brez dijakov gimnazije za Slovence):

I. zvezna gimnazija Celovec	12
II. zvezna gimnazija Celovec	14
Plešivec	24
Zvezna gimnazija in Zvezna realna gimnazija Velikovec	47
Realna gimnazija višje stopnje	4
Zvezna gimnazija in Zvezna realna gimnazija Celovec	16
Trgovska akademija in trgovska šola I Celovec	20
Trgovska akademija in trgovska šola II Celovec	16
Trgovska akademija in trgovska šola Velikovec	34
Zavod za otloške vrtnarice v Celovcu	13
Skupaj:	200

Dobra tretjina prijavljenih ima slovensko materinščino.

- 44 Silvo Devetak, Pravica manjšin do zaščite in razvoja v luči sistema OZN. V: Slovenski vestnik, 16. 1. 1981, št. 3, 10.
- 45 Silvo Devetak, prav tam, 11.
- 46 Volkszeitung, 10. 10. 1981, št. 232, 5.
- 47 Kärntner Nachrichten, 22. 10. 1981, št. 43, 3.

Nadaljnja uporabljena literatura:

Letna poročila Zvezne gimnazije za Slovence Predavanja na 9. Koroških kulturnih dnevih Die Brücke 11

Prisotni povsod tam, kjer so živa naša prosvetna društva

(Uvodne besede na seminarju SPZ v Podravljah)

Slovenska prosvetna zveza — ali kratka SPZ — je povsod prisotna! Prisotna kot osrednja slovenska kulturno-prosvetna organizacija za slovensko zavest rojakov na Koroškem. Če naglašam slovensko, mi naj nihče ne podtikava pretiranega nacionalizma. Kot pripadniki vedno ogrožene narodnostne skupine v tej obdravski deželi in družbi ne moremo biti kaj takega. Z našim slovenstvom ne moremo in tudi ne nameravamo koga v deželi ali državi ogrožati. Nacionalizma ne moremo istovetiti z narodno zavednostjo. SPZ je zbirališče slovenskih sil na kulturno-prosvetnem in narodno-političnem področju nas koroških Slovencev! To je jasno in samo po sebi umevno, tako kot sem otrok svojih slovenskih staršev.

SPZ je tudi zrcalna slika slovenske narodne usode skozi tako razburkano zgodovinsko obdobje, kot so desetletja tega stoletja. Kakor se reče za človeka poedinca, ako se spominja s stalno zasanjanostjo in sladkobnim spominskarskim pogledom, nazaj v svojo mladost, da postaja starec, da je zgubil stike z realnostjo današnjega

dne in najbližnje bodočnosti, tako tudi SPZ ne sme biti in ne more biti tak starec, ki se prismuknjeno ubada z nekdanjostjo.

SPZ je odziv sprotne narodove žilavosti na vseh koncih in krajih, kjer se izraža naša slovenska samobitnost v tej ali drugi kulturni dejavnosti.

Tukaj je vprašanje na mestu: Najboljša garancija za zavarovano narodovo bodočnost je mladina! Poglejmo krog sebe, ali je povsod mladina na mestu? Ali spregledamo, da se na terenu pojavljajo prav starokopitne „starčevske zadeve“. Tako, da mlade sile niti ne morejo stopiti v ospredje. Da morajo nekako čakati, preden bodo blagovolili zaslužni starci izročiti vajeti mladim? Če vsilim primeri: Kako bi se godilo kmetavzvarju, če bi se še danes trdovratno držal načina gospodarjenja izpred 50 ali več let? Oglejmo si tako imenovane kmečke domove, kje je še „podeželjska idiličnost“, o kateri zlagano govorimo sami ali poslušamo druge? Tako kot se posodablja vsak kmet in vsak podjetnik in privatnik glede svoje stanovanjske opreme in se prilagaja na vseh področjih najudobnej-

S priveditvami v obeh deželnih jeziki prispevajo krajevna prosvetna društva k proslavam avstrijskega državnega praznika

šemu in modernemu načinu, tako se mora tudi posodobiti vse delovanje in življenje v slovenskih kulturno-prosvetnih družtvih.

Sprašujemo se, če je to povsod dejstvo? In na to vprašanje mora slediti odgovor. In temu odgovoru mora slediti dejanje!

Akcija je volja! Vsako slovensko društvo zunaj na podeželju mora in še enkrat mora to spoznati in s sodobnim modernim spoznanjem ukrepati. Drugače tako slovensko kulturno-prosvetno ne more biti odziv narodne žilavosti. Rak rana je bila in je še danes komodnost in neaktivnost društvovaniške oblike. Društvovanje (Vereinsmeierei) kot zbirališče občasnih kulturnih analfabetov.

SPZ ima v svojih sestavnih elementih aktiviste iz terenskih slovenskih društev, tako, da je SPZ tako živa ali žibka, kakršni so njeni člani, njena društva na terenu.

V svojih začetkih so bila kulturno-prosvetna društva slovenska življenjska nujnost za ohranitev vedno ogrožene narodove substance — tako tudi osrednja slovenska organizacija, četudi ni nosila na zunan na vsak način potreben naslov SLOVENSKA.

Pred desetletji je bila pglavitna funkcionalnost slovenskih kulturno-prosvetnih društev celo v tem, da nadomešča šolo, da odstranjuje nepismenost. Tako funkcionalnost ima vsako SPD in osrednja kulturno-prosvetna organizacija tudi danes (po leg prav tako neizogibnih sodobnih dolžnosti in bodočih nalog), funkcionalnost, ki je odgovorna in v narodnem pogledu — v slovenskem pogledu — življenjsko pomembna, kajti danes nam ni treba odstranjevati nepismenosti, pač pa se srečujemo skoraj na vsakem koraku s kulturnim analfabetizmom. Najhujša oblika tega kulturnega analfabetizma je v nas samih: To je nevarnost za materinščino!

Ne moremo vedno iskati vzroke drugod; socialni in gospodarski pritiski, mešani zakoni in še kaj, ne, vsake pri sebi začnimo in že v vsakdanjem pogovornem jeziku govorimo slovensko! Uporabljajmo slovensko besedišče, namesto da malomarno vnašamo spakedranke ali se gremo, ve-like narodnjake v govorimo nemško.

Jezik je vse. Materinščina je samo ena, kakor je mati samo ena.

Zdaj vemo, zakaj so seje, društvene seje v slovenščini... in da tudi rečenica ni gola fraza, ki se glasi: Svojo materinščino ljubim, to mi daje moč, da druge jezike spoštujem...

Da gojimo svojo, našo skupno slovensko materinščino, je dokaz, kako upravičeno naglašam v tem zapisu besedo slovensko! In da se nam zjasni, kaj je, kaj mora biti in kako bo ostala SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA.

Vsako slovensko kulturno-prosvetno društvo pomeni za nas koroške Slovence kot narodnostno skupino samostojno demokratsko celico našega slovenskega življenja. SPD je članu in rojaku neke občine in družbenotvorna narodnopolitična institucija. Po demokratskih postopkih pride vsak poedinec narodnjak, pripadnik naše krone in kulturno-politične skupnosti v društvenem delovanju do veljave. Če mu je poverjeno odborniško ali predsedniško mesto, se zaveda svoje odgovornosti — in se mora tudi zavedati, da njegova društvena funkcija ni neka posest, prednost, ampak mora po demokratskih sodobnih razvojnih tendencah iskati za društveno in narodnostno skupnost najboljše rešitev. Tako smo koroški Slovenci prisiljeni gledati kulturno dejavnost iz perspektive krajevnih društev.

Še danes.

Ko imamo seveda pojave, da posamezniki ustvarjalci ali poustvarjalci ne vedo kaj početi s takim društvom. Zakaj marsikje je vse tako zastarelo, da društvo hira nevarno blizu preživetelega konvencionalizma ali celo anahronističnega društvovanja.

Še danes!

Tako smo sproti prisiljeni iskati neke kompromis med nekdanjim in sedanjim društvenim delom, ker je življenjska in kulturno-prosvetna moč od društva do društva zelo različna.

Najbolj posrečena simbioza kulturno-prosvetnega udejstvovanja je, če posamezniki ustvarjalci in poustvarjalci aktivno sodelujejo v sestavi slovenskega društva. So taki primeri! Zakaj je ponekod drugače, vedo dotični in tamošnji društveniki, ki pa ne podvzamejo potrebnih ukrepov.

Zato morajo biti društveni člani in odbori na mestu. Tukaj se mora uveljaviti vsak, tukaj imamo na skrbi vsi skupno slovenstvo! Premalo je izživljati se v vi-

sokodonečih izjavah v prid narodu in najlepše orisati bodočnost in počastiti preteklost, ki je terjala toliko žrtev! Premalo! Vsak mora dati od sebe vse najboljše energije. Kako jih v sebi najti, se oziramo po tistih, ki niso nikdar vprašali in so bili vedno v akciji.

Nikjer nima prostora v naši ogroženi narodnostni skupnosti, poklicno slovenstvo, zakaj SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA je skupna moč našega napredovanja, kajti če stagniramo, že bi padali. Zato je čudashko, kako smo radi svetovalci tu in tam, sami pa čakamo, da bo zadevo kdo drug rešil...

SPZ je napredna sila vseh SLOVENCEV na Koroškem, drugačnega tolmačenja ni. Tako kot je en skupen Cankar in Prešeren in ena celovita slovenska kultura, ne more biti drugačne opredelitve za SLOVENCA, ki se zaveda, da je prva in največja nevarnost za nas vse, za našo slovensko substanco.

Kakor je vsakdanje življenje samo po sebi realistična neizogibnost, tako moramo biti tudi mi realisti v gledanju na današnji čas in v tem času našo skupno SLOVENSKO PROSVETNO ZVEZO... in pri tem ugotoviti, da so nastale velikan-ske spremembe v zadnjih letih. Najpomembnejša je ugotovitev: Toliko slovenskih izobražencev še ni bilo v tej deželi, kot jih je sedaj.

In zato v zvezi s tem ugotovitev, da mora naša slovenska kulturno-prosvetna dejavnost preiti v izboljšane oblike. Amaterizem ni in ne more biti na mestu. In kdo ga naj odstranjuje? Gotovo v prvi vrsti mlada generacija intelektualcev. Prazno govoričenje je stalno obnavljanje o vseobsežnem mladostniškem idealizmu. Vsako delo je trdo. Društveno delo gotovo ni zabava. Narodnostno in kulturno-prosvetno delo pa je vse nekaj drugega kot blagohotno svetovanje in posvetovanje...

Samo bežen pogled na likovno dejavnost med koroškimi Slovenci in ugotovimo lahko razveseljivo dejstvo: Še nikdar ni bilo toliko umetnikov iz te panoge! In kako in koliko so prisotni naši slovenski umetniki in njihove stvaritve v zavesti naših društvenih članov — ali vsaj odbornikov? Kdor v tej zadevi ne more dati pred svojo vestjo in narodno zavestjo po-

zitivnega odgovora, mora takoj, posodobiti svojo duhovno in notranjo opremo v glavi in duši, še preden bo dogradil svojo vilo, si kupil že kolikšni avto in pomnožil to ali ono potrošniško imetje.

Tudi tukaj se pojavlja že omenjeni kulturni analfabetizem!

Kako pa je z besednimi ustvarjalci? Gotovo je prav literarna dejavnost v tolikšnem prisotna, da so nekateri pesniki in pisatelji znani preko meja. Ali glasbena dejavnost? Ki se zborovsko izživlja v vokalnih poustvaritvenih območjih kakor pred dawnimi desetletji...

Vsi naši umetniki potrebujejo odzivnost — in ta je v prvi vrsti, mora biti v prvi vrsti med nami Slovenci. Taka odzivnost pa terja neizprosno podvig vsega društvenega delovanja. Prioriteto ima kvalitetnost! Slovensko kvalitetno kulturno-prosvetno in individualno umetniško delo pa ogroža nekvalificirana, prireditvena zagnanost posameznikov in laičnih organizatorjev.

Kako se da kulturno umetniška prireditve (otvoritev slikarske razstave, predstavitev novo izšle knjige z bralnim večerom ali uprizoritev zahtevnega odrskega komada), podaljšati v zabavno tam-tam-smer folklorističnega plesa? Mar sestavljajo ljudje brez posluha spored zahtevnega koncerta? In je vsak strokovnjak v likovni umetnosti, če razločuje rdečo barvo od črne? Samokritika šele usposablja za kritičnost. Poklicnim kritikom pa ne sme biti tuje, da ni kritike brez kritike kritike.

SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA je povsod prisotna. Da! Je povsod prisotna, kjer je prisotna slovenska kultura. Kjer iz lokalnih zaostalin zamenjajo to besedo s tako ali tako upoštevanja vredno oznako, pač ni prioriteta kvalitete tudi v pojmovanju, kaj je napredno. Kultura je razvoj človeka v duhovnem in duševnem.

Kultura je naprednost!

Ker je razvoj naprednost!

Naša skupna slovenska vera in ljubezen do materinščine in kulturne dediščine mora slehernega rojaka pripeljati do slovenskega naprednega spoznanja, kaj je in kaj mora biti

SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA!

Valentin Polanšek

Mesto in vloga mladine

v našem narodnostnem življenju

V boju za obstoj in v tem okviru še posebej za dosego pravic, ki jih vsebuje člen 7 avstrijske državne pogodbe, je potrebna akcijska enotnost vseh Slovencev, zlasti obeh osrednjih slovenskih organizacij na Koroškem. Vključiti pa je treba tudi tisti del nemško govorečih sodeželanov, ki so pripravljeni zavzemati se za narodnostne pravice avstrijskih državljanov slovenske narodnosti. Pri tem ne sme biti toliko važno (vendar je to dostikrat praksa), v katerem idejno-političnem taboru se nahaja posamezni pripadnik slovenske narodne skupnosti. To pomembno politično spoznanje se v zadnjih letih vedno bolj uveljavlja in ga — vsaj načelno — sprejemata obe osrednji politični organizaciji koroških Slovencev.

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem združuje ljudi različnih svetovno-nazorskih gledanj — od KPÖ preko SPÖ in KEL do strankarsko nevezanih — in mora to svojo širino upoštevati pri vseh svojih odločitvah. Isto mora brez dvoma upoštevati tudi mladina. Vendar pa iz izkušenj vemo, da nam doslej ni uspelo vključiti v naše delo vse slovenske mladinke in mladince. Doslej se je udeleževalo le aktivno jedro, ki je pripravilo tudi večji del akcij. To pa pomeni, da bo treba pripraviti tak delovni program, da bo v njem sleherni naš mladinec našel nekaj zase in se bo z zanimanjem vključil v delo.

Pri tem gotovo ni nujno, da so vse naše akcije usmerjene na ne vem kakšne „visoke narodnostne cilje“ — morda bi bilo bolje, da se bolj „življenjsko“ približamo mladini: da vključimo v naše delo na primer tudi akcije zabavnega in razvedrilnega značaja. Posebno kmečka mladina ima polne roke dela in je zato ne smemo obremenjevati še mi. Zlasti velja to za začetno dobo; šele ko jo dobro uvedemo v mladinsko organizacijo in njeno dejavnost, lahko preidemo tudi na zahtevnejše oblike udejstvovanja.

Važno je torej, da najdemo učinkovite oblike aktiviranja tudi tistih mladih, ki so doslej stali ob strani in jih nismo uspeli vključiti v naše akcije. To je vsekakor zahtevna naloga in mislim, da leži predvsem na krajevnih odborih in združenjih, da se je lotijo. Biti nam mora jasno, da se pobude za reševanje specifičnih problemov, ki so različni od kraja do kraja, najlažje ugotavljajo in uspešno rešujejo v dotičnem kraju samem. Iz tega izhaja logična ugotovitev, da prav mladina v krajevnih organizacijah najboljše pozna težnje in hotenja mladih v okolici, kjer deluje. Zato bi se morale pobude, o katerih je tukaj govora, reševati na lokalnih ravneh, center v Celovcu pa bi to samo usklajeval.

Ugotovitve, ki se naslanjajo na tozadevne raziskave inštitutov, nam potrjujejo tezo, da dejavnost mladine v določenih časovnih razdobjih lahko močno niha, tako, da se enkrat znajdemo nekaj časa v veliki aktivnosti, drugič pa na noben način in z nobeno motivacijo ni možno zbuditi aktivnosti mladih.

Tudi pri nas na Koroškem ni malo primerov, ko je mladina s svojimi akcijami zbudila pozornost javnosti. Vodilo bi predaleč, če bi hotel naštevati tukaj vse take primere — najuspešnejše pa so bile v tem okviru brez dvoma akcije, ki so imele za cilj bojkot posebnega ugotavljanja manjšin v Avstriji, ali razne napisne akcije, ki so imele za posledico tudi politične procese proti slovenskim mladincem oziroma marsikatero modro znamenje in podplutbo pri tistih, ki so branili dvojezične napise pred napadi državnih oblasti.

Eden izmed vzrokov popuščanja aktivnosti mladine v nekaterih krajih južne Koroške je brez dvoma odseljevanje mladincev in celih mladih družin iz Koroške v osrčje Avstrije — takorekoč s trebuhom za kruhom. Zato si moramo mladi, vključeni v Zvezo slovenske mladine, v naših političnih in gospodarskih odborih še posebej prizadevati za hitrejši in uspešnejši gospodarski razvoj našega ozemlja, da bi omejili sedanje močno odseljevanje. Gospodarski razvoj tega ozemlja bi moral potekati vsaj vzporedno z razvojem gospodarstva v ostali Avstriji. To zahtevamo postavljamo prav zaradi tega, ker nam je jasno, da ekonomska odvisnost pogojuje tudi socialno in politično odvisnost, ta odvisnost pa vpliva na narodno zavest in redči vrste zavednih slovenskih mladincev.

Vendar pa ob vseh teh pojavih le tudi z optimizmom lahko gledamo v bodočnost. Prizadevanja zadnjih let bodisi na političnem, kulturnem ali gospodarskem področju so terjala mnogo dela in enotnega nastopanja v različnih vprašanjih, ampak sadovi tej naporov so vidni: kulturni domovi, otroški vrtci, na stotine novih delovnih mest — vse to nam vpliva vero in zaupanje. Ni mi treba posebej poudarjati, kakšnega pomena je to zlasti za mladino.

Že prej sem poudaril, kako važen je enoten nastop vseh slovenskih in demokratskih sil v borbi za doseg narodnostnih pravic Slovencev na Koroškem in sploh manjšin v Avstriji. Važen in nujen korak na tej poti je brez dvoma sodelovanje z nemško govorečo demokratično usmerjeno mladino. Tako sodelovanje z demokratičnimi mladinskimi gibanji širom Avstrije je vsekakor dober doprinos v tej smeri, da se mladina otrese kompleksa „narodne manjvrednosti“; obenem pa lahko razvija plodno sodelovanje na področjih, kjer imamo skupne težnje, kot na primer pri obravnavanju aktualnega vprašanja zaposlovanja mladih, ali pa tudi v boju proti pojavom nacionalizma in neonacizma.

Na tem mestu je treba omeniti tudi izredno dobro sodelovanje med Zvezo slovenske mladine in Zvezo koroških partizanov, ki ima za sad mladinsko delovno akcijo pri preureditvi Peršmanove domačije v muzej NOB in dom mladine. Dalje je treba omeniti, da nastopamo proti vsem pojavom, ki skušajo kratiti, razvrednotiti ali celo smešiti partizansko borbo na Koroškem. Odločno zavračamo vse poskuse in pojave belogardistične miselnosti in s tem potvarjanja zgodovinskih dejstev. Preko krajevnih prosvetnih društev se Zveza slovenske mladine aktivno in uspešno vključuje na kulturnem področju. In kot frontovska organizacija slovenske mladine na Koroškem si bo ZSM slej ko prej prizadevala, da bo gojila najširšo akcijsko enotnost med mladimi in s tem tudi prispevala svoj delež k reševanju narodnostnih problemov na Koroškem.

Marjan Pečnik

Predstavniki slovenske mladine iz Koroške, Italije in Slovenije so se zbrali na delovnem srečanju v Železni Kapli

Ženske in kulturno-politično udejstvovanje

Celotno problematiko boja za enakopravnost slovenske koroške ženske je treba gledati v sklopu splošnoavstrijskega položaja.

Vsestranski razvoj vsake družbe zahteva, da je ženska enakopravno udeležena na vseh področjih javnega življenja. Čeprav drži, da je avstrijski ženski zagotovljena formalna enakopravnost, diskriminacija žensk še zmeraj obstaja kot realnost, ki je zgolj zakoni in pravni predpisi ne morejo tako hitro spremeniti. Ženski še vedno preprečujejo, da bi prav tako kot moški sodelovala z enakimi možnostmi v političnem, družbenem in kulturnem življenju. Tako zasedajo ženske v delovni hierarhiji še vedno skoraj izključno nižja mesta; poklicno se usmerjajo v t. im. „tradicionalne“ poklice, kot so to tajnica, učiteljica, prodajalka idr. V javnih ustanovah ženske nimajo važnih oziroma vodilnih pozicij. Vsekakor so ženske soudeležene na kulturnem in političnem področju, toda naša družba jim bolj ali manj onemogoča, da bi tudi soodločale v raznih odborih in gremijih.

Vse to je splošno v avstrijski javnosti in se odraža bolj ali manj tudi v naši slovenski narodnostni skupnosti. Ženske v naših političnih, predvsem pa v kulturnih organizacijah zelo številčno sodelujejo. V mnogih društvih prevladujejo ženske kot pevke, igralka, organizatorke idr. Toda v političnih funkcijah, v odborih in vodstvih teh organizacij so le zelo omejeno zastopane.

S kratkim statističnim prikazom bi skušala seznaniti našo javnost s položajem ženske v naših družbenopolitičnih, kulturnih, gospodarskih in športnih organizacijah. Ob koncu tega prikaza bom skušala načrtno analizirati nekaj faktorjev, ki onemogočajo ženski aktivno vključevanje v

družbeno delo, nakazati represivne mehanizme in ponuditi možne predloge za izboljšanje takšnega stanja.

PRISOTNOST SLOVENSKE ŽENSKE V NAŠIH OSREDNJIH POLITIČNIH IN KULTURNIH ORGANIZACIJAH:

	skupno število odbornikov	število žensk
Zveza slovenskih organizacij	42	3
Narodni svet koroških Slovencev	49	1
Slovenska prosvetna zveza	26	0
Krščanska kulturna zveza	17	3

PRISOTNOST SLOVENSKE ŽENSKE V ORGANIZACIJAH, KI SO VKLJUČENE V ZSO:

Zveza slovenskih izseljencev	12	2
Slovensko planinsko društvo	11	2
Slovenska kmečka zveza	23	0
Zveza koroških partizanov	24	3
Slovensko šolsko društvo	12	2
Zveza slovenskih žena	30	30*

Zvezo slovenske mladine, ki je tudi vključena v ZSO, sem upoštevala pri mladinskih organizacijah.

PRISOTNOST SLOVENSKE ŽENSKE V SAMOSTOJNIH ORGANIZACIJAH IN NSKS BLÍŽU STOJEČIH ORGANIZACIJAH:

Narodni svet koroških Slovencev nima vključenih organizacij in temelji na individualnem članstvu.

Koroška enotna lista - KEL	5	0
Klub slov. občinskih odbornikov	12	1*
Društvo „Kulturni dom“	12	0

O problemih
in nalogah
žensk
razpravljajo
na zborih
Zveze slo-
venskih žena

Slovenski klub „Iniciativa“	15	1*	PRISOTNOST SLOVENSKE		
Društvo „Naš otrok“	7	4*	ŽENSKE V MLADINSKIH		
Družba sv. Mohorja	7	1	ORGANIZACIJAH:		
Kmečka gospodarska zveza			Zveza slovenske mladine	13	6*
(obstojala do leta 1981)	7	0	Koroška dijaška zveza	13	3*
Skupnost južnokoroških kmetov			Klub slov. študentov v Celovcu	6	6*
(volilna skupnost)	36	4			

RAZNE ORGANIZACIJE:

Kladivo	3	0	* pomeni, da imajo v odboru zastopane ženske višjo funkcijo (predsednica, podpredsednica ali tajnica)		
---------	---	---	---	--	--

PRISOTNOST SLOVENSKE ŽENSKE NA OBČINSKI RAVNI

1. Prisotnost ženske v prosvetnih društvih, ki so včlanjena v Slovensko prosvetno zvezo
oz. Krščansko kulturno zvezo

Okraj Celovec	sedež	skupno število odbornikov	število žensk
SPD „Bisernica“	Celovec	8	1
MPZ „Jakob Petelin Gallus“	Celovec	5	2*
SKD v Celovcu	Celovec	7	2
SPD „Bilka“	Bilčovs	17	2
SPD „Borovlje“	Borovlje	7	0
SPD „Zvezda“	Hodiše	8	1
SPD „Gorjanci“	Kotmara vas	8	1
SPD „Radiše“	Radiše	12	3
DSG Sele-Zell	Sele	13	1
Pevsko društvo v Selah	Sele	8	4
KPD „Planina“	Sele	17	9
SPD „Herman Velik“	Sele	9	5*
SPD „Svoboda“	Šentjanž	10	2
SPD „Vrtača“	Slovenji Plajberk	8	2
SPD „Kočna“	Sveče	13	3*

Okraj Velikovec	sedež	skupno število odbornikov	število žensk
SPD „Srce“	Dobrla vas	9	3
SKD v Globasnici	Globasnica	10	1
SPD „Obir“	Obirsko	17	5*
MPZ „Podjuna“	Pliberk	17	5
SPD „Danica“ odbor za Kulturni dom	Šentvid	8	1*
SPD „Danica“ odbor za kulturno dejavnost	Šentvid	15	4*
SPD „Vinko Poljanec“	Škocijan	10	4*
KPD v Šmihelu	Šmihel	14	3*
SPD „Edinost“	Šteben	6	0
Prosvetno društvo v Velikovcu	Velikovec	12	6*
SPD „Zarja“	Železna Kapla	14	5*
SPD „Trta“	Žitara vas	12	2
KPD „Drava“	Žvabek	7	1*

Okraj Beljak

SPD „Malošče“	Bekštanj	9	4*
SPD „Dobrač“	Brnca	7	0
SPD „Drabosnjak“	Kostanje	5	2*
SPD „Jepa-Baško jezero“	Loče	9	0
SPD „Svoboda“	Loga vas	4	0
Kulturno društvo „Peter Markovič“	Rožek	5	1*
SPD „Edinost“	Škofiče	8	1
SPD „Rož“	Šentjakob	11	1
SPD „Zila“	Ziljska Bistrica	8	5*

2. Prisotnost ženske v mladinskih društvih

- a) Prisotnost ženske v mladinskih krajevnih društvih, ki so vključena v Zvezo slovenske mladine

Okraj Celovec

Krajevno združenje ZSM	Bilčovs	9	5*
Krajevno združenje ZSM	Bistrica v Rožu	5	2*
Krajevno združenje ZSM	Celovec	10	7*

Okraj Velikovec

Krajevno združenje ZSM	Globasnica	5	1
Krajevno združenje ZSM	Pliberk	11	3*
Krajevno združenje ZSM	Škocijan	8	4*
Krajevno združenje ZSM	Železna Kapla	3	3*

Mladinska društva, ki so vključena v Krščansko kulturno zvezo, t. im. „Farna mladina“, nimajo lastnih odborov.

Pri statističnem prikazu sem v glavnem upoštevala organizacije in društva, ki se neposredno ukvarjajo s političnim in kulturnim delovanjem. Zato sem izpustila go-

spodarske in športne organizacije ter druge interesne skupnosti. Zvezo slovenskih žena kot specifično žensko organizacijo v procentnih deležih nisem upoštevala.

Iz zgornjih podatkov je razvidno, da je ženska prisotnost v slovenski javnosti zelo skromna. Procentni delež žensk v vseh

organizacijah in društvih znaša 21,7 %, če izvajamo mladinske organizacije, celo samo 17,3 %. V mladinskih organizacijah, kjer so ženske enakopravno zastopane, pri glavnih funkcijah pa celo dominirajo, znaša procentni delež 49,1 %. To se pravi, da so mlade ženske bolj angažirane pri kulturno-političnem delu kot ženske, ki imajo otroke in družinske obveznosti.

Skušala bom našteti nekaj glavnih vzrokov za razliko med prisotnostjo slovenskih „deklet“ ter slovenskih žensk z družinskimi obveznostmi.

TRADICIJE

Med ljudstvom še vedno prevladuje tradicionalno patriarhalno gledanje na vlogo ženske kot matere in gospodinje, ki temelji na določeni delitvi dela med moškim in žensko:

- ženska je pristojna za blagor družine. Ona s a m a je odgovorna za vzgojo otrok. Njeno življenje se odigrava bolj ali manj v privatni sferi;
- moški je pristojen za življenje izven družine, za poklic in za zaslužek. Njegova vloga se odigrava v javnosti. Družina pomeni zanj počitek, razvedrilo ter zbiranje novih moči za delo izven družine.

Dodelitev vlog po spolu obstaja tudi tedaj, če je ženska zaposlena izven družine. Sicer pa družba bolj ali manj priznava

udeležbo ženske v družbeni proizvodnji in se zaveda pomembnosti njenega velikega doprinosa za narodno gospodarstvo.

Ženska zaposlitev je v naši družbi neobhoden dejavnik. Danes zakoni in pravni predpisi ženskam zagotavljajo formalno-pravne možnosti enakopravne udeležbe v proizvodnji zunaj doma. Na žalost pa moramo ugotoviti, da se to pravno načelo iz različnih razlogov, kot so to predsodki, tradicije itd., ni moglo uveljaviti in obstaja le na papirju.

Nazori, da se mora ženska v prvi vrsti posvečati gospodinjstvu in to dolžnost tudi uskladiti s svojo zaposlitvijo, privedejo ženske seveda v velike težave. V številnih družinah je ženska kljub poklicni obremenjenosti še vedno sama odgovorna za družino, otroke in gospodinjstvo. Tradicionalne poglede srečujemo tako pri moških kakor pri ženskah. Glavni vzrok leži v specifični spolni socializaciji. Dodelitev vlog po spolu in deljena vzgoja se pričnejo že v zgodnji mladosti. O tem priča n. pr. poseben izbor igralk, ki pri fantu pospešuje predvsem tehnično in analitično mišljenje (kocke, avto ipd.), medtem ko se deklice v glavnem vadijo v vlogi materinstva (punčke), podložnosti in čustvenosti. Ta vzgoja se seveda nadaljuje tudi v šolah.

Fiksiranje vlog od zgodnje mladosti naprej pospešuje pri deklakah in pozneje pri ženskah pomanjkljive predpogoje kritičnega mišljenja in izogibanje konflikt-

Enakopravno in enakovredno se uveljavljajo ženske v kulturni dejavnosti

nim situacijam. Takšna vzgoja seveda privede do tega, da vidi ženska vlogo vzgojiteljice in gospodinje ter tudi svojo podrejenost kot „naravno“. Ob takšnem pojmovanju vloge žensk se mora ženska odpovedati svoji lastni osebnosti, ker je že od vsega začetka navajena podrediti svoje življenje moškemu, otrokom in družini. Vladajoča ideologija, da je mesto žensk v hiši, in konservativni nazori o manjvrednosti ženske opravičujejo v zgodovini njeno podrejanje in uveljavljanje pravic moških v vseh zasebnih in javnih poslih. Ti tradicionalni nazori o vlogi žensk v javnem življenju vodijo ženske do pasivnosti in so tudi eden izmed glavnih vzrokov za ugotovljeno manjšo politično in kulturno aktivnost žensk.

TROJNA OBREMENJENOST

Zaposlitev — otroci —
gospodinjstvo

Jasno je, da je zaposlitev matere velika težava. Izhod iz takega položaja pa ni v odpravi zaposlenosti matere. Čeprav zaposlitev matere ne pomeni avtomatično njeno enakopravnost, je udeležba v družbenem proizvodnem procesu eden najvažnejših predpogojev za to. Drži, da kapitalistična družba ženske ne namerava povsem izriniti iz gospodarstva, vendar pojmuje zaposlitev ženske le kot začasno, dokler se ne omoži, dokler ne dobi otrok in podobno.

Ravno takšno pojmovanje zaposlitve ženske kot nekaj začasnega je vzrok, da si večina žensk ne prizadeva, da bi dobile višjo kvalifikacijo. O tem priča tudi splošna nižja raven izobrazbe v primerjavi z moškimi. Velikokrat se dogaja, da ostanejo ženske, ki so končale šole, doma, ker so se omožile oz. ker so rodile otroke. Ravno s tem se ženski zapirajo perspektive, ker ne more sodelovati v proizvodnji zunaj doma. Nižja raven izobrazbe in nižji položaj v poklicu pa pogojujeta seveda tudi manjšo politično zainteresiranost tako pri moških kot tudi pri ženskah.

Poleg poklicne obremenjenosti sta vzgoja otrok in gospodinjstvo še vedno pretežno v ženskih rokah. Slovenske koroške matere imajo ravno v skrbi za otroke posebno važno vlogo, na kateri sloni vsa naša prihodnost. Slovenske matere namreč prenašajo iz roda v rod t. im. narodnostno

zavest in kulturno dediščino, ker jo predajajo otrokom. Ženska ima zaradi tega le omejene možnosti zastopanja svojih lastnih interesov. Le poredko se more vključevati v narodnopolitično delo izven družine, ker ji enostavno primanjkuje časa.

MOŽNOSTI IZHODA

Izhod je v modernizaciji gospodinjstva, v soudeležbi tako moža kot tudi ženske pri delu znotraj gospodinjstva, pri vseh domačih poslih, pa tudi pri vzgoji otrok. Zlasti pa je izhod v razvijanju takih družbenih ustanov, ki bodo pravzaprav dopolnilo družine in ki bi skušale premagati tradicionalne spolnospecifične poglede in omogočale socialno učenje ter vežbanje solidarnosti. Kaj pomagajo ženskam v praksi vsi zakoni, ki jim zagotavljajo enakopravnost, če ni na razpolago jasli, zadostnega števila otroških vrtcev, celodnevni šol idr.

Na dvojezičnem ozemlju Koroške imamo 72 javnih in zasebnih otroških vrtcev, od tega so samo 3 dvojezični.

Okraj Celovec mesto: 23 otroških vrtcev*
Okraj Beljak mesto: 16 otroških vrtcev

	število dvoje- zičnih občin	število otroš- kih vrtcev	število občin brez lastnega otr. vrtca
Okraj Šmohor:	2	2	0
Okraj Celovec-dežela:	16	6	10
Okraj Beljak-dežela:	8	12*	0
Okraj Velikovec:	12	13*	5

Iz tega kratkega prikaza je razvidno, da so slovenske ženske še v posebni dilemi. Na eni strani so zaradi pomanjkljivega števila otroških vrtcev prisiljene ostati doma, na drugi strani pa prisiljene dati svoje otroke v nemške otroške vrtce, če so le-ti na razpolago.

Dokler nimamo takšnega političnega vzdušja, da bi se vsi na južnem Koroškem živeči otroci obvezno naučili obeh deželnih jezikov, bodo za obstoj in razvoj slo-

* pomeni, da se v okraju nahaja po 1 dvojezični otroški vrtec.

venske narodne skupnosti potrebni predvsem slovenski otroški vrtci. Toda kakor ravno tudi dosedanjí razvoj na tem področju kaže, je to mogoče doseči le z lastno močjo.

Nedvomno imajo slovenske ženske velike zasluge pri ustanovitvi 3 lastnih otroških vrtcev — konfesionalnega vrtca v Šentjakobu, ki ga vodijo šolske sestre (ta ima že daljšo tradicijo), vrtca v Šentprimozu ter vrtca v Celovcu (obadva ustanovljena šele v zadnjih letih). Borba za obstoj in razvoj slovenske narodne skupnosti bremeni številne družine in otežkoča skrb za vzgojo narodno-zavednih otrok.

MOŽNOSTI SPREMEMBE ODNOSA DO ŽENSKÉ V NAŠI SLOVENSKE JAVNOSTI

1. Večja prisotnost ženske problematike v našem tisku

Zelo poredko se najde v našem tisku kakšen članek, ki bi se dotaknil vprašanja slovenske ženske. Medtem ko Naš tednik skoraj docela ignorira žensko vprašanje, objavlja Slovenski vestnik 14-dnevno t. im. žensko stran pod tradicionalno fiksimim naslovom „Za dom in gospodinjno“, kjer najdemo recepte za kuhanje, navodila za vzgojo otrok ter zdravniške nasvete, ni pa govora o ženskem vprašanju, o vsakodnevnih problemih (poklicnih, iz-

obraževalnih idr.) ženske v družbenem in kulturnem življenju. Vsaj za dan žena čuti Slovenski vestnik „moralno dolžnost“, napisati tudi kak članek k tej tematiki. Sicer na eni strani vedno upošteva veliki prispevek slovenskih žensk v NOB in njih nesebično požrtvovalnost za slovenski narod, na drugi strani pa pozablja, da so sčasoma nastala tudi nova vprašanja, ki seveda terjajo tudi nove odgovore.

To poročanje o ženski problematiki se mora spremeniti tako v kvantitativnem kot kvalitativnem oziru. Na eni strani je nujno potrebno, da bi slovenski listi posvečali vsaj pol strani na teden ženski problematiki, na drugi strani pa bi se morala spremeniti slika ženske v njeni do zdaj prikazani vlogi.

Časopisje bi moralo:

- upoštevati vprašanje slovenskih žensk iz dveh vidikov — na eni strani boj slovenske ženske kot pripadnice slovenske narodne skupnosti, na drugi strani pa boj za njeno osebno enakopravnost, ki se odraža tudi znotraj slovenske manjšine;
- opozarjati, da ženska ni zgolj za kuhinjo, otroke in moža, ampak da mora igrati važno vlogo tudi v političnem, kulturnem in družbenem življenju;
- obračati se proti enostranski preobremenjenosti ženske, ki ji velikokrat onemo-

Naše ženske
so zastopane
tudi na
mednarodnih
srečanjih

goča aktivno vključevanje v narodnopolitično delo;

● postavljati v ospredje, da sta tako moški kot tudi ženska skupno pristojna za družino, otroke ter gospodinjstvo, kakor tudi za področje zunaj družine.

2. Večja odprtost naših organizacij napram ženskemu vprašanju

Naše organizacije so do danes le relativno malo storile za uveljavitev in samozavest naših slovenskih žensk. Ali niso tudi koroške Slovenke v najtežjem času slovenskega naroda izpričale svojo veliko politično zavest, ko so v vojnih letih stopile iz ozkih okvirov, v katere jih je potiskala družba? Kot partizanke, aktivistke in kot politične delavke so se enakovredno z moškimi borile za slovenski narod, za delavstvo, predvsem pa za boljšo prihodnost.

Medtem ko Narodni svet koroških Slovencev popolnoma zamolčuje veliki prispevek slovenskih žensk za osvoboditev slovenskega naroda, se Zveza slovenskih organizacij — vsaj na občnih zborih Zveze slovenskih žena — zaveda, da so „naše žene bile vedno v prvih vrstah boja za obstoj in pravice naroda“ (tajnik ZSO na občnem zboru ZSZ 1981). Organizacije so sčasoma pozabile, da bi morale ženske tudi po NOB igrati važno vlogo pri sodločanju v kulturnem in političnem življenju. Število žensk v političnih funkcijah je vedno bolj upadalo. To se pravi, da naše ženske (kljub veliki udeležbi v NOB) v odborih naših političnih in kulturnih organizacij niso imele možnosti uveljaviti svoje izkušnje, svoje pridobljeno znanje, svoje velike iniciativnosti tudi po zmagi nad fašizmom. Kljub nekaterim izjemam je ostalo odločanje znotraj političnih in kulturnih organizacij omejeno le

na ozek krog moških. To seveda pogojuje na eni strani preveliko obremenjenost funkcionarjev, ki imajo preveč funkcij, na drugi strani pa se moramo zavedati, da to tudi ni v prid temu, da se upoštevajo interesi žensk.

Torej bi tudi naše organizacije lahko marsikaj prispevale k večji politični osveščenosti in samozavesti koroških Slovenk. Organizacije bi morale poleg že zgoraj omenjenih faktorjev postavljati v ospredje pomen čim širše soudeležbe slovenskih žensk v narodnopolitičnem delu kot pogoj za vsestranski razvoj naše slovenske narodne skupnosti proti pojavom, ki onemogočajo ženski vsestransko vključevanje v naše narodnopolitično delovanje.

3. Vloga

Zveze slovenskih žena

Zveza slovenskih žena se je od ustanovitve naprej posvečala v glavnem narodnostni problematiki in pri tem postavljala v ozadje vprašanje emancipacije slovenskih žensk. Jasno je, da se naše ženske nahajajo v zelo težkem položaju, ker morajo v celotnem narodnostnem boju voditi tudi boj za svoje lastne pravice.

V današnjem delovanju Zveze slovenskih žena se zrcali predvsem tradicionalna plat vloge žensk, kjer se ženske v glavnem koncentrirajo na vprašanja predšolske vzgoje, zdravništva, ročnega dela, izletov, prijav za dvojezični pouk idr. S tem nehotе prispevajo k ohranitvi tradicionalne vloge ženske v naši družbi. Borba za narodnostne in za lastne pravice bi morala biti uravnotežena in ne bi smeli zanemarjati eno vprašanje na račun drugega. Borba za narodnostne pravice se bo mogla razviti docela le, če bodo organizacije istočasno in sproti reševale žensko vprašanje.

Marija Jurič

Utirajmo knjigi pot

PREDVSEM V VRSTE MLADIH BRALCEV

Cilj in vsebina dela javne knjižnice se v svetu razlikujeta, odvisna sta od političnih in kulturnih okoliščin. Funkcija javne knjižnice pa je danes ne glede na politično ureditev ali tradicijo v vseh deželah enaka. Služi v enaki meri izobraževanju, strokovnemu izpopolnjevanju, razširjanju znanstvenih spoznanj, kulturnemu delovanju in smiselni izrabi prostega časa.

Slovenska študijska knjižnica v Celovcu je splošna javna knjižnica, namenjena vsem prebivalcem, živečim na narodnostno mešanem ozemlju Koroške. Slovenska študijska knjižnica zbira, strokovno obdeluje in hrani knjižnično gradivo z namenom, da omogoča njegovo uporabo ljudem narodnostno mešanega ozemlja Koroške.

Uporabo knjižničnega gradiva SŠK omogoča preko izposoje v centrali ter v knjižnicah slovenskih prosvetnih društev, katere po želji ne le oskrbuje s knjižničnim gradivom, ampak jim tudi pomaga pri urejanju knjižničnega fonda.

Poleg važnega, a hkrati zelo zamud-

nega dela nabave, obdelave, postavitve ter izposoje knjižničnega gradiva, razvija raznolike oblike dela, kot so: razstave, predstavitve knjig, akcija bralnih značk in v okviru le-te tudi srečanja s pisatelji in podobno z namenom, da kar najbolj približa knjižnično gradivo najširšemu krogu ljudi.

Posebno pozornost posveča mladim bralcem s tem, da jim nudi ustrezno knjižnično gradivo in da razvija take oblike dela, ki so prilagojene njihovim starostnim stopnjam. Pri tem posebej skrbi za uvajanje mladega bralca v uporabo knjižničnega gradiva ter za razvoj njegovih kulturnih in estetskih vrednot.

Preko svojih organizacijskih enot opravlja informacijsko in dokumentacijsko službo, izdeluje kataloge ter skupno s Slovenskim znanstvenim inštitutom sistematično nabavlja tim. avstrijsko oz. predvsem koroško slovenico.

SŠK nudi tudi pomoč knjižnicam slovenskih prosvetnih društev, vodi ustrezne evidence in skrbi za strokovno iz-

Pogled v centralno knjižnico SPZ v Celovcu

obraževanje in izpopolnjevanje knjižničnih delavcev.

Ob vsem tem važnem delu se v SŠK vedno bolj zavedamo, da je potrebno vse večjo pozornost posvečati ravno animatorskemu delu širjenja slovenske knjige. Zato SŠK v zadnjem času še posebej zavzeto išče mentorje in organizatorje akcije bralnih značk, ki bi Slovenski študijski knjižnici po možnosti v čim več krajih pomagali pridobivati bralce za ponekod že pozabljeno in ignorirano slovensko knjigo. Akcija bralnih značk se je medtem tudi pri nas na Koroškem že izkazala za uspešen način širjenja bralnih navad. V Sloveniji so leta 1980 praznovali dvajsetletnico akcije bralnih značk; pri nas na Koroškem smo v minulem šolskem letu obhajali njen četrti rojstni dan in v šolskem letu 1981-82 se bliža njena petletnica.

Iz izkušenj, ki smo si jih medtem nabrali mentorji te akcije, lahko z veseljem poudarim, da se prav gotovo izplača opravljati to prepotrebno delo knjižne vzgoje, saj otrok oziroma mladostnik, ki je pri tej akciji enkrat sodeloval, praviloma z veseljem sodeluje tudi naslednje leto. Ravno to pa je že hkrati tudi potrdilo, da je naše delo uspešno.

Seveda je pogoj vsake take uspešne akcije, da se tudi mentor pripravi na pogovore s tekmovalci in tudi sam prebere vse knjige, ki so v določenem kraju sprejete v seznam čtiva za akcijo bralnih značk. Mentorje želim opozoriti, da se naj potrudijo, da bodo pogovori o knjigah čim bolj sproščeni in nikakor ne podobni izpitom, katere bi tekmovalci lahko zasovražili. Svetujem, da mentorji v sezname del za akcijo bralnih značk vključijo vsaj še enkrat toliko del, kot jih mora udeleženec tekmovanja prebrati. Mladostnik, ki hoče sodelovati pri akciji bralnih značk, si od določenega čtiva izbere najmanj 3-6 knjig (odvisno od starosti tekmovalca, njegovega obvladanja slovenskega jezi-

ka ter od obsega knjige), katere (po navadi) med šolskim letom prebere.

Otroško in mladinsko literaturo po želji in potrebi daje na razpolago SŠK. V tem primeru prosim mentorje akcije bralnih značk, da se povežejo s SŠK, da se tozadevno čim bolj podrobno pogovorimo, kajti tudi od same izbire čtiva lahko zavisi večja ali manjša udeležba mladostnikov pri imenovani akciji.

Ko so tekmovalci knjige prebrali in se mentorji z njimi pogovorili o prebranem čtivu, mladim bralcem na posebni svečanosti podelimo značke in knjižne nagrade, katere mentorjem oz. društvom posreduje SŠK. Na svečanost lahko povabimo tudi pisatelja, katerega dela so mladi prebrali. Na takšna srečanja s pisatelji in drugimi ustvarjalci pa je treba mlade bralce ustrezno pripraviti, da pisatelju stavijo tudi vprašanja in da tako pride do živahnega pogovora.

Mentorjem bi svetovala, da pri sestavljanju seznamov del za akcijo bralnih značk skušajo upoštevati tudi želje mladostnikov. Na tak način damo bralcem možnost soodločanja in že to dejstvo samo lahko kakega potencialnega bralca pritegne, da bo pri akciji sodeloval.

Do zdaj je pri akciji bralnih značk na Koroškem sodelovalo že približno 160 mladih bralcev, in sicer so to bili: šolarji osnovne šole Sele-Kot (trikrat), otroci iz Šentjanža v Rožu (dvakrat), bilčovski otroci (enkrat) ter dijaki dijaškega doma Slovenskega šolskega društva v Celovcu (štirikrat)).

Slovenska študijska knjižnica torej tem potom vabi k sodelovanju vse ljubitelje slovenske knjige, katerim se zdi vredno širiti to prepotrebno obliko knjižne vzgoje. Skupno nam bo gotovo v še večji meri uspelo akciji bralnih značk utreti pot med nove mlade bralce, ki sami morda ne najdejo poti do knjige, ampak sprva potrebujejo vzpodbudno pomoč, dokler tudi sami ne vzljubijo branja.

mag. Malle Marija

Pasterk Franci – Lenart

Letos – 12. marca 1982 – bo minilo 70 let od rojstva Franca Pasterka-Lenarta, prvega komandanta 1. koroškega partizanskega bataljona, ki je kmalu po imenovanju vodil drzno akcijo, v kateri je bil težko ranjen in potem na posledicah umrl. Posmrtno je bil proglašen za narodnega heroja. Ob 70-letnici njegovega rojstva se ga spoštljivo spominjamo ter objavljamo zapis, ki ga je o njem objavil Karel Prušnik-Gašper v zborniku „Koroška v borbi“.

V Lobniku, pol ure iz Železne Kaple, stoji hiša, kjer je živela ena najbolj zavrednih slovenskih družin na Koroškem, Pasterkova, po domače Tavčmanova. Mati Tavčmanova je imela tri sinove: Jurija, Francija in Jakija. Jurij je postal na posestvu gospodar, Franci in Jaki pa sta prav tako ostala doma, ker sta ljubila zemljo, še bolj pa svojo mater.

Kakor mnogo slovenskih družin, so fašistični nasilniki močno prizadeli tudi Tavčmanovo družino. Klic trpečega slovenskega naroda je odmeval najprej pri Tavčmanovem Juriju. Bil je v vsem okraju eden izmed prvih, ki je vstopil v Osvobodilno fronto. Že avgusta 1942 so bili pri njem sestanki prvih slovenskih partizanov. Fašistični roparji, ki so na to hišo posebno pazili, so zaradi izdaje nekega domačega izdajalca kmalu odkrili prvo, v Osvobodilni fronti organizirano skupino. Novembra 1942 so gestapovci zaprli Jurija, njegovo ženo Katro in sestre Nano in Tino. Jurij je bil aprila 1943 obsojen na smrt in 29. aprila na Dunaju obglavljen. Žena in obe sestre pa so bile obsojene na dolga leta. Rešila jih je šele kapitulacija Nemčije.

Franci je bil nasilno mobiliziran v nemško vojsko. Kmalu pa se je odzval klicu koroških gor. Že v oktobru

leta 1942 je utekel nemškim fašističnim oficirjem ter se v domačem kraju pridružil partizanom. Ker se je izkazal kot zelo predan, discipliniran in iznajdljiv tovariš, je kmalu postal desetar,

pozneje pa komandir partizanske čete. Kakor so pripovedovali tovariši, je bil Lenart — to je bilo njegovo partizansko ime — tisti, ki je nekje na Gorenjskem s tremi tovariši zavzel orožniško postajo, razorožil petnajst fašističnih žandarjev ter zaplenil toliko orožja in municije, da so s tem lahko oborožili celo partizansko četo.

Pri nekem spopadu z nemško policijo januarja 1943 je bil Lenart ranjen in je izgubil desno oko.

Ko je bil marca 1943 formiran prvi Koroški partizanski bataljon, je postal Pasterk Franc-Lenart komandant tega bataljona. Kmalu po svojem imenovanju za komandanta bataljona je vodil drzno akcijo v Mežici. Bataljon je zasedel vas, priredil miting v dvorani, kjer so ravno predvajali film, potolkel šest gestapovcev ter zaplenil mnogo vojaškega materiala. Lenart je bil pri tem podjetju težko ranjen ter je tri dni pozneje na posledicah umrl.*

Čeprav je Lenart umrl, je spomin na junaškega komandanta prvega Koroškega bataljona živel naprej. Kadar smo partizani na Koroškem preživljali najtežje čase in kadar so poživiljeni fašisti najbolj divjali, smo si vzeli za zgled predanosti in borbenosti tovariša Lenarta. Nekoč, ko ga je neki tovariš vprašal, ali bodo preživeli partizansko borbo, mu je Lenart odgovoril:

„Ni važno, če jo preživimo. Važno je, da zmagamo!“

In res. Tovariš Lenart je padel, pred njim in za njim je padlo še veliko tovarišev partizanov, slovenski narod pa je zmagal.

Pasterka Franca niso poznali samo v bližnji okolici. Znan je bil tudi v Velikovcu in Celovcu, kamor je dostikrat potoval k oblastem, da je zastopal slovenskega kmeta in delavca iz svojih domačih krajev. Priljubljen je bil tudi kot dober pevec ni igralec. Svoj čas je vodil v Železni Kapli celo tamburaški zbor in bil steber slovenske prosvete.

Tavčmanova mati je svoje sinove zelo ljubila. Posebno pa je ljubila sina Francija. Ko je odšel v partizane, se je poslavljala od njega s solzami v očeh. Mogoče je že tedaj slutila v srcu, da se posavlja za zmeraj od njega. Ob slovesu mu je stisnila v roke še majhen molek, ki ga je pozneje Lenart nosil s seboj kot spomin na svojo mater. Ko je mati zvedela za žalostno usodo svojega sina Jurija, ki so ji ga umorili gestapovski krvniki, in ko je pozneje slišala, da je padel tudi Franci, je umrla od žalosti.

Še pred fašistično okupacijo sem večkrat hodil mimo Tavčmanove domačije. Imel sem priliko videti Tavčmanove fante, ki so se skušali pri košnji ali pri žetvi, brez srajc, eden bolj oznojen kot drugi. Nobeden ni hotel biti zadnji. Prvi pa je bil vedno Franci. Večkrat se spominjam njegovega širokega smeha. In kako je znal prepevati naš Franci, posebno tisto: „Široko smejimo se smrti v lice, tovariš zvesti nam je naš pogum...“

Lenart je bil pokopan v Mežici, v osvobojeni slovenski zemlji.** Spomin nanj in na njegovo borbo za narodne in socialne pravice pa je zgled mnogim v njegovi ožji domovini.

Karel Prušnik-Gašper
(Koroška v borbi, 1951)

* O njegovi junaški smrti je v svojih spominih povedal naslednje podrobnosti tudi Fran Zalaznik, ki se je z Lenartom udeležil napada na Mežico:

„Po vdoru v kinodvorano smo izvedli še napad na šolo, kjer smo zaplenili 30 pušk, mnogo nahrbtnikov in precej municije. Medtem pa je po vsem trgu pokalo in z vseh strani je bilo slišati regljanje mitraljezov. Na vsakem voglu smo se spopadli s sovražniki. Naš komandant Lenart je trčil vkup z nekim gestapovcem. Lenart je bil vedno zelo pogumen in, namesto da bi skočil v zaklon, se mu je drzno postavil po robu. Medtem pa je gestapovec že streljal in komandant je dobil kroglo v levo roko. Prebita je bila glavna žila, pa je močno krvavel. Prenesli smo ga v neko kmečko hišo blizu pokopališča, kjer je izdihnil. Ta kmet ga je nato sam zanesel na pokopališče. Mi smo se po akciji umaknili nazaj na Peco, kjer smo ves naslednji dan odbijali besne napade, zaradi drzne akcije v Mežici čisto pobesnelih esesovcev.“

** Zveza koroških partizanov je poskrbela za prekop junaka Franca Pasterka-Lenarta in ga ob udeležbi velikih množic dne 10. aprila 1949 prepeljala na pokopališče v Železno Kaplo.

Slovenski glasbeni svet je utrpel lani veliko izgubo

R A D O S I M O N I T I

Slovenski pevski zbori so se morali v lanskem maju za vedno posloviti od svojega — v pravem pomenu besede — ljudskega skladatelja Rada Simonitija.

Simoniti je izšel iz glasbene družine v Fojani v Goriških Brdih, kjer se je rodil 15. maja 1914. Vinorodna Brda, polna lepih pesmi in vedrine, so vsadila Simonitiju globoko ljubezen do melodije, ki je ni zapustil niti takrat, ko je s pesmijo spremljal borbo slovenskega naroda in bodril borce, niti takrat, ko je prispeval k poletu delovnih brigad in niti, ko je z umetno pesmijo z zborom Slovenske filharmonije predstavljal sodobno slovensko glasbeno tvornost v njenih najvišjih umetniških dosežkih.

Simoniti je izšel iz pojočega ljudstva ter se oplemenitil in še bolj utrdil v Maroltovem Akademskem zboru, kjer je spoznal bistvo človeškega glasu in dušo pevskih zborov. Zato ni nikoli nepreračunljivo posegal po eksperimentih, marveč je vsaka njegova melodija, vsaka pesem in povezava akordov bila napisana iz trdnega poznavanja zborovskega petja in okusa slovenskega pevskega človeka. V tem je tudi vzrok, da Simonitijeve pesmi vedno zanesljivo zborovsko „zvenijo“, ker so pisane iz srca za srce.

Globoka muzikalnost je vodila Simonitija od zbora do zbora, povsod mu je njegov nepokvarjen smisel za zborovsko petje odpiral vrata in povsod je žel vedno le najlepše uspehe.

Službovanja v Splitu ter nato kot zborovodja in dirigent v ljubljanski operi, kot dirigent partizanskega pevskega zbora „Srečko Kosovel“ in dirigent zbora Slovenske filharmonije, eno leto kot zborovodja Učiteljskega pevskega zbora „Emil Adamič“ ter vodstvo več priložnostnih množičnih zborov so potrdila, da je bil Simoniti velik strokovnjak za zborovsko glasbo bodisi kot dirigent, pedagog ali skladatelj.

Simoniti se je uspešno udeleževal tudi kot urednik glasbenih edicij in revij, kot predavatelj na zborovodskih tečajih, kot član strokovnih žirij na tekmovanjih pevskih zborov doma in v inozemstvu ter pri umetniško-organizacijsko-pedagoškem delu amaterskih pevskih organizacij. Upravičeno lahko trdimo, da je velik del povojne dobe na polju zborovskega ljubiteljstva tesno povezan s Simonitijevim imenom in delom.

Simonitijev skladateljski opus je posvečen v glavnem vokalnim skladbam, bodisi s spremljavo ali brez nje. Med njegovimi deli je vrsta najpopularnejših slovenskih pesmi, tako zborovskih kot solističnih in mnogo priredb narodnih pesmi, zaradi česar skoro ni koncerta slovenskega pevskega zbora, ki ne bi vseboval kake Simonitijeve pesmi.

Najbolj so utrdile Simonitijevo ime njegove partizanske solistične pesmi, ki prehajajo skoro v fazo ponarodelosti. Simoniti je tudi avtor prve partizanske opere „Partizanka Ana“.

Izguba za Simonitijem je toliko večja, ker je bil med redkimi, ki še znajo in hočejo pisati za ljudstvo.

Dne 25. aprila 1981 je za vedno zaključil svoj kompozicijski opus slovenski skladatelj, dirigent in glasbeni pedagog profesor dr. Danilo Švara.

Čeprav so mu rojenice 2. aprila 1902 položile v sončnih Ricmanjah pri Trstu v zibelko pesem in glasbo, je postalo to pri dvajsetletnem Švari skoro dvomljivo, kajti z vso resnostjo se je odločil za ekonomsko-trgovinsko smer s študijem na Dunaju in v Frankfurtu, kjer je leta 1925 tudi doktoriral iz političnih ved. Toda vseeno je bila glasba močnejša in je končno tudi zmagala. Glasba ga je spremljala na vsej življenjski poti že iz rodne vasi, čemur se je priključil še uspešen pouk na šoli Glasbene matice v Ljubljani ter nadaljevanje študija na konzervatorijih na Dunaju in specializacija v Frankfurtu, kjer je leta 1928 diplomiral še iz kompozicije in dirigiranja. Bil je izvrsten pianist ter izredno sposoben, natančen in zahteven dirigent.

S takimi sposobnostmi je postal leta 1925 dirigent v ljubljanski operi, kar je ostal razen dveh let zaradi strokovne izpopolnitve in dveh medvojnih let zaradi internacije vse do upokojitve. Leta 1957 je bil za dve leti tudi ravnatelj opere. Skoro ves čas pa je bil profesor na Akademiji za glasbo, kjer je v dirigiranju, partiturni igri in solfedžu vzgojil skoro vso povojno dirigentsko generacijo.

S prefinjenim glasbenim okusom in veliko prakso je deloval več let kot sicer strog, vendar objektivni kritik, kot družbeni delavec pa je bil tudi predsednik in večkrat odbornik društva slovenskih skladateljev.

Kot skladatelj je rasel v razgibanem okolju sodobnih glasbenih tokov v Frankfurtu, kjer se je dodobra seznanil z dvanajsttonsko kompozicijsko tehniko, ki jo je z atonalno neoklasicističnim slogom in dosledno polifonsko izpeljavo prenesel v domovino in se tako ob Slavku Ostercu postavil v prvo vrsto slovenskih glasbenih avantgardistov. Iz te dobe izvirajo njegova kantata „Vizija“ in opera „Kleo-patra“.

Kmalu pa je Švara spoznal, da slovensko ljudstvo še ni dozorelo za sprejemanje najbolj novotarskih smeri, zato je nekoliko popustil in odslej pisal — sicer še vedno sodobno — vendar nekoliko bolj omiljeno moderno glasbo. Največ uspeha je imel z operami: „Veronika Deseniška“, „Slovo od mladosti“ in „Ocean“.

Švara je bil zelo ustvarjalen in vsestranski skladatelj z veliko domiselnosti. Napisal je štiri simfonije, pet oper, balet Nina, vrsto instrumentalnih skladb za orkestre in komorne sestave ter veliko število zborov in priredb narodnih pesmi.

Danilo Švara se je s svojim delom uvrstil med najpomembnejše slovenske in jugoslovanske skladatelje in glasbene delavce.

Radovan Gobec

Umetnost Wernerja Berga

Septembra 1981 je v svojem ateljeju na Rutarjevi domačiji v sedemindesetem letu starosti za vedno zatisnil svoje oči veliki umetnik, filozof in človek Werner Berg, potem ko je 50 let živel v svoji izvoljeni domovini Južni Koroški.

Rojen je bil v zahodnonemškem Elberfeldu, študij državnih ved je končal na Dunaju. Leta 1931 se je stalno naselil v Podjuni. Leta 1935 je prejel eno največjih priznanj za umetnike — Dürerjevo nagrado, le malo kasneje pa so ga tedanji oblastniki uvrstili med nezaželene, „Entartete“.

V povojnih letih je Berg postal pojem v svetu likovne umetnosti. Pet otrok je vzgojil med težkim delom, njegova družina je zasadila korenine v težko podjunsko zemljo.

V petdesetih letih je prejel priznanje dežele Koroške, njegova razstava v Celovcu je naletela na velik odmev. Leta 1968 je bila v Pliberku osnovana stalna galerija Wernerja Berga, s slovitim Henryjem Moorom in Osipom Zadkinom je v istem letu postal častni občan Slovenj Gradca, kjer je bila dve leti kasneje njegova največja retrospektivna razstava.

Številne knjige, razprave, članki in eseji pričajo o bogatem življenjskem delu umetnika.

Werner Berg bo za nas, koroške Slovence, živel naprej. S svojim humanizmom, ki se otesa iluzij, je ustvaril trajen spomenik. Ta bo tudi tedaj zgovorna priča življenjske resničnosti, ko bomo mi že dolgo žrtev sprememb moderne industrijske družbe.

Kar mu je bilo mogoče najti med nami, je našel. Mir.

In tako je nastala in bo ostala med njim in nami sorodnost daleč čez vsako mero estetske emocije, globoko notranje soglasje.

Kmet, na čigar osamljeni kmetiji si zvedel o najnovešem razvoju svetovne umetnosti, doktor državnih ved, ki je plužil na polju in delal v hlevu, človek, ki je z roko, glavo in dušo osvojil izvoljeno deželo: vse skupaj slikar — Werner Berg.

Berg je videl svoj svet iz oddaljenosti tujca in z intenzivnostjo ljubečega. Šel je samotno pot.

Vzdržal je napore dvojne angažiranosti: kmeta do zemlje in umetnika do umetnosti. Izboril si je svoj kos zemlje in svoje obzorje — oboje čudovito lepo, odpeto, mogočno in osamljeno — za ceno tisočletnega poklica, ki ga mnogi zapuščajo, ker je pretežak. Ni nam potrebna

bujna fantazija, da si predstavljamo voljo in požrtvovalnost, modrost in ljubezen, ki je bila potrebna slikarju, da je vzdržal, kot je sam priznal, le z razumevajočo podporo življenjske družice, ki je prav tako prišla iz intelektualne atmosfere mestnega udobja. Kmečko življenje na Rutarjevini je bilo Bergova življenjska resničnost.

Da sem pristal na Rutarjevem v spodnji Koroški, je bilo naključje ali — bolj povedano — vrsta naključij. Pokrajina, ki leži na obrobju in je še nihče ni opisal, saj je tujski promet usmerjen v glavnem le zahodno od Celovca, me je kemalu vsega prevzela.

Prav ta posebna lega Rutarjeve domačije je gotovo bistveno doprinesla do oblikovanja njegovega dela. In kakor lepo leži — ta pokrajina ni lahko doumljiva. In to ga je posebej privedlo do tega, da se je še bolj posvetil ljudem. Južna Koroška mu je bila takrat neznansko skrivnostna.

Nenavadni so se mi zdeli v začetku ljudje — koroški Slovenci, katerih bistva še nisem našel nikjer točno opisanega. Neumno in napačno bi bilo, če bi jih kdo podcenjeval, prav tako bi bilo nespametno vsako ceneno idealiziranje prebivalcev. Katoliška vernost, spojena s tradicijo iz pradavnine, večna marljivost in nezaupanje nasproti poveljevanju, pa tudi proti vsemu, kar se kaže v presvetli luči — to je značaj prebivalstva.

Po prvem letu bivanja med njimi bi o njih lažje in več povedal kot sedaj po petdesetih. Toda ravno ta tajinstvenost mora vznemiriti umetnika našega časa, ki ne zaupa fasadi pojavov in ki čuti za njo pretres sveta v njegovem drobstvu. Seveda bi utegnili najti drugod živopisnejše noše in postavnejše ljudi, toda tam ni tega občutka posebnosti, ki ga tako težko opredelimo ali opišemo.

Pridete k človeku, ki je obrnjen vase in ne mara prikazovanja navzven —

imeli so v sebi nekaj čisto tihega, skromnega, zamaknjenega, plahega. — In ta človek me je posebej prevzel. Stopimo v kako še nedotaknjeno vaško cerkev, ali na dan Vseh svetih na pokopališče v Dobrli vasi, ali na praznični dan k Sveti Hemi ali na Lisno goro, kamor ljudstvo pohiti in nudi prizore, iz katerih ni težko za anekdotami in folkloro razbrati veliko ter neminljivo bit in slikovito naivnost. Vedno znova me presune kot simbol človeškega prastrahu slika molčeče kmetice: zravnana, resna in vsa vdana. Vedno znova ostrmim pred dejstvom, da je ta arhaična velika oblika in mistična zamaknjenost resnična. In to je res — ničnost naših dni.

V takih trenutkih, daleč od hotenja izobražencev, se nam odkriva in obnavlja ljudskost.

Zamudil je malo možnosti, ko so se ljudje kje zbrali. Vpogled v dušo teh ljudi mu je neposreden. Samo z neposrednim opazovanjem, „jezika nisem znal, kar je bilo pravzaprav celo dobro, ker sem tako intenzivneje gledal in videl,“ je prišlo nekaj v njegovo delo, česar ne najdemo ne pri besednih umetnikih, ne v upodablajoči umetnosti — morda le v naši pesmi.

To ni moja zasluga. To je zasluga naroda, ki tako pričuje. Jaz sem le instrument, posredovalec.

ŽIVLJENJSKI DRUŽICI

Čez noč je nekda, čeprav je imel pred seboj zagotovljeno materialno bodočnost, ob velikem razočaranju svoje matere postal slikar. Izgledi so bili takrat strašni. Ob njem pa je stala junaška žena, ki niti za trenutek ni oklevala dati prednost nenavadnemu življenju pred navadnim in materialno zagotovljenim. Toliko bolj ga je prizadela njena nenadna smrt, ki je do danes ni mogel preboleti.

V SPOMIN MOJI ŽENI

dr. Amaliji Berg, rojeni Kuster, ki je 9. aprila 1970, nekaj dni preden bi dopolnila svoje 71. življenjsko leto, za vedno zaprla oči in smo jo v jutru 11. aprila na našem vaškem pokopališču v Mohli-čah položili k poslednjemu počitku.

„Vsaka beseda bi bila odveč in premalo o neutrudni gospodinjki kmetije,“ je bilo napisano nekoč v „Izvoljeni domovini spodnji Koroški“. Bila je duša Rutarjeve kmetije v vseh spremembah časa skozi vsa leta — in kakšna leta! — vztrajna moč tega življenja. Z neizrekljivo srčnostjo je pretrpela najtežjo in najtršo stvarnost in pri tem ni nikoli izgubila budne duhovne napetosti, s katero je ostala časa in svetu odprta.

Od neizmernih težav ji je počilo srce. Še bolj kot zaradi neozdravljive bolezni je trpela zaradi bridkega dejstva, da ni mogla več delati. Kdor je poznal njen odločni korak, njen jasni pogled in zvok njenega glasu, se je prestrašil, ko jo je spet videl. Samo njen duh je ostal do zadnjega močan, nepodkupljiv in tuj vsake-mu slepilu.

Veliko, tiho življenje se je nagnilo h koncu. Ohranite ga, prosim, v spomin. Večna luč naj ji sveti in odvzema grozo naši temi.

Werner Berg

SAMOIZPOVED

Slikarski svet, ki ga je Berg ustvaril, je pričevanje o njegovih spoznanjih. To je osebno in prizadeto. Svojim ljudem je ustvaril življenjski prostor: naravo. Naslikal je domača polja in gozd, razširil panoramo z Obirjem in razpel preko vsega nebo. Ustvaril je kmečko domačijo in vrt okoli nje, prikazal sosede, vaško skupnost. Njegov svet je prostran in raznolik. V tem svetu žive slovenski hribovski kmetje, pa tudi ljudje s trga, vsi, ki prihajajo v stik s kmečko skupnostjo, od gospoda župnika do trgovca in mešetarja. Rože na vrtu so edino okrasno dopolnilo in Berg jim je posvetil obilo pozornosti.

Na slikah vidimo ljudi pri razgovoru, na poti v cerkev, pri molitvi, ko se peljejo na vozu, v vlaku, v avtobusu, sede na vrtu ali leže v bolnišnici. In Berg v njih išče njihove značilnosti.

V veliki mednarodni konkurenci je osvojil pomembna priznanja za izrazno moč in originalnost svoje umetnosti.

Posebno blizu je nam, koroškim Slovencem. Vedno znova nam prinaša veselje ob odkrivanju za nas bližnjega, pa vendar za mnoge premalo poznane sveta južne Koroške, kjer naša narodna skupnost živi v skromnih razmerah, toda do nedavnega v še izravnani ekološki in celo harmonični povezavi z okoljem.

Večina ljudi vidi v mojem ustvarjanju le folkloro, podeželje, kmetice z rutami — vsebino. Jaz pa hočem svojemu svetu dati podobo slike, ki je splošno veljavna, hočem obliko, toda oblika mora izvirati iz življenja: v mojem slučaju je to kmečko življenje te dežele. Moja notranjost je v barvni sliki, mnogi pravijo, nekoliko težka — modro-vijoličasto-zelena —, kar seveda ne velja. Slovanskemu bistvu je posebej blizu. In to je nenavadno, ker sem doma od daleč, iz zahoda, celo francoske prednike imam po materi. Toda ni redko, da najde prav tujec tisti posebni organ, ki prevzame in posreduje navzven.

Posebnost ljudi sem našel prav pri tako imenovanih „malih“. Njihove postave so mnogo bolj svojstvene, samobitne kot tiste otesanih meščanov. In to „malo“ upodabljam v veliki obliki je moj stalni cilj. Na eni strani mi da notranjo moč bližina k narodu, ostrost umetniškega izraza, pa delo z umetniškimi sredstvi.

Da bi naslikal lepoto doline — ali kake lepe razgledne točke — to bi za Berga bila bolj stvar kakega izletnika — ne njegova. Naloga, ki si jo je zadal, je drugačna. Njemu ne gre za očitvidno, v oči kričečo lepoto, mogoče niti ne za skrito lepoto v bližnjem, spregledanem, v stvarih kmečkega vsakdana. V bistvu niti ne za to. Vse, kar slika, je izraz njegovega življenjskega nazora in tako samoizpoved. V najglobljem smislu zgoščeno je upodobil: tako kot nihče nikoli poprej — arhaično plast praprebivalcev, slovensko govorečih podjunskih ljudi.

Ne redko razprem oči ob strmljenju, da je ta arhaično velika oblika in mistična

zatopljenost resnična. Resničnost v naših dneh...

VIZIJE IZVOLJENE REALNOSTI

Medtem ko pri van Goghu zvemo vse o pokrajini in svetlobi, pa le malo o ljudeh, pri Gauguinu o otočanih pretirano toliko, da ni ostalo nič od njihove osebnosti — slike Berga prikazujejo človeško realnost s tako natančnostjo in intenzivnostjo, da so ne samo umetnine, temveč obenem etnografski dokument. Tako spoštljivo in obenem neusmiljeno prikazuje ljudi svoje pokrajine.

Žal je v to svojstveno plodnost pokrajine vplivala politika emocij, ki na obe strani širi cenene predsodke in interese. Obmejna pokrajina ni brez konfliktov, ki se vračajo vedno znova, ne le ob državnih ali narodnostnih mejah, tudi ob notranjih. In moral bi biti slep, če bi ne spoznal, da se umetnik identificira s „temi zadržanimi ljudmi, s koroškimi Slovenci, ki vsled svoje nemočnosti srečujejo okolico z nezaupanjem“ — kot slikar sam.

In če se večja stiska ljudi, to prizadene tudi umetnika. Ne more se izvzeti, bolj ga prizadene kot vsakogar drugega. Ne more ostati gledalec.

Zadnjo veliko razstavo v Celovcu sem imel ob svojem petdesetem rojstnem dnevu — že lep čas je od tega. Pride gledat neki Oberregierungsrat — medtem je že umrl — in reče:

Ja, veste, Berg, nič ne bi rekel proti vašemu slikarstvu, ja, kar dobro je, kar dobro... toda tista propaganda za Slovence — ja, ne, z njo se absolutno ne strinjam...

No, ta gre, pride človek, oblečen v usnje, motoriziran — pozneje sem slišal, da je duhovnik, ki tudi slika. Hodi, gleda in pove:

Veseli me, me zelo veseli, no, veste, proti slikarji ni kaj reči, je celo zelo dobra... ampak, kaj naj bi imela z nami, Slovenci, skupnega, mi je uganka...

Kar mu je bilo mogoče najti med nami, je našel. Mir. In tako je nastala med njim in nami sorodnost daleč čez vsako mero estetske emocije, globoko notranje soglasje.

Slike. Parole sčasoma pokrije prah: toda slike ostanejo.

BERGOVA GALERIJA V PLIBERKU

Pliberška galerija je kraj velike umetnosti — kraj neminljive resnice sloja ljudi (če hočemo, narodnostni spomenik), ki bi ga ne formalno, ne z besedami mogli kje postaviti podobno. Kar je Berg sprejel od izvoljene domovine, je bogato plačal z galerijo.

Dejavnost Wernerja Berga priznavamo kot dokument južne Koroške. Mojstrovina umetniškega oblikovanja je jasna in priznana.

PRIČA

S svojim humanizmom, ki se otresa iluzij, je Werner Berg zgradil slikarsko podobno preprostega, harmoničnega življenja, ki ohranja bistvo nekaterih temeljnih človeških vrednot.

Skoraj do znaka poenostavljena oblika živi, tisto, kar Berg ohranja, je bistveno, tako skladna je v svoji kretnji. Ustvarja vtis globokega duhovnega življenja, pa je komaj iz nekaj črt zarezan oglati oval obraza z očmi, usti in nosom.

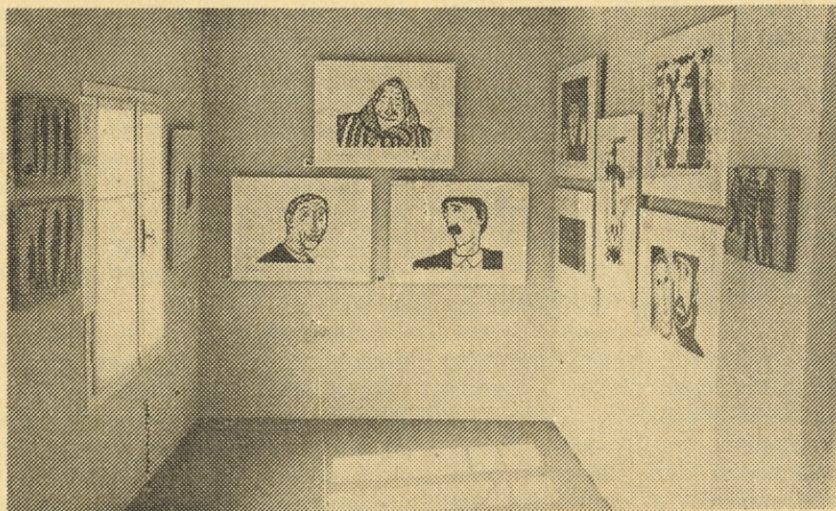
Če mislim na svojo južnokoroško do-

movino, vidim pred seboj umetnost Berga. Vidim rjavovijoličasto jesen, ledenomodri sneg, temnomodro noč, in vidim, magično zajete v lesoreze, arhaično-tipične obraze in kretnje celih generacij naših ljudi. Le malo je pokrajin na svetu, ki so v delu umetnika doživele tolikšno povečanje. Bodoče generacije se bodo sklonile nad slike, platna, lesoreze in skice, ki sodijo med najdragocenejše stvaritve evropske umetnosti, in ne bodo vedele ničesar o Rutarjevini, o Podjuni. Njegove slikane vizije izvoljene realnosti bodo tudi tedaj zgovorne priče resničnosti, iz katere izvirajo, ko bomo mi že dolgo žrtev sprememb moderne industrijske družbe.

20. maja 1981 je na Dunaju republika Avstrija počastila enega svojih največjih umetnikov. Enajst velikanov avstrijske kulture je doslej prejelo najvišje odlikovanje: Avstrijski častni znak za znanost in umetnost, med njimi Holzmeister, von Einem, Hochwälder, Böhm, Karajan. In kot prvi Korošec: Werner Berg.

Živel je z nami, živel bo v nas.

Mirko Bogataj

Pred sto leti je začel izhajati „MIR“

Po ukinitvi „Slovenca“ je minilo domala 15 let do izida novega slovenskega političnega glasila na Koroškem. Vzrokov za ta dolgi molk je seveda več. Po nasilni ukinitvi „Slovenca“ se je Einspieler umaknil s slovenskega publicističnega polja. Nastanek slovenskih listov v drugih slovenskih oz. jezikovno mešanih deželah je izdajanje posebnega slovenskega časopisa na Koroškem finančno otežkočal. Nadregionalnega pomena, kot ga je „Slovenec“ imel, nov časopis ne bi več dosegel. Leto po ustavitvi „Slovenca“ so slovenski liberalci začeli izdajati „Slovenski Narod“.

Andrej Einspieler je slovenskim liberalcem odpiral stolpce „Slovenca“. Zakaj se je prehodno umaknil s slovenskega publicističnega področja, ni dognano. Gospodarske težave lahko izključimo, saj je imel s slovenskimi časopisi več uspeha kot n. pr. z nemško pisano „Draupost“, ki mu je navrgla izgub, da jih je pomnil vse življenje. Kljub negativnim izkušnjam je v soglasju s svojimi političnimi idejami — osnova političnega dela mu je bila tesno sodelovanje z nemškimi konservativci, z njihovo pomočjo je mislil doseči ravnopravnost koroških Slovencev — v naslednjih letih ustanovil dva nemška časopisa.

V letih 1867–1882 so različno dolgo izhajali na Koroškem sledeči slovenski listi: „Slovenski prijatelj“, „Besednik“, „Kmetijski listi“ in „Slavjan“. Političnega časnika ni bilo. „Slovenski prijatelj“ in „Besednik“ s svojimi novicami te vrzeli nista mogla izpolniti. Tako se je dogodilo, da prav v času, ko je slovensko narodno gibanje zajelo v taborskem gibanju prvič široke množice, na Koroškem ni izhajal noben sloven-

ski politični časopis. Koliko slovenske periodike, ki je izhajala izven Koroške, je našlo pot na Koroško, ni znano, ker tozadevnih aktov poštnih uradov ni najti. Večje število izvodov to verjetno ni bilo, ker bi sicer postale pozorne politične oblasti na Koroškem. Občasna poročila o slovenskem gibanju v Einspielerjevih nemških listih slovenske narodne zavesti niso mogla utrditi in slovenskega časopisa nikoli nadomestiti.

Andrej Einspieler je s kratkim preledkom v taborski dobi bil tudi v teh petnajstih letih priznan in neosporavan voditelj koroških Slovencev. „Slovenec“ in „Slovenski Narod“ sta preprečevala, da bi začel v Celovcu ponovno izhajati slovenski časopis, ki bi bil pomemben za vse Slovence. Prišel je v pošte le list lokalnega značaja. Po vsej verjetnosti so Einspielerju prigo-varjali prijatelji in slovenski politiki, da ustanovi na Koroškem slovensko politično glasilo.

Nacionalni boji so se v monarhiji vedno bolj razplamteli, posebno še na Koroškem. Vrsta koroških časopisov je zastopala nemško nacionalno stališče in zanimala upravičenost slovenskega gibanja na Koroškem, pa tudi v drugih kronovinah.

Šele konec 1881 se je odločil Andrej Einspieler, da bo ponovno izdajal slovenski politični list na Koroškem. Začetek decembra 1881 je sporočil deželni vladi, da misli izdajati list „Mir“.¹ Vsebino lista je orisal sledeče: „Uvodniki politične, gospodarske, cerkvene in druge vsebine, kot je pač običajno v političnih listih; notranje- in zunanjepolitični pregled. Poročila in dopisi o raznih dogodkih in potrebah v državi in v deželah; informacije o dogodkih dne-

Večaja
vsak petek z datumom
prilogejnega dneva.

Dopolni naj se izvedejo in po-
stavlja uradno lista nalog
v Celovcu, Paršičeva ulica št. 7.

Osnovni program od 10. do 11. ure
popoldne od 1. do 4. ure po-
popoldne.

Redni naj se naenkrat po eni strani
bodo napredovali, druga stran naj bo
prosta.

Redni naj se na vsaki strani.
Dopolni naj se na odgovor po-
stavlja petek naslednjega dne.

MIR

Glasilo koroških Slovencev

Velja
za celo leto 4 kroma.

Denar naj se postavlja točno
pod naslovom:

Upravištvu lista „Mir“
v Celovcu,

Vetrinjsko območje št. 24.

Naročila naj se plačujejo
naprej.

Za inserate se plačuje po 80 vln.
od german-vrsta vsakebret.

Leto XXXIII.

Celovec, 9. maja 1914.

Št. 18.

Velik ljudski tabor — za staro pravdo — koroških Slovencev pri Sv. Katarini nad Šmihelom pri Pliberku v nedeljo dne 17. majnika 1914 ob 1/2 2. uri popoldne.

Spored:

1. Otvoritev tabora in pozdrav načelnika političnega društva dr. Janko Brejca.
2. Pozdrav domačega župana Jurija Rudolfa.
3. Pravi glas koroških Slovencev. Govori državni in deželni poslanec Fr. Grafenauer.
4. Stara pravda koroških Slovencev. Govori državni in deželni poslanec profesor dr. Jan. Ev. Krek.
5. Pozdrav državnega in deželnega poslanca Miha Brenčiča v imenu slovenskih štajerskih kmetov.
6. Naše šole. Govori Miha Turk, posestnik in puškar v Resnici pri Borovljah.
7. Pozdrav slovenske koroške mladine.
8. Ven z volilno reformo! Govori msgr. Val Podgorc.
9. Prijatelji in sovražniki slovenskega kmeta. Go-
vori državni in deželni poslanec Fr. Pišek.
10. Naše gospodarske pritožbe in zahteve. Govori
domači kmetijski govornik.
11. Solidarnost vseh slovenskih kmetov. Govori drž.
in deželni poslanec Franc Demšar.
12. Uradi in uradništvo. Govori dr. B. Schaubach.
13. Zoper vmešavanje Antikrista v cerkevne za-
deve. Govori ml. g. prost Gregor Einspieler.
14. Jugoslovansko vprašanje. Govori državni in deželni
poslanec, deželni odbornik v Gradcu profesor dr. Karel
Verstovšek.
15. Razni predlogi.

Val Slovenci na tabor! - Branimo svoje pravice!

Tabor naj bo odgovor našim nemškim izstavljenim in tlačiteljem. — Tabor se vrši pod milim nehom, v slučaju slabega vremena pa v obeh dvorah gostilni pri Likebu in Serčarju v Šmihelu. — Koroški Slovenci priredimo po preteku pol stoletja zopet velik ljudski tabor. To bo shod, na katerega naj pridejo do zadnjega moža in mladitca vsi, ki sta jim pri srcu bodočnost in usoda našega ljudstva. Velikanska udeležba na tem shodu naj dokazuje nasprotnikom, vladi in celemu svetu, da koroški Slovenci nečemo umreti in da sami hočemo odločevati o naši usodi, o naši bodočnosti. — V Sincivasi so govorili najhujši nasprotniki našega naroda v imenu koroških slovenskih kmetov. V Šmihelu pa se naj sliši pravi glas koroških Slovencev. V Sincivasi so nastopali v imenu Slovencev nemški Krapfelderji, nemški mestni purgarji, učitelji, komiji, škriči in nekaj zaslepljenih nemškutarjev. V Šmihelu pa bo manifestiralo za slovenske pravice slovensko ljudstvo: kmetje, delavci, naša mladina, slovenska inteligenca.

Zato na ta tabor vse, kar je našega!

Zanimanje za ljudski tabor.

Ljudstvo hrepeni, da bi dalo mogočnega in slovenskega duška svojemu globokemu ogorčenju nad groblijami, ki so jih uganjali nasprotniki in Sincivasi z našimi kmeti, mladitci in celo duhovniki. Zlasti iz sosednjih okrajev Trilberk, Velikovec, Dobričava, Želazna Kapla se nam obeta že sedaj tisočera udeležba, še preden je ljudstvo izvedelo za natančnejši program tabora. — Uver-

jeni smo, da se bo sedaj, ko je politično društvo aktualen, jednat in veleznimiv program tabora razglasilo, to navdušenje še podojilo in vzpodbodilo tudi mladeže, da se vdranimo in politični na prvi tabor koroških Slovencev v XL. stoletje. Govorili bodo domači kmetje, govorilo bo vodstvo slovenske politike na Koroškem, govorilo bo šest državnih poslancev; bratje iz zelene Stajerske in pogumne Kranjske poljajo celo vrsto slo-

vih kmetijskih poslancev izjavljati koroškim Slovencev, da so z njimi solidarni in da jih ne zapustijo v njihove boje za obstanek in blagor slovenskega kmeta v starodavnem Korošcu. — Navdušimo se ob njihovi zvestobi in pokažimo s svojo udeležbo, da vemo ceniti njihovo pomoč v naših težkih bojih. Ljubcem za ljubcem.

V nedeljo dne 17. majnika
vse na tabor v Šmihel!

va, novotarijah na področju kmetijstva, obrti itd.; — beletristični prispevki v obliki feljtona, anekdot, ugank etc. . . ; — tržne cene, naznanila, inserati“.²

Prva številka „Mira“ je izšla 10. januarja 1882. Do leta 1892 je list izhajal dvakrat na mesec. Že to dokazuje, s kako previdnostjo se je stari in bolehn Einspieler, ki je tedaj kot profesor na realki stopil v pokoj, lotil dela. V prvem letu je poosebljal odgovornega urednika, izdajatelja in založnika, medtem ko je tisk oskrbela Družba svetega Mohorja.

Prvo številko je Andrej Einspieler dal natisniti v 2000 izvodih, ki so kmalu bili razprodani. Uspeh lista je bil presenetljiv. Einspieler je računal na Koroškem le s 800–900 naročniki.³ Že od druge številke, ki so jo natisnili v 1600 izvodih, je bilo na Koroškem prodanih 1200 izvodov.⁴ Konec februarja 1882 je list štel na Koroškem 1536 naročnikov in javljali so se stalno novi. Poleg tega je Einspieler z veseljem videl, da se naročnina tudi plačuje. Odločilna za uspeh lista je bila verjetno tudi njegova nizka naročnina, ki je obveljala vrsto let.

S svojim „Mirom“ je izdajatelj nena zadnje hotel dati raznim narodnjakom priložnost, da z dejanji podprejo koroške Slovence. Želja in namen Einspielerja sta bila, da spravi svoj „Mir“ v vsako slovensko družino na Koroškem.⁵ V vseh vabilih na naročbo lista je pozival stare naročnike, da ostanejo zvesti bralci lista in mu pridobijo novih.

Andreja Einspielerja so močno nagovarjali, da bi spremenil „Mir“ v tednik, kar je ta stalno odklanjal z opozorilom, da bi moral v takem primeru podvojiti tudi naročnino in bi tako utegnili odpasti naročniki. Pozival je Slovence, naj pustijo nemške liberalne časnike, ki zanje tako nimajo dobre besede in da se raje oklenejo domačih, slovenskih.

Začetka junija 1882 je imel list naklado 2100 izvodov.⁷ V naslednjem letu se je naklada gibala pri 2500 izvodih in leto

kasneje dosegla 2780 izvodov.⁸ Naklada lista je delno rasla tudi še naslednjega leta. Veliki del naklade se je prodal na Koroškem.⁹

Seveda je Andrej Einspieler poleg organizatoričnega dela za „Mir“ veliko pisal in zbiral dopise. Ker je prav v prvem letu izhajanja „Mira“ obolel na očeh, si je poiskal v Filipu Haderlapu pomočnika, ki je list urejeval kot odgovorni urednik dolga leta.¹⁰ Filip Haderlap se je rodil 1849 v Železni Kapli, služboval je nekaj časa kot poštni uslužbenec in je delal pred prevzemom odgovornega uredništva „Mira“ pri klerikalnem „Slovencu“ v Ljubljani. Konec aprila 1882 je zapustil „Slovenca“, ustanovil maja 1882 „Ljudski glas“ in ga urejeval do septembra 1882.¹¹

Haderlap je deloval pri „Miru“, če odštejemo nekatere priporne kazni, ki jih je moral odsedeti zaradi pisanja lista, vse do začetka 1896. Njegov odhod iz redakcije „Mira“ ni povsem pojasnjen. Nekateri so mu očitali malomarnost v zvezi z naročnino. Brez uspeha se je Filip Haderlap v tem času potegoval za mesto prevajalca slovenske izdaje državnega zakonika. Bil je prestar, pa tudi predpisanih izpitov ni mogel izkazati.¹² Nejasno je tudi, ali je Haderlap poročal v Petrograd o panslaviistični dejavnosti Gregorja Einspielerja. Vsekakor so se z zadevo ukvarjale oblasti na Dunaju in v Celovcu.

Filip Haderlap je zatem urejeval list „Süddeutsche Post“, ki ga je izdajal slovenski državnozbornski poslanec Bogumil Vošnjak. Deloval je v smislu Badenijeve vlade in zato sprejemal dotacije iz dispozicijskega fonda. Ker je list ostro napadal lokalne oblasti, je dobil Haderlap nalogo, da pomirljivo vpliva na lokalne dopisnike.¹³ Leta 1897 se je vnovič potegoval za prevajalca državnega zakonika.¹⁴

„Mir“ je naletel pri nemškonacionalnem časopisju na Koroškem na ostro nasprotovanje. Le-to je „Mir“ navadno označevalo kot „Nemir“. Poslanec

Traun je leta 1884 vložil interpelacijo v koroškem deželnem zboru, v kateri je Družbi sv. Mohorja očital, da ne stoji na zakonitih tleh in v tej omenjal tudi „Mir“: „... če družba v tiskarni, ki dela s tako cenenimi sredstvi, tiska časopis, ki se Mir imenuje, ki pa, kot je splošno znano, v deželi seje le nemir in razprtije med narodom (:zelo pravilno!:) in ki mu oficiozni ljubljanski tednik priznava, da se koroški Slovenci šele potom tega časopisa dramijo iz njihovega spanja, potem ni le upravičeno, temveč tudi moralno obvezno, da se v interesu mira in enakopravnosti v deželi, čigar prvi pogoj je enako spoštovanje in enak položaj vseh pred zakonom, preveri taka družba glede zakonitosti njenega obstoja in delovanja.“¹⁵

Nemški nacionalci so videli v vsakem koraku, ki bi utegnil utrditi slovensko narodno zavest na Koroškem, napad na svoje pozicije. V tem svojem boju so imeli podporo oblasti, ali pa so si jo znali izsiliti. Tako so zagnali tudi vik in krik ob 50-letnici mašništva Andreja Einspielerja. Na svečanost je

oblast poslala svojega zastopnika, ki pa ni mogel odkriti nič protizakonitega.¹⁶

Občutljivost nemških nacionalistov je priznala tudi deželna vlada v nekem dopisu krškemu ordinariatu, kjer meni, da so pripadniki nemške narodnosti občutljivi proti vsemu, kar bi utegnilo spremeniti ali okrniti njihov položaj v deželi.¹⁷

Andrej Einspieler je umrl v začetku leta 1888. Časopis je prevzel Gregor Einspieler, ki je svojega strica nasledil tudi na političnem polju.¹⁸ Oblasti so v začetku upale, da Gregor Einspieler ne bo tako vztrajen kot njegov predhodnik.¹⁹ Položaj na publicističnem področju v koroški kronovini so oblasti ocenile konec leta 1888 izrazito negativno. Vendar v poročilu na notranje ministrstvo „Mir“ ni omenjen.²⁰

Tako kot je bil tarča nemškonacionalističnih napadov Andrej Einspieler, tako je bilo tudi z Gregorjem Einspielerjem. Višek je kampanja proti Gregorju Einspielerju dosegla leta 1890 ob volitvah v deželni zbor, ko je prišlo v Podkloštru do uboja. Moralno krivdo

Cankarjev
dom
v Ljubljani —
kulturno
središče
vseh
Slovencev

so nemški časopisi zvalili na Gregorja Einspielerja.

Po odhodu Filipa Haderlapa je urejevanje lista, ki je od leta 1892 izhajal po trikrat na mesec, prevzel Ivan Terselič.²¹ Za njim se je zvrstilo še 10 urednikov. V ozadju je stalno stal Gregor Einspieler, ki je bil pravi urednik lista. Šele z odpravo časopisnega koleka leta 1900 je „Mir“ postal tednik.

„Mir“ je zasledoval politični program, ki ga je Andrej Einspieler izoblikoval že v „Stimmen aus Innerösterreich“. Seveda je list program in ideje nekoliko modificiral in prilagodil spremenjenim okoliščinam. „Mir“ je pisal v prvi vrsti o problemih koroških Slovencev, vendar je stalno informiral svoje naročnike tudi o dogajanjih v drugih slovenskih krajih. Centralna tema „Mirovih“ uvodnikov, poročil in informacij je zadevala šolsko problematiko Slovencev na Koroškem. Stolpci „Mira“ so pravo zrcalo stiske koroškega slovenskega prebivalstva na tem področju.

O pomenu „Mira“ je „Koroški kalendar“ že poročal.²² Publicistično delo Andreja Einspielerja so v disertacijah ocenjevali Valentin Inzko,²³ Bartholomäus Petrei²⁴ in Avguštin Malle.²⁵ O političnem profilu koroškega časopisa „Mir“ je pisal v „Zgodovinskem časopisu“ Janko Pleterski, ki izhajanje „Mira“ deli na naslednja obdobja:

„1. Mir v zadnjih letih življenja Andreja Einspielerja. To je eminentno narodno buditeljsko in politično vzgojno obdobje, na osnovi A. Einspielerjevega liberalnega katolicizma. Narodnostna ogroženost, boj za enakopravnost v šoli, uradu in sodnji zavzemajo skoraj vse Mirove moči, velikih socialnih in duhovnih gibanj in diferenciacije se komaj dotika.

2. Mir v devetdesetih letih in na prelomu stoletij. Ločitev duhov v Sloveniji je dokončna, tudi na Koroškem, samo da je tu ločnica med obema meščanskima taboroma hkrati tudi ločnica med obema narodoma. Slovenci z Mirom sto-

je na konservativni strani, ne najdejo stika s problemi kmečkega in malomestnega proletariata. Mirova socialna usmerjenost postaja še bolj omejena na slovenskega srednjega kmeta kot najtrdnjšo oporo slovenstva, a tudi družbenega konservatizma. Pod udarci nemškega nacionalizma in zaradi svoje socialne ozkosti slovensko gibanje in Mir pešata.

3. Mir v prvih letih delovanja dr. Jan-ka Brejca in pod uredništvom Antona Ekarja postane glasnik prizadevanj za sodobnejše oblike slovenskega političnega delovanja, za naslonitev na lastne sile. V tem delovanju skuša dati prostora tudi liberalno usmerjenim slovenskim razumnikom. V sporu z ljubljanskim vodstvom SLS ob za koroške Slovence porazni volilni reformi in po njem pa to „poslednje vzplapolanje slogaštva“ ugasne, Mir se brez bistvenih pridržkov priključuje slovenskemu klerikalnemu taboru.

4. Mir do prve svetovne vojne, pod uredništvom Franca Smodeja, je pokrajinsko glasilo SLS in brezobzirno udarja po poskusu skupine slovenskih liberalcev doseči z lastnim časnikom ločitev duhov tudi na Slovenskem Koroškem. Izhajajoč iz narodnostnih interesov Slovenske Koroške, omahujoče pod brezprimernim nemškim pritiskom, je Mir ves čas v tihi opoziciji proti Šusteršiču in njegovemu krogu ter podpira v klerikalnem taboru Krekovo strujo.

5. Mir med prvo svetovno vojno in v plebiscitnem obdobju do konca izhajanja.“²⁶

Pleterski, čigar izvajanjem nadalje sledim, pri svoji analizi posebej upošteva „Mirov“ odnos do slovenskega in jugoslovanskega vprašanja, razmerje do slovenskega konservativnega oziroma klerikalnega gibanja, sodelovanje z nemškimi konservativci oziroma krščanskimi socialci, volilno reformo in slovenski liberalizem na Koroškem.

Odnos „Mira“ do teh vprašanj se seveda tekom 39 let izhajanja delno spre-

minja. Kar zadeva slovensko in jugoslovansko vprašanje, „Mir“ v svojem prvem obdobju upa na preureditev Avstrije na legitimistično zgodovinski podlagi. Šele s prihodom Brejca na Koroško leta 1903 dobi „Mir“ jasn narodnostno-politični program, pravi Pleterski. Ta prizadevanja ob sporu zaradi volilne reforme 1906/07 doživijo hud udarec, končno pa po poravnavi sporov z Ljubljano „Mir“ prevzame v celoti tudi narodnostni program vse-slovenske ljudske stranke.

Andrej Einspieler je bil zagovornik sodelovanja z nemškimi konservativci in je to zagovarjal tudi v „Miru“. Ko je v nemškem katoliškem tisku zavladala nemško nacionalna smer, se je uveljavila v „Miru“ in seveda tudi v slovenskem gibanju misel bolj samostojnega nastopanja. EkspONENT lastne poti je bil Gregor Einspieler, medtem ko je Valentin Podgorc še naprej zagovarjal sodelovanje s krščanskimi socialci in to pot skušal uveljaviti zlasti v času spora zaradi volilne reforme. V nasprotju z drugimi slovenskimi klerikalnimi listi je „Mir“ poudarjal zlasti ogroženost narodnosti in ne vere. S tem je prišel tudi v ostro nasprotje z ljubljanskim klerikalnim vodstvom. Zlasti je to

usmerjenost lista gojil urednik Anton Ekar, ki je na Koroško prišel obenem z Brejcem.

Slovensko gibanje se je na Koroškem opiralo zlasti na slovenskega srednjega kmeta. Prepozno je zaznamoval vpliv socialne demokracije na slovenskem podeželju. Sploh pa ni znalo pritegniti v svoje vrste večje število učiteljev, ki jih je odvrčala od Slovenskega političnega društva in slovenskih politikov nazadnjaška politika zadnjih na šolskem sektorju.

Ob volilni reformi 1906/07 so koroški Slovenci upali na dodelitev dveh zanesljivih državnoborskih mandator. Vendar tega niso dosegli in volilna geometrija je razkosala slovensko etnično ozemlje na način, ki je slovenskemu gibanju vzel možnost napredovanja, možnost uspehov, možnost življenja in vsled tega smoter in veselje do narodnega in političnega delovanja. Na Koroškem so upali na ljubljansko pomoč, ki pa je izostala. Spor je bil neizbežen.

Janko Pleterski v svoji omenjeni razpravi poudarja, da se slovenski liberalizem kot druga politična sila med koroškimi Slovenci ni razvil, da je bil tudi liberalni „Korošec“, ki je izhajal v Kra-

Na jubilejnem 30. Slovenskem plesu v Celovcu je Slovenska prosvetna zveza počastila organizatorje prve take prireditve

nju, le glasilo skupine liberalno usmerjenih koroških Slovencev. „Mir“ oz. Slovensko politično društvo se tem liberalcem tako dolgo nista upirala, dokler niso motili oz. ogrožali izvajanje njihovega programa. Proti „Korošču“ pa je „Mir“ nastopil z vso ostrino.

V vojnem času je bil „Mir“ podvržen ostri cenzuri. Z vsemi silami pa je podprl majniško deklaracijo in deklaracijsko gibanje.

Po končani vojni je „Mir“ pričakoval zasedbo Koroške po jugoslovanski vojski. Dolgo je zavračal tudi plebiscit. Usoda lista je bila seveda v mesecih po prvi svetovni vojni tesno povezana

z vojaškim položajem na Koroškem. Tako je list koroška deželna vlada prepovedala. Zadnja številka pred prepovedjo je izšla 18. aprila 1919. Po jugoslovanski zasedbi Celovca je „Mir“ ponovno začel izhajati 19. junija 1919, zadnjič je izšel v Celovcu 26. julija 1919. Šele 23. avgusta 1919 se je ponovno oglasil iz Prevalj. Pred plebiscitom je „Mir“ bodril koroške Slovence in jih navduševal za državo SHS. Po plebiscitu jih je „Mir“ pozival, naj vztrajajo na svoji zemlji in upal, da o koroškem plebiscitu še ni izgovorjena zadnja beseda. Zadnja številka „Mira“ je izšla 30. oktobra 1920.

Dr. Avguštin Malle

- 1 KLA, Präs. Fasz. 127/1513 de 1881
- 2 KLA, Präs. Fasz. 127/1513 de 1881
- 3 AS Priv. A LIX
- 4 n.o.m.
- 5 Mir, šte. 11, 10. 6. 1882
- 6 Mir, šte. 23, 10. 12. 1882
- 7 KLA Präs. Fasz. 134/760 de 1882
- 8 KLA Präs. Fasz. 142/646 de 1884
- 9 AS Priv. A LIX
- 10 KLA, Präs. Fasz. 134/2361 de 1882
- 11 KLA, Präs. Fasz. 138/43 de 1883
- 12 KLA, Präs. Fasz. 162/707 de 1889,
KLA, Präs. Fasz. 162/857 de 1889
- 13 AVA PL 502 de 1886
- 14 AVA PL 261 de 1897
- 15 KLA, Präs. Fasz. 143/1743 de 1884
- 16 KLA, Präs. Fasz. 153/1143 de 1887
- 17 KLA, Präs. Fasz. 153/1306 de 1887
- 18 KLA, Präs. Fasz. 156/101 de 1888
- 19 KLA, Präs. Fasz. 157/84 de 1888
- 20 KLA, Präs. Fasz. 156/1686 de 1888
- 21 KLA, Präs. Fasz. 162/235 de 1896
- 22 Janko Pleterski: Nekaj o „Miru“, Koledar Slovenske Koroške 1958, SPZ, Celovec 1957, str. 51 do 56
- 23 Valentin Inzko: Das Leben und Wirken Andreas Einspielers, Graz, phil. Diss. 1948
- 24 Bartholomäus Petrei: Die slowenische Frage in der Kärntner Presse 1848—1863, Wien, phil. Diss. 1951
- 25 Avguštin Malle: Die slowenische Presse in Kärnten 1848—1900, Wien, phil. Diss. 1973
- 26 Janko Pleterski: Politični profil koroškega časopisa „Mir“ (1882—1920), Zgodovinski časopis, letnik 10-11/1956-57, Zgodovinsko društvo za Slovenijo, Ljubljana 1957, str. 183—216

Šolstvo CMD na Koroškem v letnih poročilih njenega vodstva

Slovenska narodnoobrambna „Družba sv. Cirila in Metoda“ si je med drugim zastavila tudi cilj posebej skrbeti za „zibelko slovenstva“ Koroško. Zaradi nasprotovanja nemškonaacionalnih krogov kot tudi zaradi strankarskih trenj znotraj Slovencev samih pa rezultati teh prizadevanj niso dosegli pričakovanj. Krona delovanja CMD na Koroškem je bila nedvomno Družbina šola v Šentpetru pri Velikovcu, katere nastanek je na straneh tega koledarja izčrpno prikazal dr. Julij Felaher.¹ Kot je znano, so šole prevzele redovnice Kongregacije šolskih sester iz Maribora. Obširno poročilo o njihovem delovanju na Koroškem je izšlo v Koledarju družbe sv. Mohorja.²

Sodelovanje med osrednjo CMD ter koroškimi Slovenci, se zlasti Mohorjevo družbo, ki se je pokazalo pri ustanovitvi šole v Šentrupertu, se je razbilo pri ustanavljanju šole v Šentjakobu v Rožu.³ Podobno sta nemški odpor ter slovenska nesloga preprečila CMD ustanovitev šole v Vodiči vasi pri Beljaku. Propadla sta tudi Družbina poskusa, da bi odprli njeni slovenski šoli v Strmcu in v Podljublju. Za prvo se je zlasti prizadeval župnik Ferdo Lavrinec, vendar je celovška škofija odbila prošnjo, da bi za šolo uporabili stavbo, ki je bila cerkvena last. Podobno so v Celovcu preprečili ustanovitev Družbine šole v cerkveni stavbi v Podljublju.⁴

Vodstvo CMD seveda ni moglo slutiti tega nič kaj razveseljivega razvoja dogodkov na Koroškem, ko je leta 1893 na letni skupščini v Sežani s ponosom sporočilo, da hoče „oživotvoriti že davno gojeno željo ter koroškim bratom podariti slovensko šolo. Zato je... v svoji 66. seji sklenilo: osnovati zabavišče in ljudsko šolo v Velikovcu ter je v izpeljavo tega namena stopilo v dogovor s predstojništvom čč. šolskih sester v Mariboru. Natančnejšega naznanjati slavni skupščini zdaj še ne sodi.“⁵

„Slavna skupščina“ je sporočilo sprejela s splošnim odobravanjem in ploskanjem. Kdor pozna težave, ki jih je imelo vodstvo CMD pri nakupu posestva za šolo ter pri pripravi nanjo, bo razumel, čemu je svoje delovanje zagrnilo s plaščem zaupnosti.

Naslednje leto je bilo vodstvo CMD na letni skupščini že bolj prepričano o uspehu svojega podjetja na Koroškem, saj je pri poročanju o slovenskem šolstvu v tej slovenski pokrajini, ki ga je označevalo kot najbolj skelečo rano na slovenskem telesu, že omenilo Velikovec kot kraj, kjer bodo šole postavili. V proračunu Družbe za leto 1893 že zasledimo izdatek 1250 goldinarjev za stavbni prostor, ki ga je član vodstva CMD Ivan Hribar kupil na svoje ime. S tem spretnim manevrom je CMD preprečila namere nemškonaacionalnih krogov v Velikovcu, da bi onemogočili gradnjo slovenske šole.

Vodstvo CMD je poročalo o zahvalni resoluciji, ki so jo sprejeli na občnem zboru celovške podružnice Družbe 27. junija 1893, v kateri je tudi prošnja, „da bi družba sv. Cirila in Metoda najbolj kogoče podvizala si izpeljati“ sklep o ustanovitvi šole. Vodstvo CMD je sporočilo, da se misli spet obrniti na slovensko javnost s prošnjo za darove za novo šolo.⁶

Leta 1895 je vodstvo CMD označilo začetek gradnje velikovške šole za najlepši spomenik svoje desetletnice in v duhu takratne slogaške usmeritve govorilo o njej, da bo „kinč ondodni okolici in če Bog da semenišče krščanske in slovenske prosvete med našimi koroškimi brati, ki že toliko let prosijo slovenskih katoliških šol, a na merodajnih mestih svoje kronovine najdejo le gluha ušesa.“⁷ Dalje vodstvo hvali delovanje župnika Frana Treiberja, „izboren načrt“ inženirja Jaromira Hanuša iz Ljubljane ter prizadevnost okoliških kmetov, ki brezplačno dovažajo material.

V poročilih vodstva CMD zasledimo še dve zanimivi zadevi. Prva je bila manever velikovških velikonemških krogov, da bi ujeli tamkajšnje Slovence na vabo pouka slovenščine, ki naj bi jo kot učni predmet vpeljali v velikovško mestno šolo. S tem so hoteli odtegniti slovenske učence CMD šoli, ki še odprta ni, pa je „že... preplašila ves nemški Izrael velikovskega mesta.“⁸ Za ta ukrep, za katerega dr. Felaher v zgoraj navedeni razpravi ugotavlja, da je bil le slepilni manever,⁹ vodstvo CMD trdi, da ga bodo na višjem mestu itak zavrgli, da bi obvarovali „nemški“ značaj velikovskega mesta.

Drugo zanimivo vprašanje, ki ga vodstvo CMD prav tako ne pojasni do konca, je 4000 goldinarjev, ki jih je za velikovško šolo izročil župnik Treiber in ki jih je darovala „rodoljubna prijateljica Slovencev na Koroškem“. Blagajnik CMD je zanj povedal, da „neče biti imenovana, želi pa si mnogo posnemovalcev.“¹⁰ Iz razprave dr. Felaherja izvem, da gre za prispevek Mohorjeve družbe, v zvezi s tem pa tudi za zapleteno vprašanje drugega nadstropja ter internata velikovške šole.¹¹ O teh vprašanih vodstvo CMD na tem mestu ne poroča. Omenjen je tudi prispevek 464 kron, ki ga je izročilo uredništvo „Mira“ in je verjetno posledica zbirke tega časopisa.

Družba CMD je postala formalna lastnica velikovskega posestva 23. 3. 1894, ko so ji vknjižili lastninsko pravico na zemljišču, vložna številka 211 katastrske občine mesto Velikovec. To je bilo prvo posestvo Družbe, merilo pa je 53 arov.¹² Zanimivo je tudi ugotoviti, da je v proračunu CMD za leto 1894 za velikovško šolo prikazanih le 75 goldinarjev in 81 kron stroškov.¹³

Toliko večji pa so bili stroški za velikovsko ter tržaško šentjakobsko šolo leta 1895, tako da so govorili kar o dveh potresih, o ljubljanskem, ki je precej prizadel prispevke za CMD, „še hujši potres je pa zadell njeno blagajnico že meseca februarja t. l., ko je morala izdati visoke svote za omenjeni šolski poslopji. A nič ne de, navdušenje raste s stroški in blagoslov božji spremlja našo družbo.“¹⁴

V letu 1895 je CMD izdala za velikovško poslopje 12.077,30 goldinarjev, za šentjakobsko pa še 8.044,36, tako da je imela prvič v svojem delovanju primanj-

kljaj 10.951,73 goldinarjev in je morala začeti najemati posojila. Sicer pa so predvidevali, da bo „prekrasna nova šola v Št. Rupertu pri Velikovcu, katera imponuje tudi Nemcem, ki so nas doslej imeli za barbare... stala do 30.000 goldinarjev.“¹⁵ Velikovško šolo so pospremili z naslednjimi donečimi besedami: „Stoj nepremakljivo veličastni branik naše narodnosti pri Velikovcu in ne dovoli, da bi le za ped se še kdaj pomaknila meja slovenskega jezika proti jugu! Ujunači dolga stoletja zatiranim bratom na oni strani Karavank portra srca, in še pozni vnuki naj se v tebi radujejo ob sadovih požrtvovalnosti svojih prednikov.“¹⁶

Velikovško Družbino šolo so odprli 25. oktobra 1896 „s primerno slavnostjo“.¹⁷ V začetku je bila enorazredna, na njej sta učili s. Franja Cirila Šijanec kot učiteljica voditeljica šole ter s. Marija Otilija Sekolec kot učiteljica ženskih ročnih del. Katehet je postal župnik Treiber. Šola je bila mešana, vpisanih pa je bilo 25 dečkov in 67 deklic. V tem „proračunskem letu“ je velikovško šolsko poslopje stalo CMD še 4269,65 goldinarjev.

S 1. novembrom 1897 se je šola v Šent-rupertu razširila v dvorazrednico in dobila drugo učiteljico s. Marijo Ulaga. Vodstvo CMD je naglašalo pomen internata, ki je bil na šoli in o njem menilo, da „utegne v bodočnosti blagodejno vplivati na razvoj šole, kakor sploh slovenskega naraščanja na Koroškem. V internat pridejo namreč odrasčeneja dekleta.“¹⁸

Leta 1899 prvič zasledimo podatek, da so avstrijsko prosvetno ministrstvo prosili za pravico javnosti, ki pa je velikovska šola, kot vemo, ni dobila. Istega leta je šola dobila svojo kapelico ter se s 1. novembrom 1899 razširila v trirazrednico. Od 4. marca 1900 dalje je postal šolski vodja župnik Treiber, v internatu je bilo 20 deklic, ta način vzgoje pa so še posebej priporočili „imovitejim starišem“.¹⁹ CMD je leta 1897 za šolsko poslopje velikovške šole izdala 677,83 goldinarjev, leta 1898 15.500 goldinarjev ter leta 1899 6.198,20 goldinarjev. V proračunskem letu 1900 ni bilo več navedenih stroškov za stavbo, ampak le za delovanje šole.

Zanimivo je, da je na skupščini v Radovljici kasnejši član vodstva CMD dr. Ivan Tavčar zahteval od Družbinega vodstva, naj pojasni, „komu v last sta zem-

Posvetba v St. Ruperta pri Velikem.

Sobota, 10. avgusta, leta 1913.

St. Ruperta pri Velikem,

občina St. Ruperta pri Velikem.

anizacija

Kri

100.000.

Di

25.000.

St. Ruperta pri Velikem, posvetba v St. Ruperta pri Velikem.

St. Ruperta pri Velikem i. . .

1) Zbiranje za kupno pozemka 10/12 1913.

placeno na 13/1 1913.

pos. 64/3 del. obine St. Ruperta, ob. 1/2 1913.

3.579.

2) za steno leta i. . .

3/1 1913 4.000.-

10/1 1.000.-

24/1 5.000.-

10/1 5.000.-

15.000.

13/1 1913 2.000.-

11/1 1.800.-

4.800.

13/8 1913 435.30

11/5 64.84

" 109.65

" 50.-

24/5 128.34

788.13

1/2 1913 912.54

912.54

24.767.13

zakupljeno, pos. 2000.-

placeno 180.-

320.

pos. kupljeno, pos.

25.399.67

pos. kupljeno, pos.

1.198.61

ostalo

24.201.06

Vse skupaj za posvetbo

20.000.

Di

5.000.

ljiškoknjižno vknjiženi šolski poslopji v Št. Rupertu pri Velikovcu in na Muti. Tega pojasnila ne želi sam zase, ker ve, da je vknjižba omenjenih poslopij izvršena na družbino ime, nego le zato, da družba s svojo izjavo uniči govorice, kakor da bi bili šoli vknjiženi na korist šolskim sestram“. Predsednik CMD je v odgovoru izjavil, da sta obe poslopji vknjiženi na ime CMD „in da se tudi o ostalem premoženju t. j. o hišnih in o sobnih opravah prav sedaj sestavljajo toliko potrebni inventarji.“²⁰

Sploh je mogoče v CMD kmalu zaznati določen odpor proti šolskim sestram, ki je prihajal od njenih liberalno usmerjenih članov. Tako že naslednje leto na skupščini v Mariboru zasledimo nasvet učitelja na CMD šoli v Trstu Mihaela Kamušiča, naj se na velikovski šoli „nastavi kot voditelj šole moška učna oseba“, nasprotoval pa je tudi „preveliki eleganci velikovškega šolskega poslopja, po malem tudi nepoznanju sveta učiteljic-redovnic“, vendar mu je vodstvo CMD „občno“ oporekalo.²¹

V letih 1905 in 1906 zasledimo več načrtov vodstva CMD za nove šolske ustanove na Koroškem. Govora je o Šentjakobu v Rožu, „ki je vsled spletk neprijaznih organov izgubil svojo krasno uspevajočo slovensko peterorazrednico“ in kjer naj bi ustanovili novo narodno šolo,²² ter o otroških vrtcih v Borovljah in v Železni Kapli.²³ Uresničevanje teh načrtov je poleg drugega oviralo tudi pomanjkanje denarja. Podobne šole, kot so jo ustanovili v Šentrupertu, je imelo vodstvo CMD razen v Šentjakobu v načrtu tudi še v Ziljski dolini in morda še na kakem drugem kraju, za gospodinjsko šolo, „kakor si jo za enkrat žele glasovi iz Št. Jakoba“, pa je Družbin blagajnik Aleksander Hudovernik menil, da je „izven Družbinih pravil, CMD pa zanjo tudi nima potrebne denarja.“ Nakazani so že bodoči spori med vodstvom CMD in katoliško politično strujo koroških Slovencev okrog te šole, čeprav je Zupan zatrjeval, da „se pogajanja v tej stvari še niso pretrgala.“

Zanimivi so tudi glasovi nekaterih udeležencev skupščine leta 1906 v Logatcu o količini pouka nemščine na Družbinih šolah. Medtem ko je študent Miloš Štibler očital šoli na Muti preveč nemščine, sta

Korošca Anton Ekar in Fran Treiber trdila, da je je na velikovski šoli premalo in da je zato v tem letu iz nje izstopilo 18 deklic. Odločen nastop študenta Štiblerja, ki je med drugim pribil, da ustanavlja CMD slovenske in ne nemške šole, že priča o „nevihti“, ki se je pripravljala v CMD in je izbruhnila v znanih dogodkih na skupščini v Bohinjski Bistrici. Z vprašanjem količine nemškega pouka na Družbinih šolah se je naprej ukvarjal Družbin odbor.²⁴

Na logaški letni skupščini so koroški zastopniki izrazili tudi željo, da bi dohodke koroških podružnic CMD prepustili Koroščem „v domače prosvetne namene“.²⁵

Vodstvo CMD je še istega leta razpravljalo o obeh predlogih, o svojih odločitvah glede njih pa je poročalo na skupščini v Bohinjski Bistrici naslednjega leta. Glede dohodkov podružnic so menili, da se morajo v duhu pravil CMD stekati v centralno blagajno,²⁶ glede pouka nemščine pa so na seji, ki so jo imeli 14. novembra, sklenili „z malo večino glasov, da se za poskušnjo dovoli, namesto v 3. že v 2. razredu začenjati s poukom nemščine, a le v prav malem obsegu“. Proti temu predlogu je bil tudi Družbin predsednik Zupan, za večino pa je bilo odločilno dejstvo, „da je slednjič vendarle bolje, ako se otroci uče nemščine v slovenski šoli, v kateri veje in naj se tudi v otrocih vzbuja in utrjuje naroden slovenski duh, nego da bi jih stariši, živeči še v starih predsodkih o neobhodni potrebi nemščine, pošiljali v nemško šolo, v kateri bi se jim poleg nemščine vcepil v glavo tudi slovenstvu nasprotni nemškonacionalni duh.“²⁷

Vodstvo CMD je naglasilo, da poleg vzdrževanja velikovške šole, ki je bila leta 1903 že štirirazredna, podpira tudi „Učiteljski dom“ v Celovcu. Temu je namenila prejšnje leto 200, to leto 100 kron, razen tega pa prepustila posebnemu odseku, ki zanj zbira sredstva, narodni kolek za polovično ceno. Sporočilo je tudi, da se je „po resnem premisleku“ odločilo, „da prevzame na podlagi posebne pogodbe, ki jo sklene z zainteresenti, v svojo oskrb novo šentjakobsko šolo v Rožu na Koroškem, kateri se je dne 14. mal. srp. t. l. položil in blagoslovil temeljni kamen.“²⁸

Kot je znano, je postala prav šentjaskobska šola predmet ostrih sporov med CMD in koroškim „Slovenskim šolskim društvom“ ter v širšem obsegu tudi med liberalno oz. klerikalno usmerjenimi Slovenci, z obljubljenim oskrbovanjem CMD pa ni bilo nič. Na tem mestu se ne mislimo globlje spuščati v pojasnjevanje tega spora, saj ga je zelo natančno prikazal dr. Zorn v svoji že omenjeni razpravi.

Za polemičnega duha, ki so ga narodno radikalni študentje vnesli v CMD, je značilna tudi pripomba dr. Žerjava k tajnikovemu poročilu, ki se nanaša na redovnice-učiteljice in s tem posredno tudi na velikovško šolo. Zahteval je, naj bi o nastavljanju redovnic na šolah CMD „enkrat resno spregovorili“, to vprašanje pa po njegovem mnenju „ni versko, temveč vzgojeslovno in narodnopolitično vprašanje.“²⁹

„Kontestator“ iz Bohinjske Bistrice dr. Žerjav je naslednje leto kot tajnik vodstva CMD na burni skupščini v Ptuj poštoval šoli v Šentrupertu v svojem poročilu precej prostora. Zanimivo je ugotoviti, da vodstvo na tem mestu prvič ome-

nja telovadnico te šole, ki so jo zgradili že leta 1904. Tistemu, ki pozna ozadje te zadeve in ve, da je tudi zaradi telovadnice prišlo do zapletov, ni to nič čudnega. Iz bilanc CMD ni mogoče razbrati nobenih izdatkov za gradnjo telovadnice.

Žerjav je opozoril zlasti na težave velikovške šole, na število učencev, ki celo malo nazaduje, na majhno število dečkov, ki zelo pade v četrtem razredu. Kot glavni vzrok za to stanje navaja znano dejstvo, da šola ni dobila pravice javnosti „in morajo vsled tega učenci po dovršenih šolskih letih delati, če hočejo dobiti odpustnico, še poseben izpit pred tujim, sovražnim učiteljem.“ Vse prošnje velikovške CMD šole koroške deželne oblasti odbijajo z utemeljitvijo, da je proti koroškim deželnim postavam, če učiteljice poučujejo dečke v višji starostni dobi. Šolski vodja Treiber je zato leta 1902 vodstvu CMD predlagal, da bi v 3. razredu nastavili posvetnega učitelja, v 4. pa bi bile samo deklice. Vodstvo je ta nasvet odbilo, „ker nam vendar gre v posebni meri za narodno vzgojo dečkov“, pozneje pa se je na prošnjo šolskega vodje odločitev o tem vprašanju odložila.³⁰

Člani Kluba slovenskih študentov na Dunaju so uprizorili Brechtovo odsko delo „Izjema in pravilo“

Koroška vprašanja so dajala ton letni skupščini na Jesenicah leta 1909. Spet je poročal tajnik dr. Žerjav, ki je naglasil, da CMD ni negativno rešila nobene resne prošnje z „Gorotana“ ter podpirala osebe in zavode, ki imajo stike z narodno izobrazbo. „Res je, da ni ustanovila po Velikovcu nobene nove ljudske šole. To pa ne le radi tega, ker se z našimi skromnimi sredstvi na drug način več opravi mnogokje, kakor potom šolskih stavb, ki zahtevajo velike in trajne investicije, tudi iniciative ni bilo. Za šolo v nekem kraju je bilo vse pripravljeno, a preprečil jo je knezoškofijski ordinariat v Celovcu.“³¹ Iz Vrhovnikove knjige vemo, da gre za že omenjeno načrtovano šolo v Strmcu.

Povedali smo že, da se ne bomo podrobneje spuščali v problematiko šole v Šentjakobu v Rožu, ki ji je bil posvečen velik del Žerjavovega poročila, kot tudi zelo burna in dolgotrajna debata po končanem poročanju. Navedimo le Žerjavove besede, da „nam je „Katoliško politično društvo“ izjavilo, da nas odvezuje sklenjene pogodbe“, t. j. da bi CMD oskrbovala šentjakobsko šolo. Dodal je, da CMD „pripravlja ustanovitev nekaterih manjših šol, izpopolnitev Velikovca, podpira slovenske šole in vse, kar je z njimi v zvezi.“³²

Glede same šole v Šentrupertu je Žerjav ponovil ugotovitev, da število dečkov pada, kolikor bolj se bližajo višjim razredom ter povedal, da so razpisali mesto za „posvetno moško učiteljsko moč“, s čemer upajo dobiti za šolo pravico javnosti in se izogniti izpitom njihovih učencev na deželni šoli. V šolskem letu 1909/10 je bil tako nastavljen učitelj Anton Pesek.³³

Leto 1910 je za CMD pomenilo začetek boja za ustanovitev šole v Vodičji vasi pri Beljaku. Tega leta je kupila posestvo vložna številka 112 katastrske občine Vodičja vas ter zanj plačala 1.900,27 kron (kupnina 800, na račun stavbe 542 ter za pristojbino, načrte in drugo 558,27 kron).³⁴ S tem se je po mnenju vodstva CMD začelo drugo poglavje njenega šolskega programa na Koroškem.³⁵

Spet je bilo govora o delovanju CMD na Koroškem v celoti, kjer naj bi Družba skušala, „na razne načine podpirati narodno gibanje, kajti osnovati toliko šol, kolikor jih je tam potreba, to nam pač nikdar ne bo mogoče. Izbrati si moramo

le gotove točke, drugod pa pomagati na drug način, ki je bil tudi lani precej uspešen“. V velikovski šoli kljub posvetnemu učitelju, „ki je privabil mnogo obiska, pa tudi izven šole uspešno deloval“, število otrok ni naraslo. Žerjav je dalje napadel „strankarske gonje, ki se z gotove strani uganjajo v Velikovcu. Ne stranka, n a r o d n o s t je naš program, to si naj gotovi gospodje odločno zapomnijo“. Zaključil je, da je CMD nadaljevala svoje delo na Koroškem, „dasi se nas je odbijalo, smo... se celo odločili za zgradnjo nove šolske trdnjave na Koroškem“.³⁶

Vodstvo CMD ne poroča o sicer znanih trenjih med liberalno usmerjenim učiteljem Peskom ter med redovnicami-učiteljicami na velikovski šoli, iz bilance Družbe za leto 1910 pa moremo razbrati, da je zanj za 18.596,01 krome kupila stanovanjsko hišo z vrtom in sicer vložna številka 30 katastrske občine Velikovec. Omenimo še, da je dala CMD leta 1906 oceniti svoja posestva, pri čemer je bilo ono v Šentrupertu ocenjeno na 100.000 kron.

O načrtovani šoli v Vodičji vasi leta 1911 izvemo, da so jo predvideli kot tri-razrednico, da „še niso premagane vse zapreke, katere je navalil smrtni naš sovražnik družbi na pot do smotra in priziv zaradi odbitja stavbenega dovoljenja še vedno ni rešen“, čeprav je CMD že oddala gradbena dela raznim podjetnikom in zato v tem letu izplačala 9.048 kron.

Glede šole v Šentrupertu pa ugotavlja vodstvo CMD nazadovanje števila učencev, čeprav le za 7. Vzroke za to pripisuje že večkrat omenjenemu dejstvu, da šola nima pravice javnosti, kot tudi narodni mlačnosti „gotovih krogov“, v precej pesimističnem tonu, ki zanjo ni značilen, pa dodaja, da „se je bati, da bodo ne po lastni krivdi družbe mogoče ogromne materialne žrtve ostale brezplodne“.³⁷

O hudi borbi za šolo v Vodičji vasi je bilo govora tudi na skupščini CMD leta 1912 v Trstu. Predsednik Senekovič je naglasil, da „še dosedaj nismo mogli doseči z vsemi pritožbami pri upravnem sodišču in ministrstvu, da bi župan razpisal komisionalni ogled za dotično šolo. In od tega dovoljenja pa do zidanja šole je še dolga pot in še težavnejša je potem pot

do otvoritve šole“. Vzrok za te intrige je po Senekovičevem mnenju dejstvo, „da se Nemci ničesar, niti Sokola, niti drugih društev in organizacij tako ne boje, kot le ene šole C. M. družbe“.³⁸

Tajnik CMD dr. Janko Šlebinger tudi sam ugotavlja, da „dveletni križev pot C. M. družbe za stavbno dovoljenje šolskega poslopja v Vodičji vasi... še ni končan, toda upajmo, da zmaga pravica tudi tu“. O šoli v Šentrupertu pa poroča, da je v minulem šolskem letu izgubila 33 učencev, ki so prestopili na nemško velikovško mestno šolo, skupaj pa so na njej štirje učenci manj kot prejšnje leto. Šola ne more napredovati tudi zato, ker jo ovira „strastna agitacija nasprotnega nemško-nacionalnega učiteljstva“.³⁹

O Koroški je govoril tudi blagajnik Aleksander Hudovernik in povedal, da je medtem, ko se CMD bori za gradbeno dovoljenje v Vodičji vasi, v istem kraju nemški Schulverein brez vsakih ovir že leta 1910 zgradil svojo šolo, v katero zahajajo večinoma slovenski otroci.⁴⁰

Iz odgovora predsednika Senekoviča na vprašanje urednika Ekarja o velikovški šoli izvemo, da je učitelj Pesek prenehal poučevati na njej in da deluje kot urednik pri „Slovenskem ilustriranem tedniku“. Iz pregleda delovanja šolskih ustanov CMD ugotovimo, da v šolskem letu 1911/12 ni več poučeval. Sicer pa je Se-

nekovič ugotovil, da šola v Šentrupertu ne uspeva tako, kot bi pričakovali. Glavni vzrok je v dejstvu, da nima pravice javnosti (kot edina od vseh šol CMD), te pa ne more dobiti, ker poučujejo v vseh razredih dečke in deklice le ženske učiteljice. Da bi dobili pravico javnosti, je vodstvo CMD sklenilo v dogovoru s šolskim vodstvom razdeliti 4. razred v deški in dekleški oddelki ter nastaviti učitelja. Po Peskovem odhodu je vodstvo CMD predlagalo župniku Treiberju kot šolskemu vodji, naj se tretji in četrty razred razdelita na dekleški in deški oddelki in naj dečke poučujeta učitelja.

Treiber je „temu predlogu odločno nasprotoval, češ, da hoče Družba na ta način šolskim sestram izpodkopati tla, uničiti njih vpliv na vzgojo otrok in v šolo vpeljati liberalizem“. Vodstvo CMD je nato predlagalo „Slovenskemu šolskemu društvu“ v Celovcu, naj prevzame šolo v Šentrupertu v svojo oskrbo, naj jo s telovadnico in vsem inventarjem kupi ali pa vzame v najem za dobo 10 let ter formalno najemnino 5 kron ter v njej vzdržuje slovensko šolo in njeno učiteljstvo. Senekovič naprej trdi, da „Slovensko šolsko društvo“ tega ni sprejelo, ampak je zahtevalo, naj mu CMD prepusti šolo v Šentrupertu popolnoma v last, poleg tega pa še vse svoje dohodke s Koroške. Družba CMD se glede dohodkov, ki po njeni

Koča nad
Arihovo pečje
je priljub-
ljeno
zbirališče
planincev

izjavi „sicer niso veliki“, ni hotela ukloniti, ker ji je šlo za princip (dohodki CMD podružnic se stekajo v ljubljansko centralo in ta odloča o njihovi delitvi).

CMD je pozneje ponudila „Slovenskemu šolskemu društvu“ šolo pod istimi pogoji za dobo petih let, to pa ponudbe ponovno ni sprejelo. Senekovič je končal s sporočilom, da je CMD sklenila, „da se šolskim sestram odpove in ako „Slovensko šolsko društvo“ šole ne sprejme v oskrbo, bo morala Družba šolo koncem šolskega leta 1912/1913 zapreti“.⁴¹

Tega sklepa CMD ni uresničila, saj je šola v naslednjem šolskem letu še vedno delovala. V poročilih z letne skupščine v Domžalah ni nič sledov Senekovičevega „ultimata“, izvemmo pa, da „križev pot v zadevi stavbenega dovoljenja nameravane slovenske šole v Vodičji vasi še ni končan, in Bog ve, ako kdaj dočakamo njegov konec“.⁴² Znano je, da so po tej skupščini 18. 10. 1913 šolske sestre sklenile s CMD pogodbo glede šole v Šentrupertu.

Iz poročila na skupščini v Ljubljani leta 1918 (v letih 1914—1917 ni bilo letnih skupščin) zvemo, da velikovško šolo oskrbujejo šolske sestre z denarno podporo CMD. Sicer pa je stanje Družbinega šolstva enako kot pred vojno, vsi njeni načrti „so se do zdaj izjalovili ob zlobi in neizproslem sovraštvu narodnih nasprotnikov“.⁴³

Velikovško šolo so dobile sestre v najem pod pogojem, da ostane slovenska, CMD

pa jim je dajala za vzdrževanje 1500 kron letno.⁴⁴ Po propadu Avstro-Ogrske so imele redovnice šolo v Šentrupertu še naprej v najemu. V njej je bila gospodinjstva šola, medtem ko so oblasti odbile vse prošnje za otvoritev slovenske zasebne šole.

V letu 1923 je CMD prodala tri svoja posestva, med njimi tudi ono v Vodičji vasi in s tem je bilo tudi dokončno konec poskusov ustanoviti tam slovensko zasebno šolo.

O zgodah in nezgodah boja za slovensko šolo v Vodičji vasi zvemo tudi iz prispevka dr. Mat. Potočnika.⁴⁵ Ovire šoli so prihajale po njegovih besedah „žal tudi od slovenske strani“, to pa v obdobju, ko je v CMD že prišlo do ločitve duhov, čeprav naj bi Družba nikoli ne spraševala „po politični opredeljenosti podpiranca“.

Vodstvo CMD se je zavedalo pomena šole v bližini Beljaka in „po mnogem trudu se je posrečilo družbi kupiti lep stavbeni prostor s posredovanjem domačinov za šolsko poslopje med Vodičjo vasjo in Maloščami“. Poleg slovenskih otrok iz omenjenih vasi naj bi v novo šolo hodili še učenci iz Mlinar, Stopic, Zgornjih in Spodnjih Tehanč, Žužalč in Zagorič. CMD je pripravila že ves stavbni material, dala izkopati vodnjak in oskrbela stavbni načrt, ki ga je izdelal višji stavbni svetnik Hilbert iz Ljubljane. Videli smo že, da so oblasti zavlačevale z izdajo gradbenega dovoljenja, od slovenskega vodstva v Celovcu pa je po Potočnikovih

Eno izmed
nogometnih
moštev
Slovenskega
atletskega
kluba

besedah prišlo tudi pismo „na vplivnega pobožnega domačina, ki živi še danes v Vodički vasi, da naj pustijo nameravano šolo, ker bo liberalna itd.“. Oblasti so zavrnle gradnjo slovenske šole in tako dale Schulvereinu dovolj časa, da je na podarjeni njivi nekega nemškutarja s sredstvi Roseggerjevega fonda postavil nemško šolo in je slovenska postala nepotrebna. Piscec ugotavlja, da se je to zgodilo leta 1910, ko je imela CMD na mariborskem učiteljskišču 16 koroških dijakov-podpirancev, „bratovsko početje slovenskih celovških prvakov“ pa ni prišlo v javnost, „ker smo mal, zaničevan in zelo malo uvaževan narod tudi danes“, kot tudi, da bi preprečili, „da bi se mogli nam smejeti tamošnji nemškutarji, češ, sami se med seboj grizejo in črniyo ter obračajo vodo na naš mlin, ko jim je sloga tako prokleta potrebna“.

Verjetno moremo iz tega razmišljanja razložiti tudi zanimivo manjšanje vredno-

sti posestva v Vodički vasi v bilancah CMD. Medtem ko je za leto 1912 zabeležena še vrednost posestva 10.000 kron, pade že naslednje leto na polovico, v letu 1914 na 3.000 kron, v letu 1915 pa na 2.500 kron ter po spremembi v dinarje leta 1922 na 625 din. CMD je najbrž začela prodajati gradbeni material, ko je zgubila upanje, da bo zgradila šolo v Vodički vasi.

V obdobju po propadu Avstro-Ogrske CMD ni mogla več delovati na Primorskem in na Koroškem. Ostala je lastnica posesti v omenjenih pokrajinah, svoje napore pa je potem, ko je prebrodila krizo prvih povojnih let, usmerila predvsem na območja slovenske severne meje — na Kobanjsko in v Prekmurje ter na Kočevsko, čeprav je še vedno natančno spremljala življenje koroških Slovencev, kot smo videli v prejšnjem Koroškem koledarju.

Andrej Vovko

OPOMBE

- 1 Dr. Julij Felaher, Ob 60-letnici narodne šole v št. Rupertu pri Velikovcu, Koledar slovenske Koroške 1957, Celovec, str. 117—125
- 2 Šolske sestre na Koroškem, Koledar družbe sv. Mohorja 1957, Celovec, str. 135—142
- 3 Dr. Tone Zorn, Iz delovanja Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem pred prvo svetovno vojno, Zgodovinski časopis, Ljubljana, 1977, št. 3, str. 361—374
- 4 Ivan Vrhovnik, Pogled na prvo četrstoletje Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Ljubljana 1910, str. 31—32
- 5 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda VII, Ljubljana 1893, str. 32, 36, 37
- 6 Vestnik ... VIII, Ljubljana 1894, str. 30—32, 42
- 7 Vestnik ... IX, Ljubljana 1896, str. 37
- 8 Prav tam, str. 38
- 9 Dr. Julij Felaher, Ob 60-letnici ... str. 123
- 10 Vestnik ... IX, str. 57
- 11 Dr. Julij Felaher, Ob 60-letnici ... str. 121
- 12 Vestnik ... IX, str. 55
- 13 Prav tam, str. 52
- 14 Prav tam, str. 56
- 15 Vestnik ... X in XI, Ljubljana 1898, str. 44
- 16 Prav tam, str. 45
- 17 Prav tam, str. 83
- 18 Vestnik ... XII, XIII, XIV in XV, Ljubljana 1902, str. 15
- 19 Prav tam, str. 69
- 20 Prav tam, str. 83
- 21 Prav tam, str. 115
- 22 Koledar (Vestnik) šolske družbe sv. Cirila in Metoda, XIX, Ljubljana 1905, str. 60
- 23 Koledar (Vestnik) ... XXI, Ljubljana 1906, str. 98
- 24 Prav tam, str. 101—103
- 25 Koledar (Vestnik) ... XXII, Ljubljana 1907, str. 86
- 26 Prav tam, str. 86
- 27 Prav tam, str. 88
- 28 Prav tam, str. 87
- 29 Prav tam, str. 100
- 30 Koledar (Vestnik) ... XXIII, Ljubljana 1908, str. 100
- 31 Koledar (Vestnik) ... XXIV, Ljubljana 1909, str. 110—111
- 32 Prav tam, str. 111
- 33 Prav tam, str. 117
- 34 Koledar (Vestnik) ... XXVI, Ljubljana 1911, str. 96
- 35 Koledar (Vestnik) ... XXV, Ljubljana 1910, str. 86
- 36 Prav tam, str. 85—86
- 37 Koledar (Vestnik) ... XXVI, Ljubljana 1911, str. 74—75
- 38 Koledar (Vestnik) ... XXVII, Ljubljana 1912, str. 79
- 39 Prav tam, str. 85
- 40 Prav tam, str. 87—88
- 41 Prav tam, str. 89—90
- 42 Koledar (Vestnik) ... XXVIII, Ljubljana 1913, str. 84
- 43 Koledar (Vestnik) ... XXXIII, Ljubljana 1918, str. 71—72
- 44 Koledar (Vestnik) ... XXXIV, Ljubljana 1919, str. 140
- 45 Dr. Mat. Potočnik, Ciril Metodova družba in slovenski učiteljski naraščaj na Koroškem, Jubilejni koledar obrambne družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Ljubljana 1935

Odlomki iz koroške zgodovine

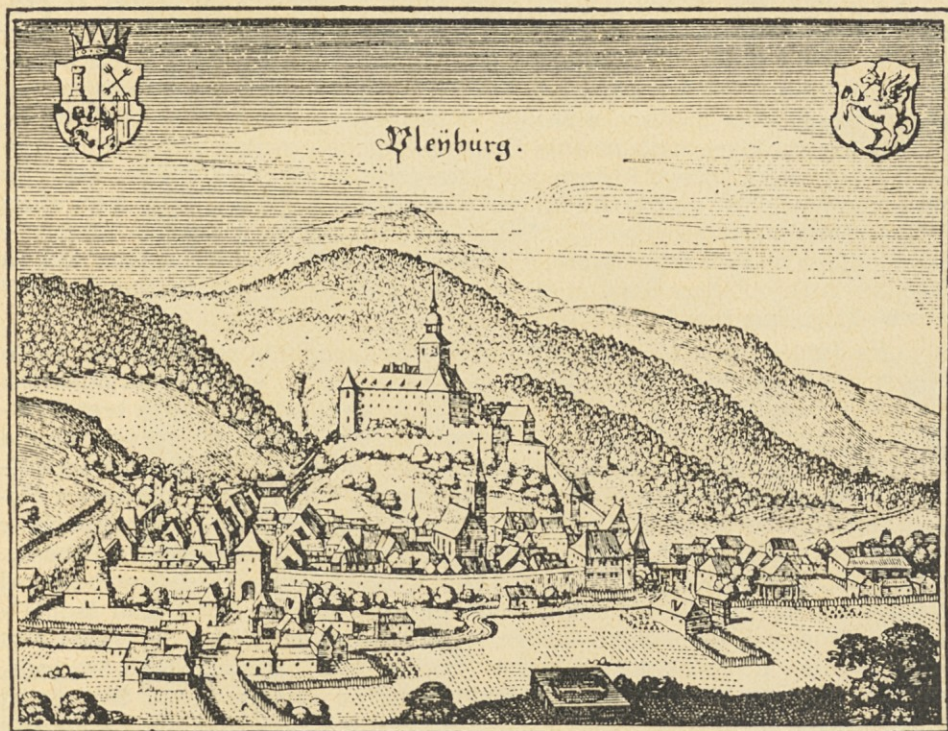
Za uvod nekaj besed o političnem in gospodarskem položaju prebivalstva južne Koroške v obdobju od 15. do 18. stoletja. Vojvodina Koroška je spadala v sklop dednih notranjeavstrijskih dežel pod absolutistično vladavino Habsburžanov. Kakor po vsej Evropi, je prevladoval tudi v koroški deželi fevdalni red, to se pravi, da je bila vsa zemlja razen nekaj izjem kmetov-svobodnjakov v rokah fevdalne gospode. Razen tega je bilo prebivalstvo razdeljeno na sloje. Avstrijski vladarji so izdajali več uredb¹ zaporedoma, v katerih so z izjemo najvišjega plemstva, najvišjih cerkvenih dostojanstvenikov in pravih dvornih svetovalcev razdelili prebivalstvo na pet slojev in za vsak sloj predpisali, kako se sme oblačiti in koliko sme izdajati denarja pri porokah, krstih in drugih podobnih praznikih. Podeželsko prebivalstvo, ki so ga sestavljali povečini podložniki zemljiških gospod, so se ukvarjali razen s poljedelstvom in živinorejo tudi z domačo obrtjo, predvsem s tkalstvom in z varjenjem piva — kamenega ola, o čemer bo pozneje govor. Vidno vlogo na podeželju je igrala duhovščina. Posebno v času po rekatolizaciji, ko je postala Avstrija po izreku „*cuius regio, eius religio*“ izrazito katoliška država, so imeli duhovniki nad prebivalstvom ne le materialno, temveč tudi družbeno-politično in duhovno nadoblast. Ker je imela vsaka farna cerkev, vsaka podružnična cerkev in vsaka župnija eno ali več podložnih kmetij kot dotacijo za svoje vzdrževanje, je spadala duhovščina med fevdalno gospodo. V teh časih je država priznavala zakon kot zakrament, zato je bilo vse zakonsko in rodbinsko pravo v rokah cerkvenih oblasti. Razen tega je moralo vse prebivalstvo, staro nad 12 let, ob veliki noči opravljati spoved in obhajilo. Med prebivalstvo so razdelili spovedne listke in kdor ga ni oddal, je lahko zapadel cerkveni kazni ekskomunikacije, ki je bila v tistih časih ena najhujših cerkvenih kazni in so izvršitev te kazni podpirale tudi posvetne gosposke. Cerkev je imela v tem obdobju nadzorstvo tudi nad vsem šolstvom. Na podeželju je bilo malo šol, duhovniki pa so pri verouku poučevali tudi druge predmete, kakor pisanje in računanje, nadarjene dečke pa tudi v latinščini in jih pripravljali za duhovniški poklic.

Ljubljanska škofija je bila ustanovljena leta 1461 z listino cesarja Friderika III., izdano v Gradcu dne 6. decembra 1461, papež Pij II. pa je ustanovo nove škofije potrdil z bulo, izdano v Pienci dne 4. septembra 1462.² Obe listini nas tu zanimata le toliko, da sta bili kot dotacija nove škofije med drugimi določeni tudi koroška župnija sv. Mihaela pri Pliberku s pripadajočimi vikariati in koroška župnija sv. Nikolaja pri Beljaku s pripadajočimi vikariati, prva v dotacijo škofovi menzi, druga kot beneficij škofijskemu kapitlju. K nadžupniji Šmihel pri Pliberku sta spadala vikariata Pliberk in Črna ter župnija Vogrče, k nadžupniji Šmiklavž pri Beljaku pa vikariati Šent Rupert, Dvor, Skočidol in Lipa. Kmalu po ustanovitvi škofije je bil sedež nadžupnije Šmihel pri Pliberku prenesen v Pliberk, tako da je postal vikariat Pliberk vodeči vikariat za ta okoliš; v drugi polovici 18. stoletja pa sta bila iz župnije Pliberk izločena okoliša Mežice in Šent Danijela, kjer sta nastali samostojni župniji.

V Pliberku je imel leta 1239 svoj grofovski sedež vovbrški grof Viljem drugi. Ko je rodbina vovbrških grofov izumrla, so gospostvo Pliberk podedovali grofje

Pfannenberški, za njimi pa je prišlo mesto in gospostvo Pliberk v last grofov Auffenstein. Leta 1368 so bili Auffensteini zaradi veleizdaje oblegani v gradu Pliberk in poraženi. Tedanja lastnika grofa Konrad in Friderik sta bila obsojena na dosmrtno ječo, mesto, grad in gospostvo Pliberk pa je tega leta prišlo v last Habsburžanov. Mesto Pliberk je prejelo mestne pravice leta 1370, pravico do volitve mestnega sodnika iz vrst meščanov pa leta 1393. Habsburžani so dajali grad in gospostvo Pliberk v zakup. Leta 1523 je prišlo to gospostvo v zastavno posest Andreja barona Ungnada, po njegovi smrti pa njegove vdove Ane Marije in sina Davida barona Ungnada, ki je bil zakupnik do približno leta 1573. Leta 1601 pa je avstrijski nadvojvoda Ferdinand prodal grad in gospostvo Pliberk Ivanu Ambroziju grofu Thurnu, lastniku grada in gospostva Radovljica, za visoko kupnino 80.000 goldinarjev, medtem ko je mesto Pliberk ostalo še nadalje deželno-knežje.³

Ti dve veji visoke koroške fevdalne družbe omenjam zato, ker se njeni člani niso sramovali slovenskega jezika. Člani rodbine baronov Ungnadov, ki so bili od leta 1444 dalje lastniki grada in gospostva Žonek (Sonneg) med Globasnico in Žitaro vasjo v Podjuni, so postali v 16. stoletju protestanti in so, kakor je znano, podpirali izdajo in tiskanje slovenskih protestantskih knjig, ki so jih razpečavali tudi med slovenskim prebivalstvom Koroške. Baron David Ungnad je bil dolga leta avstrijski diplomatski zastopnik na turškem dvoru v Carigradu in mu je znanje slovenščine v njegovi službi mnogo koristilo. Janez Ambrož grof Thurn, ki je leta 1601 kupil pliberško gospostvo, pa je bil v svoji mladosti, kakor je to razvidno iz njegovega življenjepisa,⁴ posebno nadarjen za študij jezikov, tako da se

Pliberk po delu Matth. Merjana Topographia provinciarum Austriacarum. 1649

je na dunajskem dvoru razen dveh jezikov, ki sta mu bila prirojena, to je nemškega in slovenskega (podčrtal pisec), učil latinščine, italijanščine in češčine. Ta visoki funkcionar na dunajskem cesarskem dvoru je bil tudi najvišji dedni dvorni mojster za Kranjsko in Slovensko marko ter najvišji dedni maršal goriške grofije in se ni sramoval, da se po narodnosti ni čutil le Nemca, temveč tudi Slovenca. Starost je preživel na pliberškem gradu, kjer je v visoki starosti 84 let dne 14. septembra 1621 umrl in je tam pokopan v grajski kapeli.

Enajsti ljubljanski škof Oton Friderik grof Buchheim, ki je v začetku leta 1641 nastopil to službo, se je napotil dne 1. julija 1641 iz Gornjega grada, da opravi škofijsko vizitacijo svojih štajerskih in koroških župnij. Ker je njegovo potovanje zanimivo, ga bom tu prikazal: 1. julija je v Ljubnem, 2. julija v Solčavi in v Lučah; 3. julija v Rečici, 4. julija v Braslovčah in na Vranskem, 5. julija v Preboldu in v Trbovljah; 8. julija je škof v Mozirju, 9. julija na Sladki gori, 10. julija v Podčetrtku in Sv. Petru pod Svetlimi gorami, 11. julija obišče Podsredo, Kozje in Pilštanj, 12. julija Planino, 19. julija Šoštanj, Stari trg pri Slovenj Gradcu in Slovenj Gradec ter prispe 20. julija popoldne v Pliberk. Tu so ga slovesno sprejeli in so ga med drugimi pozdravili tudi mestni sodnik s člani mestnega sveta, ki so škofa prosili, da bi smeli priti prihodnji dan k njemu v avdienco. Pri avdienci so škofu najprej čestitali za imenovanje, nato pa so ga med drugim prosili, če bi smelo biti ob nedeljah in praznikih bogoslužje v župni cerkvi tudi v nemškem jeziku. Škof jim je odgovoril, da to ni tako težka zadeva, da bi se ji ne moglo ugoditi.⁵ Iz te prošnje sledi, da je bilo do leta 1641 v vsej pliberški župniji, tudi v mestni župni cerkvi, bogoslužje le v slovenskem jeziku.

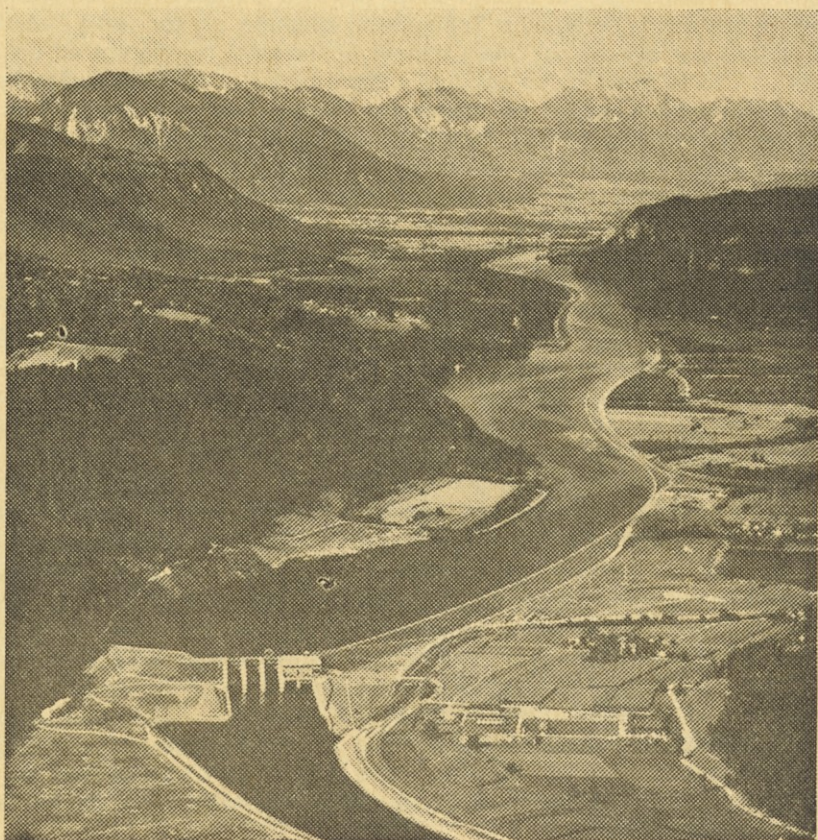
Ko je leta 1650 tedanji pliberški vikar zbolel in prosil za upokojitev, so prosili za župnijo Pliberk trije kompetenti, in sicer Jurij Stergar, kaplan v Slovenj Gradcu, Tomaž Banko, bivši kaplan v Pliberku in tedanji vikar v Črni, ter celjski kaplan Prešeren. Takratni nadžupnik v Braslovčah Filip Terpin, poznejši dolgotletni generalni vikar ljubljanske škofije, je bil od škofijskega ordinariata pozvan, da da k tem prošnjam svoje mnenje, Terpin priporoča v svojem odgovoru na škofijski ordinariat za župnijo Pliberk Jurija Stergarja in piše med drugim tole: „Eo quod Slavigræcii in germanica et slavonica lingua exercitatus est, quid etiam Pleyburgensis parochia requirit...“, kar se pravi, da se je kaplan Stergar v Slovenj Gradcu izuril v nemškem in slovenskem jeziku, kar se zahteva tudi za pliberško župnijo.⁶ Vikar Stergar, ki je bil doma iz Kranja, je to mesto res dobil in je bil 40 let vikar župnije Pliberk.

Leta 1680 je razsajala po vsej Koroški huda kuga, ki je prizadela tudi mesto Pliberk in okolico. Mesto samo je bilo pod karanteno, to se pravi, da prebivalci niso smeli zapustiti mesta, pa tudi v mesto niso smeli prihajati ljudje brez dovoljenja. 15. septembra 1680 je poslal koroški deželni glavar pliberškemu vikarju Juriju Stergarju pismo, v katerem ga dolži, da dovoljuje obema mestnima kaplanoma hoditi zunaj mesta podeljevati zakramente na kugi obolelim osebam v Mežico, Šent Danijel in Libuče. O tem je bil obveščen tudi škofijski ordinariat v Ljubljani in je škof zaradi tega suspendiral Jurija Stergarja kot vikarja v Pliberku. V zvezi s to odstavitvijo pa je prevzel krivdo v zadevi odrejanja cerkvenih opravil v okuženih krajih župnije Pliberk na sebe tedanji zastopnik ljubljanske škofije v Celovcu Wolfgang Jacobus Wöllacher, razen tega pa sta sodnik in mestni svet mesta Pliberk v pismu z dne 11. julija 1681 prosila škofa, naj pusti vikarja Stergarja, ki že več kot 30 let uspešno upravlja župnijo, na svojem mestu. Škof je tej prošnji ugodil; tako je ostal Jurij Stergar pliberški vikar do svoje smrti v začetku leta 1691.⁷

35 let pozneje, leta 1715, je zopet razsajala po Koroški kuga, ki je terjala takrat še več človeških žrtev. V letnem poročilu pliberškega župnega urada na škofijski ordinariat o gibanju prebivalstva navaja vikar za leto 1715 za vso župnijo 3.800 prebivalcev, umrlo pa je to leto 394 oseb, od tega 61 ljudi naravne smrti, za kugo pa 333 oseb, in sicer na deželi 97, v mestu samem pa 236. Ker je v mestu Pliberku živelo le 500 do 600 ljudi, je odstotek mortalitete zaradi kuge umrlih oseb zelo visok.⁸

Iz leta 1754 je ohranjen seznam vseh faranov župnije Pliberk z navedbo bivališča, imena in priimka, spola, poklica in starosti posameznih oseb. V tem seznamu je najzanimivejša ugotovitev, da so imena oseb ženskega spola, tudi imena žena pliberških meščanov, vpisana skoraj brez izjeme v slovenski izgovorjavi, kakor npr. Minka, Mojca, Meta, Alenka in Lenka, Špela i. p. Iz tega sklepamo, da so se meščani, tudi tisti, ki so bili po poreklu Nemci, ženili s Slovenkami in da je bila slovenščina poleg nemščine občevelni jezik pliberškega prebivalstva.⁹

Iz tega seznama je tudi razvidno, da je bilo prebivalstvo razdeljeno v tri starostne razrede, v prvem so bili otroci od 1. do 7. leta, v drugem mladina od 7. do 12. leta, ki je zmožna hoditi k verouku, v tretjem ostalo prebivalstvo. V mestu

Gradnja
dravskih
elektrarn
je spremenila
podobo
naše dežele

Pliberku, to je v mejah mestnega pomerija, je v letu 1754 stanovalo 711 oseb, in to 104 iz prvega razreda, 91 otrok iz drugega razreda in 516 odraslih oseb tretjega razreda. Od teh 516 prebivalcev je bilo okoli 90 meščanov, ki so imeli tele poklice: 1 ranocelnik (padar), 1 belilec platna (Weissgärber), 1 medicar, 5 usnjarskih mojstrov, 2 mizarska mojstra, 5 zidarskih mojstrov, 12 gostilničarjev, od katerih so nekateri označeni le za prodajalce piva in so verjetno sami varili kameni ol, 9 krojaških mojstrov, 5 mesarskih mojstrov, dva ključavničarska mojstra, 9 tkalskih mojstrov, trije mestni muzikantje, 2 lovca, 5 mestnih tesarskih mojstrov, 2 sodarja in tesarja, 1 sedlarski mojster, trije barvarski mojstri, 1 varilec piva, 1 jermenarski mojster, 1 trgovec z belo posodo (Weissgeschirrhändler), 1 podkovski mojster, štirje pasarski mojstri, 2 klobučarska mojstra, 1 glažutar in 1 krznar. Zanimiva je po tem seznamu ugotovitev, da ni bilo v mestu nobene trgovine z živili. Meščani so se poleg obrtne dejavnosti ukvarjali tudi s poljedelstvom in živinorejo in je potreba po taki trgovini odpadla.

V pliberški župni cerkvi in pri podružnicah so poučevali slovensko mladino v slovenskem jeziku. To izhaja iz poročil pliberškega vikarja Franca Leopolda pl. Schlangenberga, po rodu brez dvoma Nemca, o gibanju prebivalstva v letih 1761 in 1763 na škofijski ordinariat v Ljubljani.¹⁰ V farni cerkvi je prihajalo ob nedeljah in praznikih k nemškemu verouku do 70 otrok, k slovenskemu pa do 100; v Mežici in pri Šent Danijelu pa k slovenskemu verouku do 100 otrok. Prvič poroča vikar takole: "... et etiam traditur doctrina christiana ad ecclesias parochialem, in qua divina peraguntur Schlavonico idiomate, pariter certis diebus dominicis et festivis per annum, ad quam parvuli Schlavonici comparent ad summum centum ...", to se pravi, da se poučuje v župni cerkvi, v kateri se služba božja opravlja v slovenskem jeziku, ob vsakoletno enako določenih nedeljah in praznikih, verouk, h kateremu prihaja do največ sto otrok. Drugič pa poroča vikar takole: "... uti etiam traditur doctrina christiana ad ecclesias parochialem, in qua divina peraguntur Schlavonico idiomate. pariter omnis diebus festivis et dominicis maxime feria tertia paschalis et in festo S. Michaelis, ad quam magni et parvi comparent ad summum 600; examinantur et remunerantur in Schlavonico idiomate ...", to se pravi, da se razen ob določenih nedeljah in praznikih, ko se opravlja služba božja v slovenskem jeziku, poučuje verouk tudi na tretji velikonočni praznik in na praznik sv. Mihaela, ko prihaja k župni cerkvi do 600 odraslih in otrok; izprašujejo in nagrajujejo se v slovenskem jeziku.

Tudi petje je bilo tako pri župni cerkvi kakor pri podružnicah v slovenskem jeziku, kar dokazuje poročilo istega pliberškega vikarja na ordinariat: "... Domenica resurrectionis qua pomeridiano tempore ducitur processio ad filialem S. Andreae in Loybach ubi Schlavonico sermone cantantur vesperae", kar pomeni, da je bila na velikonočno nedeljo v popoldanskem času procesija k podružnici sv. Andreja v Libučah, kjer so peli večernice v slovenskem jeziku.¹¹

Nadžupnija in cerkev sv. Nikolaja pri Beljaku sta bili v predmestju Beljaka na levem bregu Drave. Mesto Beljak je bilo od leta 1239 do leta 1759 v lasti bamberskih škofov. Zaradi tega je predmestje Beljaka na levem bregu Drave spadalo od leta 1461 javno-pravno pod oblast bamberskega škofa, cerkvenopravno pa pod oblast ljubljanskega škofa; ljubljanski škof pa je opravljal to oblast le do leta 1787, ko so bile meje vseh avstrijskih škofij po uredbi cesarja Jožefa II. na novo postavljene in so bile vse koroške župnije izločene iz jurisdikcije ljubljanskega škofa. Cerkev sv. Nikolaja sama pa je kratko pred tem, to je na dan 15. maja 1786, do tal pogorela, ko je nastal v beljaškem predmestju požar, in je niso nikoli več obnovili.

Leta 1632 je bamberški škof Janez Jurij potoval skozi Koroško in je službeno obiskal vsa bamberški škofiji podložna mesta in gospodstva na Koroškem. 6. septembra je prišel v mesto Beljak, kjer so ga slovesno sprejeli in mu je vse prebivalstvo s prisego potrdilo svojo zvestobo. Slovenci so škofu prisegli v svojem jeziku, moški s privzdignjenimi tremi prsti, ženske s polaganjem desne roke na prsi, knapi pa po običajih rudarjev z vzdignjeno desno pestjo.¹² To dokazuje, da je v rudniku svinca Plajberku blizu Beljaka delalo v tistih časih še mnogo rudarjev slovenske narodnosti.

Pri cerkvi sv. Nikolaja se je od ustanovitve te župnije dalje opravljalo bogoslužje tudi v slovenskem jeziku. To izhaja iz navodil, ki jih je izdal leta 1494 takratni vikar župnije sv. Nikolaja vikarju župnije Lipa nad Vrbo. V teh navodilih je bilo vikarju iz Lipe med drugim naročeno, da „...debebit venire ad missam in dedicatione ecclesiae et in die S. Nicolai praedicare in Schlavonico, si Vicarius requirivit...“, to se pravi, da je bil vikar iz Lipe dolžan prihajati k cerkvi sv. Nikolaja v Beljaku na dan proščenja cerkve in na dan sv. Nikolaja in tam pridigati v slovenskem jeziku, če šentklavžki vikar to zahteva. Proščenje pri cerkvi sv. Nikolaja se je obhajalo na belo nedeljo, to je prvo nedeljo po veliki noči, praznik sv. Nikolaja pa se obhaja 6. decembra.¹³

V beljaškem predmestju so imeli svojo cerkev in samostan tudi patri kapucini. 15. decembra 1645 prosi tedanji vikar župnije sv. Nikolaja Janez Vidmar v pismu ljubljanskega škofa med drugim za dovoljenje, da bi smel dajati pri spovedi odvezo tistim osebam slovenske narodnosti, ki jih pošiljajo patri kapucini k njemu na spoved, da naj jih izpove v n a š e m jeziku; tisti patri namreč, ki imajo pra-

Beljak leta 1783

vico do izpovedovanja, so Nemci. Škof je izdal to dovoljenje pod pogojem, da med patri res ni nobenega Slovenca in da so tiste osebe slovenske narodnosti, ki jih je treba izpovedati, farani župnij akvilejske in solnograške škofije.¹⁴

Ko je leta 1690 bila škofijska vizitacija župnij beljaškega okrožja, so se farani župnije Škočidol iz okolice grada Vernberg pritožili, da njih vikar ne zna dobro slovensko. Škofijski ordinariat je vikarju naročil, naj v roku treh mesecev predloži dokaze, da se je naučil slovenskega jezika, v nasprotnem primeru bo razrešen službe v tej župniji.¹⁵ V župniji sv. Nikolaja pri Beljaku pa je vizitator ugotovil, da tamkajšnji kaplan ne obvlada dobro slovenskega jezika. V župniji namreč živi večje število slovenskih faranov, ki morda razumejo nemški, ne znajo pa v tem jeziku govoriti, „... ideo videt necessarium, ut curatus huius loci intelligat Schlavonice...“, to se pravi, da vizitator sodi za potrebno, da kaplan tega kraja razume slovensko.¹⁶

Še v 18. stoletju so farani vseh petih župnij beljaškega okrožja ljubljanske škofije ob imenovanju in namestitvi novih vikarjev zahtevali, da vikarji obvladajo „linguam loci“, to je jezik kraja. Ko je spomladi leta 1722 umrl vikar župnije sv. Nikolaja pri Beljaku, je bil na njegovo mesto imenovan Janez Adam Pistl, dotedanji vikar župnije Šent Rupert. Pistl piše dne 23. maja v zadevi imenovanja naslednika za župnijo Šent Rupert škofijskemu kapitlju v Ljubljano, da mora biti njegov naslednik večšč slovenskega jezika, „... quod curato quodam subvicario ad S. Rupertum moderno tempore peritica Schlavonicae linguae ob Clavicornum copiam summe necessaria sit...“, to se pravi, da mora vsak vikar šentruperske župnije po listini, ki jo hranijo cerkveni ključarji, biti podkovan v slovenskem jeziku.¹⁷

V župniji Šent Rupert je bila v kraju Jezernici (Seebach) blizu Osojskega jezera tovarna žebļjev, ki jo je dal nekaj let poprej, ker je bila porušena, na novo postaviti beljaški meščan in član mestnega sveta Jurij Sigmund Seitner, ki je tja naselil 140 slovenskih družin. Tudi Seitner je pisal maja leta 1722 škofijskemu kapitlju v Ljubljano v zadevi imenovanja novega vikarja za faro Šent Rupert, da mora biti nameščen duhovnik, ki obvlada slovenski jezik. Med drugim piše: „... und weillen in gesagter Pfarr sehr viele Naglschmide und Hamerarbeiter wie auch andere mehr der teutschen sprach ganz ohnkündige sich befinden, ... es ist auch zu bedauern, dass niemand derselben Jugend, welche gleich ihrer Eltern gahz windisch, mit den höchstnötigsten Glaubenssachen unterweist, sondern wie das unvernünftige vieh aufwächst...“. to se pravi, da je v tej župniji mnogo žebļarskih mojstrov in fužinarjev kakor tudi drugih oseb, ki so popolnoma neveščí nemškega jezika; obžalovati je tudi, da njihovo mladino, ki je kakor njih starši čisto slovenska, nihče ne poučuje v potrebnih cerkvenih zadevah, da dorašča kakor brezumna živina. Za vikarja v Šent Rupertu je bil nato imenovan Nikolaj Weis, ki je dal pismo izjavo in obljubo, da bo, ker je večšč slovenskega jezika, osebe, ki ne znajo nemško, vedno izpovedoval v slovenskem jeziku.¹⁸

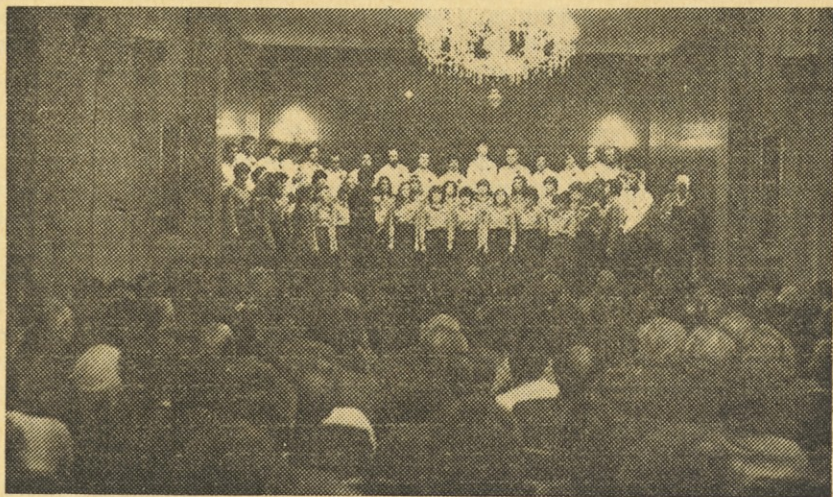
Leta 1752 je bil po smrti dotedanjega vikarja imenovan na župnijo Lipa Primož Reauz. Farani župnije Lipa so se zoper imenovanje Reauza najprej pritožili s temile besedami: „Le ta gospod ni za nas, dokler ne zna nascho spracho“, kmalu nato pa poroča tedanji vikar pri sv. Nikolaju škof. ordinariatu v Ljubljano, da so farani župnije Lipa nehali rovariti proti vikarju Reauzu in ga začeli hvaliti, da ga dobro razumejo.¹⁹

V naslednjem bom prikazal dva primera iz koroške slovenske folklore 17. stoletja. Prvi primer bo obravnaval kresovanje. Primuž Peer, po rodu iz Kranja, ki je v začetku leta 1659 nastopil službo vikarja župnije Šmihel pri Pliberku, piše 9. avgusta 1659 škofijskemu ordinariatu v Ljubljano, da je prišlo na dan kreso-

vanya v vasi do strašnega hrupa in nemira. Na ta dan zvečer so namreč sinovi faranov in fantje iz šmihelske sosesčine zažgali po starem običaju velikanski kres na polju blizu pokopališča ob kraljevi cesti, kjer je cesta najozja. K temu kresovanju je prišlo mnogo ljudstva in so tam ob piskanju na pastirske piščali in ob igranju na citre plesali in peli. Najprej sem jih iz župnišča ven kot njihov dušni pastir trikrat, štirikrat pozval, naj prenehajo z veseljačenjem, ko pa to ni pomagalo, sem šel osebno med nje in jih opominjal, naj zaradi bližine najsvetejšega, zaradi posvečenega pokopališča in da bi imeli umrli svoj mir, prenehajo z rajanjem. Ko sem jih tako miril, je eden izmed fantov, sin kmeta Stržarja iz Šmihela, začel kričati „ubijmo farja“, in to ne enkrat, temveč večkrat. Nato je začela mladina metati name kamenje iz treh strani, zadel pa me ni noben kamen, ker so me starejši farani zaščitili. Ko sem se vrnil v župnišče, je mladina metala čez streho na dolge palice navezane „arbiculos Cristalinos“ (kristalne obročke) v malo izbo (verjetno je v tej sobi spala ženska služinčad župnišča). Ob koncu prosi vikar v pismu škofa za nasvet, kaj naj stori, ker so vsi farani kazensko odgovorni škofu. Ta primer nam dokazuje, da je bilo kresovanje na Koroškem star slovenski ljudski običaj. Pa tudi kristalni obročki so spadali med koroško folkloro.²⁰

Drugi primer zadeva incident, ki se je pripetil 25. oktobra leta 1682 v župnišču pri Šent Štefanu (Šteben) v Ziljski dolini. Ta župnija je spadala pod oglejski patriarhat, župnikoval pa je tisti čas Andrej Tollomainer (naš Tolminec), ki je bil po rodu iz Kranja. Imel je naslov cesarskega župnika, to pa zato, ker so si župniki tistih župnij, za katere je imel deželni knez prezentacijsko pravico, nadevali naslov parochus caesareus. Tisti dan sta bila pri župniku na obisku župnikov brat Jakob Tollomainer, meščan in trgovec iz Kranja, ter prijatelj tega brata Markus Kompar, duhovnik iz Kranja. Za tisti popoldan je župnik povabil kot goste še oba cerkvena ključarja ter tri ženske osebe in je ta družba v župnišču veseljačila. Okoli 7. ure zvečer se je vrnil v župnišče domači kaplan Julij Patribusch (njegov priimek je enkrat napisan Patrowoisch, enkrat Petteerbuiesch, verjetno se je pisal Petrovič), ki je prišel močno vinjen domov. Kmalu po njegovem prihodu je prišlo med kaplanom Patribušom in bratom župnika Jakobom Tollomainerjem v župni

Koroški partizan-ski pevski zbor je z uspelim koncertom proslavil prvo obletnico obstoja in delovanja

kuhinji do hudega prepira, v katerem sta se spopadla z besedami in tudi dejansko. Kaplana so našli drugi dan nezvestnega v postelji in je zvečer umrl. Preobširno bi bilo, da bi ta incident podrobneje opisal. Zaradi smrti kaplana se je moral kranjski meščan in trgovec Jakob Tollomainer zagovarjati pred škofijskim sodiščem v Ljubljani. Duhovnik Marko Kompar je v tem procesu kot priča podal izjavo, v kateri med drugim piše: „Eramus laeti cum aliqua musica Carinthia“, to se pravi, da so se razveseljevali z razno koroško glasbo, v nekem poročilu na škofijski ordinariat pa je med drugim napisano, da je tista družba v župnišču prepevala „melodias Carinthias“, to se pravi, koroške melodije. Ker je bilo v tistih časih še vse ozemlje Ziljske doline tja do Šmohorja strnjeno naseljeno s slovenskim prebivalstvom, smemo sklepati, da so prepevali slovenske koroške narodne pesmi in da so bile koroške pesmi že takrat znane kot posebnost.²¹

V nadaljevanju bom prikazal še dva primera iz gospodarske zgodovine koroških Slovencev. V urbarjih koroških gospostev, cerkev in župnij in v raznih listinah sem našel za *merico žita* slovenski izraz „piskrič“, Po tej meri so oddajali podložniki zemljiškim gospostvom davek v žitu in desetino. Leta 1581 je bila izdana za deželo Koroško nova uredba o merah.²² Po tej uredbi je znašala *merica žita* 3,41 l, pol *merice* pa 1,75 l.

Druga posebnost slovenskega dela Koroške je bila varjenje piva, tako imenovanega kamenega ola, nemško Steinbier, po Wolfovem slovarju kamni ol ali kamba, izdelek sam pa koritnjak. Vsi nemški pisci na Koroškem, ki opisujejo izdelovanje tega piva, so enotnega mnenja, da so izdelovali in pili to pivo izključno v tistih krajih, kjer so prebivali Slovenci in da je to bila nekaka koroška domača obrt.²³ Preobširno bi bilo, da bi na tem mestu opisal način pridelovanja tega piva, pojasniti hočem le, zakaj so to pivo imenovali kameni ol. V velika lesena vedra, v katerih je bila zmes surovin, obstoječih iz vnaprej določene količine ječmena, ovsa, hmelja in kvasa, so namreč vrgli posebno vrsto kamnja, ki se je dalo segreti do take stopnje, da je potem pripravljena zmes v vedrih nekaj ur vrela. Še v zadnjih desetletjih 19. stoletja je bilo v nekaterih slovenskih krajih v bližini Celovca ugotovljeno, da so varili to pivo, po letu 1900 pa je ta domača slovenska obrt popolnoma prenehala, ker so jo izpodrinile vedno številnejše tovarne piva.

Za konec pa naj navedem še dva primera opisov slovenskega dela Koroške v zgodovinski reviji *Carinthia*. V letniku 1962 je objavljen spominski spis avstrijskega nadvojvode Ivana iz leta 1807 o nižjeavstrijskih deželah.²⁴ O Koroški piše nadvojvoda tole: Dva med seboj povsem različna naroda prebivata v tej deželi, Nemci in Slovenci; prvi severno od zgornje Zile in Drave, drugi južno od Drave. Med Slovenci se en del posebno odlikuje; to je tisti del, ki ga sestavlja med nemškim prebivalstvom Ziljske doline sedem občin. Kot na Štajerskem se Nemci in Slovenci razlikujejo po jeziku, obleki, značaju in običajih. Ljudski značaj Korošca je značaju Štajerca zelo sličen. Nemški Korošec in nemški Štajerec sta si enaka, le da prvi ni tako živahen in poučen kot drugi, zato pa bolj priden. Koroški Slovenec popolnoma enači štajerskemu Slovencu in njegovemu sosedu Kranjcu; med njimi se izkazuje slovenski Ziljan po čvrstem telesu in po tem, da rad veseljači; odlikujejo se tudi prebivalci hribovitih krajev Železne Kaple in Jezerskega, ki visijo na starih običajih in predpravicah in kjer je pribežališče vseh ubežnikov in azil pred novačenjem. Korošec, naj bo Nemec ali Slovenec, se je vedno odlikoval.

V letniku 1825 *Carinthije* je opisana tovarna za izdelovanje pušk in jeklenih predmetov v Borovljah.²⁵ Iz tega opisa je razvidno, da je bila v 19. stoletju še vsa Spodnja Koroška slovenska. Med drugim je tam povedano tole: Sicer pa so

prebivalci v Borovljah Slovenci, ki govorijo dialekt slovenskega jezika in je med njimi veliko število poštenih in pridnih obrtnikov...; znano je tudi, da je bil tu rojen marsikateri znameniti Korošec.

Ti kratki odlomki iz koroške zgodovine nam dokazujejo, da so se koroški Slovenci v stoletjih svoje zgodovine zavedali svojega jezika, da so se, kakor je to razvidno iz opisa nadvojvode Ivana, razlikovali od Nemcev po jeziku, obleki, značaju in običajih in da je znašalo njih število v začetku 19. stoletja po navedbi nadvojvode Ivana skoraj polovico vsega koroškega prebivalstva. Šele, ko je začela v stari avstroogrski državi prevladovati nemško-nacionalna politika in ko je bil na Koroškem izglasovan nesrečni zakon o utrakvističnih šolah, se je začela postopna germanizacija slovenskega prebivalstva na Koroškem, ki se je stopnjevala s prihodom Hitlerja na oblast in ki se nadaljuje še danes. Mržnja nemškonacionalnih in šovinističnih krogov na Koroškem proti vsemu, kar je na Koroškem slovenskega, je dovedla do znanih jesenskih dogodkov leta 1972, ko so podivjane fašistične tolpe razbile nemško-slovenske krajevne napisne table. Na vhodnem portalu bivšega cesarskega dvora na Dunaju je z velikimi črkami vklesan napis „Justitia est fundamentum regnorum“, pravica je temelj vsake vladavine. Ali se današnja Avstrija zaveda tega gesla? Nemško-nacionalna politika je bila deloma kriva razpada avstroogrske monarhije leta 1918, nemški nacizem je bil kriv razsula prve avstrijske republike leta 1938, današnja avstrijska vlada pa dobro četrtsotletje po podpisu mirovne pogodbe slej ko prej dovoljuje nemško-nacionalnim šovinističnim silam, da zatirajo narodne manjšine v Avstriji in da onemogočajo izpolnitev določil mirovne pogodbe glede državljanskih pravic teh narodnih manjšin.

Dr. Anton Svetina

OPOMBE

- 1 Policijski red cesarja Leopolda iz leta 1673, Kapiteljski arhiv v Ljubljani (v nadaljevanju KALj.), fasc. 71/7.
- 2 Ponatis obeh listin v Zgodovinskem zborniku, prilogi k „Laibacher Diözesenblatt“, št. 1, str. 6, št. 2, str. 18 in str. 122 ss.
- 3 August Jaksch in Martin Wutte v „Erläuterungen zum historischen Atlas der österr. Alpenländer“, Wien 1914, VIII Kärnten, str. 158 ss.
- 4 Die Grafen von Thurn — Valle — Sassina — Como — Vercelli Freiherrn von Kreuz, Car. 1863, str. 385 ss.
- 5 KALj., fasc. 51/9.
- 6 KALj., fasc. 68/1.
- 7 KALj., fasc. 85/42.
- 8 KALj., fasc. 149/5.
- 9 KALj., fasc. 117/5.
- 10 KALj., fasc. 148/1 in 150/1.
- 11 KALj., fasc. 129.

- 12 M. Mayer, Huldigungsreise Johann Georg's, Bischof's zu Bamberg, durch Kärnten im Jahre 1632, Car. 1820/3.
- 13 KALj., fasc. 217/11.
- 14 KALj., fasc. 175/16.
- 15 KALj., fasc. 71/1.
- 16 KALj., fasc. 71/2.
- 17 KALj., fasc. 176/29.
- 18 KALj., fasc. 176/30.
- 19 KALj., fasc. 213/5.
- 20 KALj., fasc. 134/3.
- 21 KALj., fasc. 64/17.
- 22 Walter Fresacher, Die Größe des Landvierlings in Kärnten, Car. 1964, str. 152 ss.
- 23 H.K.M. Das Steinbier, Car. 1822/31; Rud. Wai-zer, Kulturbilder und Skizzen aus Kärnten, Klagenfurt 1890, str. 130 ss; R. Dürnwirth, Vom Steinbier, Car. 1905, str. 10 ss.
- 24 Erika Weinzierl — Fischer, Eine Denkschrift Erzherzogs Johanns über Innerösterreich 1807, Car. 1962, str. 13 ss.
- 25 Gewehr- und Stahlwarenfabrik Ferlach in Kärnten, Car. 1825/51.

Petdeset let delovanja

za pevsko in zborovsko kulturo koroških Slovencev

Pogled petdeset let nazaj ni lahek. Človekovi možgani niso ne filmski ne magnetofonski trak. Ne obdržijo vsega, kar doživijo, vse se nekam zamegli in zbledi. Marsikaj pomembnega, kar bi bilo morda važno omeniti pri pisanju kronike, čas zbrise iz spomina. In če se še tako trudiš, gledaš v prazno. Ne moreš vseh dogodkov, vseh doživetij, stremljenj tega davno minulega časa razvrstiti kronološko in ne moreš časa dostojno upodobiti v celoti. Preveč ga je preteklo v večnost. Naključno bom skušal vsaj približno osvetliti našo pevsko-prosvetno dejavnost v Pliberku in njegovem okolišu v času po prvi svetovni vojni do izbruha druge svetovne vojne in od njenega konca do naših dni.

Pliberk sam je imel pred šestdesetimi leti samo cerkveni mešani pevski zbor. Kolikor se morem spomniti, je vodil cerkveno petje takratni organist Kurnik. Po njegovi smrti ga je prevzel organist Rudolf Ceh, doma nekje iz Spodnje Štajerske. Ta je zbor povzročil z novimi pevci in ga pridno vadal. Takrat je vladala pri nas in tudi drugod — okoli leta 1918 — t. i. španska bolezen, španska gripa. Za njo je obolel tudi on in se od tega časa ni več počutil bogve kako dobro. To mi je znano zaradi tega, ker mi je dajal klavirske ure. Nazaj na Štajersko se je odselil tik pred plebiscitom ali kratko po njem.

Za njim je prevzela že obstoječi cerkveni mešani pevski zbor tajnica pliberškega notarja Pavla Silan, ki je pozneje poleg mešanega

zbor ustanovila še moškega. Vodila je cerkveno petje ves čas med obema vojnoma in precej dolgo še po drugi svetovni vojni.

Nas mladih pa samo cerkveno petje nikakor ni zadovoljevalo. Zaželeli smo si poleg cerkvenega še prosvetnega petja. Vseokrog po Rožu in Gurah se je pelo, tudi ponekod v Podjuni so obstajali pevski zbori; le naš kraj je bil tih. Takratno Katoliško slovensko izobraževalno društvo v Pliberku je imelo mnogo narodno zavodne, deloma včlanjene pa tudi nevčlanjene mladine. Vse je bilo voljno in pripravljeno za sodelovanje v prosveti. Videli smo tudi potrebo po samoizobraževanju zaradi pomanjkljivega pouka materinščine v osnovni šoli in smo se zatekali v društveno sobo. Tam je bila knjižnica, kjer smo si izposojali slovenske knjige, jih čitali in na sestankih, z učenjem vlog za igre in deklamacije, širili znanje knjižne slovenščine ter si tako bogatili besedni zaklad. Naš list „Koroški Slovenec“ je vsak teden prinašal poročila o raznih društvenih prireditvah širom po našem dvojezičnem ozemlju, o odrskih, pevskih in drugih nastopih.

Pri nas v Pliberku je bila močno dejavna igralska skupina z režiserjem kaplanom dr. Zeichnom. Tri do štiri igre so letno gofovo postavili na oder. Vseh na prosvetnem delovanju zainteresiranih pa seveda ne moreš postaviti na oder kot igralce. Zato smo, da smo obdržali mladino v svojih vrstah in ni utočila v valovih grozečega nemškega morja, iskali novih oblik

kulturno-prosvetnega delovanja in izživljanja. In to možnost smo videli v petju. Organistinja, ki je bila zadolžena ne samo za slovensko marveč tudi za nemško cerkveno petje, hkrati pa je delovala še kot tajnica pri notarju, ki Slovincem ni bil bogve kako naklonjen, si seveda ni upala iz cerkve v društveno sobo ali na oder s slovenskim pevskim zborom in slovensko pesmijo. Zato od te strani ni bilo pričakovati rešitve problema. Iskali smo možnosti drugod.

V Šmihelu nad Pliberkom je obstajal že pred prvo svetovno vojno moški pevski zbor z imenom „Gorotan“, ki ga je vodil takratni občinski tajnik in organist Valentin Štangl. Ta se je po plebiscitu umaknil čez mejo in se naselil v takratnem Mariburgu, današnjih Radljah. Zato tudi v Šmihelu prvi čas po plebiscitu niso imeli pevovodje. Potem pa je prišel za novega občinskega tajnika in organista Leo Kralj in je takoj sestavil cerkveni mešani in moški zbor, ki sta pozneje postala tudi prosvetna zbor z istim imenom kot pred vojno. Oba sta se lepo razvila in nam se je zahotelo sodelovanja, da bi se naše pevke in naši pevci iz Pliberka vključili v ta zbor. Toda že kar po prvem poskusu se je pokazalo, da je zamisel iluzorna. Nič ni bilo iz te namere. Pomaknili smo se nazaj v našo društveno sobo pri Brezniku v Pliberku. Pri raznih društvenih prireditvah, sestankih in igrah smo improvizirali, kakor smo vedeli in znali. Imeli smo še drugo organistinjo. Ta je vodila cerkveno petje po po-

družnicah zunaj Pliberka. Z njo smo od časa do časa naštudirali kakšno pesem in jo zapeli pri sestanku. To je bila Julka Randev, pd. Mežnarjeva Julia iz Doba. Bila je izredno pevsko nadarjena, hkrati pa požrtvovalna prosvetajinja. Pelo se je v mešanem zboru. Nas fantov pa je bilo toliko, da bi lahko sestavili moški pevski zbor, če bi hoteli. Pa smo ga! Čeprav je bilo od začetka nekoliko težavno; naše veselje do petja, dober posluh, glasovi in trdna volja — vse to je težave premostilo.

Pevci ustanovitelji tega novega moškega pevskega ansambla smo bili člani cerkvenega pevskega zbora v Pliberku. Vsi smo bili iz gornjega konca, se pravi iz Libuč in okolice. Zmenili smo se za vaje — največ pri nas doma, kjer smo imeli tudi klavir. Kakor že omenjeno, sem se ga učil že pri takratnem organistu Rudolfu Čehu, pozneje sem eno leto obiskoval še orglarsko šolo v Celovcu (za drugi letnik mi je zaradi nacionalne nestrpnosti nekaterih gojencev zmanjkalo veselje do ce-

lovške šole). Pozneje mi je bilo tega žal, pa je bilo prepozno. Za silo sem le igral inštrument in si tako osvojil partiture pesmi ter jih naštudiral.

Leta 1925/26 sem obiskoval Kmetijsko šolo na Grmu pri Novem mestu. Tam smo imeli šolski pevski zbor. Vodil in učil ga je šolski prefekt Ludevít Puš, izvrsten pedagog. Ta je vodil tudi novomeški pevski zbor. Našudiral je z nami kratek pevski program. Imeli smo šolsko poučno ekskurzijo po Hrvaški, Sremu in Bački. Ker sam ni mogel z nami, sem prevzel vodstvo zbora, da smo tam, kjer smo bili pogoščeni med ogledi gospodarskih objektov in raznih naprav, zapeli nekaj pesmi. S tem mi je že dal nekaj smisla in pobude za to, poleg tega pa še znanja, ker sem ohranil vse te pesmi živo v spominu in mi je to pomagalo pri prvih korakih z našim ansamblom.

Bilo nas je v začetku šest. Prvi tenor je bil oče Krajnc iz Podkrajca, Božičev Poldej iz Libuč drugi tenor in po potrebi bariton, Petrov Nac

iz Grabelj drugi tenor, moja dva brata drugi bas, sam pa sem pel prvega. Krajncjev oče je bil svojčas prvi tenorist pri starem pevskem zboru „Gorotan“ v Šmihelu in je znal še od takrat na pamet mnoge narodne, rodoljubne in umetne pesmi. Zaradi tega je bilo delo s pevsko skupino zelo olajšano.

Zgoraj navedeni so bili torej ustanovni člani. Prepevali smo že precej pred letom 1930, tudi z rednimi vajami smo začeli že prej. Krajncjev oče, ki je pel prvi tenor, je okrog leta 1930 začel bolehati in bil že v letih, pa je zbor zapustil. Na njegovo mesto je stopil Jožef Apovnik, pd. Ženitlar iz Nonče vasi. Še preden pa je on prišel med nas, so nam kratko malo rekali Libučani, ker smo bili iz libuškega kraja, ali pa libuški sekstet, ko nas je bilo šest pevcev. Ta označba se nas je držala še precej časa. V tem sestavu smo leta 1932 nastopili tudi pri veliki zvezini pevski prireditvi za zборе Roža, Gur in Podjune v Dobrli vasi s tremi pesmimi. Po tem na-

Moški zbor SPD „Edinost“ na enem svojih številnih nastopov

stopu je bil naš zbor že do-
ločen za sodelovanje pri ve-
liki pevski turneji po Slove-
niji v sklopu zborov Brnce,
Šentjanža, Kotmare vasi,
Škocijana in Šentlipša. Tur-
neja bi morala biti že leta
1932. Ker pa je delala oblast
težave s potnimi dovoljenji,
se je uresničila šele januar-
ja 1933. Nastopi so bili v
Slovenjem Gradcu, Maribor-
u, Celju, Trbovljah, Ljub-
ljani in na Jesenicah.

Od začetka našega delo-
vanja smo se posluževali
rodoljubnih pesmi iz Aljaže-
ve pesmarice, ki jo je v
dveh delih izdala Družba sv.
Mohorja v Celovcu. Pozneje
smo posegli še po umetni
pesmi, koroški in splošno slo-
venski ljudski pesmi. Toda o
tem posebej.

Zboru so se kmalu po tur-
neji začeli prijavljati novi
pevci. Rasel je in se širil.
Našega prvega tenorista so
nam odkupili oz. vzeli Go-
rotanci. Na njegovo mesto
pa je stopil sin našega, tak-
rat že umrlega pevcu očeta
Krajnc — Tévžej Krajnc.
Ta je v prvotnem zboru ostal
najdalj — šele pred nekaj
leti ga je zapustil zaradi
starosti in bolezni. Pri teh
novo prijavljenih je treba
omeniti še Jožeta Bromana.
Ta je bil v vseh pogledih
lahko za zgled vsakemu
pevcu, je pa dolgo po vojni
iz neznanih vzrokov —
vsaj jaz jih nisem poznal —
zbor zapustil. Na katero šte-
vil se je takratni moški pev-
ski zbor dvignil, danes ne
morem točno povedati; gi-
bal se je med 16 in 20.

Vendar pa moški zbor ni
ostal osamljen. Pliberk sam
in njegova okolica sta ime-
la mnogo deklet, ki se jim
je tudi zahotelo petja. Nekaj
sestankov je bilo potrebnih
in že smo imeli mladih in
nekaj starejših pevk za lep
deklški zbor. Ker sem ime-
noma opisal naš ustanovni
moški zbor, naj mi dovolijo
tudi dekleta, da jih imenu-
jem, ker so to tudi zaslu-
žile. Morda bo katere od

njih to imenovanje zame-
nila; pa naj mi, imam jo
kljub temu v najlepšem spo-
minu. Prelepe ure smo pre-
živeli v naših pevskih sreča-
njih v mladih časih, v naši
veliki pevski družini. Bile so:
Randev Julka, Miglar Lenka,
Hartman Milka in Trezika,
Svanjak Marica, Jurc Micka,
Breznik Gitka, Ovčjak Lizka,
Hancmanova Tončka, Bro-
man Micka, Viternik Pepka
in Ančka, Blekova Nežka,
Linhart Tilka, Kuhlej Mari-
ca, Kušej Lonca in Logar
Frida ali Mira. Bil je to ze-
lo posrečen sestav, polno-
zvočen, vsi glasovi enako-
merno zastopani. Ni trajalo
dolgo, pa je iz obeh zborov
nastal še tretji — mešani.
Tako smo vadili v vseh treh
zborih in sodelovali tako tu-
di pri prireditvah doma in
drugod pri gostovanjih.

Kako se je naša pevska
dejavnost razvila in razžive-
la, vam povedo naslednji
podatki:

Dve prireditvi sta že ome-
njeni — skupni nastop v Do-
brli vasi in pevska turneja
po Sloveniji. Prejšnjih manj-
ših lokalnih ne bom našte-
val. Le eno bi rad zabele-
žil, ker jo je omenil naš ta-
kratni list „Koroški Slove-
nec“, ki je zapisal, da je
gostovalo šmihelsko društvo
v Pliberku z igro „Rodoljub
iz Amerike“ in so to prire-
ditev oblepšali libuški pevci.
To pa je bilo še pred do-
brolsko prireditvijo leta 1932.

Prva večja pevska prire-
ditev spodnjepodjunskih
zborov, pri kateri smo tudi
mi sodelovali, je bila mese-
ca februarja 1934 v Šent-
lipšu; aprila istega leta smo
jo ponovili v Globasnici.

30. 7. 1934 smo sodelovali
pri blagoslovitvi nove mo-
torne brizgalnice gasilskega
društva (takrat „Požarne
brambe“) v Globasnici;

30. 5. 1935 s pevskim pro-
gramom pri 25-letnici Kato-
liškega slovenskega izobra-
ževalnega društva v Žva-
beku;

25. 8. 1935 pri pevski pri-
reditvi vseh spodnjepodjun-
skih pevskih zborov v Pli-
berku (Breznikov stog), ki
jo je organiziral naš zbor;

29. 9. 1935 smo jo pono-
vili v Globasnici in 20. 10.
istega leta v Dobrli vasi.

Navmes smo na povabilo
Gasilskega društva v Pre-
valjah sodelovali pri neki
njihovih obletnic v Preva-
ljah.

23. 2. 1936 je bila samo-
stojna prireditev vseh treh
zborov v Pliberku s spevo-
igro „Kovačev študent“.

Istega leta meseca maja
smo na povabilo prosveta-
šev iz Mežice napravili
skupni izlet na Poleno.

7. 8. 1936 je bilo gostova-
nje domačega moškega
pevskega zbora, okrepljene-
ga s pevci sosednjih pevskih
zborov (nekaterimi iz Dvora,
Šmihela in Globasnice) na
t. i. Mariborskem tednu v
Mariboru.

Istega leta je bilo z istim
programom in zasedbo še
gostovanje v Prevaljah.

16. 11. 1936 so nastopili
vsi trije naši zbori v telo-
vadniški meščanske šole v
Mežici, od koder je bil di-
rektni prenos po radiu Ljub-
ljana. Deklški zbor je spreml-
jal mali orkester mežiške
rudniške godbe.

V to leto spada tudi go-
stovanje zbora v sklopu na-
še igralske skupine v Šent-
jakobu v Rožu.

17. 12. 1936 je bil skupni
pevski koncert vseh podjun-
skih pevskih zborov v kino-
dvorani v Železni Kapli.

31. 12. 1936 smo sodelo-
vali pri prireditvi Društva
proti raku v Mežici.

1937 smo gostovali na po-
vabilo telovadnega društva
Sokol v Žerjavu.

13. 2. 1937 je bila v Šmi-
helu skupna pevska prire-
ditev, kjer smo sodelovali z
vsemi tremi zbori; 24. 7. 1937
je bila ponovitev v Glo-
basnici.

V začetku avgusta 1938
pa je bil naš zadnji nastop
v vseh treh formacijah pri

velikem srečanju podjunjskih pevskega zborov v Globasnici, povezanem z vseljudo veselico s plesom na prostem. Nastopili so tudi naši tamburaši, katerih smo imeli dve skupini. Eno je vodil (iz krajev pod Pliberkom) takratni pliberški kaplan Tevž Nagele. Najprej je organiziral za spodnji kraj moški pevski zbor in ga tudi upeval. Ko pa je dobil tamburice, je pevski zbor opustil in se posvetil tamburaški skupini. Ta je beležila lepe uspehe in bi gotovo dosegla visoko kvaliteto, da ji ni pretrgal življenjsko nit 13. marec 1938. Takratne razmere so ga prisilile, da je s tem delovanjem prenehal. Nastopili smo torej le z libuško skupino.

To je bil tudi zadnji množični nastop pevskega zborov Podjune v širši javnosti. Bil pa je že pod kontrolo gestapa. Le enkrat smo se še znašli pevci Podjune in deloma Roža in to pri pogrebu bivšega predsednika Prosvetne zveze v Celovcu, škocijanskega župnika Vinka Poljanca, prve žrtve nacizma na Koroškem, ter mu

ob odprtem grobu zapeli žalostinke v slovo. Dekliški pevski zbor pa je nastopil še enkrat na znani osrednji zvezini prireditvi v Celovcu, v pričo zastopnika nemške vojske, ko so že proslavljali zmage nemških čet na evropskem severu. Takrat je tudi že postal vojna žrtev brnški pevovodja in hkrati okrožni zborovodja ziljskega in gornjerožanskega pevskega okrožja — Hanzej Kropivnik. Zato je v sklopu našega deklškega zbora nastopil — na žalost pod mojim vodstvom — tudi brnški moški zbor, kolikor ga je bilo še doma.

S tem je bila zaključena predvojna organizirana dejavnost naših kakor tudi vseh ostalih slovenskih pevskega zborov na Koroškem. Le občasno smo se še sestajali v posebni sobi pri Brezniku v Pliberku in si katero bolj potihoma zapeli, in v cerkvi, dokler ni bilo tudi cerkveno petje v slovenščini popolnoma prepovedano in ukinjeno.

Reči smem in moram, da so se naši pevci z vso vne- mo in ljubeznijo držali na-

šega narodnega telesa. Pridno so se udeleževali pevskega vaj, stremeli za kar se da lepo kvaliteto že zaradi dejstva, ker je repertoar pevske literature postajal čedalje širši in zahtevnejši. Prihajali so na vaje s kolesi ali tudi peš. Imeli smo pevca — invalida, ki je imel stanovanje sredi Pece. Do kraja pevskega vaj je imel več ko poldrugo uro hoda, nazaj pa več ko dve uri s palico v roki. Bili smo zares vzorna družina, z močno narodno zavestjo povezana med seboj, složna, solidarna. Bogve kakšnih medsebojnih trenj ali preprirov nismo poznali in če je sem in tja padla kakšna pikra, ni bilo koga, ki bi se bil nad tem grizel. V tem gre pač posebna zahvala tistim ustanovnim članom in še nekaterim poznejšim, ki so tvorili jedro zbora in ob katerih so se pevci zbirali in zgle- dovali. Delo od kraja ni bilo lahko, ker vsak začetek ima svoje senčne strani: Le mladostna žilavost in brez- mejni idealizem mladih ljudi, ljubezen do materine bese- de v melodiji in do domo-

Zbor je sodeloval tudi pri vseh dosedanjih pevskega srečanjih "Od Pliberka do Traberka"

vine so premagovali zapreke vseh vrst. Zavedali smo se svojega poslanstva. Nismo naselili vabam in sladkim ponudbam tistih, ki so si želeli, da bi nas ne bilo in ki so nas vabili v svoje vrste. Tudi ti so peli, le v drugem jeziku, govorili med seboj pa slovensko, kakor jim je zrasel kljun.

Moja dolžnost je, da se ob tej priložnosti spomnim našega nepozabnega sodelavca in prosvetnega organizatorja, neutrudljivega, po celi dvojezični Koroški in zunaj njenih mej v slovenskem kulturnem prostoru znanega kulturnika — Lovra Potočnika, ki nam je ves čas našega delovanja pomagal bodisi v lokalnem ali v okrožnem merilu z nasveti, nas spodbujal z izvirnimi idejami in organizatoričnimi prijemi. Večji del naših pevskih in drugih prireditvev smo organizirali iz lastne pobude, tako imenovane okrožne prireditve. Izvedli smo jih sami, Prosvetna zveza je dala samo ime. Da tega ni bila vedno vesela, je jasno. Pri vseh teh prireditvah pa so bili sestavni del naši zbori, če že ne vsi trije, pa vsaj eden. Lovro Potočnik je bil mojster organizacijskih del, desna roka tistemu, na katerem je ležala glavna odgovornost za izvedbo. Hkrati je bil tudi še govornik na teh prireditvah. Bil je prisoten pri vseh naših akcijah, tako pred vojno kakor po vojni, vse tja do svoje smrti.

S tem je zaključen oris našega ali naših zborov in njih delovanja do izbruha druge svetovne vojne. Navedene so le večje akcije, za beležene v časopisu. Društvena kronika je med vojno zginila. Koliko je poleg tega bilo še drugega, lokalnega delovanja na pevskem področju, ne morem povedati točno. Lahko pa trdim, da ga ni bilo malo. Pri vseh igrah, sestankih, raznih društvenih oz. prosvetnih tečajih, žeganjih in svatbah,

izletih, pogrebih ipd. smo bili prisotni.

Vsemu pa je napravila konec Hitlerjeva zasedba Avstrije, napad na Jugoslavijo in že prej izbruh druge svetovne vojne. Razšli smo se, še boljše: razgnali so nas v vse vetrove, na bojišča, v izseljenišтво, internacijo in gozdove. Dne 16. 2. 1941, tik pred vpadom v Jugoslavijo, so nas sedem — z mano vred je bil še en pevec iz zbora — aretirali in odpeljali v celovške zapore. Od tam pa po razpravi pred posebnim sodiščem namesto na svobodo po desetih mesecih v koncentracijsko taborišče in šele po dvainpetdesetih mesecih končno na svobodo.

Po drugi svetovni vojni smo se zopet znašli v zboru, vendar razredčeni. Mlajši brat je zginil nekje v okolici Vukovarja ob Donavi, v Sremu. Starejši brat je prišel iz izseljenišтва bolan za silikozo, ker je bil zaposlen v kamnolomu, doma pa je imel na skrbi še obnovo poprejš opustošenega posestva. Tudi mnogo drugih se ni več vrnilo domov; ali pa so se poprej preveč vdajali kljukastemu križu in zaradi tega niso več prišli nazaj oz. jih nismo več vabili v zbor.

Bili smo vsi trudni od preživetih muk med vojno. Sam sem bil po skoraj štiriinpolletnem bivanju po zaporih in kacetu naveličan vsega in sem iskal tišine, pokoja, miru. Svet, v katerega sem se bil vrnil po tako dolgem presledku, je bil čisto drug, kakor je bil takrat, ko sem odšel. Ljudje so mi bili tuji, tudi najbližji nekdANJI prijatelji so bili nekam oddaljeni od prejšnosti, tako tudi fisti pevci, ki so še ostali živi. Brata sem nestrpno čakal, a zaman. Z vsakim dnem sem bil od njega bolj oddaljen. Nisem si mogel predstavljati zbora brez njega. Že sem se odločil, da ga ne bom več zbujal na novo k življenju, pa so me

leta 1946 povabili v Celovec na sejo Slovenske prosvetne zveze in sem pred odborom kapituliral. Zadodžili so me za obnovo pevske dejavnosti na našem dvojezičnem ozemlju, za poživitev pevskih zborov, ki so med vojno utrpeli škodo. Čutil sem se primorana k temu delu.

Lotil sem se najprej domačega zbora, ostali pa so se začeli že sami obnavljati. Iz treh moških zborov — Pliberk—Šmihel—Dvor — sem sestavil enega, močnega. Temu je pristopilo precej mladih pevcev z zelo lepimi glasovi. Prvočno smo obdelovali starejšo pevsko literaturo, ki nam je ostala še iz predvojne dobe, pozneje pa smo se lotili še pesmi iz narodno-osvobodilne borbe, partizanske pesmi. Imeli smo zopet redne pevske vaje, katerih so se pridno udeleževali stari in mladi pevci. Prvi večji nastop zborov, pri katerem je sodeloval tudi naš, je bila obletnica izselitve koroških Slovencev meseca aprila 1946 v dvorani ljudskega kina v Šentrupertu v Celovcu. Nastopilo je več pevskih zborov iz Podjune, Roža in Gur. Od tega časa so se nastopi našega pevskega zbora vrstili drug za drugim doma in drugod, v bunkerju pod Križno goro, kjer so Angleži imeli svoj radijski oddajnik, doma v Pliberku, v Šmihelu. Leta 1947 se je v sklopu ostalih koroških pevskih zborov udeležil tritedenske pevske turnee po Sloveniji, Bosni in Hrvatski; na njej smo opravili čez dvajset nastopov.

V funkciji osrednjega zborovodje SPZ sem moral biti s svojim zborom v stalni pripravljenosti. Spominjam se navodila, naj zberem skupino pevcev, ki bo mogla nastopiti s kratkim programom pri obletnici oktobrske revolucije, ki jo prireja Rdeča armada na Dunaju. Menda je bilo v novembru leta 1947. Zbral sem skupino

pevcev — 14 do 16 članov, točnega števila ne vem več. Nabasali so nas na kriminalen kamion, zbit iz nekaj plošč in z okni iz folij, ki bi moral predstavljati „avtobus“. Po devetih urah vožnje na trdih lesenih klopek smo z zamudo in vsi prezeblji dospeli na mesto prireditve; brez priprav so nas nagnali na oder, kjer se je program že odvijal. Nas so porinili kar vmes, odpeli smo svoj spored in spet odšli z odra. Kaj smo predstavljali ob močni zasedbi ruskih pevcev in godbenikov, smo si bili na jasnem. Ni nam pa bilo jasno, po kaj smo bili tja poslani in taki pičli zasedbi. Za nagrado smo po prireditvi imeli priložnost in čast plesati na veselici v Hofburgu, noč pa prespati na nekem podstrešju na slamnjačah brez rjuh; le odeje smo dobili. Naše spremljevalke pa od nastopa dalje nismo več videli.

Drugič smo obiskali Dunaj skupaj s pevci iz Radiš. Tedaj je bilo na področju Pötzleinsdorfa srečanje z dunajskimi Čehi. Teh je bilo bolj malo.

Leta 1947 je bila v Pliberku večja prireditev z nastopom moškega in mešanega zbora s sodelovanjem sesteta Smrtnikovih sester. Tej prireditvi še daje pečat takratna t. i. „wurffkomanda“,

ki je udeležence na poti domov napadla na več krajih, tako tudi na poti proti Blatu. Tedaj je dobil rajni Srienčev oče iz Blata takšne udarce na hrbtenico, da je zadeli njih leto dni kasneje umrl.

Leta 1948 je bila štiridesetletnica SPZ — prva slovenska prireditev v celovškem Mestnem gledališču. V sklopu ostalih slovenskih pevskih zborov sta sodelovala oba naša pevska zbora.

Leta 1949 sta sodelovala oba zbora pri Prešernovi proslavi v Mestnem gledališču in isto leto še enkrat na Dunaju v oktetovi zasedbi pri odkritju spominske plošče Francetu Prešernu.

Samostojno ali v sklopu drugih zborov smo sodelovali v Sovodnjah, stari Gorici in Števerjanu, na Ravnah pri igri Miklova Zala na prostem, na medzborovskem tekmovanju koroških zborov v Mestnem gledališču v Celovcu; del pevskega zbora je sodeloval na prireditvi ob sestanku naših koroških in primorskih pevovodij v Trstu; na Ravnah še večkrat, že 14-krat pa na reviji koroških pevskih zborov pod imenom „Od Pliberka do Traberka“; v narodnem domu v Mežici, v sklopu zborov Šentvida in Železne Kaple pri odkritju spominske plošče Prežihove-

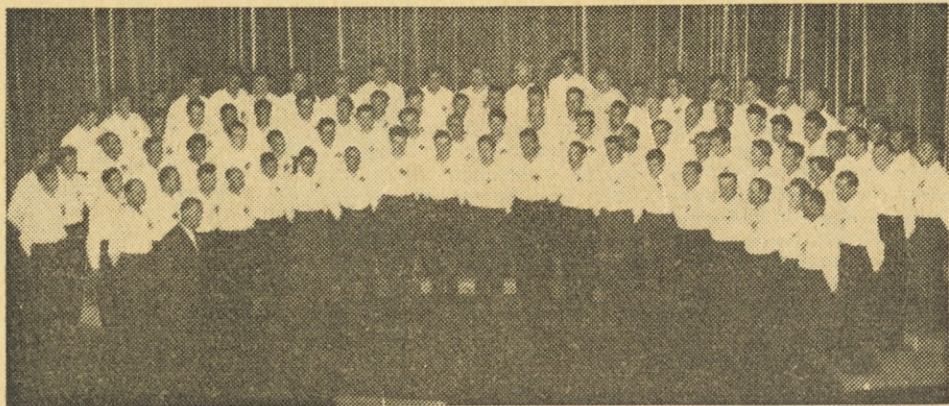
mu Vorancu v Kotljah in na koncertu v Domu železarjev.

V sklopu teh zborov smo priredili več turnej in gostovanj: prva je bila turneja Radlje—Maribor—Orehova vas, druga v Savinjsko dolino v Gornji grad, Luče in Nazarje, sledilo je gostovanje vseh treh zborov v Ptuj.

Peli smo pri odkritju spomenika padlim partizanom v Šentrupertu pri Velikovcu. Za petdesetletnico SPZ v Domu glasbe v Celovcu in ob petdesetletnici SPD „Edinost“ v Pliberku v sodelovanju z ravenko godbo; sodelovali smo pri t. i. „Gausingen“ v Šentvidu ob Glini in pri skupni prireditvi v Šentprimozu v Podjuni.

V sestavu združenih pevskih zborov — mešanih in moških — smo gostovali v Šentvidu ob Glini. V isti postavi smo napravili turnejo na Dunaj in Gradiščansko. Peli smo na dvajsetletnici izselitve koroških Slovencev in za počastitev selskih žrtev v Domu glasbe v Celovcu.

Sledila je turneja pevskih zborov v Maribor, Radgono, Mursko Soboto in Ljutomer; nato je bil pevski koncert podjunskih zborov in okteta z Raven v Pliberku; peli smo za desetletnico Državne pogodbe — nastop zborov v Domu glasbe v Celovcu.

Pogosto je zbor nastopil v okviru združenih moških zborov, ki jih je prav tako vodil Fotli Hartman

Že prej je bila skupna pevska prireditev in štehanje s tržaškimi pevskeimi zbori v Trstu, pozneje še enkrat v Trstu; nato pa skupna prireditev v istem stilu s Tržačani na Breznikovem kampu v Spodnjih Vinarah; proslava Kernjakove 70-letnice v Domu glasbe v Celovcu in njena ponovitev v Mariboru; koncert združenih pevskih zborov v Ljubljanski filharmoniji; nastop koroških zborov v Kranju; nastop podjunskih zborov pri odkritju spomenika na Trgu revolucije v Ljubljani; še prej pa koncert podjunskih zborov v Borovljah in pri Pušniku v Ločah, gostovanje našega zbora na Plešerki in v Logi vasi. Dvakrat smo na povabilo SPD Borovlje gostovali pri Cingelcu na Trati ter peli pri pogrebu rajnega dr. Petka v Šentrupertu pri Velikovu.

V ta čas spada tudi gostovanje naših zborov v Sloveniji. Ob tej priložnosti smo praznovali 50-letnico našega takratnega predsednika SPZ dr. Francija Zwitterja v vinski kleti kmetijskega kombinata Kapela; v sestavi skupnih podjunskih pevskih zborov smo peli na proslavah stoletnice slovenskih taborov v Vižmarjih in na Bistrici pri Pliberku; sledil je skupni nastop podjunskih zborov v Globasnici s sodelovanjem ravske godbe; peli smo samostojno trikrat na Kulturnem festivalu v Šentvidu pri Stični, skupno pri podelitvi odlikovanj bivšim partizanom v Mestni hiši v Celovcu, pri odkritju partizanskega spomenika pri Apovniku na Komelju in pri odkritju spominske plošče pri Peršmanu v Podpeci; pri pevski turneji Beograd—Zagreb—Ljubljana; trikrat v okviru Turističnega tedna v Črni, ter 40-letnici in 45-letnici našega pevskega zbora v Pliberku.

Potem je bil skupen nastop na občnem zboru ZSO v

hotelu Obir v Železni Kapli in nastop v sklopu tržaškega zbora iz Opčin isti večer v Prevaljah; celovečerni samostojni koncert v Pliberku; samostojno gostovanje s celotnim programom v Žvabeku in v Vogrčah; petje žalostink in partizanskih pesmi pri polaganju vencev ob spomeniku padlim žrtvam pri Apovniku na Komelju; sodelovali smo pri 70-letnici SPZ v Mestnem gledališču v Celovcu, pri demonstraciji v Celovcu in na Oktobrskem taboru pri Čimžurju ter pri velikem pevskem koncertu v Portorožu.

Imeli smo pevske prireditve podjunskih zborov v Žitari vasi in Globasnici ter v Ptujju leta 1979 celovečerni pevski koncert; istega leta smo peli v Zagorju ob Savi pri srečanju zagorskih in šmihelskih čebelarjev, pri 70-letnici SPD „Edinost“ v Pliberku, pri pogrebu rajnega Hermana Velika v Selah, pri pogrebu rajnega Pavla Kernjaka, pri otvoritvi posojilniške hiše v Pliberku in kasneje še pri otvoritvi tamkajšnjih prostorov ZSO in SPD, pri snemanju radia in televizije Ljubljana in Maribor; imeli smo celovečerni koncert v Dravogradu, nastop v Pliberku s Kobaridci; sodelovali smo pri obletnici Kernjakove smrti v Domu glasbe v Celovcu in pri Prešernovi proslavi v Pliberku; v Škofji Loki smo sodelovali pri reviji pevskih zborov spodnjega dela Gorenjske „Gorenjska poje“.

To so bile zborove glavne akcije, samostojne ali v povezavi z ostalimi zbori. In kakor že v prvem delu omenjeno, niso zajete vse. Kar je bilo manjših, obrobni, jih nismo nikjer beležili. Vse navedene pa so bile — ali vsaj večidel — objavljene v časopisju ali so zapisane v kroniki SPZ. Iz teh podatkov je razvidno, da je zbor živel in deloval pri vseh večjih kulturnih akcijah.

Umestno je pogledati nazaj v dobo po drugi svetovni vojni, v kakšnih okoliščinah je zbor vadal. Pred vojno je imelo naše prosvetno društvo svojo stalno sobo skupaj s hranilnico in posojilnico pri Brezniku v Pliberku. Prejšnjega gospodarja Štefana Breznika st. je aretirala gestapo, bil je postavljen pred sodišče in je po obravnavi v berlinskih zaporih umrl. Za njim je prevzel hišo in posestvo njegov sin Štefan. Ker je bil bolj naprednega duha in ker so pač nastopile čisto drugačne gospodarske razmere, je svoj gostinski obrat moderniziral in vanj vključil tudi nekdanji društveni lokal. Zato smo se preselili k Mačku poleg kaplanije. Tudi tam se je nehalo in smo se zatekli nazaj k Brezniku v posebno sobo. Za vaje smo določili sredo, ker je ta dan gostinski obrat počival. Kljub temu, da se pijača ni točila, se je še vedno kaj dobilo za pod zob; to pa je vajam samo škodovalo. Obrnili smo se na pliberško občino in zaprosili za prostor, ki so nam ga tudi dovolili. Lokal je bil lep, ali vsa okna v pritličju so obrnjena na Glavni trg in na Poštno ulico in tako se je slišala vadba glasov daleč po mestu. Tudi ta prostor smo zapustili. V tem času je bil dograjen farni dom v Šmihelu in na našo prošnjo nam je šmihelski župnik dovolil, da tamkajšnjo pevsko sobo uporabljamo tudi za naše vaje. Za to njegovo gostoljubnost mu v imenu vseh pevcev izrekam najlepšo zahvalo. Ko pa je naša domača posojilnica zgradila svoj novi dom, nam je dala zopet na domačih tleh možnost za našo pevsko-prosvetno dejavnost.

Naš pevski zbor je po drugi svetovni vojni prestal več kriz. Prva je bila takoj po vojni, ko smo morali zборе združevati. Kakor že omenjeno, je iz treh zborov na-

stal eden. Ko se je to umirilo, je prišel med naše že tako razredčeno in narodu odtujeno ljudstvo še politični razkol. Vsi zbori, ki so bili po svojih družtvih včlanjeni pri SPZ, so bili avtomatično ožigosani za komunistične ali vsaj komunistično pobarvane. Tudi naš je bil med tistimi, jaz kot njegov pevovodja pa še posebej. Spominjam se primera, da je bila naša pevska vaja isti večer kakor vaja cerkvenega pevskega zbora. Naročil sem pevcem, ki so sodelovali hkrati tudi pri cerkvenem zboru, da v mojem imenu prosijo vodjo tega zbora, naj bi tistih nekaj pevcev malo prej odpustil od vaje, ker imamo pred seboj važen nastop. Ta pa jih je pozval, naj se že končno odločijo „ali za boga ali za hudiča“. Večina naših pevcev se je temu izbruhu mržnje čudila in smejala, nekaj pevcev pa je le zastrašil in so naš zbor zapustili, češ da je komunističen. Bog z njimi! To še poleg zgoraj omenjene gonje proti našim zborom, ki je tudi rodila svoje sadove. Zbor

se je začel krčiti. Ostal je kljub temu živ, a organist je slovenski cerkveni zbor zanemaril in ga pozneje povsem zapustil. Ves čas svojega dela z zborom sem bil proti vnašanju strankarske politike, ki bi nas bila prej ali slej razbila; če pa že ne to, bi nas vsaj ovirala pri delu in razvoju.

Druga večja kriza je nastala, ko sem ob koncu leta 1952 iz raznih razlogov odpovedal službo kot osrednji pevovodja SPZ. Teh razlogov ne bom opisal; če pa koga zanimajo, mu jih povem. Ker nisem več bil zvezin funkcionar, nisem mogel več obračunavati voznih oz. potnih stroškov za dolgo pot iz Kort v Pliberk in nazaj — okrog 70 km. Tako sem bil primoran vaje z zborom opustiti. Nekateri pevci zbora v območju šmihelske župnije so nato delovali v domačem pevskem zboru pod vodstvom Mihe Sadjaka, drugi so prenehali, ostale pa je zajel naš pevsko in sploh glasbeno nadarjeni sopevec France Linhart. Ta preostali zbor, ojačen z novimi mladimi pevci, je ohranil pred

razpadom vse do časa, ko me je novo nastavljeni tajnik SPZ ponovno pridobil za nadaljnje vodstvo zbora. V zbor so se vrnili tudi bivši stari pevci, prijavilo se je zopet nekaj novih mlajših in tako se je pomlajen vrnil v vrste pri SPZ delujočih zborov. Da vsi novo prijavljeni niso ostali v zboru, je jasno, vendar pa pretežna večina. S temi pevci smo v sklopu zborov iz Šentvida v Podjuni in Železne Kaple v naslednjih dveh letih napravili že omenjeni pevski turneji Radlje—Maribor—Orehova vas in v Savinjsko dolino ter še v druge kraje.

Komaj pa se je število in stanje zbora nekoliko umirilo, je usoda že spet udarila po njem. Mlajši brezposelni člani so iskali delo in ga našli pri domačem podjetju, katerega lastniki nam niso bili naklonjeni; tako so morali mladi pevci zbor zapustiti. Spet smo bili zreženi in prikrajšani za važne glasove. V zbor pa so pristopili novi pevci, nekaj iz Vogrč in Šmihela. Spet je bil komplet in zmožen življenja.

Kmalu pa se je zopet urezalo: v Celovcu je bil osnovan nov pevski zbor z imenom „Gallus“. Ta naj bi zajel pevce, ki niso bili zajeti v drugih zborih. Pri tem seveda ni ostalo. Iz našega so potegnili kar štiri pevce. Od teh je le še eden ostal član našega zbora in je tudi še danes. Da pri takem pristopanju in odstopanju morala dela pada, je samo po sebi umevno.

Nekaj pozneje se je zboru prijavila cela vrsta mladih pevcev iz vsega našega pliberškega okoliša. Hodili so redno in pridno k vajam. Z nami so že nastopili pri našem sodelovanju na turističnem tednu v Črni, pri množičnem koncertu v Portorožu in, če se ne motim, tudi v filharmoniji v Ljubljani in v Trstu. V Pliberku so

Večina starih članov zbora je že prejela Gallusova priznanja — najvišja odlikovanja za pevsko dejavnost. Foltiju Hartmanu pa je bila poleg tega podeljena tudi Prežihova plaketa

ustanovili mladinski mešani pevski zbor. Mladi pevci so izrazili željo po sodelovanju pri tem zboru — nismo jim branili, ker mladina spada skupaj. Po nekem času se jih je nekaj zopet vrnilo, a večina je le ostala tam. Koliko jih je od vseh teh še danes pri tem zboru, ne vem.

To večno nihanje števila pevcov je za zbor jasno zelo kvarno. Komaj pevca vpoješ v zbor, že spet odhaja. Število nikoli ni bilo konstantno; vedno se je gibalo med 20 in 30 članov. Posledica tega gibanja je, da glasovna izenačenost nikoli ni povsem mogoča in zadovoljiva, povsod nastajajo luknje, pa ne moreš pomagati. Mladi ljudje gredo za kruhom, iščejo ustrezne zaposlitve in to vsepovsod, ne samo pri nas. Nekateri se odseljujejo, drugi izstopajo zaradi pre zaposlenosti ali starosti, zaradi brezbriznosti ali iz strahu za zaposlitev. In še bi lahko našteval vzroke. Tako nastajajo vrzeli, ki jih skušamo mašiti z izposojevanjem glasov od ostalih zborov.

Člani, ki še danes sestavljajo naš pevski zbor, so posejani od Celovca preko Klopinja in Mlinč po celi pliberški občini; lahko bi rekli: od Celovca pa do državne meje v Lokovici. Po večini so kmečkega stanu, nekaj je delavcev in nameščencev. Njihova poprečna starost je 48 let. To je star kader pevcov, ki razen nekaterih pojejo že 20 do 35 let v zboru. Ta kader ni odpovedal, pa naj je nad zbor prišlo še tako močno neurje, naj so se obenj zaletavali še tako močni valovi. Ostal je klen, zravan, pokončen.

Od časa do časa je prišlo tudi do neznatnih notranjih trenj, predvsem pri odstopanju mladih ali drugih pevcov, ker vsak izstop zapusti za seboj vrzel. Tudi zaradi preobilice kmečkih del pre-

kinjanje pevskih vaj v poletnem času, preden so v jeseni stekle redne vaje, saj zaradi tega nismo prišli do zaželenih in postavljenih ciljev in smo bili večkrat tarča za kritikante od zunaj in tudi od nekaterih znofraj zboru. Deloma sem to kritiko zaslužil tudi sam. Nikoli nisem hotel nepripravljen z zborom na oder, ker sem bil in sem še vedno nasprotnik polovičarstva — a smo kljub temu večkrat nastopili nepripravljeni. Velikokrat se je v letih po vojni primerilo, da smo pripravljali pesmi za celovečerni program in se je vmes porinila kaka osrednja prireditev, ki je tudi zahtevala priprave, pa je naša lastna izpadla. Krivda je bila seveda na meni, a je bila tudi na pevcih samih: niso se redno udeleževali pevskih vaj, ki so pogoj za dostojno izvedbo programa, predvsem še spričo dejstva, da je celo poletje poteklo brez njih.

Repertoar pesmi je bil dokaj širok že v prvi fazi — pred drugo svetovno vojno. Kot že omenjeno, smo pričeli z rodoljubno pevsko literaturo. Pesem „Od Urala do Triglava“ nam je služila kot hrbtnica za ohranitev narodne zavesti; tako še „Slovenec sem“, „Triglav moj dom“, „Mili kraj“, „V gorenjsko oziram se“, „Slavček mili“, „O večerni uri“ ipd. Pozneje smo se lotili še težje umetne pesmi, npr. „Jadransko morje“, „Ej trubaču“, „Molitev“, „Tam kjer pisana so polja“ in še veliko drugih, ki jih ne bom našteval. Še bolj pa smo segli po naši koroški ljudski pesmi v priredbah Kernjaka, Švikaršiča, Marolta, Nageleta, Kramolca, Deva, Kreka. S pesmijo „Od Urala“ smo odgovarjali našim nezavednim sobratom, ki so peli nemško „Vom Tal bis an die Gletscherwand“, slovensko pa govorili. Na programu smo imeli še nekaj hrvaških — „Plovi plovi“, „Ej trubaču“

in še katero. Po drugi svetovni vojni je prišla poleg ljudske in umetne pesmi na program še pesem gozdov iz narodno-osvobodilne borbe, partizanska pesem. Lahko trdim, da smo jo ponesli na naš oder kot prvi koroški pevski zbor poleg ostalega programa. Ko se je sestav zboru uravnovesil in izkristaliziral, menda — kolikor se spomnim — v zboru ni bila nikomur v spotiko. Le ta in oni iz občinstva nas je zaradi nje v začetku nekoliko začudeno gledal in poslušal, zdaj pa že vse od kraja navdušuje.

Petdeset let premikanja, pristopanja, odstopanja, razdiranja in obnavljanja je za nami. Prihajali so pevci in odhajali kakor povsod in to je čisto življenjsko. Glavno jedro zboru je še danes tukaj, ko praznujemo njegov petdesetletni jubilej. In ves čas svojega obstoja je stal na braniku za obstoj našega narodnega telesa, za ohranjanje naše narodne samobitnosti, za ohranitev materinega jezika. Petdeset let je dolga doba, dve človeški generaciji. In pol stoletja stati na barikadah za narodni obstoj in njegove pravice nekaj pomeni. Kjerkoli je bilo potrebno, je bil zbor na voljo; in je še danes. Dve dobi vidim pred seboj; prvo med obema vojnama, drugo pa po drugi svetovni vojni. V prvi smo bili vsi mladostni, v mladostnem zaletu. V drugi je bil čas zrejši. Nekoliko drugače smo gledali na dogajanja in politično drugačno situacijo. V prvi dobi smo sanjali, vmes smo zoreli in v naslednji dobi po vojni smo se streznili. Naše prosvetno društvo ni imelo svoje lastne dvorane, niti lokala za sestanke ipd. Oderska dejavnost je prenehala. Edini prosvetni aktiv je bil dolga leta naš pevski zbor. Ta je bil v akciji vedno in povsod ter je tako predstavljal na zunaj SPD „Edinosti“.

Pred očmi spomina mi brzijo obrazi in imena nekdanjih sodelavcev. Iz prve dobe dveh Tevžejev, dveh Zepov, Poldeja, več Hanzejev, in Nacev, in Francejev in in ... V drugem polčasu so tu spet Tevžaji, Štefeji, Miheji, Hanzeji, Gregeji, Folteji pa Franceji in še in še jih je bilo in še jih je. Kot filmski trak brzijo. In vsak član zbora, ki je kdajkoli pel v zboru, je zapustil za seboj sled, spomin, neki vtis. Naj je ta vtis še tako majhen, neznamen in nepomemben, je le svojevrsten, čeprav je med tem preteklo že toliko časa. In če bi me danes kdo vprašal, kateri čas mi je v lepšem spominu, bi mu prav težko odgovoril.

To je približna — nepopolna — slika rojstva, rasti in delovanja pevskega zbora SPD „Edinost“ v Pliberku. Mlad je bil ob svojem rojstvu, ves vigraden. Poro-

dil se je v času, ko smo bili vsi v cvetu, ko je bil zrak in svet prepoln kmečke romantike, v kateri je brstela naša rast. Nastal je v času, ko so se iz pšeničnih polj in zelenih travnikov v ranem jutru vzdigovali škrjančki, žvrgoleč svojo jutranjo pesem visoko k nebu in se po odpevu spuščali kot kamen nazaj na zemljo k družici in mladičem v gnezda na polju in travnikih; ko je še prepelica prepelela v žitnem polju in je še butej s svojim but-butom vabil svojo družico na svatovanje; ko so se še ob košnji oglašali kosci in se s pesmijo in vriskom pozdravljali hribovci z dolinci. Takrat so se v poletnih večerih še slišali na vasi zvoki fantovske pesmi v domačem jeziku. Danes ne škrjančka ne prepelice ni več, tudi buteja ne in kosca. Tehnika in kemija sta storili svoje delo, preobrazili sta običaje ob-

delave in izkoriščanje zemlje, onesnažili polja in zrak. Pesem pa se sliši samo še raz oder, iz radia in s plošč ali traku.

Upam, da nam bo uspelo kljub tem izgubam in preobrazbam ohraniti smisel in veselje do delovanja v naših prosvetnih društvih in zborih in da se svetovno nazorno ne bomo klali med seboj v gvanth različnih barv, marveč složno zapeli in prepevali našo prelepo slovensko pesem z bledordečim slovenskim vaškim nageljčkom na prsih iz roda v rod. In upam, da se naši aktivni pevovodje ne bodo prodajali našim narodnim odpadnikom in nasprotnikom za pest srebrnikov. To je moja želja ob tem praznovanju, ob koncu mojega delovanja za pevsko in zborovsko kulturo koroških Slovencev.

Folti Hartman

Na svoji osrednji pevski prireditvi je Slovenska prosvetna zveza počastila Foltija Hartmana za 50-letno delovanje na zborovskem področju

Jubileji naših društev

Šestdeset let Slovenskega prosvetnega društva „Jepa-Baško jezero“

Priprave za ustanovitev društva sta vodila leta 1922 župnik v Ločah dr. Josip Ogris in tamkajšnji šolski ravnatelj Franc Aichholzer. Ime je društvu narekovala mogočna Jepa, ki se dviga nad temi kraji. Tako je bilo leta 1922 pri okrajnem glavarstvu v Beljaku prijavitelno Slovensko izobraževalno društvo „Jepa“ s sedežem v Pečnici.

Prvi predsednik društva je bil Franc Rehsman, pd. Tratnik na Trati v Ledincih. Društvo je z uspehom prirejalo igre pri Hajnžlnu v Ledincih. Kmalu pa se je zaradi nekih nerednosti preselilo v Loče, kjer je na prostem, v sadovnjaku pri Žihru (danes Ulbing) priredilo neštete igre, med temi tudi zahtevnejše komade, kot na primer Desetega brata, Za pravdo in srce itd. Za svoje prireditve si je društvo na Žihrovem vrtu postavilo leseno kolibo, tako da je bil vsaj oder pod streho. Igre je pripravljali župnik dr. Ogris, med najbolj vnetimi odborniki tistega časa pa so bili Janez Uršič, Slavko Arko, Joško Trunk, Janez Ulbing, Franc Černut, Janko Kargl, Matevž Zelot in drugi.

Pod strokovnim vodstvom Milke Hartman je društvo priredilo številne kuharske tečaje za dekleta in gospodinje. Prav ti tečaji so bili zelo priljubljeni in so pritegnili mnoga dekleta iz vse okolice Baškega jezera. V letih od 1929 do 1932 je uspešno deloval društveni tamburaški zbor, ki je štel 32 članov. Leta 1932 pa je bil ustanovljen tudi moški pevski zbor, ki ga je sprva vodil g. Sobej, nato g. Mešnik in konč-

no Luka Mikl; petje so gojili vse do druge svetovne vojne.

Po letu 1932 je dobilo društvo na razpolago boljše prostore v tedaj največji dvorani vse okolice — pri Ročniku v Ločah. Lastnica Neža Pušnik ter odborniki so sklenili ugodno pogodbo in društvo si je v dvorani postavilo velik oder, ki je ostal vse do leta 1956. Zastor za oder je z motivom Baškega jezera in Jepo v ozadju umetniško opremil slikar Mirko Aichholzer.

Okoli leta 1936 je bila igralska skupina pomlajena in je poživila svojo dejavnost; mejnik na tej poti je bil postavljen z igro „Dekle z biseri“. Novi predsednik društva Janko Pöck si je zastavil nalogo, da bodo uprizorili znano koroško igro „Miklova Zala“, ki je postala izreden uspeh. Zbralo se je toliko gledalcev, da se je dvorana vdrla in v spodnjem hlevu pokopala dve kravi; človeških žrtev na srečo ni bilo. Pred vojno sta vodila društvo, ki je tedaj štel 180 članov, Valentin Tarman, pd. Zlan iz Podgorij, ter Janez Krainer iz Rut. Oba sta bila zelo prizadevna in je društveno delo pod njunim vodstvom razveseljivo cvetelo.

A že so se zbrali črni oblaki nad koroškimi Slovenci. Avstrija je zgubila samostojnost. Društvena dejavnost je bila nasilno prekinjena in kmalu so začele prihajati vesti o naših fantih, ki so padli na bojišču. To so bili Francej Robič, Alojz Hartmann, Franc Gailer, Jakob Simčič, pd. Pojecov, ter Jakob Simčič, pd. Žihrov v Ločah. Franc Pöck,

nekdanji predsednik društva, je padel kot partizan nekaj dni pred koncem vojne v Dobju, njegova mati in brat Hanzej pa sta prišla ob življenje v koncentracijskem taborišču Auschwitz. Odrsko opremo društva pa si je prilastilo neko nemško društvo za svojo rabo.

Po drugi svetovni vojni je Slovenska prosvetna zveza obnovila krajevna društva in tako je bolj ali manj spet zaživela prosvetna dejavnost. Tudi v Ločah so fantje iz Dobja poskrbeli za nove kulise, zastore in druge potrebščine, starejši idealisti, kot so bili župnik dr. Ogris, ravnatelj Aichholzer in drugi, pa so pomagali z denarnimi sredstvi in tako je društvo spet začelo delovati.

Obnovljeno odrsko dejavnost je otvorila igra „Deseti brat“, ki je imela v Ločah že staro tradicijo, saj je bila uprizorjena že pred ustanovitvijo društva, namreč leta 1920 pri Pložu v Ločah. Leta 1946 so to igro še enkrat ponovili, mlajši rod igralcev pa je uprizoril še druge komade, kot so bili Tri sestre, Sin, Revček Andrejček in Srenja. S temi igrami so deloma gostovali tudi v Ledincih in pri Prangarju v Zmotičah.

Vedno bolj se je razmahnil tujski promet. Dvorana pri Pušniku je bila

preurejena za nove potrebe, oder je zginil in z njim je bilo konec tudi odrske dejavnosti društva.

Potem pa je bekštanjska občina zgradila v Ločah kulturni dom, v katerem je dobilo tudi društvo na razpolago prostor za večje, posebno pevske prireditve. Tukaj so nastopali društveni pevci pod vodstvom Šimeja Triesniga skupaj s kakšnim podjunskim ali rožanskim pevskim zborom. Nepozabni so ostali nastopi rožanskega pevskega zbora „Rožanski fantje“, ki sta ga vodila Šiměj Triesnig in Hanzi Gabriel. Slovenska prosvetna zveza pa je poskrbela za številna gostovanja pevskih zborov in igralskih skupin iz drugih krajev Koroške in iz matične Slovenije.

Na občnem zboru leta 1971 je bilo društveno ime razširjeno, tako da se društvo od tedaj naprej imenuje „Jepa-Baško jezero“. Meseca maja 1972 je društvo praznovalo svojo 50-letnico z velikim koncertom v kulturnem domu. Na prireditvi so poleg domačih pevcev sodelovale tudi pevske in folklorne skupine iz Koroške in Slovenije.

V obdobju 1976-77 se je društveno delo na novo poživilo, saj je imelo društvo v enem samem letu kar 14 različnih

Tamburaška
skupina
SPD „Jepa-
Baško jezero“

prireditve — koncerte, proslave, gostovanja igralskih skupin, predavanja, filmske večere in druge nastope. V teh letih so društvene prireditve, kot na primer materinske proslave, miklavževanja in podobno, obogatili s svojim nastopom domači pevci ter sestre Hermi, Sonja in Ketī Urschitz.

Novembra 1977 smo s pomočjo Hanzija Gabriela, ki je vodil prvi seminar, ustanovili tamburaški ansambel. Prvič je nastopil na miklavževanju v Pušnikovi dvorani in je štel takrat okoli 30 članov. Tamburaški zbor pod vodstvom Erike Wrolich je kmalu zaslovel po Koroškem in tudi preko meja ter si je hipoma pridobil številne prijatelje. Naš rojak Stane Uršič je preko podjetja Intrade poskrbel za ansambel lepe belokranjske noše, sodnica Zdenka Bukovec pa je z zbiranjem denarnih sredstev omogočila mladim igralcem, da so se šolali na vsakoletnem poletnem se-

minarju ob Jadranu. Sredi leta 1981 sta KKZ in ORF Celovec izdala kaseto s posnetki tamburaškega ansambla iz Loč.

Jeseni 1980 je v okviru društva začel delovati tudi otroški pevski zbor, ki ga vodi Danica Urschitz. Ta mlada skupina zdaj uspešno sodeluje na društvenih prireditvah in folklornih večerih, ki jih društvo v poletnih mesecih prireja za tuje goste.

Trenutno ima društvo štiri skupine, ki uspešno delujejo: moški pevski zbor pod vodstvom Martina Rehsmanna, tamburaše in dekleški tercet vodi Erika Wrolich, otroški pevsko-instrumentalni zborček pa ima na skrbi Danica Urschitz. Društvo šteje 200 vpisanih članov in bo v letu 1982 s številnimi prireditvami s ponosom in z optimističnim pogledom v bodočnost praznovalo 60-letnico svojega obstoja.

Joško Wrolich

Misli in ugotovitve ob 70-letnici SPD „Bilka“ v Bilčovsu

S svojimi sedemdesetimi leti je Slovensko prosvetno društvo „Bilka“ eno izmed najstarejših ustanov bilčovske občine; nemško društvo take vrste je bilo ustanovljeno šele več kakor pol stoletja pozneje. To dejstvo je neizbrisljiva priča, da Bilčovs nikoli ni bil nemška naselbina, marveč nasprotno od nekdanj slovensko naselje. Šele v teku druge polovice našega stoletja se je tudi naš kraj polagoma razvijal v dvojezično občino, kjer sicer še prevladuje slovenski življenjski slog, a je napredujoča germanizacija že zapustila svoje sledove. Dejstvo namreč je, da je danes v bilčovski občini že dovolj takšnih Slovencev, ki se svojega izvora ne zavedajo več oziroma se ga nočejo zavedati. Tudi ti Slovenci, ki bi radi „presedlali“ v nemški tabor, sicer večinoma še govorijo slovensko, ker jim pač domača slovenska beseda bolje teče, a svoje otroke učijo le še nemščino. To je privedlo

do tega, da se starejša generacija večinoma še pogovarja v slovenščini, toda med mladino jo vedno bolj izpodriva nemščina kot pogovorni jezik.

Zavirati ta nevarni razvoj germanizacije je že od nekdaj ena izmed najvažnejših nalog društva „Bilka“ in so tej nalogi bolj ali manj podrejene različne oblike dejavnosti kot sredstvo boja za ohranitev našega življa. V tem smislu so bilčovski društveniki sklicevali sestanke, organizirali predavanja, prirejali pevske koncerte in odrske uprizoritve, pa tudi družabne večere, ples in izlete. Vse te dejavnosti so za obstoj slovenskega življa in ohranitev slovenske govorice v Bilčovsu brez izjeme nujno potrebne tudi danes. Kulturno-politične in izobraževalne prireditve imajo nalogo, da med našimi ljudmi krepijo narodno in politično zavest ter jim širijo obzorje. Da pa so poleg tega izredne važ-

nosti tudi družabne prireditve, priča dejstvo, da so plesi, družabni večeri in izleti, ki jih prireja SPD „Bilka“, edine slovenske prireditve te vrste v Bilčovsu, kajti na ostalih tovrstnih prireditvah drugih organizacij skoraj brez izjeme ni slišati „uradne“ slovenske besede, čeprav je pogostokrat tudi na teh prireditvah slovenščina še močno prisotna kot pogovorni jezik.

Slovensko prosvetno društvo „Bilka“, ki brez dvoma igra najvažnejšo vlogo v političnem, kulturnem in družabnem življenju Slovencev v bilčovski občini, je bilo ustanovljeno 25. februarja 1912, torej še v cesarski dobi Avstrije. Skupaj s svojim društvom so Bilčovščani pretrpeli prvo svetovno vojno in tudi huda leta po plebiscitu. V najtemnejši dobi slovenske zgodovine, v času nacistične strahovlade, je moralo tudi bilčovsko društvo javno prenehati s svojim delovanjem, a društveni duh je živel med ljudmi naprej: bil je navzoč pri naših izseljenih družinah v tu-

jini in bil je najmočnejša opora našim ljudem v koncentracijskih taboriščih.

Po drugi svetovni vojni je društvo „Bilka“ kmalu spet prevzelo glavno vlogo v narodnem življenju zavednih slovenskih občanov, čeprav seveda v spremenjenih razmerah. Te nove razmere so povzročili gospodarska kriza, industrializacija, mehanizacija kmetijstva, beg domačih ljudi zaradi pomanjkanja delovnih mest in priseljevanje tujcev v našo občino. Vsi ti pojavi so imeli za posledico že omenjeno germanizacijo, ki je tudi društvo „Bilka“ ni moglo zaustaviti. Vendar pa se imamo prav društvenim aktivistom zahvaliti, da se v Bilčovsu v primerjavi s soslednjimi občinami tudi danes le še dosti govori slovensko.

Da bo pri tem ostalo tudi v bodoče, je nujno potrebno, da se vsi slovenski občani vključimo v društveno dejavnost in tako ohranimo slovensko besedo in slovensko kulturo v Bilčovsu.

Gašper Ogris-Martič

Tudi v okviru
SPD „Bilka“
uspešno
deluje
glasbena
sola

Iz kulturnega dela v Pliberku

● Slovensko prosvetno društvo „Edinost“

Dne 20. maja 1909 je bilo v Mohorjevi hiši v Poštni ulici v Pliberku ustanovljeno Katoliško izobraževalno slovensko društvo „Edinost“. Na prvem občnem zboru je kaplan Ivan Hornböck sporočil, da koroška deželna vlada ne nasprotuje ustanovitvi društva. Prvi predsednik je postal Jožef Krof. Že mesec dni po ustanovitvi društva so se društveniki zbrali na prvem zborovanju, ki je bilo v Dobu pri Pliberku, in sicer na prostem. Spored je obsegal kratko igro, tamburaški nastop, petje in seveda tudi govore.

Naslednji občni zbor je bil šele 14. maja 1911. Tedaj so za novega predsednika izvolili Ivana Trehtarja. Hornböck je občnemu zboru med drugim predlagal tudi ustanovitev hraničnega društva „Čebelica“; predlog je bil sprejet. Na naslednjem občnem zboru je knjižničar poročal, da je bilo v društvu od leta 1911 do 1912 prebranih 1324 knjig. Izvolili so dve knjižničarki. Tudi hranilno društvo je napredovalo: v „Čebelici“ se je nabralo okrog 300 kron.

Društvo je gostovalo v raznih prostorih, med drugim tudi v Narodnem domu v Šmihelu, katerega lastnik je bila šmihelska posojilnica. Leta 1912 so ustanovili dekliški odsek. Nato je društvo mirovalo — od leta 1912 do 1917 ni bilo nobenega občnega zbora. Leta 1919 je društvo praznovalo desetletni obstoj. Postajalo je vedno večje in vedno bolj aktivno. Tedaj so ustanovili tudi dramski odsek.

Pričnejo pa se težka leta za društvo. Leta 1922 prepove oblast uprizoritev neke igre v Pliberku in morajo predstavo preložiti v Dob. Istega leta društvu prepovejo tudi tridnevni izobraževalni tečaj, dovolijo ga pa v Šmihelu. Leta 1924 je društvo imelo že se-

dem odsekov: gospodarskega, treznostnega, gospodinjkega, pevskega, dramskega, cvetličnega in časnikaškega. Leto navrh se v dekliškem odseku prvič pojavi ime Milke Hartman.

Ob svoji dvajsetletnici pripravi društvo leta 1929 veliko proslavo s celodnevним sporedom. Od ustanovitve do leta 1930 je imelo društvo okoli 20 dramskih nastopov, izobraževalne tečaje za dekleta in fante, veselice in podobne prireditve. Od leta 1931 do 1936 v društvenem zapisniku ni nobenih poročil; leta 1936 je samo zapisano, da je društvo nekoliko mirovalo.

Že prej, leta 1931, ustanovijo moški pevski zbor pod vodstvom Folteja Hartmana, ki še danes vodi ta zbor. Od leta 1936 do 1959 spet ni pravega zapisnika, le iz posameznih beležk lahko razberemo, da je najbolj aktiven moški pevski zbor.

Leta 1959 se je društvo preimenovalo v „Slovensko prosvetno društvo Edinost Pliberk“, ki je imelo od leta 1960 dalje nekaj manjših prireditev. Leta 1965 pa so se pričela večja gostovanja in leta 1969 se je društvena dejavnost popestrila in tudi predstave postajajo kvalitetnejše. Takrat so gostovanja v Pliberku zelo pogosta: prirejajo literarne, pevske in dramske večere.

Ko je društvo leta 1969 praznovalo 60-letnico svojega obstoja, so na proslavi gostovali pevski zbori iz Podjune in tudi iz Slovenije. Potem so v društvu nastajale nove sekcije: leta 1973 je bila osnovana odrska skupina „Oder 73“, ki je gostovala po Koroškem in v Sloveniji; leta 1974 so ustanovili mešani pevski zbor, ki se je pozneje osamosvojil in deluje danes pod imenom „MPZ Podjuna Pliberk“; nastala je tudi folklorna skupina. Med drugim prireja društvo vsako leto letovanje otrok na morju, ki je zelo uspešno. Od leta 1975

naprej ima društvo lasten šotor na pliberškem letnem sejmu, kjer se vsako leto ob prijazni postrežbi in domači glasbi zbirajo domačini in znanci iz vseh krajev. Leta 1978 so v Pliberku ustanovili še glasbeno šolo, ki je postala vzor mnogim drugim podobnim ustanovam po naših krajih.

Tako lahko rečemo, da je Slovensko prosvetno društvo „Edinost“ v Pliberku, ki mu zdaj predseduje Jožko Hudl, vseskozi izpolnjevalo svojo važno nalogo in še naprej učinkovito deluje v prid slovenskemu prebivalstvu.

● Mešani pevski zbor „Podjuna-Pliberk“

Mešani pevski zbor „Podjuna-Pliberk“ je samostojno društvo, ki je bilo ustanovljeno leta 1974.

Kakor znano, je gonja proti Slovencem leta 1972 dosegla vrhunec v podiranju dvojezičnih krajevnih napisov. Takrat so se Slovenci čutili resno ogrožene in so se strnili. Krepila se je samozavest in odgovor na vandalski „tafel-

sturm“ je bila okrepljena kulturna dejavnost. To je bil pravzaprav vzrok tudi za ustanovitev tega pevskega zbora, ki je leta 1979 obhajal petletnico svojega obstoja.

Čeprav je zbor razmeroma mlad, je dosegel že dobro kvaliteto. V zboru delujejo predvsem mladi ljudje in so zastopane različne poklicne skupine: delavci, kmetje, učitelji, uslužbenci itd. Pevci prihajajo iz okolice Pliberka, to je od Doba do Šmihela, iz vasi ob Dravi pa tja do Pece. Prvi dirigent je bil Oto Wutte, učitelj glasbe iz Mlinč, medtem ko trenutno vodi zbor Tone Ivartnik iz Raven na Koroškem. Organizacijsko vodi društvo v glavnem še isti odbor, ki je bil izvoljen ob ustanovitvi; predsednik je ravnatelj glavne šole v Pliberku Herman Germ.

Ker je v društvu mnogo mladih pevcev, gojijo tudi šport. Vsako leto priredijo — bolj za zabavo — veleslalom, kjer imajo na razpolago več „piskrov“, ki jih imenujejo pokale; v zadnjem času pa imajo tudi plakete s polžem — za najpočasnejšega tekmovalca.

Mešani pevski zbor „Podjuna - Pliberk“, v ozadju pliberški grad

Poleg športnih tekmovanj ima zbor še naslednje vsakoletne prireditve: Vi-gredni koncert (pevski večer), Poletno noč (ples in zabava), Adventno petje (po cerkvah), Koledovanje (stara šega) in Silvestrovanje (ples in zabava). Doslej najuspešnejša gostovanja je imel zbor v Trstu, Mariboru, Ptuju in Kranju ter — kar je brez dvoma zanimivo — na skrajnem robu dvojezičnega ozemlja v Šmohoru. Zbor goji predvsem slovensko narodno pesem, vendar se bavi tudi s klasično pevsko literaturo ter s pesmijo drugih narodov.

Ob svoji petletnici je zbor nabavil podjunsko nošo, kar je bilo možno le ob izdatni podpori prijateljev, ki živo spremljajo dejavnost mladih Korošcev in velikodušno podpirajo zbor. Seveda pa ima zbor tudi probleme. Premajhna dvorana, kjer se odvijajo prireditve, ne more sprejeti vseh številnih obiskovalcev in prijateljev zbora. V Pliberku pa stoji velika zgradba „Grenzlandheim“, kjer je ob vhodu z bakrenimi črkami izpovedano: „Dieses Haus dient der Völkerverständigung“. Toda na žalost v tej stavbi še ni smela biti nobena slovenska prireditev.

Pot do resnične enakopravnosti bo torej še dolga. Toda pogumno jo bo-

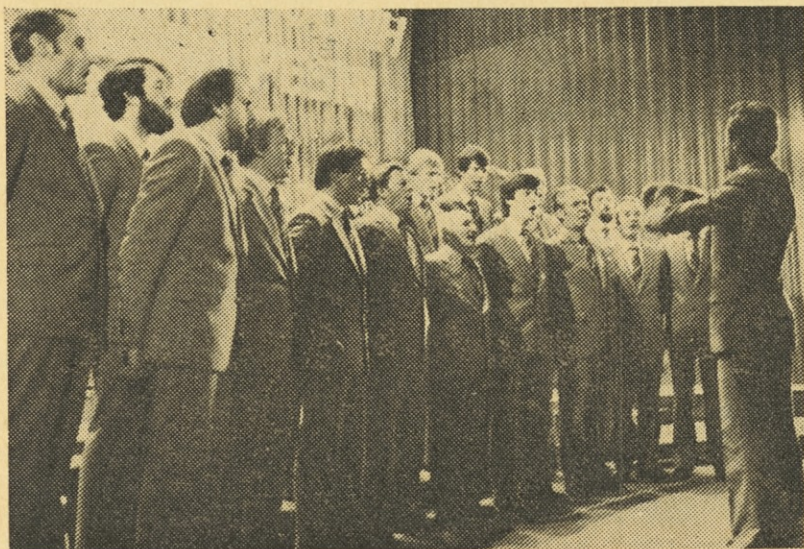
mo šli — s slovensko pesmijo na ustih in s trdnim prepričanjem v srcu.

● Moški pevski zbor „Kralj Matjaž“

Najmlajši pevski zbor v občini Pliberk sestavljajo fantje iz Libuč. Ker prihajajo iz kraja pod Peco, so si za svoj zbor izbrali ime kralja-junaka, ki po pripovedki spi v tej gori — Moški pevski zbor „Kralj Matjaž“. Mladi Hanzl Koschutnik z vneom vodi pevsko skupino, ki je v kratki dobi dveh let dosegla s svojim ubranim petjem že lepe uspehe. Pesnica Milka Hartman, prav tako doma v Libučah, v pesmici, ki jo je zložila za ta zbor, pravi: „Kralj Matjaž je prebudil se, ko njegovih fantov pesmi so se slišale...“. Pevskemu društvu predseduje domačin dr. Matevž Grilc, predsednik NSKS.

Ob vsem tem torej lahko z veseljem ugotovimo, da je v Pliberku kulturna dejavnost — posebno na zborovskem in odrskem področju — dokaj živa in da zato lahko s polnim zaupanjem gledamo v bodočnost!

Andrej Germ

Moški
pevski zbor
„Kralj Matjaž“
je sodeloval
tudi na
osrednji
prireditvi SPZ
ob drugi
obletnici smrti
Pavla
Kernjaka

OBKOLJENA SAMOTA

(cikel)

I

Vedno dragocenejše
so dopisnice
kljub boleznim grenicam,
vse je tako zbližano
in poslušno
brez sprenevedanja
in spogledljivosti.
V visokih čevljih cepetajo
v krogu
dopolnjujoča se leta
po doljubljenih nočeh,
objetem gomezdanju krvi,
tolmunih strasti:
iz device ljubljenska,
iz ljubice porodnica
lepotici,
podvojenki spočetnikoma!
Kdo bi kdaj samo sanjal,
da bo samota
nakopičila
toliko
SREČE ...!?

II

Hvala tvojemu nasmehu,
poklon svetlobi v zenicah,
občudovanje glavi,
visokemu poletju joškov,
izžarevanju tvoje postave,
oboževanje ustom,
strmenje nad slavoloki pod obrvi,
zveličavnost tvoje prisotnosti.
Zdaj se ve,
zakaj rože cvetejo,
ptice pojejo,
pesmi nastajajo,
melodije se porajajo,
umetnije se ovekovečijo.

III

Pričakovanje je bilo vse,
preden sem zaživel,
pričakovanje sem nosil
skozi kaos
ljudi in časa
in rešil
prirojenost.
Zdaj mi pričakovanje
razganja prsi,
ko se zavedam svoje posesti,
zdaj mi pričakovanje
prenapolnjuje glavo,
ko spoznavam
nova pričakovanja,
ki čakajo in se večajo,
da se jih polastim,
zdaj mi pričakovanje
zasipajo
oči
in srce.

IV

Razrastla se je bivanjska zavest
v tako zajetnost,
da se samo uživanje še potencira,
bolečine pa zgubijo premoč.
Tvoja bližina
mi je vsakdanji kruh,
ki poteši zdrav glad
in srčno žejo.
Tvoj glas
preglasi vse časovno,
da se prepojeva skozi noči
in odmeva skozi dneve.
Še kruh in glad
se ujemata
kot glas in melodija,
kot ti in jaz.

Valentin Polanšek

Gasilski jubilej v Šmihelu

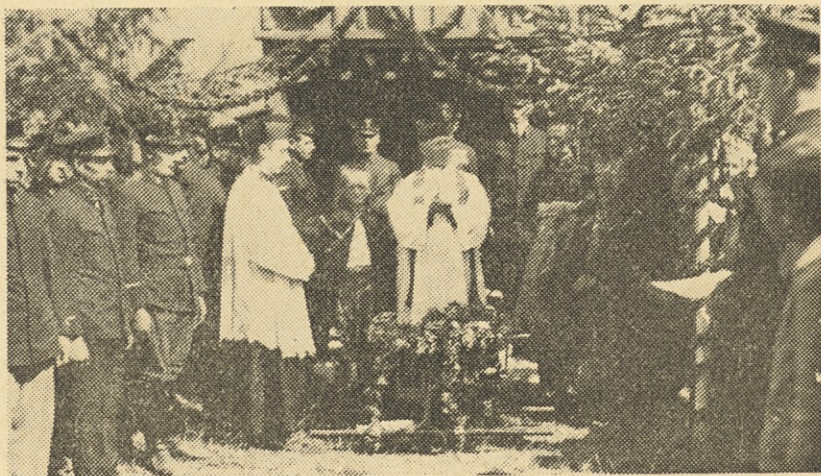
V Šmihelu pri Pliberku se pri poslopju tamkajšnje ljudske šole odcepi cesta, ki vodi v poldrug kilometer oddaljeno vas Bistrico. Ta vas je dolga več kot tri kilometre in je dobila ime po potoku Bistrica, ki je v minulih časih dajal pogonsko silo neštetim večjim in manjšim obratom. Pred mestom Pliberk se v Bistrico izteka še Libuški potok, medtem ko se Bistrica pri Žvabeku združi z Dravo.

Na odseku vasi Bistrica, kjer je bil leta 1871 veliki vseslovenski tabor, je vodna sila nekdanj poganjala elektrarno BBU, Mertovo in Lipševo kovačnico, Štampahovo in Kravtovo žago in elektrarno, Kravtov mlin, Najberževo žago, Mihevčevo kovačnico, Kumrov mlin, Svečevo žago in elektrarno, ki je z električno energijo zaglala tudi Šmihel, nadalje še Poltnikov mlin z elektrarno, Črnkov in Feratov mlin in na koncu vasi še Škorjančevo vodno kolo. V vasi Dvor je nekdanj ob potoku Bistrica stalo več kot deset kovačnic za žeblje, na koncu vasi pa Šurnikov mlin s stiskalnico in elektrarno. V Konovecah je voda poganjala še eno žago in Aplenov

mlin, katerega je v začetku tega stoletja kupil in izgradil moj stari oče Alojzij Carf. Od tam potok žubori naprej proti Pliberku in na tej poti koristi še pivovarni Gösser v Žabji vasi.

Potok in vas Bistrica sta dala ime tudi občini Bistrica, ki je samostojno obstajala do združitve z mestno občino Pliberk v letu 1973. Vas Bistrica je bila gospodarsko najbolj pomemben kraj v občini. Kljub temu pa je Šmihel s šolo, farno cerkvijo, občinskim uradom, žandarmerijsko postajo od leta 1920 do okoli leta 1952, s centralno požarno brambo in prosvetnim društvom „Peca“ bil in je še danes središče vsega krajevnega dogajanja.

Na začetku bistriške ceste, še pred ljudsko šolo, stoji na levi strani šmihelski Gasilski dom. Ta objekt je postal za nas šolsko mladino v pomladi leta 1932 še posebno privlačen: začela se je namreč obnova tega poslopja v zvezi z nabavo in obratovanjem nove motorne gasilske brizgalnice, ki je bila prva taka pridobitev na podeželju daleč naokoli. Mladinci in šol-

Na sliki
od leve
proti desni:
Stanko Mišic,
Dolf Karničnik,
Marko Plešivnik,
kaplan
Franc Poš,
Jurij Kušej,
Slavko Rudolf,
ministrant
Miha Vavti,
župnik
Josip Vintar,
Ignac
Koren-Uhl,
mežnar Bal-
dej Prilaznik
in ministrant
Johan Job,
današnji
šurnik
v Dvoru

larji smo bili stalni opazovalci in spremljevalci vsega tega razvoja.

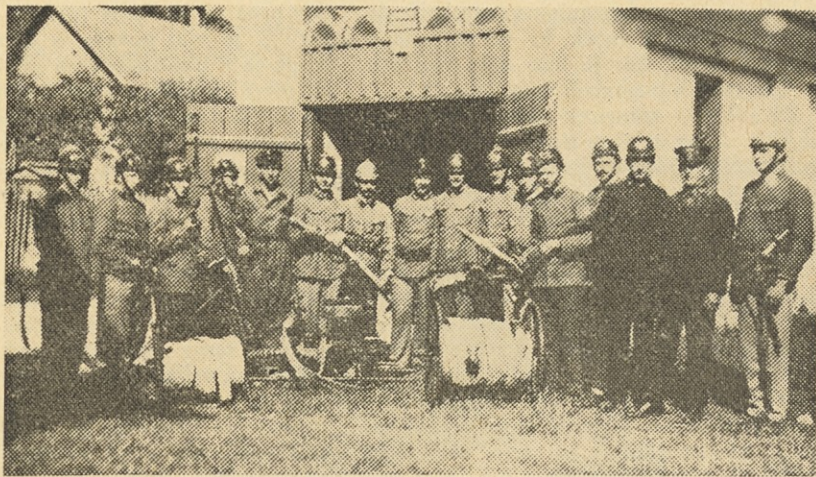
Notranjo in zunanjo obnovo Gasilskega doma je v glavnem izvršil Pašovnikov oče Valentin Čebul, zidar v Šmihelu, čelno stran pa je poslikal tedanji kaplan Filip Milonik. Naslikal je svetega Florijana s privezanim mlinskim kamnom ob rokah in dva zmaja, ki sta požirala grozeče ognjene zublje; na spodnjem koncu slike pa so bile doprsne podobe gasilcev s čeladami na glavah in z orodjem na ramenih. Čeprav je bila čelna stran doma v poznejših časih večkrat prepleškana, so še danes vidni sledovi te pomembne slike, ki je bila zelo okusno izdelana. Dolga leta smo lahko opazovali, kako so se potniki in avtomobilisti ustavljali pred domom in si ogledovali slikarsko delo. V nacistični dobi pa je izginila tudi ta slika.

Po ustnem izročilu je bilo Gasilsko društvo Šmihel obnovljeno v letu 1927 in je od tedaj naprej s polnim zaletom razvijalo svojo mnogostransko dejavnost. Na vajah v ekserciranju, ki so bile v poletnem času vsak mesec enkrat, je sodelovalo več kot sto mož, pri vajah na orodju pa je bilo udeleženih kakih 30 izbranih gasilcev. Komanda je bila tako pri ekserciranju kakor tudi pri vajah na orodju vse do leta 1939 v slovenskem jeziku. Vaje na orodju so se pretežno odvijale ob potoku Bistrica v vaseh Konovece, Dvor in Bistrica.

Šmihelski gasilci so imeli tudi svojo godbo na pihala, ki je stalno štela 25 do 30 godbenikov ter je imela redne vaje, navadno v sobotah zvečer. Ta godba je bila daleč naokrog edina in so predvsem pliberški meščani škodoželjno gledali na razvoj v Šmihelu, ker sami niso bili v stanju postaviti na noge ne mestne ne gasilske godbe. Šmihelska godba pa je bila zelo aktivna. Sodelovala je na številnih veselicah v vsej okolici, na žegnanjih in tudi na tradicionalnem pliberškem sejmu; skoraj na vsaki svatbi pa so igrale manjše skupine te godbe. Leta 1938 so nacisti tudi tej godbeniški skupini vsilili rjave uniforme (prej je imela modre gasilske kroje) in jo nasilno naredili za „SA-Musik“. Ko pa so se pri ljudskem štetju leta 1939 vsi godbeniki razen enega samega vpisali za Slovence, so nasilneži terjali rjave uniforme nazaj; skupini je bilo nato delovanje onemogočeno in je tako razpadla.

V začetku tridesetih let je bila tudi v Avstriji gospodarska kriza na višku in ena izmed posledic tedanjih težav je bilo dejstvo, da je prišlo mnogo pogostejše do požarov kot v normalnih časih. Ker pa požar ne uniči le objekta, v katerem izbruhne, marveč ogroža tudi okolico in pogosto kar cele vasi, je tudi vodstvo požarne brambe v Šmihelu spoznalo potrebo in nujnost, da nabavi novo moderno in učinkovito motorno brizgalnico.

Na sliki od leve proti desni:
Stanko Mišic,
Janez Pernat (fotograf),
Franc Kropivnik-Šroncej,
Toni Čebular,
Janez Čebul,
Franc Kušej,
komandant
Janez Drabeš,
namestnik
komandanta
Marko Plesivčnik,
Polda Jernej,
nepoznan,
Valentin Čebul,
Anton Vavti,
Lojz Jernej,
Maks Jekl,
Slavko Rudolf,
tehnični
komandant
Franc Plesivčnik - šerčerjev Franci. (foto: Janez Pernat, Bistrica pri Pliberku)

Na vodilnih mestih pri gasilcih so tedaj bili mizarji mojster Janez Drobež, Šercerjeva sinova Franci in Marko Plesivčnik, Davidovi fantje Jurij, Janez in Franc Kušej, Valentin Čebul, pd. Pašovnikov, Alojz Baučej in za Strpno vas Svačičev Dolf. Začeli so organizirati zbiralne akcije. Čeprav je sredi gospodarske krize vsakomur trda predla za denar, so bile te akcije uspešne, kar priča o visoki stopnji zavesti in razgledanosti tedanjega prebivalstva Šmihela in okolice.

Precejšen del denarja, potrebnega za nabavo nove brizgalnice, so pobudniki dosegli s prodajo rabljene brizgalnice na ročni pogon, ki je bila do tedaj v rabi. V Rinkolah so jo zamenjali za nekaj stoječega lesa v rinkelški vaški gmajni na sedlu. Les so šmihelski in okoliški fantje predelali v drva, ki so jih prodali in tako iztržili denar za nakup novega orodja. To brezplačno delo so tedanji mladinci, ki jih je za akcijo idealizma navdušil Šercerjev Franci, z dobrim zgledom opravili večinoma v nočnem času ob svitu meseca. Še danes se dobro spominjam, kako so še leta pozneje navdušeno pripovedovali o veselju in navdušenju, ki je vladalo pri tej — kakor bi danes rekli — udarniški delovni akciji.

Omenjena brizgalnica na ročni pogon je bila montirana na lesenem vozu s štirimi kolesi, pripravnem za vprego dveh konj. Imela je dva dolga vzvoda in na vsakem koncu teh vzvodov je bilo prostora za pet do šest krepih mož. Torej je bilo za pogon brizgalnice potrebnih do dvanajst moških moči, ki so se morale stalno menjati, ker je bilo delo naporno in so se morali poganjači vmes odpočiti.

Za svečano otvoritev obnovljenega gasilskega doma in nove motorne brizgalnice so izbrali dan šmihelskega žeganja tretjo nedeljo v avgustu leta 1932. To je bil za Šmihel in vso okolico velik dan, na katerega so se temeljito pripravili. Zgodaj popoldne sta prispeli pobrateni požarni brambi iz Mežice in Prevalj z godbo na pihala in v bleščečih uniformah, kakršnih pri nas še nismo videli. Domači župnik Franc Poš je opravil obred blagoslovitve. Potem so domači gasilci še zadnjič demonstrirali vajo s staro brizgalnico na ročni pogon. Požar so zelo originalno markirali v stari Šercerjevi hiši, kjer ima danes trgovino Franc Kušej; pod stre-

ho so smodili predivo, kar je povzročilo gost dim, ki je valovil izpod strešne opeke in tudi iz zgornjih oken poslopja. Mežnar Baldej je zatrobil alarm, požarna bramba se je zbrala in stopila v akcijo. V pičlih štirih minutah je voda iz šestih cevi brizgala v navidez gorečo hišo — to je bila odlično posrečena vaja, kjer je vse do pičice šlo točno po načrtu. Seveda je bila akcija dobro načrtovana in temeljito pripravljena, celotno tehnično moštvo pa izvežbano na nešteti vajah. Še danes se spominjam, da je vaja na predvečer velikega dogodka trajala vse do desete ure zvečer.

Na tem prazničnem dnevu se je zbrala ogromna množica ljudstva iz bližnje in daljnje okolice in vse je bilo dobro in praznično razpoloženo. Na dvorišču med Šercerjevim in Ažmanovim poslopjem je bil urejen veselilni prostor s plesiščem na prostem. Tu sta za ples izmenoma igrali godba na pihala domače požarne brambe v polni zasedbi kakih 30 godbenikov ter manjša skupina 8 godbenikov iz iste kapele. Obe skupini sta igrali brez prestanka in obširno plesišče je bilo polno zasedeno do jutranjih ur ponedeljka. V ponedeljek zvečer pa se je zabava v nekoliko ožjem obsegu spet nadaljevala pozno v noč; tokrat so prišli na svoj račun predvsem vsi tisti, ki so morali dan poprej skrbeti za postrežbo nešteti gostov. V tistih časih je bilo merilo za uspeh plesnih prireditvev in žeganj količina točnega piva: če so iztočili manj kot 12 sodov piva po 50 litrov (pravili so jim „halberji“), je bilo govora o slabem uspehu; če pa je v ponedeljek po prireditvi čakalo pred gostilno na „pirfurmane“ kakih 20 do 25 praznih sodov, tedaj so govorili o dobrem uspehu. Ob priložnosti prej opisanega slavlja pa sta požarna bramba v lastni režiji in Šercerjeva gostilna skupno iztočili 48 sodov piva, kar je pomenilo takrat absoluten rekord.

K izrednemu uspehu tega dogodka so v prvi vrsti pripomogle naslednje okolnosti: enotnost prebivalstva Šmihela in okolice, tesna povezava med mladino in starejšimi, veliko zanimanje za delovanje v društvih ter sloga med odbori in članstvom. Ne nazadnje pa je bilo za veliki uspeh prireditve na prostem odločilnega pomena tudi izredno lepo vreme na dan slavlja.

Franci Vavti

Drugi jezik

(Koroška in njena dva jezika)

*Ce na prepotenco
odgovarjaš
s prepotenco,
še ne pomeni
nujno,
da si prepotenten.*

Vnaprejšnja pripomba: Ko so me vprašali, če bi hotel napisati prispevek na zgornjo temo, sem takoj vse preveč spontano privolil; kako nepremišljeno, se je pokazalo najkasneje tedaj, ko sem začel odbirati misli, ki so me preplavile, jih členiti in usklajevati med seboj...

Kako zapletena postane ta preprosta tema, kakor hitro jo prenesemo na „Koroško“.

Odločilno obdobje za moj osebni, jezikovni razvoj sem preživel na Koroškem, zato mislim, da sem pristojen za pisanje na zastavljeno temo, začnem pa s prikazom „jezikovnega“ stanja moje govorilne otroštva.

MOJIH PRVIH ENAJST LET — 1930—1941

Moj izhodiščni jezikovni položaj lahko označim kot tipično dediščino situacije v avstroogrski obmejni pokrajini.

Nazaj gledano izgleda zelo zapleten — in zdi se mi zelo razburljivo, da zdaj o tem pišem v nemščini.*

Moja mati je imela slovensko mater (bila je kmečki otrok iz Primorja, Kobarida ob Soči) in južnoštajerskega očeta (bil je avstroogrski carinik). Za babičino sorodstvo je bila ta zveza nesprejemljiva in stara mati je morala od doma.

S šestimi leti je bila moja mati že sirota brez matere in očeta, brez domovine, jezikovno izkoreninjena; sporazumevalni idiom njenega okolja je bil najprej nemški **koroški pogovorni jezik ziljskega značaja** in pozneje **italijanski pogovorni jezik za služabnike** na razdalji Trst-Firence-Neapelj.

Moj oče je imel beneškoslovenske starše, ki so bili kmetje. Rasel je trojezično — furlansko, slovensko, italijansko — vendar brez šole; v nobenem od teh treh jezikov ni znal ne brati ne pisati. Kot drugorojeni si je moral poiskati delo. Kot pomožni delavec v rajbeljskem rudniku je spoznal mojo mater, ki je bila tam na obisku pri rejnikih.

* članek prinašamo v prevodu

Na srečanju pisateljev
manjšinskih narodov
na Obirskem
so razpravljali tudi o furlanski
literaturi

1930 — leto mojega rojstva. Kraj: Rajbelj = Cave del Predil (Kanalska dolina).

Italijanski fašizem kot oblika države in kot državna ideologija se je utrdil, zato je ob meji seveda vladala jezikovna in kulturna nestrpnost; v javnosti je bila dovoljena le italijanščina.

MOJ JEZIKOVNOAKUSTIČNI IN S TEM ČUSTVENOSITUATIVNI BIVALNI POLOŽAJ V PRVIH DESETIH LETIH ŽIVLJENJA — 1930—1940

1. Do vstopa v šolo: a) Mati je z mano zavestno govorila italijansko, ker mi je hotela omogočiti ugoden šartni položaj za šolo — bila je samo italijanska šola, italijanska cerkev, italijanska javnost. Svoje lastne misli in občutke pa je doma izražala v čudni mešanici ziljske in kanalske koroške nemščine.

b) Oče pa je nasproti meni največ uporabljal močno furlansko obarvano italijanščino.

Starši so se doma med seboj posluževali, odvisno od razpoloženja, ali furlanščine ali slovenščine, vendar vedno posejane z delčki posebne oblike koroške nemščine. O tistem, kar ni bilo namenjeno otroškim ušesom, so načeloma razpravljali v slovenščini, v javnosti pa se je govorilo izključno italijansko.

2. Ljudskošolska leta — 1936—1941. Teh pet let je bil učni jezik italijanski. Kako je torej teh prvih deset let delovalo name v psihosocialnem in sociopolitičnem pogledu?

Vse jezikovne izjave so me navdajale z neugnano radovednostjo, radovednostjo, ki so jo prepajali močni frustracijski elementi, ker je življenje okoli mene potekalo vidno in slišno čustveno, jaz kot otrok pa sem bil iz tega po večini izključen (argument staršev: otroka ne obremenjujmo, naj ne trpi...) Zato sem v šoli pohlepno sprejemal italijanski jezik in v njem posredovano ideologijo, ker sta se oba obračala

neposredno name in ker sem se čutil kot otrok spoštovanega.

Vsi ti predpogoji in pogoji so pomagali iz mene narediti vzornega italijansko-fašističnega ljudskošolca, vključno s podelitvijo diplome „per essesi distinto nello studio della lingua italiana“ (ker se je odlikoval pri učenju italijanskega jezika).

KATERI JEZIK JE TOREJ ZA DESET-LETNEGA FANTA POSTAL PRVI (MATERNI?!)?

V katerem jeziku sem izražal svoj jaz, svoj miselni in čustveni svet? Štet, pozdravljati, psovati, peti sem znal v treh jezikih, pisati in brati v enem — italijanskem — **starši zadnjega niso znali.**

Postal sem žejen branja in ta želja je zahtevala potešitve: na razpolago mi je bilo samo fašistično berilo za otroke — vendar nič, kar bi ustrezalo moji biti, moji nadarjenosti, mojim še ne uzaveščenim hrepenenjem — **zato še nisem imel meni ustreznega prvega jezika** — in puberteta je tako rekoč čakala pred vrati. Ta vidik poudarjam zato, ker človek resnično obvlada le tisti jezik, ki se ga nauči pred puberteto in ga v sebi eksistenčno doživi. (Gl. „Die Brücke“, 7. letnik, junij 1981, str. 24 sl. Williija Mayerthalerja).

Ali je prvi jezik reven ali bogat, enoličen ali mnogoličen, se zatika ali gladko teče, je najbrž bistveno odvisno od tega, kako potekata otroštvo in pubertetno obdobje: saj sta čut in razum individualna: lahko sta neizkoriščena in zakrtna, lahko sta preskrbljena z najnujnejšim ali pa ju okolje v ožjem in širšem pomenu — dom, tovariši v igri, šola — bogato zalaga z dražljaji.

Motivacije, ki so na splošno primerne otroštvu in so razen tega primerne specifični nadarjenosti vsakega posameznega otroka, bogatijo čud in razum ter otroka silijo bogatiti jezik, **da bi lahko kaj povedal.** Normalno so igra

in tovariši v igri okolje, ki najmanj mo-
teče poseže v otrokovo življenje, kajti
izbira si jih otrok sam, pri tem pa se iz-
najdljivo brani pred motnjami in pre-
povedmi.

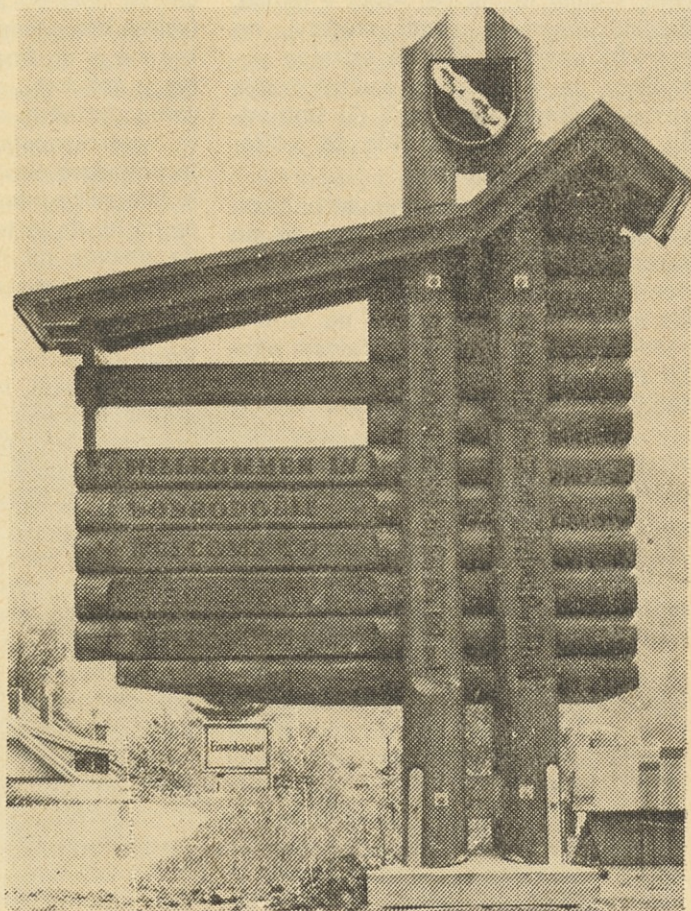
1941–1945: ODLOČILNIH PET LET ZA NASTANEK MOJEGA PRVEGA JEZIKA

Nacistično fašistična osvajalna voj-
na me je enajstletnega dobesedno čez
noč obdarila s popolnoma novim oko-
ljem, v katerem je postal en sam jezik
— nemščina — izrazno sredstvo in spo-
ročilni instrument za vse moje občutke,
želje, dejanja in misli.

Naj uporabim prisposodob: dan prej
sem bral na 31. strani v italijanščini
napisano bojno poročilo, pri tem mislil
po ziljsko-kanalsko-koroško nemško
„wie spannend“ (kako napeto) in se
istočasno veselil, da bom pri alpincih
jedel „ranchio“ iz „gavette“ (enolonč-
nico iz menažke); in moja sposobnost
predstavljanja mi je pred nos pričara-
la nezamenljivi vonj vojaške kuhinje,
slamnjač in vojaške opreme. Naslednji
dan sem hotel brati naprej na 32. strani
— in obstal: bila je v nemščini in to ne
samo ta stran, vse naslednje strani te
knjige tudi in vse knjige naokoli.

Zelo sem moral biti presenečen: ves
svet, ki me je obdajal, ki sem ga mo-

Tudi Železna Kapla je
po sedanjí „široko-
grudni“ rešitvi
manjšinskega vprašanja
čisto nemško naselje.
Ker pa to nikakor ne
odgovarja dejanskim
razmeram, so našli
pravcato salomonsko
rešitev:
ob glavni cesti, ki pelje
v Železno Kaplo, so
postavili turistične
„krajevne table“, ki
izrekajo dobrodošlico
kar v petih jezikih
(v nemščini, slovenščini,
angleščini, francoščini
in holandsščini), zato
pa so uradne krajevne
table slej ko prej samo
v enem jeziku —
v nemščini. Torej je volk
sit in koza cela ...

gel videti in prehoditi, je nenadoma postal nemški, brez prehoda, brezobzirno, brez prizanašanja — celo oče, spoštovani roditelj, ki se je lahko po potrebi izražal v tolikih jezikih, je brez prehoda izginil („eingerückt“ — vpoklican, se je tedaj glasila slikovno močna nemška beseda) in se ni nikoli več vrnil.

Še danes strmim nad tem: med tema dvema svetovoma je bilo le okoli 120 oz. 90 kilometrov (Rajbelj — Št. Andraž v Labotski dolini — Celovec).

Seveda tedaj, kot otrok, tega nisem spoznal in dojel, če pa se ozrem nazaj in analiziram, mi je zdaj jasno, **da je bil ta novi položaj zame kot otroka izjemno ugoden**: mati je prišla v svet, po kakršnem je zaradi nas otrok hrepela. Menila je, da se otroci v okolju, italijaniziranem z vsemi sredstvi, ne moremo povzpeti, zato je vztrajno poskušala, da bi za svojo družino dobila status „volksdeutscherjev“. Ko smo prišli v povratniško taborišče za Volksdeutsche, je bila srečna.

Popolnoma me je prepustila temu novemu okolju in tudi sam sem se mu brez pridržkov predal. Osnovni tečaj nemščine v taborišču za povratnike je bil zame igračka, drugače pa je bilo važno to, da se v novem igralnem okolju najdem in uveljavim. Resnični učitelj jezika je bilo to novo igralno okolje.

Celih šest(!) mesecev popolne svobode, brez kakršnega koli motečega nadzora, je zadostovalo: prvič kot otrok sem lahko brez tujega vpliva mislil, gledal, opazoval, primerjal, odločal, sklepal, pojasnjeval, razlagal, zahteval, priznaval... vsak odziv, ki sem ga sprožil, je bil „nemški“.

Ta položaj je ustrezal moji prirojeni in že močno izraženi radovednosti: novi idiom — nemščina — me je popolnoma prevzel in kmalu sem v tem jeziku tudi sanjal. Drugi idiomi so v podzavesti legli k počitku — brez ugovora, kot še danes verjamem. Pol leta, ki sem ga omenil, je moralo v meni zbuditi in reediti raziskovalni nagon in nagon po

svobodi, ki sta bila latentno že prej v meni, — kajti pozneje — do 1945 — sem delal predvsem to, kar je ustrezalo moji radovednosti in domišljiji: v šoli in pri igri sem postal središče pri zamenjavanju knjig in zvezčičev. „Rolf Torring“, „Tom Shark“, „Karl May“ itd. itd. Obdajal me je očarujoč svet jezika in brez pomisleka sem se potapljaj vanj. In zraven druga velika sreča: v šoli mi učitelji nemščine tega niso branili.

V enem letu je nemščina postala zame življenjsko pomemben jezik, ne da bi bila kdaj koli „materni jezik“.

Nacistični nadzor nad nami otroki je bil — jezikovno — sicer trdovraten, vendar pa površen in enoličen, vsaj zame (vedno iste pesmi, isti izreki, ista gesla), ker me je družina pustila na miru in so me v šoli kot „samorastniškega“ Germana gledali in obravnavali s popustljivo naklonjenostjo. V enem pogledu pa je ta nadzor popolnoma uspel: Koroška je bila zame nemška dežela. Še sanjalo se mi ni, da je tudi slovenska Koroška, da obstaja na Koroškem tudi slovensko naseljitveno področje.

V tem času — 1942. — je v moje življenje stopil nov jezik, jezik, ki sem se ga moral učiti, ki so ga poučevali: **angleščina**. Zame popolnoma nov eksistenčni položaj, da so mi jezik sistematično razložili in sem bil potem izprašan. Ta položaj se mi je pač moral zdeti zelo nenaraven, kajti meni nič tebi nič, tako rekoč hipoma, sem se povezal z britanskimi vojnimi ujetniki — Angleži, Avstralci, Novozelandci —, ki so živeli v taborišču vojnih ujetnikov v bližini. Danes ne vem več, ali sem se zavedal, da počnem nekaj strogo prepovedanega, — navezava stikov je bila zame nekaj samoumevnega: tu je jezik, s katerim se moraš ukvarjati, in tam ljudje, ki ga govorijo... Morali so čistiti Lendkanal, torej sem šel tudi jaz drsat, da bi z njimi lahko govoril. Kopali so zaščitne jarke, torej sem šel preko polj,

da bi z njimi govoril, ali pa sem jih peljal v stanovanje, če so hoteli skuhati čaj. Za prepoved stikov s sovražnikom se čisto enostavno nisem zmenil, čeprav sem bil na vsak način vnet „pimpf“. Ta novi idiom me je fasciniral, najbrž ker sem ga na tako „pustolovski“ način prenesel neposredno v praktično uporabo. Zven (fonetika) in melodija (intonacija) v izvirniku, neposredno, brez ovinkov — in pustili so me spraševati, govoriti, poskušati; poslušali so me. Šele če se mi je zataknilo ali nisem vedel dalje, tedaj šele so mi pomagali. Zelo kmalu je „angleščina“ začela postajati moj drugi jezik. Šolski pouk tega procesa prisvojitve ni motil.

Tako sem si razmeroma malo pred začetkom pubertete osvojil prvi jezik — nemščino (in ona je istočasno osvojila mene). Vzljubil sem jo, rad sem eksperimentiral z njo, postala je naraven posrednik za izbruhe mojih čustev in popotovanja mojega razuma. Njej se je pridružil **drugi jezik**, ki mi ga ni vsilila le šola, ampak sem mu šel prostovoljno in radovedno nasproti in me je veselilo „kramljati“ v njem.

Poleg tega sta v moji podzavesti

dremala še dva jezika — italijanščina in slovenščina —, jezika, s katerima sem imel „po sili“ opravka tako rekoč v „davnih preteklostih“ in o katerih sem mislil, da ne bom imel z njima nikoli več opravka.

1945 — OD MAJA DO OKTOBRA, NOVEMBRA

13- do 15-letniki smo smeli živeti popolnoma svobodno. Imeli smo pravic do nevezano življenje. Nemščina in angleščina, oba jezika sta se razcvetela, se razvijala, položaj ju je bogatil. Zabavno brez sramu sem našel povezavo z britanskimi zasedbenimi enotami, nobeno delo mi ni bilo pretežno ali preumazano, zame edino pomembno je bilo, da sem lahko **govoril, lahko poslušal**. Med tistimi Britanci je moralo biti zelo veliko očetov, zato je bila naveza tako preprosta in samoumevna. V tem obdobju sem od časa do časa mislil in sanjal samo angleško.

Moja dva jezika sta potem vidno postajala vedno bolj lačna, koprnela sta po hrani. Veselje do branja, ki me obvladuje danes, ima svoje korenine v ti-

S prepovedjo slovenske kulturne prireditve v mestni dvorani so velikovski občinski možje pokazali, da še dolgo ne bodo zreli za združeno Evropo

stem času. Knjig je bilo na pretek in požiral sem „Idiota“ Dostojevskega v nemščini in „The Goldseeker“ Sinclaira Lewisa v angleščini. Poleg tega sem šel tudi do petkrat na teden v kino, gledat angleške in nemške filme.

Veseltu do govorenja in branja se je — logično — pridružilo veselje do pisanja; poskusil sem se v vseh literarnih zvrsteh. Šolski spisi so postali (za učitelje) zastrašujoče dolgi, vsaka tema mi je bila prav, ker sem vsako interpretiral, kakor se mi je zdelo.

1946/47: zame znamenito šolsko leto, ključno leto. Po prvem tromesečju sem zamenjal tip šole in ta korak mi je prinesel dve važni srečanja: **z latinščino in slovenščino.**

LATINŠČINA IN NJEN VPLIV NAME

Italijanščina, ki je do tedaj dremala v meni, je bila brezobzirno zbudena in je terjala svojo pravico do življenja. Čisto samoumevno sem ji jo priznal in zelo kmalu sem živel trojezično. Z današnjega stališča gledano je osupljivo, kako „kompakten“ jezikovni zaklad v italijanščini je leta in leta dremal in bil potem tu, pripravljen za uporabo, **vendar samo pogojno**, ker je zaloga izrazov ustrezala čustvenemu in miselnemu svetu približno desetletnega dečka, in te misli in čustva je v veliki meri dobil že vnaprej formulirana. Ostanek je izvirjal iz takratnega igralnega okolja. Pokazal se je razburljiv fenomen, da mi je obvezno ukvarjanje z latinskimi teksti — vsebinsko, ne strukturalno — posredno dalo manjkajoče besedišče in frazologijo za mojo italijanščino. Da je ta zdaj formulirani predurek tedaj veljal, se je potrdilo tudi med univerzitetnim študijem, ki je sledil. Med drugim sem se vpisal na romanistiko, s težiščem na italijanistiki, in branje tekstov mi že od začetka ni delalo nikakršnih težav, sposobnost govorenja in sporazumevanja pa se je večala s številom obiskov Italije.

SLOVENŠČINA IN NJEN VPLIV NAME

Srečanje s tem jezikom med poukom je bilo tako imenitno-obzirno-zadržano, da sem učni predmet „slovenščina“ od vsega začetka smatral in doživljal kot „Eksotikum“. S 17 leti na Koroškem, v Celovcu, kot gimnazijec, z izrazito slovenskim primorskim kulturnim ozadjem pravzaprav nisem imel najmanjšega pojma, kako kulturnopolitično bizzanten in važen je bil ta jezik v tej deželi.

Pouk je potekal štiri(!) leta na tradicionalen, klasičen način in se je izkazal kot popoln neuspeh. Namesto da bi se učitelj sociopolitično in psihološko-analitično približal šolarjem, da bi spoznal razpoloženje in interese, nas je — po hitrem preletu jezikovne strukture — zalagal z „dobro“ do „žlahtno“ liriko in prozo. Marsikaj smo zvedeli o slovenski književnosti 19. stoletja, se naučili fonetično in intonacijsko tekoče brati in recitirati, nastopili smo celo v nekaj slovenskih radijskih oddajah — vendar pa je bila naša sposobnost govorenja in sporazumevanja enaka nič. Ker je nemškogovorečim Korošcem v naši skupini manjkala predpubertetna slovenska jezikovna izkušnja, **je njihova slovenščina ostala akademska.** Še danes, po več kot tridesetih letih, znam tekoče citirati verze (in tudi vem, kaj pripovedujem), ampak najpreprostejši vsakdanji stavek zelo težko oblikujem in ga razumem. Moj tedanji učitelj slovenščine je bil fin, žlahten, izobražen gospod, popoln predstavnik meščanskega umevanja kulture in izobrazbe, slovenski Korošec z zadržanjem starega Avstrijca in meščana iztekajočega se 19. stoletja. Odkritosrčno spoštujem njegov spomin — ampak kar se jezika tiče, je pri meni zamudil veliko priložnost.

Leta 1950 sem zapustil Koroško in se vrnil šele čez 25 let. Šele zunaj, kot odrasel človek, sem zvedel za obstoj

„koroškega problema“ in se pričel ukvarjati z njim.

Pričujoča razlaga osebnega jezikovnega razvoja se je pokazala šele med analitičnim ukvarjanjem z zastavljeno temo o drugem jeziku. Jasneje kot kdajkoli mi je pomagala razumeti, zakaj se koroškim Slovencem godi z njihovim drugim jezikom — nemščino — tako „lahko“ in s prvim — slovenščino — tako „teško“.

„PREPOTENCA“ NEMŠČINE NA KOROŠKEM

Nemščina kot idiom v svojih različnih možnih izoblikovanih — od posrednika v zasebni/medčloveški komunikaciji preko jezika pouka in izobrazbe, preko gospodarskoturističnega jezika za sporazumevanje in informiranje, do političnega idioma v najširšem pomenu — ta nemščina je brez dvoma — brez vprašanja — samoumevno tu, prisotna na dvojezičnem območju. Njena „prepotentna“ prisotnost ustvarja pogoje komunikacije in primarni predstavniki tega idioma so se tega prav nereflektirano in nesramno vedno zavedali in se še zavedajo. Ta v teku zgodovine nikoli ogrožena prisotnost in eksistenčne pogoje ustvarjajoča zavest je v svojih nosilcih nujno morala povzročiti **občutek večvrednosti** nasproti drugemu jeziku v deželi (v njihovem samoumevanju „drugemu jeziku“). Zanje je slovenščina bila (in je) nekakšen **jezik, ki**

tudi obstaja, predvsem za germanofilske šoviniste med njimi in za vse pol in četrt izobražene. Jezik, ki je dober samo za petje, za molitev in za pogovor o najpreprostejših vsakdanjih zadevah. Tisti pa, ki se je hotel (in se hoče?) družiti z njimi, se mora posluževati višjega, vrednejšega jezika.

Bistvo „prepotence“ je, da sili v ospredje, se dela široka in nepregledna, odriva vse, kar je drugačno. Bilo bi vendar proti njenemu bistvu, če bi spraševala, dvomila o sebi.

Korošec, ki obvlada samo nemščino, tega ne čuti kot pomanjkljivost, tisti pa, ki obvlada samo slovenščino (tudi taki so še), je zavrt, se počuti deklasiranega, kakor hitro zapusti svoje neposredno bivalno okolje. (Marsikdo ga zapusti že, če gre na govorilno uro k otrokovemu učitelju.)

Koroški otroci s slovenskimi starimi starši in delno slovenskimi starši in s tem v biti dvojezični, se z zastrašujočim pohlepom vržejo na nemški jezik; ta je zanje raj, ki si ga je treba priboriti, ki jim ga kratijo. Prizadevajo si čim prej pozabiti svoj prvi jezik, to glavno oviro na poti v raj.

Kdo jim pomaga? Kdo pomaga slovenščini na Koroškem? S tema dvema zavestno izzivalno oblikovanima vprašanjema se poslavljam od naklonjenega bralca, v upanju, da bo jezen vzkrikel, začel razmišljati, sklenil odgovarjati, da bi me prepričal o nasprotnem.

Norbert Cencig

Moja pot v svobodo

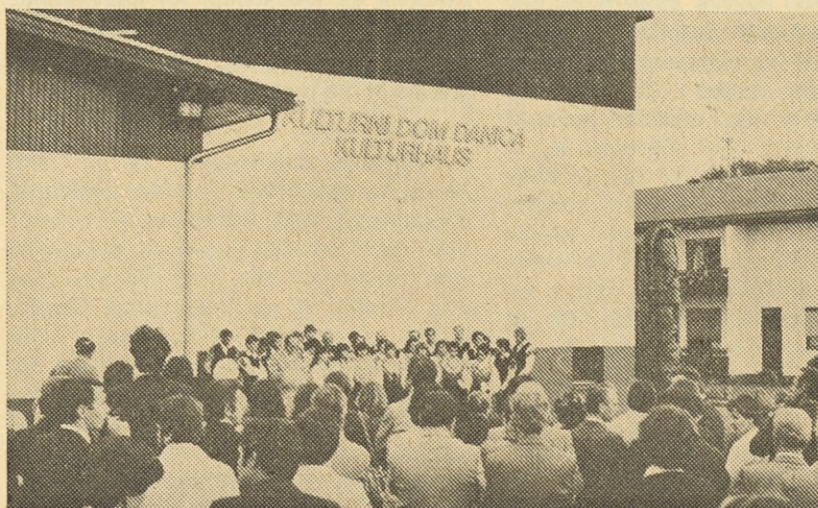
Po končani vojni sem se 9. maja 1945 v civilu peljal s tovarišem v Velikovec. A že po dveh kilometrih so me ustavili SS-vojaki. Ne vem kako, toda naenkrat sem padel v nezavest in ko sem prišel spet do zavesti, sem ležal na cesti obkrožen od 10 do 15 oboroženih esesovcev, ki so kričali: „Niederschießen, das ist ein Bandit!“¹ Hladnokrvno sem se tudi v tej situaciji znašel in zahteval, da naju spustijo, ker je vojne že konec. Ker so nekateri esesovci še vedno kričali o ustrelitvi, sem zahteval, da naju peljejo k njihovemu komandantu, da razsodi. Upal sem, da bom pridobil na času in da se mi bo nudila kakšna možnost rešitve.

Ko so naju v zaporu preiskali, so našli pri meni pištolo, razne dokumente, Titovo sliko in izkaznico. Zaradi tega so tudi domnevali, da sem tisti komisar Luc, na katerega so januarja 1945 nacistične oblasti razpisale nagrado 10.000 mark za živega in 5000 mark za mrtvega. Razveselili so se nad mano in me gonili po trgu, me pretepali in govorili ljudem: „Das ist das Erzschwein von der Saualm, Kommissar Luc.“²

Po 48 urah zasliševanja, sramotenja in groženj nama je le uspelo pobegniti iz zapora in se skriti v nekem skednju v Vovbrah. Komaj sva se prav skrila, so se že pripeljali SS-vojaki k hiši. Vojaki so planili v hišo in kričali: „So, Banditen, jetzt ist es aus!“³ Ker pa naju v hiši niso našli, so se znosili nad družino. Nato so se odpeljali in bila sva rešena.

Taka je bila moja pot v svobodo!

Kljub temu, da je nacizem razpadel, sem nagonsko čutil, da nacistična ideologija in dejavnost še nista mrtvi in da bomo imeli prav koroški Slovenci še konfrontacije z njima. Do tega je potem tudi prišlo. Že med partizansko zasedbo Velikovca smo doživljali razne izpade s strani nacistov. Tiste naciste, ki so še 8. maja, včlanjeni v Volkssturm, hajkali za partizani, sem 12. maja spet videl v Velikovcu, zdaj kot člane nove pomožne policije z avstrijskim znakom na rokavu!

Dograditev
kulturnega
doma
„Danica“ v
šentprimozu
so praznovali
s pestro
kulturno
prireditvijo

Iz moje beležnice

POT RESNICE

*Odprimo meje do srca,
ko smo vsi v isti sili,
kajti želja je le ta:
da bi sovraštva se znebili.
Čemu ti slavospevi
neodkritega duha?
Stojiš na desni ali levi,
to ni nobena zmaga:
ker resnica le eno pot pozna.*

LASTNA DEŽELA

*Skrito vidim tam deželo,
umetnost naj ji bo ime.
Za lepoto srce se je ogrelo,
a še tiho skrite so želje.
Vedno tu se vest oglašča,
kam te vodi tiha pot?
Naj se drznost ne ponaša,
ker so zanke polne zmot.
Ne izogne se nesreče,
kdor se ujame v tvojo past,
kajti — umetnost,
to so rožice cvetoče,
njih lepota pa ni tvoja last.*

ŽIVLJENJA VEČER

*Čudovit si ti,
moj gorski svet;
si kraljestvo
vse lepote.
Za lepoto tvojo
sem zavzet,
a ne morem
naužiti se krasote.*

*Še enkrat rad bi
stopil vrh gora,
še enkrat gledal
zarjo te daljave;
pa se na moji boji
že preveč pozna:
da me vleče druga pot
nad nebeške te višave.*

ZAPRAVLJENA SREČA

*Ne da se zadušiti
nemirna skrita vest,
kdor sam napravi
svojo si propast.
On okužil sam je sebe,
ker prodal je rod,
zdaj je kot užitek
svoje lastne bede,
ker ga več ne veže
noben bratski brod.*

NASMEHNI SE VESELJE

*Nasmehni se veselje,
pokaži tvojo sončno stran,
naj nas dobra volja pelje
preko vseh poljan.*

*Odkritost je bogastvo,
prijaznost pa je svetli dan,
ki premaga vse junaštvo,
da na tvoji poti boš vesel,
ko nikoli ne boš sam.*

BODIMO KOVAČI

*Stari mlini so utihnili,
mi kovači kujemo naprej;
kajti jekla iskere se
kot jutra zarja, ki nam kaže pot
do svetlih mej.*

*Tuja sila nas ne bo ukrotila,
dokler na straži bo kovača glas!
Krivica si bo vrat zlomila,
zato kovači, le na delo:
saj ognjišče vroče greje nas.*

Jozí Turk

Po umiku partizanske vojske iz Koroške se je pričela prava hajka za partizani. Ko smo namreč pričeli z obnovo tistih kulturnih in političnih organizacij, ki jih je nacistični režim ukinil in oropal, smo naleteli na močan odpor bivših nacistov, ki so organizirali pretepaško tolpo, tako imenovano „wurffkomando“. Te edinice so sestavljali ustaši, belogardisti, hortijevci, SS-ovci in nemški vojaki, ki so se vračali z raznih front. Organizatorji in hkrati finanserji teh pretepaških tolp so bili stari nacisti, ki so pred vsako „akcijo“ napojili pretepaške elemente z alkoholom, da so na ta način opogumljeni zasramovali in pretepali posamezne koroške Slovence, motili slovenske kulturne prireditve ter zastraševali posameznike.

V Podjuni so bile tri dobro organizirane enote „wurffkomande“ – v Pliberku, v občini Škocijan in v Velikovcu, ki so štejele po 30 članov. Moralno podporo so te tolpe dobivale s strani Angležev, ki so prav tako zasledovali in zapirali slovenske aktiviste. Hišne preiskave so bile tedaj na dnevnem redu.

Pri meni na domu npr. je bilo kar 23 hišnih preiskav. Angleži so nekoč s štirimi oklepnimi vozili obkolili mojo domačijo, postavili cevi na hišo in z močno patruljo vdrli vanjo. Slučajno je bil tedaj na obisku moj partizanski tovariš s Svinške planine Srečko. Vprašal sem jih, kakšnega razbojnika iščejo, da so morali hišo obkoliti s štirimi oklepnimi vozili? Angleški oficir mi je odgovoril: „Iščemo komisarja Luca!“ Ko je oficir zvedel, da sem to jaz, je ostrmel in po angleško zapovedal, da vojaki nastavijo pištole name. Ko sem mu povedal, da nisem razbojnik, da je to moja rojstna hiša in da mu predlagam, da se v miru pogovorimo, so začeli Angleži premetavati stvari, razbijati opremo in trgati pode. Vprašal sem jih, če morda iščejo kakšen tank ali kaj podobnega? Ko tudi to ni zaleglo, sem hipoma zavpil: „Achtung, Bombe!“,⁴ nakar so vojaki skočili v kot in ponovno nastavili pištole name. Smeje sem oficirju ponovno predlagal, da se v miru pogovorimo. Toda začel je kričati, češ, da se delam norca iz njega in da me bo takoj aretirali.

Končno je le pristal na miren razgovor. Opozoril sem ga, da smo bili partizani zavezniški vojaki in da smo se vsi borili proti skupnemu sovražniku. Zdaj se pa Angleži povezujejo z bivšimi nasprotniki-nacisti in celo preganjajo partizane, zaradi česar se bivši nacisti koroškim Slovencem na cesti smejujejo in nas zasramujejo. Na dolgo in široko sem mu razlagal našo zgodovino in naš trenuten položaj. Po enournem razgovoru so Angleži odšli, a že naslednji dan so se vrnili in me aretirali.

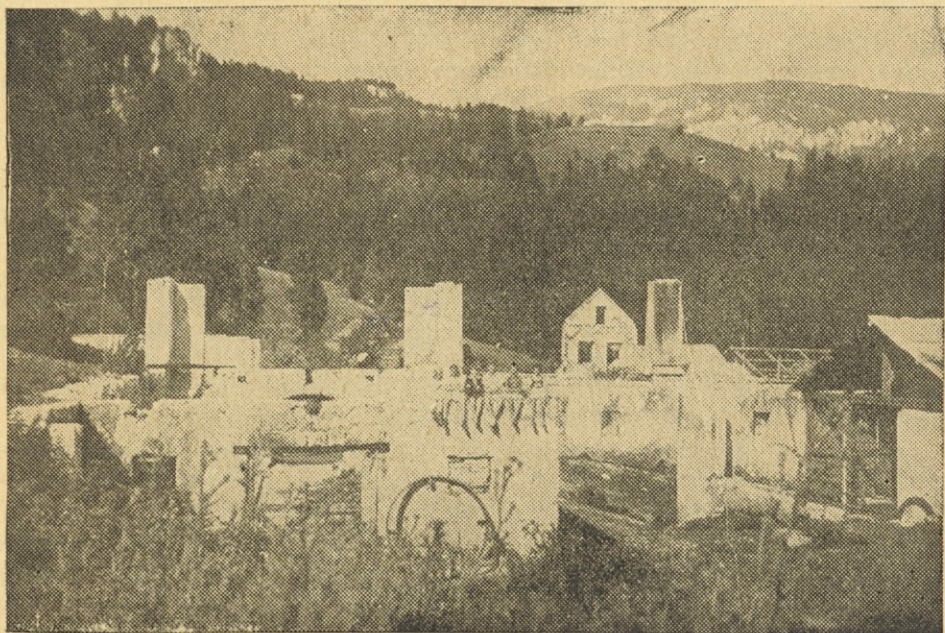
Take akcije Angležev so seveda opogumile enote „wurffkomande“, ki zdaj niso samo nastopale proti partizanom, temveč proti slehernemu Slovencu, ki se je priznaval k slovenski manjšini. Spominjam se prav dobro akcije „wurffkomande“ decembra leta 1945 v šoli v Šentprimožu, kjer smo imeli veselico s kulturnim programom. Nad 200 domačinov se je že zbralo, ko so pričeli „wurffkomandovci“ kričati, pretepati posameznike ter izzivati udeležence z namenom, da bi zapustili dvorano. Kajti na prostem pred dvorano nas je pričakovala dobro oborožena 30-članska enota „wurffkomande“. Ker pa nismo zapustili dvorane, so nam ponudili mir, če jim izročimo „Luca“. Seveda tovarišem niti na misel ni prišlo, da bi me izročili tej pijani tolpi. Nasprotno odgovorili smo jim, da naj kar poskusijo vdreti v dvorano, da jih bomo pošteno sprejeli. Po dolgem prerekanju so „wurffkomandovci“ spoznali, da se ne damo kar tako in da smo pripravljeni braniti se. Zdaj so skušali z drugo taktiko. Ponovno so pošiljali v dvorano nam neznane posamezne člane njihove tolpe, da bi izzvali kakšen pretep, nakar bi potem vdrla cela enota v dvorano pod pretvezo, da mora pomagati svojim pajdašem. Tudi to na-

kano smo zadušili s tem, da smo ojačili straže ob vhodih in odbili vse poskuse vdora v dvorano. Nastradali so na žalost tisti naši rojaki, ki so prihajali prepozno na prireditve in seveda tudi niso mogli v dvorano. Ko so „wurfkomandovci“ spoznali, da tokrat ne bodo uspeli motiti naše prireditve, so odšli.

Wurfkomandovske enote so napadale posamezne Slovence podnevi in ponoči, pač vsakogar, ki se je zavzemal za našo slovensko stvar. Takšne akcije so tolpe izvajale v celi Podjuni in posamezno tudi drugod po Koroškem. Posebno divje so razgrajale v Škocijanu, kjer jih je gmotno (alkohol) in denarno podpiral neki bivši nacist. Predvsem v Škocijanu so hoteli preprečiti vsakršno slovensko prireditev. Ob naših prireditvah so kričali, razdirali plotove, razbijali okna naše dvorane ipd.

Na naših prireditvah smo ob vratih postavili krepke fante v zaščito. Ko so „wurfkomandovci“ nekoč razbili vrata in hoteli vdreti v našo dvorano, so dobili v pozdrav s kolom po bučah. Dva pajdaša te tolpe sta obležala za nekaj časa nezavestna, preostali „wurfkomandovci“ pa so nato še huje kričali in tulili kot ponoreli. S poimenskim žaljenjem posameznih naših tovarišev so nas skušali izzvati. Posebno „nežno“ so psovali Mileno Gröblacherjevo, njenega brata Šimana, Franca Piceja in mene, ostalih imen se ne spomnim več. Vzdušje v dvorani je bilo zelo napeto, ker kričačem nismo mogli odgovarjati, ker bi s tem motili našo predstavo. Tudi tokrat so nastradali tisti naši ljudje, ki so prihajali prepozno. Enega bivšega partizana so „wurfkomandovci“ tako zbili, da je na posledicah umrl. Končno pa je Šimanu le uspelo, da se je izmuznil iz dvorane in poklical policijo, ki je nato z gumijevkami poskrbela za red in mir.

Takšni incidenti so se dogajali po celi Podjuni od Pliberka do Železne Kaple in do Velikovca. Samo z organizirano zaščito nam je uspelo varovati naše

Na pragu svobode so nacisti zagrešili krvavi zločin pri Peršmanu v Podpeci

prireditve. Te zaščite so se dobro obnesle, kajti „wurfkomandovci“ so kmalu spoznali, da ne uspejo preprečiti naših prireditev. Zato so se zdaj koncentrirali na posameznike oz. na manjše skupine aktivistov. Na ta način so večkrat napadli nekega našega tovariša iz Podjune. Ko so ga nekoč spet obkolili z noži in s koli oboroženi „wurfkomandovci“, se je boril na življenje in smrt. Ob tej priložnosti je enega od pajdašev te tolpe smrtno ranil, šele nato so „wurfkomandovci“ prenehali s pretepom.

Brutalnost teh pijanih in od nacistov nahujskanih elementov je postajala vedno očitnejša. Ko so „wurfkomandovci“ nekoč v Pliberku zasačili na cesti našega tovariša Lovrenca Kušaja, so ga tako težko poškodovali, da je na posledicah kratko nato umrl. Vsi ti incidenti so nam narekovali skrajno budnost in previdnost, predvsem pa potrebo po dobri zaščiti.

Dne 26. 12. 1945 smo v Šentrupertu pri Velikovcu imeli kulturno prireditev s plesom. Ker smo pričakovali napade „wurfkomande“, smo se tudi pripravili. Prišlo je, kot smo pričakovali. „Wurfkomandovci“ so skušali pred in med prireditvijo izzvati pretepe. Ker smo bili dobro organizirani, nam je uspelo spopade preprečiti. Pričakovali smo, da bodo v nočnih urah med plesom ponovno začeli razgrajati, zato smo ob vhodih postavili močne straže. Dejansko se razbijači niso upali blizu. O polnoči smo sklenili, da se odpeljemo domov, domačini pa naj še naprej varujejo plesno prireditev. Komaj smo se odpeljali s kolesi, smo zaslišali hrup in klice na pomoč. Takoj smo se vrnili in se spravili nad tolpo, ki je na tleh pretepala dr. Petka in še dva tovariša. Brez odlašanja smo jih pošteno nabili in v desetih minutah je bil spet mir v dvorani. Ponovno smo plesali in se zabavali do zgodnjih jutranjih ur. Šele tedaj smo se nemoteno vračali na domove.

Pod takšnimi pogoji smo po vojni organizirali naše prireditve, v takšnih okoliščinah smo oživljali naše kulturne in politične organizacije tja do srede leta 1946. V drugi polovici leta 1946 so enote „wurfkomande“ pričele razpadati. Napadov je bilo vedno manj. Protislovenska taktika se je v toliko spremenila, da je zdaj zasledovanje koroških Slovencev prevzela angleška FSS-policija, ki je imela v svojih vrstah nekaj vindišarskih domačinov. Pošteni koroški Slovenci nikdar ne bodo pozabili vloge in dejanj teh plačancev!

Kot sem že omenil, smo bili koroški Slovenci, predvsem pa koroški partizani, najbolj razočarani nad angleško zasedbeno oblastjo. Koliko prijetnih ur smo skupaj z angleško vojno misijo doživeli še za časa vojne; bili smo zavezniki in smo dobivali od njih pomoč v obliki orožja in drugih nujnih potrebščin. Po vojni pa nas je prav angleška policija s pomočjo naših skupnih bivših sovražnikov zasledovala in zapirala. Ko smo leta 1946 pri Kreuzwirtu v Annabichlu organizirali mladinski sestanek, je prav angleški tovornjak zavestno zapeljal v skupino naših tovarišev, ki so se vračali domov. Štefka Cuderman in Maks Kakl sta obležala težko ranjena, 6 mladincev je bilo lažje poškodovanih. Ali pa znani incident v Železni Kapli, ko je angleški vojak ustrelil našo tovarišico Tatjano Oraže, ki ji tamkajšnji nacistični zdravnik ni nudil prve pomoči, nakar je izkrvavela.

Spomin na prva poveljna leta je za koroške Slovence grenak in poln razočaranja. Tedaj smo namreč spoznali, da še dolgo ne bo konec borbe z narodni obsto, da se pričenja nova faza boja, zdaj z drugimi sredstvi.

Leta 1946 so se bivši nacisti začeli vključevati v avstrijske politične stranke, ki so bile razen KPA pravitako nastrojene protislovensko. Ta nam koroškim partizanom sovražna dejavnost in predvsem propaganda se je stopnjevala iz leta v leto in dosegla višek leta 1953, ko je koroška „Volkszeitung“ objavila nesramen in lažnjiv članek o meni. Sledila so nešteta zasliševanja policije. V protipartizansko

gonjo se je nato vključila tudi „Kleine Zeitung“, ki je objavila celo serijo člankov pod naslovom „Die blutige Grenze“.⁵ Kot prvega od partizanov je ta časopis napadel mene; kar šest dni zaporedoma me je blatil in se lagal o partizanskem pokretu. Drugi je prišel na vrsto pokojni inž. Igor Oraš iz Šentvida, nato Andrej Sienčnik iz Mokrij, potem hotelir Jože Wute iz Klopinja. Kljub temu, da je bila „Kleine Zeitung“ zaradi tega lažnjivega pisanja obsojena, je mnogo ljudi verjelo tem klevetam, posebno tisti naivneži, ki hinavske politike niso poznali. Najbolj pa me je bolelo, da so tej propagandi verjeli tudi nekateri izseljenci, torej ljudje, ki so sami trpeli pod nacizmom.

Ko je bila obravnava, ki jo je sprožilo pisanje časopisa proti meni, končana in „Kleine Zeitung“ obsojena, je dva dni navrh bil razstreljen partizanski spomenik v Šentrupertu pri Velikovcu. Govorilo se je, da zaradi tega, ker je bil komisar Luc ovekovečen na spomeniku . . .

S tem pa gonja proti partizanom še ni bila končana. Leta 1959 so prihajali zadnji vojni ujetniki iz Sovjetske zveze. Eden teh se je začel zanimati tudi zame. Po gostilnah je grozil, da me bo likvidiral. Seveda so tudi domačini-nacisti hujskali proti meni. Nekoč je prišel s pištolo v roki k moji ženi in vprašal po meni. Povedala mu je, da sem s traktorjem na polju. Pustil mi je sporočilo, naj se zglasim ob 10. uri zvečer v nekem klopinskem hotelu. Zvečer sem se napotil v Klopinj in ga srečal. Razvila se je živahna debata, tako da so vse ženske in domala vsi moški zapustili sobo. Le trije so ostali na mojo izrecno željo. Bil sem na vse pripravljen. Ni prišlo do najhujšega, bivši SS-ovec se je zbal svoje lastne korajže . . . Še danes se čudim, da me to ni razburjalo. Najbrž sem si predočil vse tisto, kar smo doživljali za časa vojne in kar je bilo še veliko težje . . .

Današnji rod vsega tega ne pozna, včasih celo ne verjame. Najbrž tudi sam ne bi verjel, če ne bi vsega tega sam doživel. Dolžnost nas starejših je, da naši mladini podamo čim popolnejšo sliko naše polpretekle zgodovine. Le na podlagi teh izkušenj bo znala mladina razvijati tisto borbenost, ki nas je bodrila v najhujših, skoraj neizglednih razmerah in ki je tudi danes tako važna za obstoj koroških Slovencev.

Janez Wutte-Luc

1 Ustreliti, to je bandit (partizan)!

2 To je največja svinja iz Svinške planine, komisar Luc!

4 Pozor, bomba!

3 Tako, banditi (partizani), zdaj je pa konec!

5 Krvava meja

V obnovljeni
Peršmanovi
domačiji
bo urejen
muzej
narodno-
osvobodilne
borbe

Otroški spomin na leta preganstva

Dolgo je že od tega, odkar smo bili neke daleč, brez doma. Bili smo še mali — otroci — ne zavedajoč se ob igranju, da je prostost le do mrzlih vrat tiste velike hiše. Vendar so nam ostali v duši temni dnevi hrepenenja po domu, ki je — bilka — gozd — krava — nekaj. Marsikateri večer nam izpodrinejo ti omegljeni spomini študijsko knjigo in kakor blisk pridejo na dan nekatera tistih doživetij, ki so nam grenila otroška leta.

Sedemletna, že zelo „odrasla“ sem ležala z bratom v ozki sobi neke bolnice. Mala bolniška sestra s hadrco kakor velike peruti je bila prijazna, četudi nisem razumela, zakaj zdrzne z obrazom, če odnese kahllico ven (mati to ni...). Sestra „brez peruti“ je bila glasna, ostra — na tihem sem se je celo bala.

Vštric mene fant z „Läusen“. Bil je „vom Land“. To je spominjalo na nekaj oddaljenega, zaoblčenega; spominjalo je na čas, ko sem popoldne skrivaj molzla kravo (čudno, da so zvečer vseeno opazili!); na čas, ko smo gruča otrok gazili do prsi visoko travo in so nam cvetlice božale lice; na čas, ko so nas atej spodili domov, čeprav smo bili „še“ pol dneva pri Barbiji... Tisti fant je pravil, da so tam zunaj ceste brez asfalta in da so blatne, če dežuje. — Začudeno in nejeverno sem poslušala. Vendar so le bile neke v daljavi spomina te „ceste“. To je bilo „bolnica“!

Še mnogo je bilo „bolnica“: Brat ni hotel moliti očenaša; to pa je bilo tako važno za ozdravljenje...! Ali ni hotel, ker ni bilo očeta, ali pa ga je bilo sram jezika, ki ga „oni“ niso razumeli? Celo tepla sem brata v slepi želji po molitvi, ki je pomenila ozdravljenje! Kajti, bilo je silno potrebno, „biti zopet zdrav“...

Dobili smo kavo, rjavkasto kavo! Toda kakšen okus...? Ni je bilo moč piti! Doma... kje, — kdaj je to... je nam mama vsula celo žlico sladkorja! Obupana sem strmela po izrazu, ki bi povedal, kakšna je kava. Tičalo je v grlu, a vedno je prišlo na dan le „hrenka“, tega pa ti ljudje niso razumeli. Sploh so govorili nek

čuden jezik, ki je imel le malo razumljivih besed! Naenkrat se mi je posvetilo! Blažena sem rekla: „Schwester, sauer!“ Sestra — ali so bile samo peruti? — me začudeno pogleda. — „Ach, bitter meist du!“ Razočarana nad neodobravanjem mojega „spoznanja“ sem pozabila, kakšna je bila kava potem. — Poznam pa besedo „bitter“...

Toda „bolnica“ je bila tudi, če je o Veliki noči „Osterhase“ prinesel nekaj od „Schwester Beregrine“ — nekaj sladkega v obliki mila; — če so atej in mama prišli k oknu in če me je ob njihovem smehljaju objelo domotožje — skrivaj, da brat ne bi videl, so tekale solze.

Pa še nekaj je bilo „bolnica“: Ko so atej čisto v zaupanju, brez brata, vzeli veliko pametno hčerko v park: Ne smeš ve-

kati, biti moraš junaška! In ko so pokazali slike „speče“ deklice: — „Veri je mrtva“ —

Nisem jokala! — Kaj je to „mrtva“? Ne bo več prišla? — Saj bom jaz zopet smela nazaj ven iz „bolnice“! — Ne bo več mogla govoriti, pisati, brati!? — Saj ona to že vse zna, saj bo nekega dne zdravnica! — Prej pa bova še dobili čarovne lutke — doma —. „Mrtva“, to je čudna beseda — prazna. — Res sem bila junaška, nisem jokala! Nič objokavanja vrednega ni bilo! Nič žalostnega! — Slike? — Lahko jih je napraviti!

Prišla je mama — črno oblečena. — Včeraj ob oknu sem ji že povedala, da ji ta klobuk ne pristaja — od kod neki ga le ima? — Da, mama je bila črno oblečena. Pogledala je na razprostrte slike in hipoma je začela bridko, prav iz dna srca jokati.

Nekaj groznega se je moralo zgoditi, da je mama jokala, tako bridko jokala. Spr-

va sem jokala z njo. Z maminim in mojim ihtenjem pa je postajala tista črna velika zver, ki se je tako lahko, brezpomembno imenovala „mrtva“, večja in večja, dokler ni obšla vso mene. Od znotraj ven mi je skušala raztrgati prsi.

„Mrtva“, „mrtva“, „mrtva“.

Pridi vendar nazaj! Potrebujem te! Saj te imam rada!

„Mrtva“, „mrtva“.

Ne more biti, da te ne bom več videla! Nočem, da bi bila „mrtva“. NOČEM.

Jokala sem z vso bridkostjo, ki je je zmožna otroška duša, „duša“, ki je, strmeč v zgornjo posteljo, hrepenela po cvetočih travnikih, po širnih poljanah, ki se jih je le še podzavestno spominjala...

Poleg mene si je atej brisal oči — ob bridkem ihtenju mi je mamina roka tolažljivo božala lice...

Tudi od takrat poznam besedo „bitter“.

Katja Sturm (1956)

Toliko imam še povedati

V ušesih mi še zveni njegov prisrčen smeh. Besede, ki so prišle iz njegovih ust, so bile premišljene, mnogokrat ironične in so dokazovale ostro opazovanje dane situacije, ki ji je bil vedno kos. Redke so bile, a zato nabite z vsebino. Tudi dober pevec je bil. Poleg dela na kmetiji se je ukvarjal še s pisateljevanjem. Prava slika delavnega človeka, polnega življenja in vedno pripravljenega za „hec“, kot pravimo po domače. V zboru je bil priljubljen posebno zaradi svoje domiselnosti in marsikaterim vjam je dal svoj pečat, še posebno pa družabnemu „povajskemu“ posedanju v krogu tovarišev...

Njegov prostor je ostal prazen. Bolezen. Tri mesece ga je mučila, potem pa je minila tudi tista negotovost, ki vsebuje toliko upanja. Pokopali smo ga in z njim njegovo domiselnost, njegove besede. Ostale so le tiste, ki jih je napisal in tiste, ki jih v pogovorih zbuja, da bi podoživljali že minule prizore...

Bil je mož štiridesetih let, v starosti, ko se človek izkoplje iz najhujšega in ima še dovolj moči in volje, da se spoprime s težavami. Preudarjenost nikakor še ne zavira zastavljanja visokih ciljev, vendar mu pomaga pri izbiri le-teh. Razočaranja postajajo redkejša, ker jih po presoji že vračuna v zastavljen cilj, in ko se pojavijo, nimajo več tiste moči, kot pri mladih ljudeh, ki mislijo, da se je z njimi razsulo vse. Prišlo je drugače.

Nekje okoli božiča se je pojavila bolečina v križu. Legel je z namenom, da se pozdravi in z novimi močmi nadaljuje delo. Pranotranji, instinktivni občutki so ga vznemirjali, pa jim v začetku ni posvečal večje pozornosti. Bolečine so se večale. Mrzlica in vročina sta se menjavali. Ob praznikih je ostal v postelji in ko so mu najbližji sorodniki na novoletni dan želeli vse najboljše, je že občutil, da so to le besede, ki nimajo moči in da ga ne morejo ozdraviti.

Minevali so dnevi, tedni. Skoraj dva meseca je že v postelji. Bolečine postajajo čedalje bolj neznosne. Zdravnik mu je svetoval, naj se poda v bolnico. Odklonil je, kot bi hotel dokazati, da se bosta on in njegova bolezen že sama spoprijela. Prišel je čas, ko se je moral vdati. Odpeljali so ga od doma, iz hiše, ki so jo pred kratkim dogradili in je razumno vladala kmetiji. Čutil je, da se bo samo za dva, tri dni še vrnil v to hišo in zbral je vse sile, da se zadnjič ozre. „Zadnjič, zadnjič, zadnjič“... je razbijalo v njem in ga vznemirjalo. Najraje bi zakričal, pa se je zavedal, da je mož.

Siva soba in neenakomerno dihajoči sosedje vzbujajo v njem občutek nesvobode, ki pa je le rezultat nemoči. Postelja na levi je prazna. Iz nje veje toplota mladeniča, ki je ponoči umrl. Tablica z najosnovnejšimi podatki o bolezni visi ob vznožju. Prosil je soseda, da mu jo prinese, ker ga zanima. Zagleda se v vijugasto črto s koncem v drugem polju, ki je označeno s 5. 2. Nekaj nečitljivih besed, nekaj števil in ime jo dopolnjujejo. Odloži tablico in razmišlja, od kod mu je znana črta. Pogleda ob svoje vznožje in razume vse, tudi to, da gre samo za polje, ki ga bo črta dosegla in v katerem se bo ustavila za vedno. Dokončno. Obup ga pritisne na posteljo, da zakreče premakljivo naslonjalo.

Popoldne je. Okoli postelje zaživi. Cela tropa se jih je zbrala. Opazuje jih. Vonj po zdravju veje iz njih in ne more se ga naužiti. Besede, prisrčne in z naj-

boljšim namenom zlagane, mu blažijo ude, da pozablja na stanje, v katerem se nahaja. „Jutri me bodo odpri,“ se nasmehe proti ženi, ki ga miri, da bi tudi sama sebe pomirila: „Bo že, boš videl.“ Verjame ji. Otroka molče sedita na robu prazne postelje na levi strani, sopevci pa ga bodrijo in se ne morejo načuditi, kako zdrav da zgleda. „Še se bomo smejali in peli, se norčevali in resno pogovarjali, se skregali in spet pobotali, boš videl.“

Prisiljen smeh mu sede na ustnice, kot bi trotamora sedla nanj. „Se še spomniš, kako si pojedel tisto ribo, ki je menda bila namenjena celemu zboru, vsaj po njeni velikosti sodeč,“ se je spomnil nekdo. „Potem pa še naddimenzionalno porcijo špagetov,“ dostavi drugi. „Jaz pa sem jokala, ker me je bilo sram,“ dostavi žena in ga milo pogleda. „Hec pa je bil,“ odvrne in pozablja bolečine.

Risali so si najbolj pristne prizore iz nekdanjih dni. Razgrel se je, kot da bi jutri že zapustil te neljubljene prostore in se vrnil domov. Otroka pa sta molčala in ga nepremično gledala.

„Tri je ura, prosim, da zapustite sobo,“ zaropota bolniška sestra s pločevinastim glasom. Tovariši se poslovijo. Žena mu stisne roko, pošepeta nekaj besed na uho in s otroci zgine za vratmi.

Sam. Sam s samotnimi kandidati. Sproščeno vzdušje usahne kot z iglo ranjeni balonček in se spremeni v napeto tišino. Sobo napolni neenakomerno dihanje bolnikov, čakajočih na obisk. Ponoči spet nekdo umre. Zjutraj ga odpeljejo s posteljo vred, opoldne pa pripeljejo drugega, starejšega moškega, novega kandidata.

Neprespana noč žre živce in stopnjuje obup. Resignacija prevzame človeka in ga izroči apatičnosti, dokler ga ji neprekosljiva volja do življenja ne iztrga za nekaj eksplozivnih trenutkov. Mrak si uredi v temi postelje svoje ležišče in oči se privadijo. Zaznajo obronke predmetov v sobi. Njihova sivina vpliva na bolnike deziluzivno. Spet se vrnejo obup, resignacija, apatičnost. Minute so dolge, ure ne minejo, rešilnega spanja pa od nikoder. Gre mu na kričanje, a se premaga.

Vrata se odpro in v sobi se prikaže bela halja nočne bolničarke. Stopi k vsakemu posamezniku. Nekateri že spiyo, drugi bi radi uspavalne tablete, med njimi tudi on. Počasi se umirijo. Misli postanejo lahke, dremave . . .

Nov dan. Kot vsi drugi se prične z merjenjem vročine. Zajtrka mu ne prinesejo, kot mu že sinoči večerje niso. Tešč mora biti. Ob devetih pridejo ponj in ga s posteljo vred odpeljejo. Injekcija . . . težke veke . . . in nič več.

Pozno popoldansko, mestnomegleno sonce ga predrami. Sam je v sobi. Strah vzbujajoči stroji visijo na njem kot ogromni pajki z nešteti nogami, ki so se mu nepreklicno zarile v telo. Duh po trohnobi mu sili v s cevmi zamašen nos. Najraje bi si jih potrgal s telesa, pa ne more. Slabost ga popade. V možganih se odvija boj za življenje in smrt, boj med dvema neenakomernima nasprotnikoma, kajti življenje ima v rokah le strohnjeno orožje. Dokončen poraz je le vprašanje časa . . .

Presledki med posameznimi zavestnimi trenutki postajajo vedno daljši. Napolnjeni so s temo. Bolečin ne čuti. Prigovarja si: „Ne vdaj se, še ne, samo še nekaj dni, ne, nekaj let še.“

Premakne se. Strese ga, kot bi se dotaknil neznosne vročine, pa ga le zebe, zebe, strašansko zebe. Zapre oči, da bi mu ne bilo treba gledati naprav, toda pod vekami je tema. Napenja vse sile, da bi si pričaral dom, kmetijo, ženo, otroke, starše, tovariše. Pa mu ne uspe. Zdi se mu, da nag leži v februarskem snegu nekje pod potjo in usta so mu zamašena z ledom, da ne more kričati. „Saj je res februar in mrzli dnevi jemljejo soncu toploto,“ pomisli, da bi se tolažil. Toda to ni

tolažba, je laž, s katero si pomaga živeti. „Živeti!“ Beseda, ki je dobila nov pomen. Postala je želja.

Spet je noč. Bolničarka vsako uro pogleda nanj. Sliši jo, ko se pritihotapi v sobo in se dela spečega. Ni mu do govorjenja. Kaj naj pove, da hoče biti svoboden, da noče teh cevi, ki mu dajejo občutek manjvrednosti, da noče te sobe, ker mu je zoprna.

Ve, da mu ne more pomagati, kot mu nihče na svetu ne more. So trenutki, ko se popolnoma vda, da se v naslednjem trenutku spet z vso silo upre razpadanju. Ti občutki se menjavajo z vedno večjo brzino in ponavljanje le slabi voljo. Obup pa postaja močnejši, dokler se oba ne zlijeta v temo.

Zgubil je časovno orientacijo. „Kako dolgo sem spal?“ se vpraša. Svetloba, ki prodira skozi okno in daje sobi lažnjivi vtis rekreativnosti, je pregnala noč. Z njo raste volja, ki poskuša vlti v bolno telo življenjski sok. Telo se brani in odklanja vsako pomoč. Dozorelo je.

V daljavi sliši glasove in le počasi jih prepozna. Domači glasovi. Z njimi se vrnejo dom, domačini, domačnost, katerih podoba si je še pred kratkim neuspešno prikliceval v spomin. A glasovi so spremenjeni. Iz zvokov se vali obup, pomešan s pritajenim strahom, ki se bije z vsebino besed. Ozre se v smer, od koder prihajajo. Meglene postave stojijo pred njim. Zapre oči. „Ne, ne! Kaj je z vami, zakaj ste tako spremenjeni?“ pomisli. Glas mu odpove, zato samo rahlo pokima z glavo, ko ga pozdravijo. Kima, ko ga sprašujejo, komaj opazno kima, ko bi moral odgovarjati. Odpre oči, ko ga tolažijo. Za hip se mu zasvetijo, v njih je zahvala, ki oddolži vse. Počrnele veke mu ponovno zakrijejo zenico, zrklo, šarenico. Glasovi se oddaljujejo, dokler ne preidejo v šepet in prenehajo v neskončni daljavi...

Večer. Oči zrejo preko vseh prostorskih meja tesne sobe. Roke nemočno ležijo ob telesu, ki se je privadilo postelji in se zlilo z njo v neločljivo podobo. Poltiho mu prihaja na uho znana pesem... Studenček, studenček, zakaj se skalil, gotovo je fantič grešil...

Iskrica upanja zablisne v mraku. Razpihujejo jo bolečine, ki postajajo večje in so zadnji znak življenja v telesu. Dajo mu injekcijo in z njo utešijo bolečine. Noče, da bi mu vzeli zadnji dokaz, da živi. Skozi zobe mu silijo jok, pa je slišati le ječanje. V kotih ust se mu nabira kri, ki jo sesa cev. Tema do kraja napolni sobo. „Samo do jutri zvečer še. Kje ste, domači? Kje? Toliko imam povedati. Toliko je med nami še neizrečenega. Pustite mi pesem, ki sem jo tako rad pel. Nisem je še pozabil. Pridem še domov, imam še toliko povedati. Samo 24 ur še. Je mar to preveč?“

Dihanje se je umirilo. Potne kapljice mu hladijo čelo. Tišina. Grozna, globoka tišina se pridruži temi. Bolničarka stopi v sobo in mu obriše čelo. „Kmalu boš rešen,“ sočustvujoče pomisli. „Grda je ta bolezen, neusmiljena in človeška nemoč... Ah kaj, če bi človek začel razmišljati, znorel bi...“

Ni več doživel jutra. Nekako ob treh ponoči je umrl. Tri dni je ležal doma na parah. Usta je imel za spoznanje odprta, med zobmi je bila pregriznjena beseda „ŠE“.

Dve leti sta minili od tega, dve leti, ki sta zadostovali, da smo ga skoraj pozabili.

Jože Blajs

Koledarski del	1—29
Nismo se dali iztrebiti ...	
... uprli smo se smrtni obsodbi	30—31

✓ Franci Zwitter: Problemi in naloge v letu štiridesete obletnice izselitve in vključitve koroških Slovencev v vstajo slovenskega naroda	33
Marjan Sturm: „Kdor za svobodo se bori in pade, ta je nesmrten“	38
Dipl. inž. Feliks Wieser: Pred očmi moramo imeti celovitost razvoja naše narodne skupnosti	57
Teodor Domej: Manjšinsko šolstvo na Koroškem v preteklosti in današnji stvarnosti	67
Valentin Polanšek: Prisotni povsod tam, kjer so živa naša prosvetna društva	87
Marjan Pečnik: Mesto in vloga mladine v našem narodnostnem življenju	90
Marija Jurič: Ženske in kulturno-politično udejstvovanje	92
Mag. Malle Marija: Utirajmo knjigi pot predvsem med mlade bralce	99
Karel Prušnik-Gašper: Pasterk Franci-Lenart	101
Radovan Gobec: Slovenski glasbeni svet je utrpel lani veliko izgubo	103
Mirko Bogataj: Umetnost Wernerja Berga	105
Dr. Avguštin Malle: Pred sto leti je začel izhajati „MIR“	110
Andrej Vovko: Šolstvo CMD na Koroškem v letnih poročilih njenega vodstva	117
Dr. Anton Svetina: Odlomki iz koroške zgodovine	126
Folti Hartman: Petdeset let delovanja za pevsko in zborovsko kulturo koroških Slovencev	136
Joško Wrolich: Šestdeset let SPD „Jepa-Baško jezero“	146
Gašper Ogris-Martič: Misli in ugotovitve ob 70-letnici SPD „Bilka“ v Bilčovsu	148
Andrej Germ: Iz kulturnega dela v Pliberku	150
Franci Vavti: Gasilski jubilej v Šmihelu	154
Norbert Cencig: Drugi jezik	157
Janez Wutte-Luc: Moja pot v svobodo	164
Katja Sturm: Otroški spomin na leta pregnanstva	170
Jože Blajs: Toliko imam še povedati	172

P E S M I

Črtomir Šinkovec: Obisk na Vojščici	32
Herman Germ: Naslonjen ob drevo — Sreča	56
Valentin Polanšek: Obkoljena samota	153
Jozi Turk: Iz moje beležnice	165

Sliki na ovitku — Vinko Wieser

naslovna stran: **Pogled na Šentkandolf, v ospredju Gašperjev spomenik**
 zadnja stran: **Večerna zarja nad Jeko**

Koroški koledar

Izdala in založila
Slovenska prosvetna zveza
v Celovcu

Uredil:
Rado Janežič

Za vsebino odgovarja:
Franci Sadolšek
Celovec, Gasometergasse 10

Tisk:
Založniška in tiskarska družba
Drava
Celovec — Borovlje

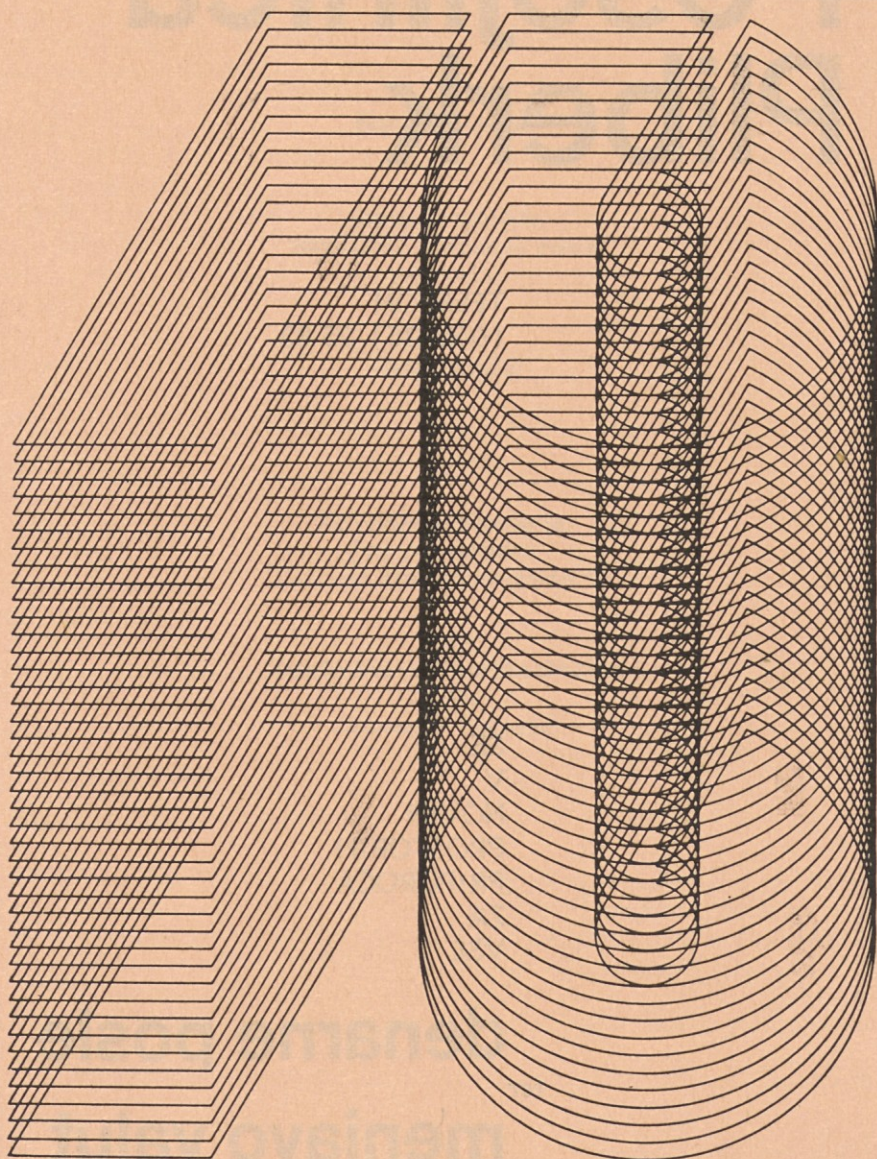
Posojilnica Pliberk

TELEFON
(0 42 35) 25 83

SE
V
NOVIH
PROSTORIH
PRIPOROČA
ZA
VSE

denarne posle
ter
menjavo valut

simbol,
ki zagotavlja
varnost,
zaupnost,
natančnost in ekspeditivnost

Ljubljanska banka

BLAGOVNO TRANSPORTNI CENTER LJUBLJANA

n. sol. o.

opravlja

- *posle javnih carinskih skladišč,*
- *oddajanje zaprtih in odprtih skladiščnih prostorov v najem*
- *skladiščenje blaga v zaprtih in odprtih skladiščnih prostorih,*
- *storitve v moderno opremljenem kontejnerskem terminalu,*
- *nakladanje, prekladanje in razkladanje blaga s sodobno skladiščno mehanizacijo*
- *storitve z viličarji in avtodvigali do 100 t obremenitve,*
- *prevoz blaga s tovornimi avtomobili.*

s

TOZD Pretovor Ljubljana,
Šmartinska 152

TOZD Javna skladišča,
Šmartinska 152

TOZD Skladišča Novo mesto,
Ljubljanska 27

TOZD Restavracija Ljubljana,
Šmartinska 152

Delovna skupnost Ljubljana,
Šmartinska 152

Vse bančne posle
opravi za vas

Posojilnica Škofiče

Elektrotehniško podjetje

KRANJ, Koroška c. 53c

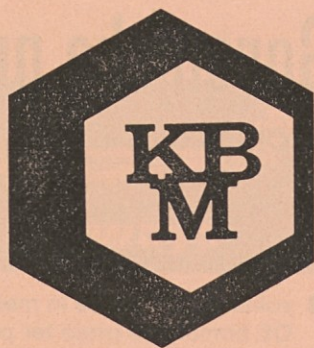
projektira
proizvaja
instalira
prodaja
servisira

- **Projektira** in **instalira** vsa elektromontažna dela jakega in šibkega toka.
- **Izdeluje** električne razdelilce serijsko in po naročilu, opremlja obdelovalne in druge naprave.
- **Prodaja** elektrotehnični material na debelo in drobno.
- **Servisira** izdelke priznanih firm: Iskra, Tiki, Ei, Riz, Candy, Elind, Čajavec, Grundig, Fein in Ransburg.

Kmečko gospodarska zadruga Brnca

KRIJE VSE POTREBE
V GOSPODARSTVU
IN GOSPODINSTVU

TER VAM JE
S SVOJIMI USLUGAMI
VEDNO NA RAZPOLAGO

HIŠA ZAUPANJA

**Kreditna banka
MARIBOR**

Gorenjska predilnica

ŠKOFJA LOKA n. sol. o. Kidričeva cesta 75

PROIZVAJA IN PRIPOROČA

TEKSTILNI INDUSTRIJI:

- volnene, sintetične in mešane česane preje, visokokvalitetno OE bombažno prejo ter preje, prirejene za pletilnice,
- jersey pletenine za konfekcije.

TRGOVINI IN POTROŠNIKOM:

- modne pletenine „LOKA-JERSEY“ iz sintetike in mešanic za vse letne čase in prilike,
- prejo za ročno pletenje „LOKA“ v modnih barvah, izdelano iz čiste volne ali preizkušenih mešanic, v sodelovanju s svetovno znano firmo BAYER.

KUPUJTE KVALITETNE IZDELKE GORENJSKE PREDILNICE!

Gut aufgehoben

**GRAZER
WECHSELSEITIGE
VERSICHERUNG**

inex adria airways

INEX ADRIA AVIOPROMET LJUBLJANA

Ob Novem letu 1982 želi Inex Adria aviopromet vsem koroškim Slovencem obilo zadovoljstva in zdravja z željo, da se poslužujejo letalskih uslug, ki jih nudi to podjetje tako v domačem kot tudi inozemskem prometu.

LETALA DC-9 SO GARANT UDOBNOSTI, HITROSTI IN VARNOSTI

Inex Adria aviopromet, Ljubljana, Titova 48, tel. 061/313-366

Janez in Franci Pretnar

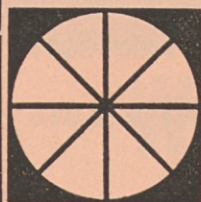
RADOVLJICA, GRADIŠKA 7

-
- IZDELOVANJE TURISTIČNIH SPOMINKOV,
 - ZNAČK, KOLAJNI IN PLAKET
-

Obiščite naš

INFORMATIVNO PRODAJNI CENTER
v hotelu Creina v Kranju

Bogata izbira tkanin iz celotnega proizvodnega
programa po ugodnih cenah

TEKSTILINDUS
KRANJ

n. sol. in sub. o.
Komericalni sektor

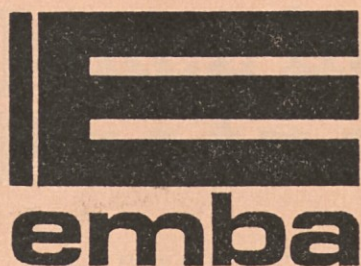
Strojna tovarna Trbovlje

n. sol. o.

**TOVARNA RUDARSKIH,
GRADBENIH IN
TRANSPORTNIH STROJEV
TER NAPRAV**

projektiramo
izdelujemo
montiramo

- izvozne stroje in opremo jaškov
- jamsko frikcijsko in hidravlično oporje
- jamsko transportno mehanizacijo
- suhe, mokre in težko-tekočinske separacije premoga
- specialne transportne naprave za dnevne kope
- transportne sisteme na deponijah premoga v TE
- gramoznična in kamnolomska postrojenja
- stroje in naprave za gradnjo cest
- notranji transport ter opremo skladišč
- stroje in naprave za industrijo barv in lakov
- individualno opremo za črno metalurgijo in procesno industrijo
- proizvodnja specialnih orodij

ŽIVILSKA INDUSTRIJA

MERCATOR - EMBA

L J U B L J A N A
S L O V E N Ć E V A 21

Za vse denarne in bančne
posle se priporoča

**Posojilnica
Velikovec**

s poslovalnico
na Dejškah

Obiščite nas v prenovljenih in
povečanih prostorih.

V blagovnem prometu vam
nudimo razne pijače
po izredno nizkih cenah.

V vseh denarnih poslih
vam je vedno
na uslugo vaša

**Posojilnica
Bilčovs**

tel. (0 42 28) 24 1 02

in se vam priporoča

MIHAEL ANTONIČ

-
- TRGOVINA
 - GOSTILNA
 - STISKALNICA
ZA SADJE
-

Reka pri Št. Jakobu v Rožu

NORRA REPRO TISK

fotostavek
reprofilmi
sitotisk
klišeji
izdelovanje
vsakovrstnih
tiskovin

A-9020 Celovec - Linsengasse 59

Tel. 0 42 22/86 0 96 (55 2 65)

Z A I Z V E D B O
V S A K O V R S T N I H
B A N Č N I H
P O S L O V

se priporoča

Posojilnica

IN MENJALNICA

Hodiše

VSE BANČNE POSLE OPRAVLJA

ZA VAS

Posojilnica Ločilo

r. z. z n. j.

(W U R Z E N P A S S G R I L L)

Zglasite se pri nas, ko se peljete čez Koren ali v Italijo!

AVTOPROMET
GOSTINSTVO
IN TURIZEM

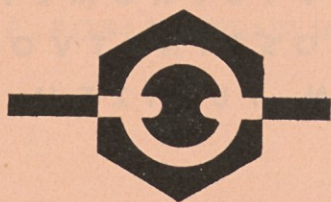
Gorjanci

NOVO MESTO-STRAZA

PRIPOROČA PREVOZNE USLUGE IN
GOSTINSKE STORITVE V HOTELU METROPOL IN
GOSTIŠČU LOKA V NOVEM MESTU

SLOVENSKE ŽELEZARNE

VERIGA

LESCE ● ALPSKA 43

TOVARNA VERIG, VIJAKOV, ODKOVKOV, ORODIJ,
PNEVMATSKO-HIDRAVLICNIH NAPRAV,
INDUSTRIJSKE OPREME IN MERIL

**Sind Sie schon
KONSUM
Mitbesitzer?**

Wir 27.000
BERUFLICHE UND
EHRENAMTLICHE
MITARBEITER
INFORMIEREN
SIE GERNE ÜBER
DIE VORTEILE ALS
**KONSUM-
MITGLIED**

 KONSUM ÖSTERREICH

ČGP DELO

ČASOPISNO IN GRAFIČNO PODJETJE DELO

TOZD Tisk časopisov in revij
TOZD Grafična priprava
TOZD Knjižni in komercialni tisk
TOZD Grafična dodelava

61000 LJUBLJANA, TITOVA CESTA 35

P.p. 29

Telefon (061) 315-366

Telex: 31291 yu dtlj

Predstavništvo Beograd:

Moše Pijade 12

Telefon (011) 336-094 in 335-089

Dejavnost TOZD:

- stavljenje (foto, lino, mono) izdelava enobarvnih in večbarvnih filmov in klišejev
- roto-ofset časopisni in revijalni tisk
- ofset in knjigotisk (eno in večbarvni)
- grafična dodelava (knjigoveznica)

ELEKTROKOVINA

TOVARNA ELEKTROKOVINSKIH IZDELKOV MARIBOR

Elektrokovina Maribor vam nudi:

Svetilke za vse vrste notranje, zunanje razsvetljave in za industrijo

Svetilke za varnostno razsvetljavo in obvestila

Centralne napajalnike za napajanje varnostne razsvetljave

Alarmne naprave

Dušilke: za fluorescenčne cevi, za visokotlačne živosrebrne in metalhalogene žarnice

Elektromotorje: za izmenično in trifazno napetost ter kolektorske motorje

Rotodinamične črpalke - Hidrobloke - Hidropostaje - Podvodne črpalke - Brusne stroje - Muljne črpalke - Rineže

ELKOM

Elektrokovina, tovarna elektrokovinskih izdelkov

MARIBOR Tržaška c. 23 - Tel. (062) 32 251 - Telex 33 131

SKOZI VSE LETO SE VAM PRIPOROČA

POSJOJILNICA CELOVEC z menjalnico

r. z. z n. j.

BAHNHOFSTRASSE 1 V CELOVCU (PRIESTERHAUS)

telefon: (0 42 22) 82 1 29

telex: 42075 po cel a

- ugodna menjava
- hranilne vloge, krediti, posojila
- nasveti v vseh denarnih zadevah

DOBRODOŠLI!

YUGOTOURS

P O T O V A L N I U R A D

prireja v letu 1982 sledeči program:

- Avtobusni odhodi iz Celovca in Beljaka, od 15. maja do 30. septembra, tedensko vsako soboto, za Istro
- Avionski aranžmani, tedensko za Split in Dubrovnik iz Ljubljane, pričetek 3. maja do 4. oktobra, vključen avtobusni prevoz iz Celovca do ljubljanskega aerodroma in nazaj
- Avionski poleti iz Ljubljane za Ciper, Rodos, Kos, Kreto, Solun in Atene

I n f o r m a c i j e :

YUGOTOURS, PFARRPLATZ 5/II,

9010 CELOVEC

Telefon: (0 42 22)

80 5 63, 80 5 64

O B I Š Č I T E

**GRAND
HOTEL**

U N I O N

L J U B L J A N A

MIKLOŠIČEVA 1

telex: 31 295

tel.: 20 707, 20 750, 24 507

Njegove dejavnosti:

- HOTEL
- HOLIDAY INN
- RESTAVRACIJA
- KLETNA RESTAVRACIJA
- VRTNA RESTAVRACIJA
- KAVARNA
- SMREKARJEV HRAM
- TAVČARJEV HRAM

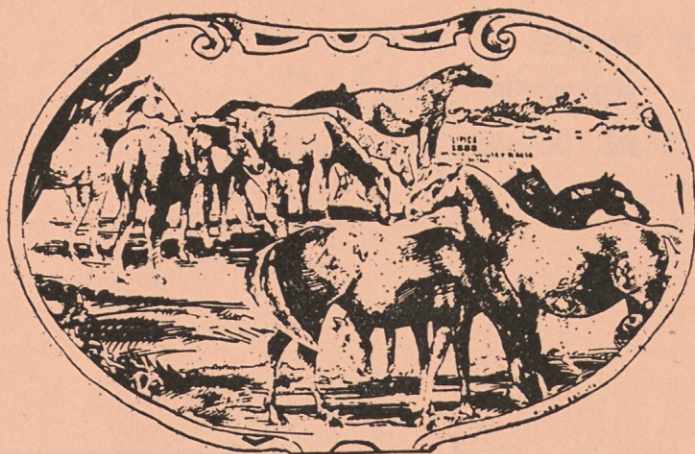
Vaš partner pri blagovni izmenjavi s sosednjimi
deželami

ZA LES
SUROVINE
IN
KOVINE

9020 KLAGENFURT / CELOVEC
PARADEISERGASSE 9/II
TELEFON (0 42 22) 71 9 81
TELEX 42 3 04 intra

400 LET KOBILARNE LIPICA

TIMAV — HOTELI IN GOSTINSTVO, SEŽANA

Posojilnica Železna Kapla

se priporoča za vse denarne in bančne posle, kot so

- tekoči bančni računi
- prenakazila
- hitri in ugodni krediti
- izplačila pokojnin,
penzij in plač
- trajni nalogi za plačila stanarin
in drugih rednih gospodinskih
plačil

V s e n a l o g e i z v e d e m o z a u p n o

**lip
bled**

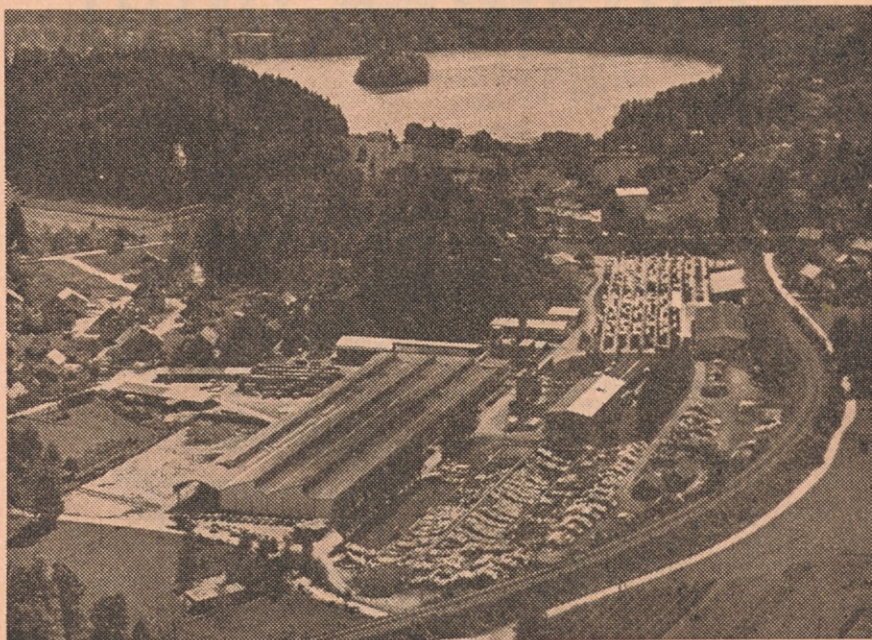
lesna industrija

64 260 bled ljubljanska c.32

telefon: 064-77 3 84

telegram: lip bled

telex: 34 525 yu lipex

**lahko gradiš,
če imaš
vse pri roki**

Proizvodni program:

- VRATA
- OBLOGE
- ISO-SPAN
- OPAŽNE PLOŠČE
- POHIŠTVO

Kdor kupuje izdelke LIP Bled, ta varčuje,
gradi hitreje in ceneje.

s o z d slovenija avto

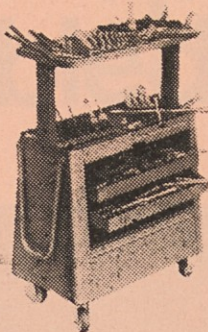
trgovina
servisi
izvoz-uvoz o.o.

L J U B L J A N A , C E L O V Š K A 150

Posojilnica Šentjakob v Rožu

najstarejši
kmečki kreditni zavod
v Avstriji
v novoopremljenih prostorih

**IZVAJA V VAŠE ZADOVOLJSTVO
VSE DENARNE IN BANČNE POSLE**

**ORODJE
S TRILETNO
GARANCIJO!**

 UNIOR EXTRA

UNIOR

**kovaška
industrija
zreče**

Prešernova družba Ljubljana

Letos želimo slovenske bralce, namesto objave programa Redne knjižne zbirke Prešernove družbe za leto 1982, nekoliko bolje seznaniti z nastankom, bistvom, pomenom in odmevnostjo te, kulturni osveščenoosti naših ljudi posvečene organizacije.

Prešernova družba je delovna skupnost, ki jo je na kulturni praznik vsega slovenstva, 8. februarja 1953, ustanovila Osvobodilna fronta slovenskega naroda z namenom, da bi skrbela za širjenje dobrih knjig med čim številnejšim krogom ljudi. To nalogo opravlja Prešernova družba predvsem ob pomoči prizadevnih poverjenikov, kulturno osveščenih posameznikov, ki se trudijo, da bi prišle prave knjige v prave roke naših ljudi povsod tam, kjer žive Slovenci.

Tako je Prešernova družba v svojem skoraj tridesetletnem obstoju za svoje člane (teh je več kot 25.000) in tudi druge naročnike izdala v Redni zbirki, ki poleg Koledarja vsebuje vsako leto še štiri ali pet drugih knjig pomembnih domačih, občasno pa tudi svetovno znanih pisateljev, že 1852 različnih del v skoraj osem milijonov izvodih.

Poleg tega izhaja pri Prešernovi družbi že 25 let posebna zbirka romanov iz svetovne književnosti: to je „Ljudska knjiga“, v kateri je doslej izšlo 177 del v skupni nakladi 1,280.000 izvodov.

Družbina mesečna revija „Obzornik“ izhaja prav toliko let kot Redna knjižna zbirka, v njenih 29 letnikih pa je doslej izšlo že skoraj dva milijona zvezkov.

Tako je Prešernova družba od svoje ustanovitve naprej poslala med Slovence že prek enajst milijonov izvodov knjig in revij in s tem že doslej v veliki meri izpolnila nalogo, za katero jo je zadolžila Osvobodilna fronta slovenskega naroda. Seveda pa je njeno poslanstvo takšne vrste, da si mora tudi v bodoče prizadevati za čim višjo kulturno raven in zavest naših ljudi, saj smo se Slovenci prav po zaslugi naših pesnikov in pisateljev in vse naše kulture obdržali kot narod, ki prav v svoji kulturnosti ne zaostaja za nobenim, morda številčnejšim, narodom v svetu.

Vse, ki želijo izvedeti kaj več o najnovejših knjigah in drugih publikacijah Prešernove družbe (med temi posebej omenimo posterje dr. Franceta Prešerna in Frana Levstika ter značke Prešernove družbe v pozlačeni, posrebreni in bronasti izvedbi), vabimo, da pišejo na naslov:

Prešernova družba, Borsetova 27, 61000 Ljubljana
ali **Knjižarna „Naša knjiga“, Pavličeva 5-7, 9020 Celovec**

ELIM

ELEKTROINDUSTRIJSKA
MONTAŽA

H RU Š I C A - J E S E N I C E , T E L . 8 2 - 1 8 1

I z v a j a m o

- vsa elektromontažna dela na visoko-nizko-napetostnih napravah
- elektroinstalacije v gradbeništvu
- instalacije za centralno ogrevanje
- proizvodni program kovinskih omar razdelilno-stikalne tehnike

emona posavje brežice

C E S T A P R V I H B O R C E V 3 5

Kolektiv trgovsko trgovskega podjetja na veliko in malo EMONA POSAVJE Brežice vabi cenjene potrošnike k nakupu vseh vrst trgovskega blaga v dobro založenih skladiščih, poslovalnicah v Brežicah in okolici.

V Turist hotelu in drugih gostiščih priporoča gostinske usluge, kjer boste vedno kulturno postreženi po konkurenčnih cenah.

P r i p o r o č a s e k o l e k t i v

RADIO-TELEVIZIJA LJUBLJANA

TOZD ZALOŽBA KASET IN PLOŠČ

NUDIMO VAM ŠIROK IZBOR PROGRAMOV NA GRAMOFONSKIH PLOŠČAH IN KASETAH

- PEVSKI ZBORI
 - NARODNA IN NOVA NARODNA GLASBA
 - ZABAVNA GLASBA
 - ROCK
 - JAZZ
 - KLASIČNA IN SODOBNA GLASBA
 - OPERA, OPERETA
-

JUGOTEKSTIL IMPEX

**JUGOTEKSTIL IMPEX
LJUBLJANA
Titova 1-3**

Telefon: 23-942 do 23-949
Telegram: Slovtext, Ljubljana
Telex: 31393 YU JTX LJ
POB: 237 A

- Dejavnost:
- I. Izvozno - uvozni posli v tekstilni industriji, posebno za:
tekstilne surovine, polproizvode, finalne proizvode,
barve, laki, kemikalije, kavčuk,
usnje in usnjeni izdelki,
papir in papirna konfekcija,
medicinski in farmacevtski proizvodi ter medicinski
instrumenti,
oprema za rudarstvo in gradbeništvo,
strojno, železno in drugo industrijo.
 - II. Posredovanje v zunanjetrgovinskem prometu
 - III. Zastopstvo inozemskih firm
 - IV. Trgovina na veliko z neprehrambenimi proizvodi

Predstavništva: 11000 Beograd, Topličin venac 3/I, tel. 623-790
41000 Zagreb, Savska 41/IX, tel. 511-607
51000 Reka, Dositej Obradovića 14/II, tel. 22-015
71000 Sarajevo, Boriše Kovačevića 14/II, tel. 37-686
91000 Skopje, Gradski zid blok V, tel. 21-125
Praga, ČSR
Nairobi, Kenija

TEHNOSTROJ

Ljutomer n.s.o.o.

69240 Ljutomer, Prešernova c. 40

TOZD proizvodnja vozil in kmetijske mehanizacije Ljutomer b. o.

Tel.: (069) 81-035, 81-615, 81-625, 81-635, 81-645, Telex: 35263 yu tsl, žel. postaja Ljutomer

Široki proizvodni program sestavljajo:

- enoosne traktorske kiper prikolice nosilnosti 2,5; 3 in 5 ton
- dvoosne traktorske kiper prikolice nosilnosti 3, 5, 7 in 10 ton
- kiper prikolice s tandem osovinami nosilnosti 12 ton in za pretovar do višine 3,5 m nosilnosti 10 ton
- trosilec hlevskega gnoja nosilnosti 4 in 10 ton
- traktorske brane in oprema za traktorje
- avtomobilske prikolice enoosne od 1 do 10 ton nosilnosti
- avtomobilske prikolice dvoosne od 5 do 12,5 ton nosilnosti

V letu 1981 bo izdelanih v tovarni TEHNOSTROJ čez 10.000 komadov traktorskih prikolic

SUPERMARKET **Blažej**

A-9150 PLIBERK tel: (04235) 2195

velika izbira

nizke cene

postrežba v

domačem jeziku

Zdrava in osvežujoča

Hotel OBIR

ŽELEZNA KAPLA

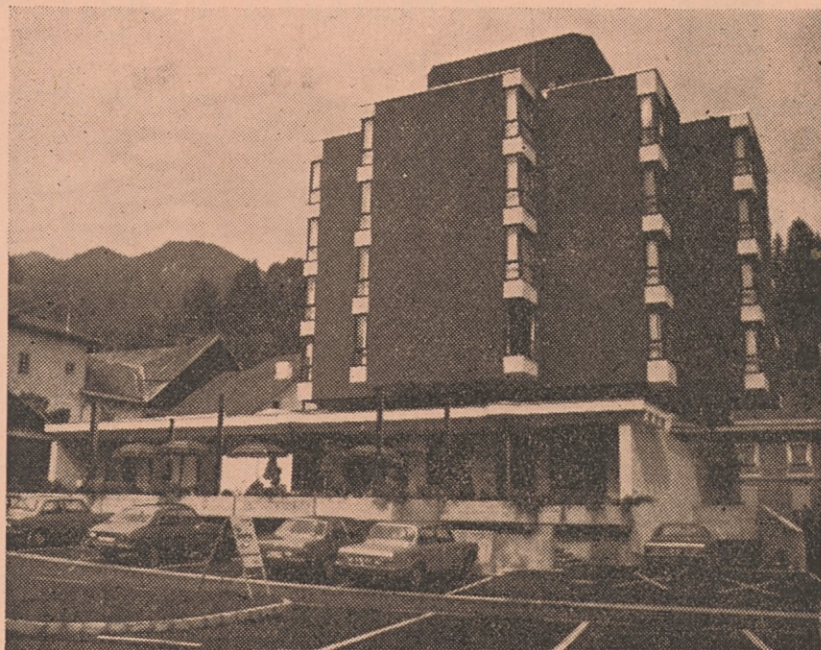
Kam ob koncu tedna?

Kje preživeti zaslužen počitek?

Kje pogostiti vaše goste in poslovne partnerje?

Vabimo vas v Železno Kaplo.

*Sprejeli vas bomo v **HOTELU OBIR**.*

Postregli vam bomo z domačimi in tujimi specialitetami v sodobno opremljeni restavraciji ob dobrem vinu iz dobro založene kleti.

Hotel razpolaga s 100 ležišči v komfortno opremljenih sobah (tuš, wc, telefon). Na voljo so vam primerni prostori za najrazličnejše kulturne prireditve, poslovne sestanke, seminarje, praznovanje jubilejev ter za svatbe in veselice.

*Zvečer se lahko sprostite v **DISCO BARU** ob zvokih zabavne glasbe. Pridite! Hotel Obir vas pričakuje.*

Informacije: **HOTEL OBIR**

A-9135 Eisenkappel/Železna Kapla
telefon (0 42 38) 381 ali 382

Posojilnica Dobrla vas

PLIBERŠKA CESTA 6
TELEFON (0 42 36) 20 76

Poslovalnica v Šentprimozu

SE PRIPOROČA ZA OPRAVILO
VSEH DENARNIH IN BANČNIH POSLOV

TOVARNA ZDRAVIL NOVO MESTO
TOZD ZDRAVILIŠČA

ZDRAVILIŠČE ŠMARJEŠKE TOPLICE

Termalni vrelci v Šmarjeških Toplicah so bili znani že v srednjem veku. Temperatura vode je od 32 do 34° C in je priznana za zdravljenje kroničnih živčnih in srčnih obolenj. Prosti CO₂, ki se nahaja v vodi, širi ožilje, pospešuje prekrvavitev perifernih delov organizma in omogoča zdravljenje tudi revmatičnim bolnikom ter bolnikom s poškodbami lokomotornega trakta.

Zdravstvena služba v Zdravilišču Šmarješke Toplice zagotavlja vsakemu gostu uspešno zdravljenje. Razen kopanja v termalni vodi, je med drugo terapijo na razpolago tudi hidromasaža, razgibavanje v vodi, ročna masaža in elektromasaža. Kot specialna terapija pa je blokokrožna masaža proti nespečnosti in za relaksacijo izčrpanosti.

Indikacije: kronične bolezni na srcu in ožilju, stanje po srčnem infarktu, angina pectoris, povečan krvni pritisk, nevrovegetativni znaki v kronični obliki, rehabilitacija po večjih poškodbah, operacijah ali boleznih, menagerske bolezni.

V Zdravilišču Šmarješke Toplice je tudi kozmetični salon, pekura in zdravljenje z akupunkturo. Za rekreacijo so na voljo bazeni na prostem, trim steza, namizni tenis in balinišča.

Informacije: Zdravilišče Šmarješke Toplice, telefon 068/84-900

ZDRAVILIŠČE DOLENJSKE TOPLICE

Zdravilišče Dolenjske Toplice ima izredno kvalitetno termalno vodo (od 36 do 38° C), bogato s CO₂ in kalcijem, ki je odlična za rehabilitacijo, rekreacijo in rekonvalescenço.

Zdravstvena služba v Zdravilišču Dolenjske Toplice nudi pacientu popolno zdravniško nego (laboratorij, RTG, EKG) in fizikalno terapijo z vso sodobno medicinsko opremo (popolna elektromasaža, ročna masaža, razgibavanje, obsevanje, parafinske obloge, telovadba v vodi in na suhem, globoka elektromasaža proti nespečnosti).

Indikacije: primarni kronični revmatizem, degenerativna obolenja sklepov, hrbtenice in ostalega vezivnega tkiva, okvare živčnega sistema, stanja po poškodbah in operacijah na lokomotornem aparatu.

Vse sobe imajo v kopalnicah termalno vodo. Zdravilišče ima dva notranja bazena, za rekreacijo pa športni bazen in trim stezo.

Informacije: Zdravilišče Dolenjske Toplice, telefon 068/85-730

Gorenjka

HOTELI „GORENJK“
KRANJSKA GORA IN
JESENICE
TER
ŽIČNICE V KRANJSKI GORI

PRIPOROČAJO
SVOJE USLUGE

uniles

KRASOPREMA TOVARNA POHIŠTVA DUTOVLJE

Tovarna pohištva KRASOPREMA
DUTOVLJE je proizvajalec ploskovnega
pohištva, specializirana za izdelavo
kvalitetnih spalnic

Priporočamo svoje izdelke

Mercator-Tehna

n. sub. o.

TOZD

SPECTRUM n. sub. o.

PROIZVODNJA — INŽENIRING
61000 LJUBLJANA, CELOVŠKA 275

TOZD „SPECTRUM“ — PROIZVODNJA, INŽENIRING

prevzema v projektiranje in izvajanje z lastnimi obrati in kooperanti
vsa investicijska dela, povezana z vgrajevanjem stekla,
keramike in drugo:

alumijske fasade (plošče peskane, prešane, matirane itd.)

zasteklitve: termopan, termorefleksijska in varnostna stekla

zasteklitve poslopij (pritličja), kristalna, float stekla $d = \text{do } 15 \text{ mm}$,

obešana stekla sistema HAHN, Frankfurt

ostale zasteklitve, steklena vrata, avtomatska vrata, sendviči ...

bazokislinske keramične obloge, tlaki ...

plavalni bazeni pokriti in odprti, naprave za čiščenje ter ogrevanje
vode, stenske in talne obloge, predelne stene, dekorativne ploskve
(talne in stenske ploskve), svetlobne kupole, obešeni stropi

SPLOŠNO GRADBENO PODJETJE

konstruktor

MARIBOR

s svojimi TOZD

- TOZD GRADBENIŠTVO MARIBOR n.sol.o.
- TOZD GRADBENIŠTVO POMURJE n.sol.o.
MURSKA SOBOTA
- TOZD GRADBENIŠTVO GRANIT n.sol.o.
SLOVENSKA BISTRICA
- TOZD GRADBENIK n.sol.o. LENDAVAL
- TOZD OPEKARNA n.sol.o. LENDAVAL - DOLGA VAS
- TOZD OPEKARNA PUCONCI n.sol.o.
- TOZD GRADBENA OBRT - KLEPOVOD n.sol.o.
MARIBOR
- TOZD MIZARSTVO n.sol.o. MARIBOR
- TOZD GRADIVO n.sol.o. MARIBOR
- TOZD KOVINAR n.sol.o. MARIBOR
- TOZD PTB-KOMUNAPROJEKT n.sol.o. MARIBOR

Gradimo vse vrste objektov doma in v tujini, izvajamo inženiring industrijskih dvoran in upravnih poslopij, vključeni smo v družbeno usmerjeno stanovanjsko gradnjo, projektiramo industrijske, upravne in stanovanjske objekte; v specializiranih temeljnih organizacijah pa proizvajamo peske, opeko, gradbene polizdelke ter kovinske in mizarske izdelke.

SPLOŠNO
GRADBENO
PODJETJE
TRŽIČ

IMOS

SGP Tržič p. o.

TRŽIČ - Blejska cesta 8 - Tel. 50-448

50-288

50-345

ARHITEKT BIRO KRANJ

21-638

IZVAJA IN PROJEKTIRA
VSE VRSTE VISOKIH GRADENJ!

CARIMPEX

UVOZ IN
VELETRGOVINA
S POHIŠTVOM

CELOVEC - KLAGENFURT

GABELSBERGERSTRASSE 24 - TEL. (042 22) 82 4 98

**Damit Sie auch morgen
den Strom sicher
im Haus haben**

kelag
KÄRNTNER ELEKTRIZITÄTS-AG.

Intereuropa

MEDNARODNA ŠPEDICIJA IN TRANSPORT
n. sol. o.

**Sedež v Kopru, poslovalnice v vseh večjih mestih,
gospodarskih centrih, lukah, letališčih in
mejnih prehodih Jugoslavije**

Naša organizacija vam hitro in strokovno
opravlja vse storitve mednarodne špedicije,
cestnega prevoza z lastnimi kamioni in
pomorsko agencijske dejavnosti

Specializacije:

cestni prevozi z lastnimi kamioni, sejensko poslovanje, avio
promet, zbirni promet, luška agencija, kontejnerski in ferry
promet Koper—Tartous—Koper

Autohaus NIEDERDORFER

VOLVO

SERVICE ● REPARATURWERK ● VERKAUF
BENELLI-MOTORRÄDER
SPORTRÄDER ● ZUBEHÖR
- TANKSTELLE

9500 VILLACH, Piccostraße 16 - Telefon (0 42 42) 28 0 17

Kmečko gospodarska zadruga Škofiče

KRIJE VSE POTREBE
V GOSPODARSTVU IN GOSPODINJSTVU

TER SE VAM PRIPOROČA

MÖBEL

ELEKTRO

RUTAR CENTER

9141 dobrla vas / eberndorf - tel. 04236 2181

brezplačno načrtovanje, moderno, stilno,
rustikalno pohištvo za zahtevne in

VSELEJ TUDI ZA VAS

kovinotehna

63001 celje

jugoslavija

mariborska 7, pob 157

telefon (063) 23-971, 21-120

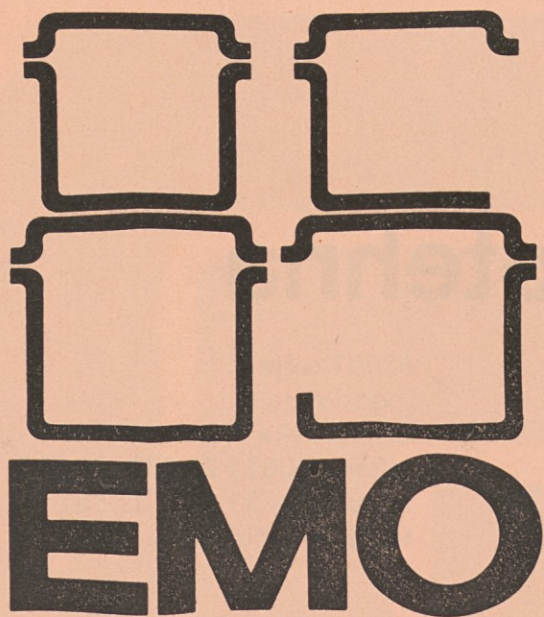
teleprinter 33 551, 33 552

telegram kovit celje

kovinotehna

großhandel
export - import
engineering
einzelhandel

veleprodaja
zunanja trgovina
inženiring
maloprodaja

Celje

MARIBORSKA
CESTA 86

- EMAJLIRANA, POCINKANA IN ALU POSODA,
- GOSPODINJSKA IN SANITARNA OPREMA,
- KOTLI IN RADIATORJI
ZA CENTRALNO IN ETAŽNO OGREVANJE

SLOVENSKE ŽELEZARNE

1895

tovarna vijakov

plamen kropa .p.o.

pošta: 64245 kropa
telefon: 70-137, 70-168
brzjav: plamen kropa
žiroračun: 51540-601-11784 sdk radovljica
telex: yu plamen 34524
železniška postaja podnart

V VSEH DENARNIH POSLIH
IN PRI MENJAVI VALUT
VAM JE VEDNO
NA RAZPOLAGO

**Posojilnica
Šmihel
pri Pliberku**

tel. (0 42 35) 25 17

IN SE VAM PRIPOROČA

Vsem somišljenikom, znancem, prijateljem,
gostom in odjemalcem želim, da se Vam v
novem letu 1982 izpolnijo vse Vaše želje,
posebno pa naša skupna želja, da bi nas naši
sodeželani končno priznali kot enakopravne
sodeželane.

TRGOVINA IN GOSTILNA

JANKO OGRIS

9072 BILČOVS - TEL. ŠT. (0 42 28) 22 49

ZALOŽBA
KNJIGARNA
SVET KNJIGE

A-9020 Celovec, Paulitschgasse 5—7
tel. (04222) 86106 (55464)

 NAŠA KNJIGA
UNSER BUCH

TISKARNA DRAVA

ZALOŽNIŠKE IN TISKARSKE DRUŽBE z o. j.

9170 BOROVLJE

Dollichgasse 4

Telefon (0 42 27) 22 50, 22 32

Vam tiska in dobavi:

vse vrste poslovnih
in osebnih tiskovin
v najkrajšem dobavnem
roku

Študijska knjižnica

DZ 05

KOROŠKI

1982

059(436.5=163.6)

1096604

KOROŠKA OSREDNJA KNJIŽNICA
RAVNE

COBISS 0

